

AQIIDAA KARAA LAAFAAN HUBACHUU

Osoul Center

Hiikaa

Gaalii Abbaaboor

Gulaala

Shekh Jamaal Shekh Muhammad

OROMO
OROMOO
أورومو

تسهيل العقيدة الإسلامية

مركز أصول
ترجمة
الداعية غالى أبابور

مراجعة
الداعية جمال محمد أحمد

OROMOO
أورومو

© المكتب التعاوني للدعوة والإرشاد و توعية الجاليات بالربوة، ١٤٤١ هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مركز أصول للمحتوى الدعوي

تسهيل العقيدة الإسلامية - اللغة الأورومية. / مركز أصول للمحتوى الدعوي؛ غالى ابابور.

الرياض، ١٤٤١ هـ

٢١٦ ص، ١٤ سم x ٢١ سم

ردمك : ٩٧٨-٦٠٣-٨٢٤٩-٧٧-٢

ب. العنوان

أ. ابابور، غالى (مترجم)

١٤٤١/٢٨٤٦

٢٤٠ ديوبي

رقم الایداع: ١٤٤١/٢٨٤٦

ردمك : ٩٧٨-٦٠٣-٨٢٤٩-٧٧-٢

This book is the property of the Osoul Center. Permission is granted for it to be stored, transmitted, and published in any print, electronic, or other format - as long as the Osoul Center is clearly mentioned on all editions, no changes are made without the express permission of the Osoul Center, and a high level of quality is maintained.

☎ +966 11 445 4900

📠 +966 11 497 0126

✉ P.O.BOX 29465 Riyadh 11457

✉ osoul@rabwah.sa

🌐 www.osoulcenter.com

Sa Ngalan ng Allah
Ang Mahabagin,
Ang Maawain

BAAFATA

1	Baafata	6
2	Yaada gulaalaa	9
3	Dursa Abbaa Hiikee	13
4	Seensa	15
6	Tumaa (Seera) Aqiidaa Tokko Tokku Ibsuu Fi Hiika Aqiidaa	15
7	Ibsa lammaffaa Wanta Aqiidaan Islaamaa Ittiin Foo'ame	21
8	Ahlassunnaa Wal-Jamaa'aan Giddu Gala Firaqolee Jallataniiti	22
9	Hulaa Duraa	29
10	Tawhiida	29
11	Kutaa Duraa	31
12	Tawhiida Rubuubiyyaa	31
13	Kutaa Lammaffaa	41
14	Tawhiida Uluuhiiyaa	41
15	Seensa:	41
16	Qorannoo Duraa: Laa Ilaha Illallaah Ragaa Bahuu	42
17	Qorannoo Lammaffaa: Ibaadah	47
18	Kutaa Sadaffaa	61
19	Tawhiida Maqoolee Fi sifaata Rabbii	61
6	Seensa:	61
20	Qoranno Duraa: Karaa Warri Ahlassunnah Maqoolee Fi sifaata Rabbi Keessatti Qabanu.	61
21	Qorannoo Lammaffaa: Fakkeenya Sifata Rabbii Tokko Tokko Kan Qur'aanaa Fi Hadiisa Keessatti Mirkanaa'e:	65
22	Qorannoo Sadaffaa: Bu'aa Maqaa Fi Amala Rabbiitti Amanuun Qabu:	77
23	Hulaa Sadaffaa	79
24	Wantoota Tawhiida Diiganu	79
25	Kutaa Duraa: Shirkii Guddaa	79
26	Qorannoo Duraa: Hiikaa Fi Hukmii Isaa	79
27	Qorannoo Lammaffaa: Qoodaa Shirkii Guddaa.	81
28	Kutaa Lammaffaa	99
29	Kufrii Guddaa	99
30	Qorannoo Duraa: Hiikaa Fi Hukmii Isaa	99
31	Qorannoo Lammaffaa : Gosa Kufrii	99
32	Mata Gala Kutaa Kufrii Guddaa	106
33	Kutaa Sadaffaa	111
34	Nifaqaq Guddaa (Kan Amantii)	111
35	Qorannoo Duraa: Hikaa Fi Hukmi Isaa	111
36	Qoronnno Lammaffaa: Dalaga Munaafiqaa Kan Kufrii Taate:	112

37	Qorannoo Sadaffa: Amala Munaafiqootaa	116
38	Hulaa Sadaffaa	121
39	Wantoota Tawhiida Hir'isanu	121
40	Kutaa Duraa	121
41	Wantoota Gara Shirkii Guddaatti Dhaqqabiisanu	121
42	Qoranno Duraa: Namoottan Gaarii Keessatti Daangaa Dabruu.	122
43	Qoranno Lammaffaa: Barakaa Barbaaduu Dhorgamaa	126
44	Qorannoo Sadaffaa: Qabrii Olkaasuu, Noora Dibuu, Ibsaa Galchuu, Fooqii Irratti Ijaaruu, Masjida Irratti Ijaaruu Fi Biratti Rabbiin Gabbaruu Dha.	134
45	Kutaa Lammaffaa	139
46	Shirkii Xiqqoo	139
47	Qorannoo Tokko : Hiikaafi Hukmii Isaa	139
48	Qorannoo Lammaffaa: Gosowwan Shirkii Xiqqoo	139
49	Gosa Duraa: Shirkii Xiqqoo Kan Ibaadaa Qalbii Keessatti Argamu	139
50	Kutaa Sadaffaa	161
51	Kufri Xiqqoo	161
52	Qorannoo Duraa : Hiikaa Fi Hukmii Isaa	161
53	Qorannoo Lammaffaa: Fakkeenyowwan Isaa:	161
54	Kutaa Afraffaa	163
55	Nifaqa Xiqqoo	163
56	Qorannoo Duraa: Hiikaa Fi Hukmii Isaa	163
57	Qorannoo Lammaffaa: Qoodamaa Fi Fakkeenya Isaa:	163
58	Kutaa Shanaffaa	167
59	Bid'aa	167
60	Hiika Bida'aa	167
61	Qoodaa Bida'aa	167
62	Hukmii Bida'aa	168
63	Bida'aa Dalagaa Gurguddoo Sadi Kan Baay'inaa Argamtu	170
64	Bid'aa duraa- tawassula bid'aa tahe	171
65	Bid'aa lammaffaa- ayyaanaafii walgayii bid'aa tahe	177
66	Bida'aa Sadaffaa- Zikriiwwan Bida'aa Taate	180
67	Hulaa Afraffaa	185
68	Walaa'aa Fi Baraa'a (Jaalalaa Fi Irraa Qulqullaau)	185
69	Qorannoo Duraa: Hiikaa Fi Murtee Isaanii	185
70	Qoranno Lammaffaa: Waan Walaa'a Karaa Godhamtee Fi Walaa'a Dhorgamtuu Calanqisiisu/Mul'isu.	188
71	Qorannoo Sadaffaa: Wanta Kaafiraa Wajjindalaguun Eeyyamamu Ykn Dirqama Ta'u Kan Walaa'a Haraamaa Keessa Hin Seenne	201

YAADAA GULAALAA

Kitaabni Aqiidah karaa laafaan hubachuu. jedhamu kuni irra filatamaa kitaabban waayee aqiidaa barsiisuu keessatti qopheeffame keessa isa tokko. Abbaan isa qopheesses sheekha guddaa beekamaa sheikh Abdallah binu abdulaziz aljabriin. Rabbi irraa haajaalatu. Akkana jechuun nama beekamaatu kitaaba beekama ummata muslimaatiif gumaache jechuudha. Ustaaz gaalii abbaaboor carraaqa jabaa godhee afaan keenya afaan oromootti hiikee akka ummanni keenya waayee Aqiidaa murteessituu tana afaan isaatiin dubbisee hubatu godhe. Rabbiin kan kqopheesseefi kan hikes isaan lameenu irraa haajaalatu, jannataanis galata haa galchuuf. Nutis gulaallee maxxansaafii karaa interneetiinis raabsinee akka ummata keenya bira gayu goone. Rabbiin nurraa haaqeebalu. Dhumarratti ummata keenyaa hundaan keessaattu dargaggootaafii barattootaan kitaaba kana akka dubbistanii irraa barattan isinii dhaamsa dabarsina. Jaarraan jirru jaarrraa beekkomsaa, saayinsiifi teeknoloojii waan taheef barnoota islaamaarratti akka jjajjabaattan isiniin jenna. Barnootaafii ogummaa qabdaniinis diin keessan akka tajaajiltan isin yaadachiisna.

Shekh Jamaal shekh Muhammad
shekhjamal@yahoo.com
F/B: Abu Saalih Almuhibiri
00966505697461 KSA Riyadh

DURSA ABBAAA HIIKEE

الحمد لله رب العالمين الصلاة والسلام على رسول الله نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

Faaruun kan Rabbiiti. Isan faarsa. Isuma qofan of gargaarsifadha. Dhiifamas isarran barbaada. Hamtuu lubbuu kiyyaa fi dilii dalagaa kootii irraa Rabbittin maganfadha. Nama Rabbiin qajeelche wanti jal'isu hin jiru nama inni jal'ises wanti qajeelchu hin jiru. Gabbaramaan dhugaa Rabbii tokkicha malee hin jiru, inni tokkicha hiriya hin qabne jedhee ragaan ba'a. Muhammadis ﷺ garbicha Rabbii fi ergamaa isaa ta'uug ragaan ba'a.

Kana booda:

Kitaabni kun barruu xalayaa ‘Tahziibu tas-hiil al-aqidatil Islaamiyyaa’ kan ***Abdullah bin Abdul Aziz Al-jabriini*** barreessan Afaan Oromootti kan hiikameedha. Afaan Oromoo kan hedduun ummata biyya keenyaa dubbatutti kan hiike barreesse ani Gaalii Abbaaboor. Kitaaba kana hiikuun tola guddaa Rabbiin natti oole irraayyi. Kitaabicha keessatti kan hiikame barruu xalayachaa qofa malee miil jalee hin dabalatu. Garuu miil jalee keessaa kan ani itti dabalee hammattuu keessa seensisee barreesse bakka inni itti madda irraa fuudhe, maqaa kitaabichaa fi fuula isaa itti ibse cufa ibsuuf yaaleetani. Kitaaba kana hiikuutti kan na kakaase sababa gurguddaa saditu jira.

1. Warra gara amantii dhugaa ishee Rabbiin buusee ergamaan isaa ﷺ hanga du'utti irra turetti waamanuu wajjin xiqlaattus hanguma dandeettii kiyyatiin hirmaachuufi.
2. Kitaabni Afaan Oromoottin barreeffame xiqlaachunis sababa keessaa isa guddaa dha.
3. Kitaabni Afaan Oromoottin barreeffame xiqlachuu wajjin kan aqidaa Islaamaa bal'inaan ummataaf ibsee ummata kana gara aqidaa sirriitti waamu immoo baay'ee xiqlaa dha. Kanumaa wajjin Afaan Oromoo loqoda waan baay'atuuf kitaabni godina

tokko irratti barreeffame yeroo baay'ee ummata godina biraatiif ifaa miti. Kana ta'uu wajjinis hedduun isaanii seer luga Afaan oromoo hin eegne. Oggaan kana jedhu immoo namni itti yaadee barreesse hin jiru jechuu kiyya miti. Namni baay'een itti cinqamee kitaaba heddu ofii barreessuunis ta'ee kan sila barreeffame lugaa keenyatti hiikuudhaan ummataaf dhiheessaniiru. Rabbiin miindaa guddaa isaaniif haa kaffalu.

Kitaabni kun dogongora qabaachuun isaa ni mala. Sababni isaas ani wallaalaatu barreessuutti ka'e. Kanumaa wajjinuu ilmi namaa cufti dogongoraa dha. Kanaafuu namni dogongora keessatti arge e-mail koo 'glababor@gmail.com' kanaan yoo natti beeksise galata guddaa isa galateeffataa Rabbis miindaa guddaa akka isaaf kennun kadhadha. Dogongora narraa argameef dhiifamaafi nageenyan Rabbiin kadhadha.

Faaruun kan Allaah gooftaa aalamaati

*Kan hiikee barreesse kajeelaa araarama Rabbii isaa kan ta'e Injinar
Gaalii Abbaaboor Abbaaguumaa*

Barsiisaa yunivarsiti Jimmaa

MAQAA RABBII AKKAAN MARARFATAA RAHMATA GODHAA TA'EETIIN

13

Dursa Abbaa Kitaabaa

Akkuma inni ajajettin faaruu baay'ee Rabbiin faarsa. Gabbaramaan dhugaa Rabbiin malee hin jiru, inni tokkicha hiriyya hin qabne jedhee ragaan ba'a. Akkasumas nabiyyiin keenya, dura bu'aa, caalaa fi hidhannoon keenya Muhammad Ibnu Abdallah kan jedhaman garbicha Rabbii fi ergamaa isaa ta'uu ragaan ba'a. Ergaa dhaqqabsiisuu, amaanaa bakkaan ga'uu fi ummataaf tola yaaduu isaaniis ragaan ba'a. Ummata isaanii karaa ifaa halkan isaa akka guyyaa ta'e nama salphataa malee kan irraa hin gorre irratti dhiisanii deemanii. Rahmannii fi nageenyi Rabbii isaan, maatii isaanii fi sahaabota isaanii cufa irra haa jiraatu.

Kana booda:

Xalayaa ‘Tas-hilul Aqidatil Islaamiyyah’ jedhamu barreessuuf naa mijessuun tola Rabbiin natti oole irraayyi. Mana maxxansaa daaru-ssamii’iyyi jedhamu kan Riyyaditti argamtuu ummataaf raabsite. Miil-jalee xalayaa kanaa keessatti hadiisaa fi oduuwwan barruu keessatti argaman tokko tokko bal’inaan ibseera. Hundi isheetuu hadiisaa fi oduu sahihiha (sirriidha). Akkasumas ibsa gaaffii tokko tokkoo, bakka madda isaa dubbachuu fi jechoota amanamoo kanniin barruu keessatti dubbadhe kan maz-haba arfanii cufa, kan ulamoota salafaa fi imaamota mujtahidaa hunda akka namni bal’inaan hubachuu fedhe itti deebi’ee ibsa kana ilaaluuf jecha miil-jalee barruutti bal’inaan ibseera.

Lugaa biraatti hiikuu fi biyya mootummaa Arabaatiin alatti raabsuun akka mijaa'uuf, barattooni gariin xalayaa kana cuunfuu ykn qulqulleessuu narra barbaadaniiru. Kanaafuu, lugaa biraatti hiikuun akka salphatuuf, gabaabsuun ykn miil-jalee heddu irraa gatuun, barruu irraayis bakka tokko tokko kutuun, akkasumas waan barbaachisaa dabaluu fi hima garii sirreessuun cuunfeera.

Hojii kanaan akka Rabbiin muslima hunda fayyadun kadhadha. Inni waan hunda irrattuu danda'aadha. Rahmanni Rabbii fi nageenyi heddu filatamaa fi caalaa ilma namaa kan ta'e Muhammad Ibnu Abdallah Ibnu Abdil Muuxxalilib Haashimiyyil Qurashiyyii kan ta'e isaan, maatii isaanii fi sahaabota isaanii irra haa jiraatu.

Faaruun kan Rabbii gooftaa aalamaati

Kan jedhee barreesse haajomaa dhiifama Rabbii isaa kan ta'e Abdallah

Ibnu Abdul Aziiz Al-jabriiniidha

MAQAA RABBII AKKAAN MARARFATAA GARA LAAFAA TA'EETIIN

SEENSA

Seensi ibsa sad i keessatti qabata.

Ibsa duraa: **Tumaa (seera) aqiidaa tokko tokko ibsuu fi hiika aqiidaa ta'a.**

Tumaa kana kan eegallu hiika aqiidaa dubbachuudhaani.

01 Aqiidaan akka lugaa Arabaatti:

jecha aqdi jedhu irraa fuudhame. Innis jabeessu, hidhuu, raggaasisuu fi bareechuudha.

Tumaa shari'aa keessatti: Murannaan Rabbitti amanuu fi waan isa tokkoomsuun dirqama ta'u cufatti amanuudha. Malaa'ikoota, kitaabota, ergamoota isaa, guyyaa aakhira, qadara (murtee Rabbiin duraan dabarse) khayrii fi hamtuu isaa akkasumas dameewwan as irraa maddanii hundee diiniitti dhaqqabanu cufatti amanuudha.

Hedduun salafootaa aqiidaa sirraawaa maqaa ‘sunnah’ jedhuun dubbatan. Kunis aqiidaa fi dubbii firaqoota jallatoo irraa ishee adda baasuuf gargaara. Sababni isaas aqiidaan nagaan (aqiidaan Ahlassunna wal-jamaa'ah) sunnaa (hadiisa) kan qur'aana ibsitu irraa waan burqisifamteefi. Salafoonni gariin kitaaba aqiidaa barreessanii sunnaa jedhanii moggaasani.

Isaanis:

Kitaaba sunnaa kan Imaamu Ahmad Ibnu Hambal

Kitaaba sunnaa kan Ibnu Abii Aasimii fi kkf dha.

Akkasumas gariin salafootaa aqiidaa maqaa ‘usuulu-ddiin’ jedhuun

dubbatan. Kunis amantiin Nabiyyii keenyaa I'itiqaadaa fi dalaga (a'amaala) tti waan qoodamuufi.

Dalagaatti kan fedhame beekumsa shari'aa fi hukmii akkaataa hojii itti hojjatanutti rarra'an, kan akka ahkaama salaataa, zakaa, bittaa fi gurgurtaa fi kan biroos far'iyyi (damee) jedhamee kan beekamuu dha. Gosti kun immoo beekumsa aqiidaatiif akka dameeti. Sababni isaas aqiidaan hojii hunda irra kabajamaa fi sharxii (ulaagaa) ibaadaan namaa qeebalamuun waan ta'eefi. Waan beekumsa cufa irra kabajamaa ta'eef, yeroo aqiidaan bade ibaadaan hin qeebalantu, miindaan ishees ni bada. Rabbi akkana jedha.

﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لِيَحْبَطَ عَنْكُمْ وَلَا تَكُونُنَّ مِنَ الْخَسِيرِينَ ﴾ [الزمر: ٦٥]

“Yoo Rabbitti qindeessite dalagaan kee ni bada, warra salphatu irraayis nitaata jechuun sii fi warra siin duraatti beeksifneerra.” (Azumer: 65)

Kana hubadhu. Beektoleen gariin aqiidaa maqaa ‘fiq-hal akbar’ (beekumsa guddaa) jedhuun dubbatan. Kunis akkuma dabarsinee jirru waan aqiidaan hundee diinii ta'eefi. Fiq-hii hojii (fiq-hal asgar) immoo damee hojiiti. Imaamu Abii Haniifaan xalayaa waa'ee aqiidaa barreessanii ‘fiq-hal akbar’ jedhanii moggaasani.

02 Ahlassunnati Wal-jamaa'ah:

Isaanis sahaabota Rasuulaatii fi ﷺ namoottan haala gaariin isaan hordofan kan hanga guyyaa qiyaamaatti jiranu cufa. Isaanis aqiidaa sahiha ishee Rasuulli ﷺ Rabbii irra turan, sahaabonni isaanii irratti walii galanii fi makaa khuraafaa fi bida'aa irraa qulqulluu kan taate warra qabatee hordofuu dha. Sababni ahlassunnaa jedhamaniif waan ajaja sunnaa Rasuulaa ﷺ kan qur'aana ibsituu hojjataniifi. Kunis hadiisa isaanii kan

«عليكم بستني وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي، عضوا عليها بالنواجد».

“sunnaa kiyyaa fi kan kulafoota sirraawoo qajeeloo ta'an na booda dhufanuu qabadhaa, qariffaan ciniinaa.” jedhutti hojjachuufi.

Qajeelfamni Rasuulaa ﷺ caalaa qajeelfama hundaa ta'uu ni beeku. Kanaaf qajeelfama nama biroo irra isa dursani. Sababni ‘jamaa'ah’

jedhamaniif sunnaa nabiyyii ﷺ fi waan salafni irratti walii galan hordofuu irratti tokko waan ta'aniifi. Dhugaa fi aqiidaa Islaamaa kan makaa irraa qulqulluu taate irratti walii galaniiru. Ammas rasuulli ﷺ firqatu-nnaajiyaa kan karaa isaanii fi sahaabota isaanii hordofan 'jamaa'ah' jedhanii moggaasaniiru.

ثبت عن معاوية بن أبي سفيان ﷺ قال: قال النبي ﷺ: «إن أهل الكتابين افترقوا في دينهم على ثنتين وسبعين ملة، وإن هذه الأمة ستفترق على ثلاث وسبعين ملة -يعني الأهواء- كلها في النار إلا واحدة، وهي الجماعة، وإن سيخرج في أمتي أقوام تجاري بهم تلك الأهواء كما يتجرى الكلب بصاحبه».

Mu'aawiyah Ibnu Abii Sufyaan irraa hadiisa mirkancaa'ee odeeoffame keessatti ergamaan Rabbii ﷺ "Warri kitaabaa lachan amantii isaanii keessatti bakka 72tti qoodamani. Ummanni kunis karaa 73tti qoodamuuf teessi. Karaa tokko malee hunduu kan ibiddati. Isheen immoo jamaa'aadha. Akka dhukkubni saree maraattuun namaan deemutti, ummanni fedhii ofii jala deeman ummata kiyya keessatti mul'achuuf taa'u." jedhan jechuun gabaaseera.

Moggaasni Ahlassunnaa Wal-jamaa'ah kun ibsa dhugaa kan warra aqiidaa sirraawaa fi hordoftoota rasuulaa ﷺ firqaat biraa warra rasuula hin hordofne irraa adda baasuu dha. Firaqoota kana irraa nama aqiidaa isaa yaada sammuu nama fi beekumsa filoosofifi kan filoosoofaroota Giriikii irraa dhaalame keessaa fudhatee haasawa Rabbii fi karaa rasuulaa ﷺ irra caalchisu jira. Sababa sammuun nama garii wanta ragaan kun itti akeekte hin qeeballeef ykn hin liqimsineef qofa ragolee shari'aa mirkanootuu taate dura dhaabbatu ykn akka isaanii ta'uutti hiiku. Gariin firaqoota kanaa: falaasifaa, qadariyyaa, maaturiidiyyaa, Jahmiyyaa, mu'utazilaa fi Ashaa'iraan kanneen yaada garii keessatti jahmiyyaa hordofanii dha. Firaqoota kana irraa nama aqiidaa isaa yaada sheekolee fi dura bu'oota isaanii kan yeroo baay'ee fedhii dhuunfaa irraa ijaarame irraa fudhatanuu jiru. Kan akka raafidaa fi kan biraa haasawa isaanii haasawa Rabbii fi rasuulaa ﷺ irra caalchisu. Akkasumas firaqoota kana irraa kan nama ishee hundeessee fi bu'uura aqiidaa ishee tolcheen waamamutu jira.

FKn'f kan akka jahmiyyaa Jahm Ibnu Safwaan irraa yoo moggaafaman Ashaa'iraan immoo Abul Hasanil Ash'arii irraa moggaafamani. Garuu

Abul Hasanil Ash’ariin aqiidaa kana irraa gara aqiidaa Ahlassunnati Wal-jamaa’atti deebi’eera. Haa ta’u malee hordoftoonni isaa aqiiduma inni irraa deebi’e kan karaa rasuulaa ﷺ faallessitu irra turan. Ibaadiyyaan kan moggaafamte Abdallaah Ibnu Ibaad irraayyi. Kan biraas akkuma kanatti moggaafamani.

Firaqoota kana irraa kan garii ilaalcha aqiidaa isaanii ishee qajeelfama rasuulaa ﷺ faallessituun, ykn dalaga isaanii hamtuu taateen kan moggaafaman jiru. Raafidaan kan moggaafaman sababa isaan imaamummaa Abuu bakrii fi Umar gatanii irraa qulqullaan’aniifi. Qadariyyaan immoo qadara mormuu irraa moggaafamani. Ammas Khawaarijaan mootota irratti ba’uun ykn ittiin loluu irraa moggaafamani. Kkf.

Rabbiin Ahlassunnaa rasuula ﷺ dogongoraa fi mucuca irraa tikfamaa ta’ee, wahyiin jaboeffamaa, fedhii ofitiin hin dubbanne, kan haasaan isaa wahyii Rabbi itti beeksise qofa ta’e malee waan birootiin waamamuu fi hordofuu irraa isaan tikse. Maqaa ‘sunnah’ male wanta ittiin waamamanu hin qabanu.

سَأَلَ رَجُلٌ إِلَيْهِ الْإِمَامَ مَالِكَ بْنَ أَنْسٍ، فَقَالَ: مَنْ أَهْلُ السُّنْنَةِ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ: الَّذِينَ لَيْسُ لَهُمْ لَقْبٌ يُعْرَفُونَ بِهِ، لَا جَهْمِيُّ، وَلَا رَافضِيُّ، وَلَا قَدْرِيُّ۔

Namtichi tokko Imaamu Maalikiin “yaa Abaa Abdallah eenu Ahlassunnaan?..” jedhee gaafate. Imaamu Maalikis “**Isaan warra maqaa ittiin beekamanu hin qabne. Jahmiyyaas miti, Raafidaas miti, Qadariyyaas miti.**” jedhan.

Beektoleen gariin maqaa ‘As-haabul hadiis’ ykn ‘Ahlal-hadiis’ jedhu Ahlassunnaadhaaf moggaasan. Sababni isaas waan isaan hadiisa rasuula irraa ﷺ dhufe fuuchuu fi sahiihha da’iifa irraa adda baasuuf ta’aabaniifi. Akkasumas aqidaa fi ahkaama keessatti waan isa hordofaniifi.

Hadiisaa fi sunnaan hiikoon isaanii walitti dhihoodha. Akkasumas firqaan hanga guyyaa qiyaamaan dhaabbatuutti nassaramtu (Xaa’ifatilmansuuraan) Ahlassunnaa isaan rasuulli ﷺ

«لن تزال طائفة من أمتي منصوريين، لا يضرهم من خذلهم حتى تقوم الساعة». رواه البخاري
ومسلم، وغيرهما

“Jamaa’aan tokko ummata koo irraa haga qiyaamaan dhaabbatutti

tumsamtuu dha. Namni isaan xiqqeesse illee homaa isaan hin miidhu.” jedhanii dubbatan. Bukhaarii, Muslimii fi namni biraan illee gabaasaniiru.

Isheen firqaa nagaa baatu jedhamtee hadiisa Mu’awiyaa dabre keessatti dubbatamteetti.

03 SALAFA

Salafni akka lugaa Arabaatti: jama’aa dursan jechuudha. Salafa jechuun dabre jechuu dha. Salafni namaan abbootii isaa warra duraan dabran.

Tumaa shari’aa keessatti: salafni sahaabota rasuulaa fi ﷺ dura bu’oota diinii kan jaarrea caalchifamtuu sadanii, warra sahaabota hordofanii karaa isaanii irra deemaniidha.

04 KHALAFA

Khalafni akka lugaa Arabaatti booda aanaa, nama warra dabre booda dhufu jechuu dha.

Akka tumaa aqiidaatti immoo: Nama aqiidaa keessatti karaa rasuulaa fi sahaabota isaa faallesse kan akka khawaarijaa fi Raafidaa, akkasumas warra filoosofii kan sammuu namaan ragaa shari’aa dursiisan kan akka Jahmiyyaa, Mu’utazilaa, Ashaa’iraa, Qadariyyaa, Murji’aa ahbaash fi kfk dha.

Ahlassunnaa Wal-jamaa’aan karaa salafootaa kan durri isaanii sahaabota rasuulaa ta’e, akka mata dureetti immoo Abuu bakrii, Umar, Usmaanii fi Aliyyiirra adeemu. Sababni isaas jecha rasuulaa ﷺ

«عليكم بستني وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي عضوا عليها بالنواجد».

“**sunnaa kootii fi sunnaa khulafoota qajeeloo sirraawoo ta’anii na booda dhufanuu qabadhaa, qarriffaan ciniinaa.**” jedhutti hojjachuufi.

Akkasumas rasuulli ﷺ firqaa naajiyaa irraa yeroo gaafatamanu akkana jedhan

«من كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي».

“**nama karaa kootii fi karaa sahaabota kootii irra deeme.**” jedhan.

Akkuma kana adeemsaa salafaattis ni hirkatu. Kanaafuu nama salafa hordofuun salafiyi ykn aqiidaa salafaa irra jira ykn hordofaa salafaa

gaggaariiti jedhama. Moggaasni kunis hiikti isaa maqaa Ahlassunnaa jedhuun wal-gala. Sababni isaas aqiidaan salafa gaggaarii aqiidaa rasuulli ﷺ irra turan waan ta'eefi. Kun immoo akkuma hadiisa keessatti dubbatamee dubre. Namni karaa khalafaa irra deeme immoo khalafiyi isaan jedhama. Khalafni moggaasa kana ni mirkanoeffatu. Hinumaayyuu hedduun isaanii jagnoomanii adeemsa khalafaa adeemsa salafaa irra caalchisu. Kun immoo adeeemsi karaa isaanii karaa sahaabotaa, ishee rasuulli ﷺ irra turan akka faallessu ifumatti amanuudha. Aqiidaa sirraawaa irraa akka jallatan amanuuf kun iyyuu isaan gaha.

IBSA LAMMAFFAA: WANTA AQIIDAAN ISLAAMAA ITTIIN FOO'AME

Foo'ama jechuun haala gaarii wanti tokko ittiin adda ba'u kan wanni biraa ittiin hin qindoofne jechuudha.

Foo'ama aqiidaa Islaamaa heddu keessaa lama qofa dubbachuudhaan of geenya.

01 Isheen aqiidaa ghaybiyyi (fagoo) kan qaama miiraatiin iiti hin ga, amnee dha.

Ghaybi jechuun waan qaama miiraa irraa fagoo jechuu dha. Qaama miiraa shanan: dhageettii, argaa, tuqaatii, foolii fi dhandhamaan itti hin dhaqqabamu. Kana irratti hundoofnee, cufti ibsa aqiidaa Islaamaa kan itti amanuun dirqama ta'u ghaybiyyi (fagoo) dha.

Fkn'f : Rabbitti amanuu, malaa'ikoota isaa dhugoomsuu, kitaabota, ergamoota isaa, guyyaa dhumaa, qadara (murtee Rabbii), adaba qabrii fi ni'imaa isaa, fi kan biraa illee dubpii ghaybii ykn nama irraa fagoo ta'ee dha. Kanaafuu wanta qur'aanaa fi hadiisaan dhufe qofa irratti hirkatama.

Rabbiin warra ghaybiitti amananu faarsee jalqaba suuraa baqaraatti akkana jedhe

﴿الَّهُ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَبَّ فِيهِ هُدًىٰ يَتَشَبَّهُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴾ [آل عمران: ١-٢]

“alif, laam, miim, Kitaaba kana keessa shakkiin homaayyuu hin jiru, warra Rabbiin sodaataniif qajeelfama. Isaanis warra ghaybiitti amananu.”

02 Isheen aqiidaa tawqiifiyyaa dha.

Tawqiifiyyaa jechuun qur'aanaa fi hadiisa qofa irratti kan hundaa'e

jechuu dha. Aqiidaan Islaamaa qur'aanaa fi hadiisa Rasuula irraa ﷺ dhufe qofa irratti hundaa'a. Sababa tawqiifyaa taateef isheen bakka ijtihaadaa ykn qabsoon itti dhaqqabamtuu miti. Aqiidaan wanta mirkanaawaa fi murtaa'aa waan ta'eef burqaan isaa hadiisaa fi qur'aana ta'uun dirqama. kana irratti hundoofnee burqooleen shakkii qaban hunduu kan akka qiyaasaa (logical reasoning) fi sammuu namaa burqaa aqiidaa ta'uu hin danda'anu. Namni kana burqaa aqiidaa taasise dhugaa irraa fagaateera. Aqiidaas bakka ijtihaadaan itti dhaqqabani dogongoran ykn dhugaa hubatan taasise.

Warri filoosoofii kan akka Jahmiyyaa, Mu'utazilaa fi Ashaa'iraa sammuu namaa burqaa aqiidaa taasisanii ragolee shari'aa dura ishee buusuun dogongorani. Akka isaaniitti qur'aannii fi hadiisni sammuu namaa jala deemu qaba. Kun immoo qur'aanaa fi hadiisa xiqqessuu dha. Akkasumas aqiidaa islaamaa kan yaada namaa jala deemu taasisan. Dhugaatti sammuu shari'aa ni jabeesssa. Aqlin ifaan ragaa sirraawaa ni jabeessa malee hin faallessu. Kan warri mu'axxilaa (warri maqaa fi sifata rabbi morman) fi mu'awwilaa (warri akka isaanii ta'etti hiikan) wal faallessa se'an sababa gabaabina sammuu ilma namaati. Kanaafuu inni namni tokko ni faallessa jedhee yaadu kan biraa immoo akkasitti hin yaadu. Kana irratti hundoofnee, ulaa aqiidaa fi kan biroo keessatti illee sammuu kan ragaa shari'aa jabeessu ta'ee fudhatama malee burqaa of danda'aa ragaa shari'atii miti. Dubbii ghaybii fi wanta hin beekne keessatti qobaa yaaduun hin eeyyamamu. Beekumsi namaa Rabbiinis ta'ee sifata isaa hin marsine. Akkuma Rabbi qur'aana keessatti jedhe

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ [١١٠: طه]

“Beekumsaan Rabbiin hin marsine.” (xaahaa:110).

03 Ibsa sadaffaa:

Ahlassunnaa wal-jamaa'aan giddu gala firaqolee jallataniiti

Aqiidaan Ahlassunnati wal-jamaa'aa ykn aqiidaan Muslimaa sirrooftuun giddu gala firaqoota jallattuu gara Islaamummaatti hirkattuuti. Ulaa aqiidaa cufa keessatti gidduu firqaa yaanni isaanii wal faallessu lamaaniiti. Tokko kan daangaa dabre yoo ta'u tokko immoo haqa irraa gabaabbate. Isheen dhugaa soba lamaan gidduu jiirtuudha.

Ahlassunnaan wanta hunda keessatti gidduu moggaa jal'atte lamaaniiti. Hundee aqiidaa shan kan keessatti Ahlassunnati wal-jamaa'aan giddu gala firqaa ummata kanaa ta'an nin dubbadha.

Hundee Duraa: *Ulaa ibaadaa keessatti*

Ulaa kana keessatti Ahlassunnati wal-jamaa'aan gidduu Raafidaa, fi Duruuzii fi Nisiiriyootaati. Raafidaan waan Rabbi karaa isaanii hin gooneen Rabbiin gabbaru. Kan akka zikrii, tawassulaa (waan ittiin Rabbitti dhihaatanu), ayyaana kabajuu, wal ga'ii bida'aa taate, qabrii irratti ijaaruu, biratti salaatuu, irra xawaafuu fi qabriif qaluu faadha. Isaan keessaa warri daangaa dabran immoo warruma qabrii gabbaru, isaaniif galu, akka isaan bu'aa isaanii fidanii miidhaa irraa deebisan kadhatu.

Duruuzii fi Nisiiriyoonni (firqaa biyya Shaam, Sooriyaa, Libnaanii fi Filisxeen keessatti argamtuu dha. Nisiiriyoonni Aliyyi Ibnu abii Xaalibiin yoo gabbaranu duruuzni immoo Alhaakim Bi Amrillaahii gabbaru) cufumatti ibaadaa Rabbii dhiisani. Hin salaatanu, hin soomanu, zakaa qabeenya isaanii hin kennanu, hin hajja'anu. Ahlassunnati wal-jamaa'aan immoo wanta qur'aanaa fi hadiisa keeessatti dhufeeen Rabbiin gabbaru. Ibaadaa Rabbi dirqama isaan irratti godhe hin dhiifne. Ibaadaa haaraa of biraayis hin uumne. Jecha rasuulaa ﷺ.

«من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد». متفق عليه

“Namni ajaja keenya kana keessatti waan isarraa hin taane itti dabale isarratti deebifama.” kan jedhutti hojjatu. Bukhaarii fi Muslimtu gabaase.

وفي رواية لسلم: «من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد».

Gabaasa Muslim keessatti immoo **“namni hojji nuti itti hin ajajin hojjate isarratti deebifama.”** jedha.

Rasuulli Khuxbaa isaanii keessattisakkana jedhan

«أما بعد، فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاتها، وكل بدعة ضلاله». رواه مسلم

“Caalaan dubbii qur'aana Rabbiiti, qajeelfamni caalaanis qajeelfama Muhammadi, hamtuun dubbii waan haaraa diinii keessatti uumamte, cufti bida'aa jallina.” Muslimtu gabaase.

Hundee Lammaffaa: *Maqaa fi sifata (amala) Rabbii keessatti*

Ulaa kana keessatti Ahlassunna wal-jamaa' aan warra sifa Rabbii mormuu fi warra sifa isaa sifa uumamaatti fakkeessu lamaan jidduu dha. Mu'axxiloonni kan akka Jahmiyyaa maqaa fi amala Rabbii ni mormu. Kan akka Mu'utazilaa immoo sifata Rabbii qofa mormu. Akka isaaniif ta'utti dabsanii hiiku. Kan kana dalagan immoo sammuu namaa gabaabduu ta'e irratti hirkatanii qur'aanaa fi hadiisa dura buusaniiti. Ragoolee shari'aa sammuu isaanii irra fidanii waan inni qeeble ni qeebalu, waan inni hin qeeballe ni deebisu ykn jal'isani hiiku. Kana immoo Rabbiin qulqulleessuutti lakkaa'u. Ragooleen shari'aa kan murteessu osoo hin taane kan isatti murteeffamu taasisan. Bu'uura beekumsa isaanii sammuu taasisan. Qur'aanaa fi hadiisa hordoftuu godhan. Wanti sammuun yaade isaan biratti hundee isa jalqabaa kan ragaa shari'aa irraa of danda'uudha. Kanaafuu ragaa ilaalcha sammuu irratti hundaa'anii wantootni kun Rabbiif waajibaa kaan immoo Rabbi irratti dhorgaadha jedhan. Isaan dhugaa se'anii garuu inni dogongora haqa irraa fagoo dha. Sammuudhaan ragaa qur'aanaa fi hadiisaa faallessani. Weellisaan isaaniiakkana jedhe.

أَوْلَهُ أَوْ فَوْصُ وَرْمُ تَزِيهَا

وَكُلْ نَصْ أَوْهَمَ التَّشْبِيهَا

“Ragaa Rabbiin uumamatti fakkeesse hunda jal’isii hiiki ykn gama Rabbii hirkisii Rabbiin qulqulleessuu fedhi.” (Jawharu ttawhiid kan Ibraahiim allaqqaanii Ash'arii kan ta'e sharhii isaa tuufatul mariidiin fuula 91 irra ilaali)

Mumassiloonni (warri Rabbiin uumamatti fakkeessan) immoo fakkii Rabbiif godhu. Amalli Rabbii amala uumama kanaa fakkaata jedhan. Gariin isaanii harki Rabbii akka harka kootiiti, dhageettiin Rabbii akka dhageetti kootiiti jedhu. Waan isaan jedhan cufa irraa Rabbi olta'iinsa guddaa olta'eera. Rabbiin Ahlassunnaa karaa giddu gala ishee qur'aanni Rabbii fi hadiisni Rasuulaa ﷺ akeektu irratti isaan qajeelche. Maqaa fi amala Rabbii kan qur'aanaa fi hadiisaan mirkanaa'e hunda ni mirkaneessu. Mormuu, jal'isuu, fakkeessuu fi akkaataa itti kaa'uun maletti wanta Rabbi of ibsee fi ergamaan isaa isa ibseen Rabbiin wassafu. Isheen sifata dhugaa kan guddina Rabbiitiin maltuu fi sifata uumamaa hin fakkaattu jedhanii amanu. Jecha Rabbii

﴿لَيْسَ كُمَّلَهُ شَفَاعٌ وَهُوَ أَسَبِيعُ الْجَهَنَّمِ﴾ [الشورى: ١١]

“Wanti isa fakkatu homaa hin jiru, inni argaa dhaga’aa dha.”
Jedhutti hojatu.

25

Ahlassunnaan ragaa shari’aa irratti hundaa’u. sammuu namaarras ishee dursu. Sammuun meeshaa ittiin ragaa shari’aa hubatanu, sharxii ittiin waa baranu, kan hojiin ittiin guutuu fi tolu, sammuudhaan beekumsii fi hojiin guuta jedhu. Haa ta’u malee kana keessatti qobaa of hin danda’u. Ammas waa’ee sammuu keessatti isaan giddu gala. Akka warra filoosofii kan akka mu’utazilaa fi ashaa’iraatti Ahlassunnaan sammuu ragaa shari’aa dura hin buufne. Akka hedduun suufiyyoota warra daangaa dabree kan sammuu arrabsan, wanta sammuin ifatti sobsiisu kan mirkaneessanii fi wanta aqliin ifatti soba ta’uu beeku kan dhugeessanutti sammuu boodatti aansanii hin arrabsanu.

Hundee Sadaffaa: *qadaa fi qadara (Murtee Rabbii dubre)*

Ahlassunna wal-jamaa’aan ulaa kana keessatti gidduu Qadariyyaa fi Jabariyyaa ti. Qadariyyoonni qadara (murtee Rabbii) mormani. Dalagaan garbootaa Rabbiin buluuus ta’ee badii hojjachuun murtee Rabbii jala hin seenu jedhani. Akka jecha isaaniitti Rabbi hojii garbootaa hin uumnesii akkasumas isaan irraa hin feene jechuudha. Garbeeeyyan dalaga isaaniitii of danda’anii qobaa bahoodha. Akka yaada isaaniitti garbichumatu hojii isaa uumee, fedhii kan Rabbiitiin ala ta’e fedhe. Uumaan biraa Rabbiin malee jiraachuu mirkaneessani. Kun immoo shirkii rubuubiyyaati. Isaan majuusaa warra wantootni uumaa lama qabu jedhu fakkaatu. Warri kun majuusaa ummata kanaati.

Jabariyyoonni qadara mirkaneessuu keessatti daangaa dabrani. Garbichi hojjaa isaa irratti dirqamsiifamaadha, innis akka baallee (kooluu) qilleensa keessa balali’uti, dalagaa humnaas ta’ee fedhii homaayyuu hin qabu jedhani. Rabbiin Ahlassunna wal-jamaa’aa ulaa kana keessatti jecha dhugaa fi giddu gala ta’etti isaan qajeelche. Garbichi dalagaa dhugaa akka qabu mirkaneessu. Hojii isaanii dhugaadhumaan isaanitti hirkifama. Dalagni garbichaa kan argamu murtee Rabbii, fedhii isaatii fi uumama isaatiini. Garbeeeyyanis ta’ee dalagaa isaanii Rabbitu uume. Rabbiinakkana jedha

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا عَمَلُونَ﴾ [الصافات: ٩٦]

“Rabbiin isinii fi wanta isin dalagdanu uume.”

Garbichi akkasumas fedhii kan fedhii Rabbii hordofu qaba. Rabbiakkana jedha

﴿وَمَا نَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَسْأَءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ [التكوير: ٢٩]

“Yoo Rabbiin gooftaan aalamaa fedhe male isin homaa hin feetanu.”

Kanumaa wajjin Rabbiin isaan buluu fi ergamaa isaatiin buluu ajajeera. Isa faallessuu irraa jara dhorge. Ahlassunnaan sadarkaa qadaa fi qadaraa qur'aana keessatti dhufe arfan ni amanu. Isaanis:

1. Beekumsa Rabbii waan hunda marse. Rabbiin wanta ta'ee dabre, wanta siichi ta'uu fi wanta garbichi siichi hojjatu osoo isaan hin uumin beeka.
2. Wanta argamu deemu cufa osoo samii fi dachii hin uumin waggaa kuma shantamaan duratti Rabbiin Lawhal Mahfuuziin (kitaaba isa biratti tikfame) keessatti barreesseera.
3. Fedhii Rabbii guutamtuu fi dandeettii Rabbii hunda walitti qabattuu taate. Wanti Rabbi fedhe ni argama, wanti Rabbi hin fedhin hin argamu. Wantootni uumama keessatti argamu kun cuftuu osoo hin argamin dura Rabbi fedhee jira.
4. Rabbiin uumaa waan cufaati. Inni uumaa nama hojjatuu fi dalaga isaati, waan socho'u cufaa fi sochii isaati, akkasumas waan taa'u cufaa fi taa'icha isaa kan uumeedha.

Hundee Afraffaa: *Miindaa fi adaba (azaaba) Rabbi wareege*

Ahlassunnaa wal-jamaa'an ulaa kana keessatti jidduu wa'iidiyyaa (warra waa'ee adabaa qofa jabeessu) fi murji'aa (warra miindaa qofa kajeeluu guddisu) ti. Wa'iidiyyaan ragaa waa'ee adabaa (qixaaxaa) dubbatan ragaa waa'ee miindaa (sawaabaa) dubbatan irra caalchisu. Isaan keessaa kan akka khawaarijaa Muslimni dilii guddaa kan akka zinaa fi khamrii dhuguu raawwate kaafira ibidda keessatti hafu jedhu.

Murji'aan ragolee waa'ee miindaa dubbatan kan waa'ee adabaa

dubbatan irra caalchisu. Iimaanni qalbiin dhugoomsuu dha, dalagaan iimaana irraayyii miti jedhu. Kanaafuu iimaana qabaannaan diliin kamuu hin miidhu jedhu. Namni dilaawaan kan zinaa dalagu, farsoo dhugu ibidda seenuu hin qabu, iimaanni isaa akkuma iimaana Abuu Bakrii fi Umari jedhu. Ahlassunna wal-jamaa'aan immoo Muslimni dilii guddaa dalage iimaana irraa hin ba'u, hanga wanta kafarsiisuu dalagutti inni Muslima iimaana hir'uuti jedhu. Inni iimaana isaatiin mu'umina, badii dalageen immoo dilaawaadha. Aakhiraattis fedhii Rabbii jala seena. Rabbi yoo fedhe irra isaa dabra yoo fedhe immoo adabee qulqulleessuun jannata isa galcha. Nama Rabbitti kafare ykn qindeesse male ibidda keessatti hin hafu. Iimaanni Ahlassunnaa biratti qalbiin amanuu, arrabaan dubbachuu fi qaamaan dalaguudha. Rabbiin buluudhaan dabalee, isa diduudhaan ni hir'ata.

Hundee Shanaffaa: Ulaa sahaabota Rasuulaa keessatti

Ulaa kana keessatti Ahlassunnaa wal-jamaa'aan Shii'aa fi Khawaarijaa jidduu dha. Shii'aan keessumaayyuu Raafidaan waa'ee aalal baytii (maatii rasuulaa) kan akka Aliyyii fi ilmaan isaa keessatti daangaa dabran.

Aliyyiin dogongora irraa eegamaadha, ghaybii (fagoo) beeka, Abuu Bakrii fi Umariin caala jedhan. Warri daangaa dabran immoo gooftaan gabbaramu isa jedhani.

Khawaarioonni immoo haqqii Aliyyii keessaatti dilaawani. Isa ni kafarsiisani. Mu'aawiyaa Ibnu Abii Sufyaanis ni kafarsiisani. Cufa nama karaa isaanii hin hordofnee kafarsiisani. Akkasumas Raafidoonni haqa sahaabota hedduu keessatti dilaawani. Ni arrabsani. Isaan kaafira, Eega Rasuulaatii Islaamummaa irraa deebi'ani jedhan. Abuu Bakrii fi Umar illee garii isaanii biratti kaafira. Namni isaan keessaa hanbisan aalal baytii fi nama xiqqoo male hin jiru. Haadha mu'uumintootaa, gurguddoo sahaabaa, akka mata dureetti Abuu Bakrii fi Umariin ifumaan arrabsu. Haa ta'u malee Ahlassunnaatti siquu fi isaan gowwoomsuu jedhanii Rabbi isaan irraa haa jaallatu jedhu, jaalala isaaniis ni mul'ifatu. Sababni isaas tuqyaan (malaan of tiksuum) aqiidaa isaanii keessa waan jiruufi. Faallaa waan garaadhaa qabanii Ahlassunnadhaa mul'isu (Majmuu'a fataawaa 28/477-479). Ahlassunnaa wal-jamaa'aan

cufa sahaabota Rasuulaa ni jaallatu. Rabbi isaan irraa haa jaal'atu jedhu. Sahaabonni caalaa ummata kanaa nabiyii isiitti aanuudha. Rabbiin nabiyii isaatif waa'ilummaa isaan filate. Wal-dhabbi jidduu isaaniitti argame irraa of qusatu. Hundu isaaniituu Mujtahidoota miindaa argatu jedhu. Kan dhugaa gaxxame miindaa lama, kan dogongore immoo sababa jajjabina isaa miindaa tokko argatu jedhu. Caalaan sahaabotaa Abuu Bakriidha, eegasii Umari. Itti aansuun Usmaanii eegas Aliyyiidha jedhu. Aala baytii Rasuulaas ni jaallatu. Haqa Islaamummaa fi firooma Ergamaa Rabbii lachan qabu jedhanii yaadu. Isaan ni jaallatuu, Rabbi isaan irraa haa jaallatus ni jedhu.

ULAA DURAA TAWHIIDA

Tawhiidni tumaa aqiida keessatti: Rabbi argamaa ta'uu isaa, rubuubiyyaa (gooftummaa) fi uluuhiiyaa (gabbaramaa) kophaa ta'uu isaa amanuu dha. Akkasumas maqaa isattii fi amala isaa cufatti amanuu dha. Rabbiin ilmaan Aadam isattii amanuu fi isa tokkichoomsuu irratti uume. Ilmi namaa Rabbi jiraachuu, gabbaramaan dhugaa isa male dhibuu fi gooftaan isa male akka hin jirre amanuu irratti dhalata.

Osoo akka uumame sanatti hafee tawhiida irratti guddata. Rabbi akkana jedhe

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلَّذِينَ حَيْقَانًا فِطَرَتُ اللَّهُ أَلَّى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا نَبْدِلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الْدِينُ الْقِيمَةُ وَلَا كُبَرَ الْكَافِرُونَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [الروم: ٢٠]

“Fuula kee amantii shirkii irraa gara tawhiidaatti dabe irratti gadi dhaabi. Kun uumaa Rabbiin nama irratti uume. Uumaa Rabbiti hin jijjiirinaa. Kun amantii ragga’aa dha.”

Rasuullis ﷺ :

«ما من مولود إلا يولد على الفطرة، فأبواه يهودانه، أو ينصرانه، أو يمجسانه». رواه البخاري، ومسلم

“*Sabiyyiin kamuu Islaamummaa irratti male hin dhalatu. Abbaa fi haadhatu yahuudaa, ykn nasaaraa (kiristaana) ykn majuuusaa (warra ibidda gabbaru) taasisu.*” jedhan. Bukhaarii fi Muslimtu gabaase.

وفي رواية لمسلم: «ما من مولود يولد إلا على هذه الملة».

Gabaasa Muslim keessatti immoo “**Dhalataan kamuu kan dhalatu amantii kana qofa irratti.**”

Rasuulli ﷺ wanta Rabbirraa odeessan keessatti Rabbi akkana jedhe

«إني خلقت عبادي حنفاء كلهم، وإنهم أنتم الشياطين، فاجتالتهم عن دينهم». رواه مسلم

“Shayxaanatu isaanitti dhuftee amantii isaanii irraa isaan dabsite male Ani Garboottan koo cufaa Islaamummaa irrattin uume.” jechuun gabaasani. Muslimtu gabaase.

Kanaafuu Aadam abbaan namootaa fi ilmaan isaa kan bara sanii Rabbiin tokkoomsuu irra turan. Ilmaan isaas hanga ummata Nuuhiitti tawhiida irra turani. Shayxaanni shirkii isaanitti bareechee itti isaan waamee achumaan shirkii keessa seenani. Rabbiin qur'aana isaa kabajamaa ta'e keessatti ayata heddu keessatti gosowwan tawhiidaa dubbateera. Sana keessaa tokko jalqaba suuraa faatihaatti

﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

“Faaruun kan Allah gooftaa aalamaati.” Jedha. Jechi ‘Allah’ jedhu tawhiida uluuhiyyaa mirkaneessa. Jechi ‘Rabbii aalamaa’ jedhu tawhiida rubuubiyyaa mirkaneessa. Akkasumas jechi suuraa kanaa kan

﴿أَرَحَمَنَ الرَّحِيمَ﴾

“Mararfataa gara laafaa.” jedhu tawhiida maqaa fi sifata Rabbii mirkaneessa. Akkuma kana jechi Rabbii suurattiidhuma kana keessatti argamu

﴿سَيِّدُ الْجَنَّاتِ﴾

“mootii guyyaa murtee.” jedhu tawhiida rubuubiyyaa mirkaneessa. Akkkasumas jechi

﴿إِلَّا كَفَىٰ وَيَاكَ نَسْتَعِينُكَ﴾ [الفاتحة]

“Suma qofa gabbaraa, suma qofa irra garaarsas barbaanna.” jedhu tawhiida uluuhiyyaa mirkaneessa. Aayatoonni gosa tawhiidaa ibsanu heddu. Ifumatti adda nuuf baasaniiru. Kanaafuu, warri beekumsa qaban kan salafa ummata kanaa irraa ta'anii fi cufa maz-haba arfanii Hanafiyaa, Maalikiyyaa, Shaafi'iyyaa fi Hanaabilaa irraa kan ta'an gosa tawhiidaa sadan dubbataniiru. Isaanis:

1. Tawhiida rubuubiyyaa
2. Tawhiida uluuhiyyaa fi
3. Tawhiida asmaa'aa fi sifaataati.

Gosowwan tawhiidaa hunda Kutaa of danda'aa ta'e kan armaan gadii keessattin ibsa.

KUTAA DURAA TAWHIIDA RUBUUBIYYAA

Tawhiidni rubuubiyyaa: Rabbi jiraachuu amanuu fi dalagaa isaa keessatti qobaa of danda'uu isaa amanuu dha. Beektota irraa namni tawhiida kana 'Rabbi uumaadhas nyaachisaadhas akkasumas wantoota hunda kophaa kan jijijiiruu dha' jedhanii amanuutti hiikan ni jiru. Tawhiidni kun wantoota armaan gadii of keessatti qabata.

1. Rabbi jiraachuu isaa amanuu.
2. Rabbi uumaa waa hundaati, dhuunfataa isaati, nyaachisaa isaati, jiraachisaa, ajjeesaa, miidhaa, fayyadaa, du'a'i'i kan kophaa isaa owwaatu, ajajni hunduu kan isaati, toltuun hunduu isa harka, waan fedhe cufa irratti danda'aadha, dubbii hunda murteessa, sana keessattis ni dalaga, kana cufa keessatti shariikaa hin qabu jechuu mirkaneessu dha.

Ragooleen qur'aanaa fi hadiisa keessatti dhufan hedduu gooftummaa Rabbii mirkaneessa. Ragooleen isa keessatti maqaan 'Rabbi' jedhu dhufte ykn amalli gooftaan ittiin foo'amu dubbatame kan akka uumuu, nyaachisuu, horachuu, murteessuu, dalaguu fi kan biraas ragaa rubuubiyyaati. Kan akka jecha Rabbii.

﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [الفاتحة: ۲]

"faaruun kan Rabbii gooftaa aalamaati."

Ammas jecha isaa

﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ [الأعراف: ۵۴]

"uumuus ta'ee ajajni kan isaati."

Ammas jecha isaa

﴿قُلْ مَنْ يَرِدُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ [المؤمنون: ۸۸]

"mootummaan waan cufaa eenyu harka? jedhiin." jedhu hundi ragaa rubuubiyyaati."

Mallattoolee Rabbii mumul'attuu kan uumama olii fi gadii irraa taate ilaalani fi xiinxalanii gooftummaa Allaahiitti akka qajeelanu Rabbi ajajeeti jira. Rabbi akkana jedha

﴿وَفِي الْأَرْضِ مَا يَتَّسَعُ^{٦٠} إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبَصِّرُونَ﴾ [لذاريات: ٢١-٢٠]

“nama dhugoomseef mallatloo tokkummaa Rabbii agarsiisutu dachii keessa jira. Lubbuu keessan keessas (mallattootu) jiraa hin ilaaltanuu.”

Uumamni akka dachee mallattoolee heddu kan guddina Rabbii ishee uumee fi dandeettii isaa mul'attuu taate agarsiiftu akka jiru Rabbiin nutti himeera. Isaanis: wantoota Rabbi uume kan akka gosowwan biqilootaa, bineensota, gaarowwan, bakka diriiraa, cirracha, galaana, laga, akkasumas wantoota uumama namaa keessa jiru hedduu gooftummaa Rabbii agarsiisa. Isaan keessaa tokko ogummaa Rabbi itti qaama namaa bakka barbaachisutti ijaareedha. Akkasumas garaa garummaa loqoda namaa fi bifa isaanii, wal-caaluma sammuu, hubanna, sochii, fedhii fi jabina irratti uumamanii fi akka uumamni namaa itti eegale keessa mallatoo guddaatu jira. Jalqaba nuxfaa (maniyyii coccobduu) ture, eegas dhiiga qorrraa, eegas foon gumaa, eegasii lafee ta'ee lubbuun itti afuufamee nama dhaga'uu fi argu ta'e. Eegasii xiqqoo, sochii fi humni isaa haala dadhabaa ta'een garaa haadhaatii baafame. Eegasii haga umuriin isaa dabaleen jabinnii fi sochiin isaa dabalee nama magaalaa fi dawoo ijaaru, moggaa dachii irra kan adeemu, kan hojjatuu fi horii walitti qabu, nama yaaduu fi beekumsa isaaaf malu qabu ta'e. Rabbiin isaan dandeessise, isaan deemsisee, gosowwan jirenyaa fi hojjaatti isaan bobbaasisee, beeekumsa, yaada, hiyyummaa fi durummaan isaan wal-caalchise qulqullaheera. Rabbi akkana jedhe

﴿وَإِنَّهُمْ لِمِنَ الظَّالِمِينَ ۖ وَجَدَ لَهُ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۚ إِنَّ فِي خَلْقِ أَنْشَئَتِ رَبِّ الْأَرْضِ وَأَخْتَلَفَ أَلْيَلُ وَالْأَنْهَارِ وَالْفُلُكَ الَّتِي بَحْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَلَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَيَتَّمَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَائِرَةٍ وَتَصْرِيفِ الرَّيْحَانِ وَالسَّحَابِ الْمُسَحَّرِ بَيْنَ أَسْكَانَهُمْ وَالْأَرْضِ لَأَنَّهُمْ لَآتَيْتُ لَهُمْ قُوَّةً ۝ يَعْقُلُونَ ۝﴾ [آل عمران: ١٦٣-١٦٤]

“Gabbaramaan keessan Rabbii tokkicha, gabbaramaan dhugaas isa malee hin jiru. Inni mararfataa fi gara laafaa dha. Uumaa dachii fi

samii keessa , wal-dhabbi halkanii fi guyyaa, doonii wanta nama fayyaduun garba irra deemtu, bishaan Rabbiin samii buusee eega dachiin duutee ittiin fayyisee bineensacufa dachii keessa facaase, qilleensa garagaggalchuu, duumessa gidduu samii fi dachiitti laaffifamaa ta'e hunda keessa warra xiinxalanuuf mallattoo(Rabbi gabbaramaa ta'uu agarsiisu) tu jira.” (baqaraa:163-164).

Aayata duraa keessatti tawhiida uluuhiyyaa dubbate, eegas aayata itti aanu keessatti gooftummaan qobaa bahuu isaa ragaa godhee dubbate. Salafoota garii iraa akka odeeefametti ala aayanni duraa bu'ee jedhu mushrikoonni mallattoo kan gabbaramaan dhugaa Rabbiin male akka hin jirre agarsiisu gaafatan. Achumaan aayanni lammaffaa bu'e. Rabbi akkana jedhe

﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْأَيْلَمْ كَيْفَ خُلِقُتْ ﴾١٧﴾ وَإِلَى الْجَنَّاءِ كَيْفَ رُفَعَتْ ﴾١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِيتْ ﴾١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴾٢٠﴾ [الغاشية: ١٧-٢٠]

“gara gaalaa akkamitti akka uumamte, Gara samiis akkamitti akka ol-kaafamte, gara tabbaas akkamitti akka dhaabamte, gara dachiis akkamitti akka diriirfamte hin ilaalanuu!.”

Beektolee fi ogeessonni tawhiidaa uumama Rabbii ragaa goftummaa isaa godhani. Kana keessatti immoo jechoolee heddu, khuxbaa hedduu fi walaloo beekamaa qabu. Sana keessaa tokko jecha Ibnul Mu'utizzi

أم كيف يتجده الجاحد	فيما عجبك كيف يعصى الإله
وفي كل تحریکة	ولله في كل تسکینة شاهد
تدل على أنه واحد	وفي كل شيء له آية

“Yaa raajii! Rabbi akkamitti didama ykn kan mormus akkamitti isa morma.

Waan socho'uu fi waan taa'u cufa keessa ragaatu Rabbiif jira.

Wanta cufa keessa mallattoo Rabbi tokko ta'uu agarsiisutu jira.”

Tawhiidni rubuubiyyaa kun qofti Islaamummaa keessa seenuuuf gahaa miti. Mushrikoonni kana mirkaneessanus isaan hin fayyanne, Islaamummaa keessa isaan hin seensifne. Kunis waan isaan tawhiida

uluuhiyyaa keessatti Rabbitti qindeessaniifi. Gosowwan ibaadaa kan akka du'aa'ii, gorraasuu fi birmachiifanna waan isaan taabota, malaa'ikaa fi kan birootiif kennaniif jecha isaan fayyaduu dide. Beekaa Yamanii kan ta'e Mhammad Ibnu Ismaa'il Assan'aaniin(R.H) akkana jedhe

”الأصل الرابع: أن المشركين الذين بعث الله الرسل إليهم مقررون أن الله خالقهم ﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ [الزخرف: ٨٧]، وأنه خلق السموات والأرض ﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ مَنْ خَلَقَ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيُّ﴾ [الزخرف: ٩]، وأنه الرزاق الذي يخرج الحي من الميت، ويخرج الميت من الحي، وأنه الذي يدبّر الأمر من السماء إلى الأرض، وأنه الذي يملك السمع والأبصار والأفئدة ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ يَمْلِكُ الْسَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُنْجِحُ الْحَيَ مِنَ الْمَيْتِ وَيُنْجِحُ الْمَيْتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يَدِيرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ قُلْ أَفَلَا تَنْقُوْنَ﴾ [يونس: ٣١]، ﴿قُلْ لَمَنْ أَلْرَضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُ تَعْمَلُونَ﴾ [٤٦] سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿أٰهٰ قُلْ مَنْ رَبُّ الْسَّمَاوَاتِ الْسَّمْعَ وَرَبُّ الْعُرْشِ الْعَظِيمِ﴾ [٤٧] سَيَقُولُوكَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا نَتَفَوْكَ ﴿أٰهٰ قُلْ مَنْ يَدِيرُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُحْيِي وَلَا يُمْحِي أَعْيُنَهُ إِنْ كُنْتُ تَعْلَمُونَ﴾ [٤٨] سَيَقُولُوكَ لِلَّهِ قُلْ فَإِنَّمَا تَشْعُرُونَ﴾ [المؤمنون: ٨٤-٨٩]، وهذا فرعون مع غلوه في كفره، ودعوه أبشع دعوى، ونطقه بالكلمة الشنعاء، يقول الله في حقه، حاكياً عن موسى ﷺ: ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَذِهِ لِلْآيَاتِ إِلَّا رَبُّ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصِيرٌ﴾ [الإسراء: ١٠٢]، وقال إبليس: ﴿إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ [الحشر: ١٦]، وقال: ﴿رَبِّيْ مَا أَغْوَيْتَنِي﴾ [الحجر: ٣٩]، وقال: ﴿رَبِّيْ فَأَنْتَرِنِي﴾ [الحجر: ٣٦]، وكل مشرك مقر بأن الله خالقه وخلق السموات والأرض وربهن ورب ما فيها ورازقهم، ولهذا احتاج عليهم الرسل بقولهم: ﴿أَمَّنْ يَخْلُقُ كَمْ لَا يَخْلُقُ﴾ [النحل: ١٧]، ويقولهم: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَعْوَذُكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُكْرًا بَالْوَلِوْجِيَّةِ﴾ [الحج: ٧٣]، والمشركون مقررون بذلك لا ينكرونه”.

“Hundeen arfaffaan: Mushrikoonni warreen Rabbiin ergamaa ergeef akka Rabbi isaan uume ni mirkaneessu.

﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ [الزخرف: ٨٧]

“Eenu akka isaan uume osoo isaan gaafattee Rabbi jedhu.” (zukhruf:87)

Samii fi dachiis akka inni uume ni mirkaneessu

﴿وَلَئِنْ سَأَلَنَّهُمْ مَنْ خَلَقَ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَرِيزُ الْعَلِيُّ﴾ [الزخرف: ٩]

“Eenu samii fi dachii akka uume osoo isaan gaafattee Rabbi injifataa beekaa ta'etu uume jedhu.” (zukruf:9).

Rabbi isa nyaachisu, fayyaa du'aa keessaa baasu, du'aa fayyaa keessaa baasu, ajaja samii gara dachiitti dhaqabsiisu, dhageetti, agartuu fi qalbii kan moo'e isa jechuu ni mirkaneessu.

﴿ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْنَ يَمْلِكُ السَّمَعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمَنْ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يَدِيرُ الْأَمْرَ سَيَّهُولُونَ اللَّهُ أَفْلَأُ نَّارَنَّفَوْنَ ﴾ [يونس: ٢١]

“Samii fi dachii irraa isin kan nyaachisu, dhageettii fi agartuu kan moo'e, kan fayyaa du'aa keessaa baasu, du'aa fayyaa keessaa baassu eenyu? Jedhi.” Rabbi Jedhu. Isa hin sodaattaniire jedhi.” (yuunus: 31).

﴿ قُلْ لَمَّاً الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُثُرْ تَعَلَّمُونَ ﴾ ﴿٤٦﴾ سَيَّهُولُونَ اللَّهُ أَفْلَأُ نَّارَنَّفَوْنَ ﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّمِيعُ وَرَبُّ الْكَرْشَنَ الْظَّاهِيْمِ ﴾ ﴿٤٧﴾ سَيَّهُولُونَ اللَّهُ أَفْلَأُ نَّارَنَّفَوْنَ ﴾ قُلْ مَنْ يَدِيرُ مَكْوُتَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُحِبُّ وَلَا يُبَاهِرُ عَنِيهِ إِنْ كُثُرْ تَعَلَّمُونَ ﴾ ﴿٤٨﴾ سَيَّهُولُونَ اللَّهُ أَفْلَأُ فَانِي تُسْهِرُونَ ﴾ [المؤمنون: ٤٦-٤٩]

“dachii fi namni dachii keessaa kan eenyuuti jedhi, kan Rabiiti jedhu. Egaa hin gorfamtanuure jedhi. Gooftan samii torbanii fi siree guddaa eenyu jedhi!. Rabbi jedhu. Isa hin sodaattanuuree jedhi. Qabeenyi waa cufaa harka eenyuuti, innis kan nagaa taassisu wanti isarratti (murtee isaa hanbisiisuun) nagaa taasisu eenyu? Jedhi. Kan Rabiiti jedhu. Maaliif falfalamtu (sihiriin sinitti hojjetame) ree jedhi.” (Mu'uminuuni 84-89)

Fir'awn kufrii keessatti daangaa darbee, falmii fokkisaa falmatee jecha badaa dubbachuu wajjin, Rabbiin Muusaa irraa nuugabaase waa'ee fir'awn keessatti

﴿ قَالَ لَقَدْ عِمِّتْ مَا نَزَّلَ هَذُولَةً إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَارِرَ ﴾ [الإسراء: ١٠٢]

“Wantoota kana Rabiit samii fi ardiil malee namni biraa akka hin buufne beektee jirta.” jedhe.

Ibliisis

﴿ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكَ إِنِّي أَحَادُ اللَّهَ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ [الحشر: ١٦]

“ani Allaah gooftaa aalamaan sodaadha.” jedhe.

﴿ رَبِّ إِنَّمَا أَعْوَيْتَنِي ﴾ [الحجر: ٣٩]

“yaa Rabbi waan ati isaan na jalifteef.” jedhe.

﴿رَبَّ فَانظُرْنِي﴾ [الحجر: ٣٦]

“Yaa Rabbi natursiisi.” jedhe.

Mushrikni cuftinuu akka Allaah'n isaan uume, ardii fi samii uume, gooftaa isaanii fi waan gidduu isaaniitti argamuu, akkasumas nyaachisaa isaanii ta'e ni mirkaneessu. Kanaafuu ergamoonni

﴿أَفَمِنْ يَخْلُقُ كَمْ لَا يَخْلُقُ﴾ [النحل: ١٧]

“sila namni uumu akka isa hin uumneetii.”

﴿إِنَّ اللَّهَيْكُ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَكَوْ أَجْتَمَعُوا لَهُ﴾ [الحج: ٧٣]

“Jarri Rabbii gaditti waammattanu osoo walitti qabamaniiyyuu tisiisa hin uumanu.”

jechuun ragaa mushiriikota irratti fidataa turan. Mushirikoonnis kana ni mirkaneessu, hin mormanus.” Jechi San'aanii asitti raawwate.

Tawhiidni rubuubiyyaa immoo tawhiida uluuhiyyaa dirqamaan nama qabsiisa. Namni Rabbi dhibama irraa isa uumuu dhugoomse horataa isaa, nyaachisaa isaa, tola garaagaraa kan lakkaa'amuu hin dandeenye itti ooluun, tolattiin immoo eega dhalattee hanga du'aatti, sanaan duras yeroo fi haala hundaa keessattuu turtuu kan taatee dha, jirenya isaa cufaa kan jijjiiru isa ta'uun namni dhugoomse kana irratti galatoomfachuun isa gabbaruun, ajaja isatiin buluun, waan inni dhorke irraa fagaachuun dirqama itti ta'a. uumama isaa tokkollee ibaadaa keessatti isatti qindeessuun haraama ta'a. Kanaafuu Rabbiin mushiriikota warra tawhiida rubuubiyyaa dhugoomsanii eegasii ibaadaa keessatti Rabbiitti waa qindeessan, gosowwan ibaadaa kan akka du'a'i, gorraasuu fi kan biraas waan gabbaranu kan akka taabotaatiif kennan isaan arrabse. Kun immoo aayatoolee darban kan san'aaniin nuuf dubbate keesssa jira. Kan akka “sila hin gorfamtanuuree.”, “isa hin sodaattanuuree.”, “akkamitti falfalamtan?” jedhu faani. Rabbi akkana jedha

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَعْبُدُوا رَبِّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾١٦﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الْمَرْأَتَ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَلَا تُمْ

﴿تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ٢١-٢٢]

“Yaa namaa Rabbi isinii fi warra isiniin duraa uume akka isa sodaattanuuf jecha isa gabbaraa. Rabbiin isa dachii firaasha, samii immoo ijaarsa (ijoo) isiniif godhe. Samii irraa bishaan buusee biqilaa ija qabu nyaataaf jecha isinii baase. Egaa osoo beektanuu Rabbii hiriyaa hin tolchinaa.” (al-baqarah: 21-22).

Jalqaba aayata duraa keessatti Rabbiin cufa nama ibaadaatti ajeje. Kun jalaqaba ajaja qur'aanaati. Eegasii sababa isa gabbaruu ga'eessota irratti dirqama godheef dubbate. Innis Allaah'n gooftaa gosowwan ni'imaa mul'attuu fi dhokattuu hundaan jara guddisee ta'uu dha. Dhabama irraa isaan argamsiise. Dachii diriiraan kan irra jiraatan, irratti ijaarratani, facaafatanii fi hojjatanii kan itti fayyadaman taasise. Samii ijaarsa akka ijoo manaa taasissee wanta namni itti haajomu bu'a qabeessa ta'an kan akka biiftuu, ji'aa fi uurjii ishee keessa godhe. Samii keessaa bishaan buusee fuduraalee kan akka callaa, asheeta, tamirii fi kan biroo nyaata isaaniitiif biqilche.

Eegasii dhuma aayata lammaffaa keessatti Rabbiif hiriyaa gochuu dhorke. Fakkaataan, hiriyaan ykn qindiin warra ibaadaan isaaniif kennamee Rabbii wajjin gabaramanuu dha. Haa ta'u malee isaan garbeeyyan hin uumne, hin nyaachifnes, isaanuu ni uumaman, ni nyaachifaman, ni jijiiraman. Waliyyoonni fi saalihoonni, garbeeyyan bu'aa namaaf buusan, immoo Rabbitu isaaniif laaffisee isaan gargaare malee isaanis ta'ee hojjaa isaaniis Rabbitu uume. Jalqaba ta'ee dhumas kan tola oolu Rabbuma. Bu'aa garbeeyyanii argamsiisuu keessatti Rabbi sababa isaan taasise. Egaa akkamitti Rabbii wajjin isaan gabbaru osoma akka Rabbi gooftummaa fi gabbaramu keessatti hiriyaa hin qabne beekanuu.

Ibaadaan haqa Rabbii qulqulluu dha. Abbuma fedheefuu ibaadaa dabarsanii kenuun hin ta'u. Namni ibaadaa dabarsee waan biraatiif kenne haqa Rabbii irratti miidhaa fi badii hojjateera. Rabbiin luqmaan irraa nuu gabaasee akkana jedhe

﴿يَبْحَثُ لَا تَشِكُ بِاللَّهِ إِنَّ الظَّالِمِينَ هُوَ أَكْبَرُ﴾ [قمان: ١٢]

“Yaa ilma kiyya Rabbitti hin qindeessin. Rabbitti qindeessuun miidhaa guddaa dha.”

Namni towhiida rubuubiyyaa mirkaneesse Rabbiin gabbaree isa galateeffachuu dirqama itti ta'a. Namni Rabbi akka isa uume, isa nyaachisee ni'imaa hundaa isaaf akka oole amane Rabbiin galateeffatee waa biraa dhiissee isa qofa gabbaruun dirqama itti ta'a.

روى الحارث الأشعري ﷺ عن النبي ﷺ أنه قال: «إن الله عزوجل أمر يحيى بن زكريا بخمس كلمات يعلم بها ويا أمر بنى إسرائيل أن يعملوا بهن ...» فذكر الحديث بطوله، وفيه: «أولهنـ أي أول هذه الكلماتـ أن تعبدوا الله، ولا تشركوا به شيئاً، وإن مثل من أشرك بالله كمثل رجل اشتري عبداً من خالص ماله بذهب أو ورق، ثم قال له: هذه داري، وهذا عملي، فاعمل، وأدّ إلىـ فكان يعمل ويؤدي إلىـ غير سيدـ، فأيكم يرضى أن يكون عبده كذلكـ، وإن الله خلقكم ورزقكمـ، فلا تشركوا به شيئاًـ».

Haarisal ash'ariin ﷺ Nabiyyii ﷺ irraa akka gabaasetti Nabiyyiin akkana jedhan: “**Rabbiin yahyaa ilma Zakariyyaa hima shanitti ajeje. Hima kana akka ofii itti hojjatee ilmaan Israa'ilis itti ajajuuf.**” Hadiisa dheerinaan dubbate.Isa keessaa “jalqabni himattii; Rabbiin gabbaraa isatti waa hin qixxeessinaa. Fakkiin nama Rabbitti qindeesee akka namicha qabeenya isaa qulqullu warqee fi birriin garbicha biteeti. Eegasii kuni mana kiyya, kuni dalagaa kiyya hojjedhuutii natti fidi jedhe. Garbichichis hojjeteeti nama biraatti geessa. eenyutu garbichi isaaakkana ta'uu jaallata. Rabbiin isin uumee isin nyaachisee isatti hin qindeessinaa.”

وعن ابن مسعود ﷺ قال: قلت يا رسول الله أي الذنب أكبر عند الله؟ قال: «أن تجعل لله نداً وهو خلقك». متفق عليه

Abdallah Ibnu Mas'ud ﷺ yaa ergamaa Rabbii ﷺ dilii kamtu Rabbiin biratti irra guddaa dha? Jedhe. Rasuullis ﷺ “**Ati Rabbi si uumeef fakkii tolchuu dha.**” jedhan.

Tawhiida kana ummanni hedduun duris ta'ee aammas dhugoomsaniiru. Xiqqoo male namni morme hin jiru. Isaan keessaa fir'awnii fi jama'a isaa warra jiraachuu muusaa fi mallattoolee inni ittiin dhufe mormanii dha. Mormuun kun irra keessaani male Keessa jaraatti kana cufaa ni mirkaneessu. Rabbiakkana jedhe

﴿وَحَمَدُواٰهَا وَسَيَقْتَهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ [النمل: ١٤]

“Miidhaa fi koora irraa kan ka'e ishee mormanii, lubbuun isaanii immoo ni mirkaneessite.”

Ammas namni isa morme sooshiyalizimii bara ammaa kan “gabbaramaan hin jiru, jirenyi ammuma.” jedhanuu dha. Kan isaan jedhanu irra keessaani. Qalbiin jaraa jiraachuu Rabbii fi gooftummaa isaa ni mirkaneessiti. Ragaan kana nu akeeku immoo ala mootummaan Raashiyyaa fi biyyoota baha Awurooppaa kan sooshiyalizimii hordofan

kufanu namoonni sooshiyaalizimiin waamaman gara amantii isaanii durii kan akka kiristaanummaati fi yahuudummaatti deebi'ani.

Namoonni Islaamummaatti hirkatan hedduun gosa shirkii tawhiida kanaa keessa seenaniiru. Isaan keessaa Raafidoonni du'aa waammatu, bu'aa fiduu fi miidhaa deebisuu isaan kadhatu, ykn nama wanta inni hin dandeenye kan Rabbiin qofti danda'u kadhatu. Kun hunduu shirkii rubuubiyyaati. Akkasumas shirkii uluuhiyyaatisi. Sababni isaas bu'aa fiduu fi miidhaa deebisuu ogga nama irra barbaadanu akka isaan sana danda'an amananii jiru. Kana keessa immoo dalagaa rabbii uumamaaf kenuutu keessa jira. Kuni immoo shirkii rubuubiyyaati.

KUTAA LAMMAFFAA TAWHIIDA ULUUHIYYAA

Seensa:

Tawhiidni uluuhiyyaa ibaadaadhaan (gabbarsuudhaan) Rabbiin kophaa baasuu dha.

Tawhiidni kun tawhiida fedhii, tawhiida gabbarsuu, tawhiida barbaachaa (xalabaa) fi KKF'n waamama.

Tawhiida kanaaf jecha Rabbiin namaa fi jinnii uume. Rabbiin akkana jedha

﴿وَمَا خَلَقْتُ لِجِنَّةً وَلِإِنْسَانًا إِلَّا يَعْبُدُونِ﴾ [الذاريات: ٥٦]

“Jinnii fi nama ana haa gabbaranuuf male wanta biraatiif hin uumne.” Sababa isaayyi ergamoota erge, kitaabas buuse.

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَعْبُدُوهُ﴾ [الأنباء: ٢٥]

“yaa ergamaa keenya! siin duratti ergamaa kamiinuu wanti dhugaan gabbaramu ana malee hin jiruu anuma gabbari jennee beeksisa itti goonu male hin ergine.”

Akkuma Rabbi jedhee jiru inni calqabaa fi dhuma waamicha rasuulaati.

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَآتَحَبُّنَا الظَّلْفُوتَ﴾ [النحل: ٣٦]

“Ana gabbaraa xaaguuta (waan Rabbii maletti gabbaramu) irraa fagaadhaa jechuun ergamoota ummata cufa keessatti ergine.”

Sababa isaayyi falmiin gidduu nabiyyootaatti fi ummataatti argame. Warra tawhiidaa, hordoftoota nabiyyootaa fi warra shirkii, bida'aa fi khuraafaa gidduutti ammas falmiin argame. Sababa isaa sayfin karaa Rabbii keessaatti luqqifame. Inni jalqabaa fi dhuma diiniiti. Diiniin Islaamaa isuma. Innis gosoowwan tawhiidaa biroos of keessatti qaba.

Tawhiidni uluuhiyyaa towhiida rubuubiyyaa fi tawhiidal asmaa'i wassifaatii of keessatti qabata. Namni Rabbiin qofa gabbare, ibaadaan Rabbiin qofaaf mala jechuu beeke, kun gootummaa, maqaa fi amala Rabbiitti amanuu isaa akeeka. Wanti inni kana hujjetuuf sababa Rabbiin isa uumuuun, nyaachisuun, haala isaa jijiiruu fi hujjaat gooftaa kan birootiinis, isaa fi garboota hunda irratti akka Rabbiin tola oole waan amanuufi. Rabbiin maqaa gaggaarii fi amala ol-aantuu kan ibaadaan Rabbiif qofa maluu akeektutu jirti jechuu amana.

Tawhiidni kun barbaachisaa ta'uu isaa wajjin namoota hedduutu morme. Ibaadaan Rabbiif qofa maluu isaa mormanii, Rabbii wajjin waan biraat gabbarani. Beekaa Muhammad Ibnu Ismaa'il Assan'aanii jedhamu akkana jedhe

”اعلم أن الله تعالى بعث الأنبياء ﷺ من أولهم إلى آخرهم يدعون العباد إلى إفراد الله تعالى بالعبادة، لا إلى إثبات أنه خلقهم ونحوه، إذ هم مقررون بذلك، كما قررناه وكررناه، ولذا قالوا: ﴿جَعَلْنَا لِنَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ﴾ [الأعراف: ٧٠]، أي لنفرد بالعبادة، ونخصه بها من دون آلهتها! . فعبدوا مع الله غيره، وأشاروكوا معه سواء، واتخذوا له أنداداً“.

“Beeki wanni Rabbi ergamtoota jalqabaa hanga dhumaatti ergeef namoottan Rabbiin qofa gabbaruutti akka waamanuufi malee akka rabbi isaan uume haa mirkaneessanuufi miti, akkuma deddeebinee mirkaneessine, isaanuu sana mirkaneessuu irratti uumamani. Kanaafuu “***akka nuti Rabbiin qofa gabbaruuf nutti dhuftee?***” jedhan. Rabbii wajjin waan biraat gabbaranii waan biraat isaan qindeessani. Hiriyaa isaaftolchani.”

Tawhiida uluuhiyyaa kana kalimatut-tawhiidi “laa ilaaha illal laaha.” n of keessatti qabata.

Gosa tawhiidaa kana qorannoo lama keessatti goonee irratti dubanna.

1. Ragaa “laa ilaaha illallaaha.” jedhu hiika isaa, sherxii, arkaanaa fi waan isa diigu.
2. Ibaadah: hiika isaa, gosa isaa, sharxii fi arkaanaa isaati.

Qorannoo duraa: Laa Ilaaaha Illallaah Ragaa Bahuu

Qorannoo Kana keessa mata duree lamatu jira. Isaanis:

01 Hiikaa laa ilaaha illallah fi Sadarkaa isaa

Hiikti ‘laa ilaaha illallah’ akka walii galaatti gabbaramaan dhugaa Rabbiin malee hin jiru jechuu dha. Rabbiin malee wanti gabbaramuun malu hin jiru. Rabbiin malee wanti biraat waammataamun hin ta’u. salaatuun, nazaruun qaluunii fi akkasumas gossowwan ibaadaa biraas Rabbiin malee nama biraatiif kennamuun hin ta’u.

Beekaan Yamanii Muhaammad Ibnu Ismaa’il Assan’ aaniinakkana jedhe

وَمُعْنَاهَا: إِفْرَادُ اللَّهِ بِالْعِبَادَةِ وَإِلَهِيَّةِ، وَالْبَرَاءَةُ مِنْ كُلِّ مَعْبُودٍ دُونَهُ.

“Hiikti ishee gabbarsuudhaan Rabbiin adda gochuu dha. Wanta Rabbii gaditti gabbramu hunda irraayyu qulqulla’uu dha.”

‘Ilaahii.’ jechuun gabbaramaa ittiin bulamaa jechuudha. Kan qalbiin jaallachuun, guddisun, gadi isaa jechuun, sodaachuunii fi ibaadaa biraas hordofsiisuun isa gabbaruun dirqama ta’u jechuu dha.

Jechi guddoon kun roga (rukni) bu’uraa lama qabdi.

- Inni duraa:** “an-nafyu.” innis gabaramummaa waan Rabbiin male jiru irraa dhabamsiisu dha. Kan isa akeeku jecha ﴿”لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ”﴾ gabbaramaan hin jiru jedhuu dha. Wanti Rabbiin male jiru ibaadaan maluufi dhabamsiifti.
- Inni lammaffaa:** “Al-isbaat.” innis gabbaramaan Rabbiin ta’uu mirkaneessuu dha. Kan isa akeeku jecha ﴿”إِنَّ اللَّهَ إِنْ هُوَ إِلَّا أَنْ يُحْكِمُ الْحَقَّ”﴾ Allah malee jedhuu dha. Isheen ibaadaan Rabbiif qofa akka malu mirkaneessiti. Inni uumaa, nyaachisaa, horataa, wanta hundaa jijiiraa waan ta’eef ibaadaan isa qofaaf male. Akkuma tawhiida rubuubiyyaa keessatti tokko tokkoon dubbannee dabarsine ni’iimaa guddaa Rabbi isaanitti oolee galateeffatanii ibaadaan qophaa isa baasuun garboota hundarratti dirqama ta’aa.

02 Sharxi laa ilaaha illallah fi waan isa diigu

Ragaan shari’aa hedduun akka akeekutti kalimaan tawhidaa laa ilaaha illallah bu’aa hedduu fi sadarkaa guddaa qaba. Keessaa barbaachisaan immoo:

Namni isii jedhe musliima ta'uu, dhiigni, qabeenyii fi kabajni isaa eegamuu, jannata seenuu fi ibidda keessatti hafuu dhiisuu dha. Garuu nama jecha kana dubbate hundaaf bu'aan kun hin argamu. Sharxiin cufti guutamuunii fi wanti ishii diigu dhibamuun dirqama. Akkuma salaanni yoo sharxiin isii kan akka woduu, qiblaatti deebi'uu fi kan biroos guutee, wanti isii diigu kan akka haasawaa, koflaa, nyaataa, dhugaatii fi kan biroos dhibame malee hin fayyanne, akkasumas jechi kun yoo sharxiin ishee guutee wanti ishee diigu dhibame malee hin fayyadu.

ولذلك لما قيل لوهب بن منبه: أليس مفتاح الجنة: لا إله إلا الله؟ قال: بل، ولكن ليس مفتاح إلا له أسنان، فإن جئت بمفتاح له أسنان فتح لك، وإن لم يفتح لك. وما قيل للحسن البصري: إن ناساً يقولون: من قال: لا إله إلا الله دخل الجنة؟ قال: من قال: لا إله إلا الله فأدأى حقها وفرضها دخل الجنة.

“Kanaafuu Wahb Ibnu Munabbihii furtuun jannataa laa ilaaha illallah mitii? Jennaan eeyyee isheedha, garuu furtuun kamuu ilkaan qaba. Yoo furtuu ilkaan qabu fudhattee dhufte siif bana yoo hin taane immoo hin banu jedhe. Hasanul Basrii biratti namoonni namni laa ilaah illallah jedhe jannata seena jedhu jedhame. Innis namni laa ilaaha illallah jedhee haqaa fi dirqama ishee guute jannata seena jedhe.”

Sababa sharxiin gariin argamu baateef jecha jechi kun cufa munaafiqootaa kan hedduun isaanii mallattoo islaamaa mul'attuu taate hojjatan iyyuu hin fayyadne. Akka walii galaatti sharxii guutuu fi waan isa diigu dhabamsiisuun dirqama ta'uu kan akeeku jecha Rasulaa ﷺ.

«أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله، فإذا قالوا: لا إله إلا الله عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها، وحسابهم على الله».

“Hanga namoonni laa ilaaha illallah jedhanutti ittiin loluun ajajame. Yeroo laa ilaaha illallah jedhan dhiigaa fi qabeenya isaanii haqti ishee ituu hafuu narraa tikfataniiru.”

Sharxii guutuunii fi waan ishee diigu irraa fagaachuun haqa ishee keessa seena.

Jechi guddoon kun sharxii (ulaagaa) torba akka qabdu ragaan shari'aa ni akeekti. Isaanis;

1. Hiika ishee beekuu: Ibaadaan Rabbiif malee akka wanta tokkoof hin malle beekuudha. Rabbi akkana jedhe

﴿فَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ [محمد: ١٩]

“Beeki gabbaramaan dhugaa Rabbiiin malee hin jiru.”

- Mirkanii shakkii dhabamsiisu:** Rabbiiin malee gabbaramuu hin qabuu isa jechi kun itti akeeke iimaana murataa amanuu dirqama. Beekumsa mirkana’aa ta’e malee mamii/shakkii fi deddeebiin iimaana keessatti gahaa miti. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَأُوْ وَخَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفَسِهِمْ فِي سَكِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ [الحجرات: ١٥]

“mu’umina jechuun isaan Rabbii fi rasuulatti amanpii eegasii osoo hin shakkin karaa Rabbii irraatti qabeenyaa fi lubuu isaaniitiin jabaatani. Warri dhugaa isaani.” (Al-hujurat: 15)

Namni waan jechi kun irratti akeektu iimaana isaa keessatti murataa hin ta’in ykn kan shakku ta’e takkii irraa kan dhaabbatu ta’e jechi kun homaa isa hin fayyaddu.

- Qeebaltii deebisuu (diddaa) dhabamsiisu:** qalbi fi arraba isaatiin cufa waan jechi kun akeektu qeebala. Dhugaa ta’uu fi sirrii ta’uu isaa amana. Rabbiiin waa’ee mushirikaa ilaachisee akkana jedha

﴿كَافُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴾٢٥﴾ [الصافات: ٣٦-٣٥]

“Yeroo Rabbiiin malee wanti dhugaan gabbaramu hin jiru isaaniin jedhame ni boonu. Nuti sila weellisaa maraatuuf jecha gabbaramtoota keenya dhiifnaa! jedhu.” (as-saaffaat: 35-36).

Namni boona, jibbaa ykn wanta biroof jecha kalimaa kana dubbatee ka’ee wanta isiiin akeektu hin qeebalin jecha kana irraa homaa hin fayyadamu. Namni ibaadaan Rabbiiif qofa ta’uu hin qeebalin kanuma irraayyi lakkaa’ama, boonaaf jecha seera Rabbii irra murtee barbaaduu qeebaluu dhiisuun, ykn diiniin mushirikaa kan warra taabotaa fi qabirii gabbaruu, kan yahuudaa, kiristaanaa fi kan biroos kufaa ta’uu isaa qeebaluu dhiisee amantiin isaanii sirrii dha jechuun waan jechi kun kufaa ta’uu isaa akeeke yoo qeebaluu dide Muslimaa miti.

- 4. Ajajamuu kan diddaa dhabamsiisu:** Qaama isaatiin Rabbiin qofa gabbaree waan jechi kun akeekteef ni ajajama. Rabbi akkana jedhe

﴿وَمَن يُسْلِمُ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرُوفِ الْوُثْقَى﴾ [لقمان: ٢٢]، ومعنى ﴿وَمَن يُسْلِمُ وَجْهَهُ﴾ : ينقاد. ومعنى ﴿وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ : أهي موحد.

“Namni gaarii hojjataa fuula isaatiin Rabbiif ajajame dhugaatti finyoo amanamaa qabateera.” Hiikti ‘fuula isaatiin Rabbiif ajajamuu’ jechuu qaama hundaan Rabbiin buluu jechuu dha. Haala gaarii hojjatuun jechuun haala Rabbiin tokkoomsuun jechuudha.

Namni jecha kana jedhee hiika isaas baree, eegas haqaa fi dirqama isaa guutuuf Rabbiin gabbaree, yoo seera Islaamaatiin ajajamee hin hojjatin, wanta fedhii isaatiin wal-simatuu fi bu’aa duuniyaa qabu qofa kan dalagu yoo ta,e jecha kana irraa homaa hin fayyadamu.

- 5. Dhugoomsuu sobsiisuu dhabamsiisu:** jecha kana qalbiin dhugoomsee jechuu qaba. Qalbiinii fi arrabni isaa tokko ta’uu dha. Rabbi akkana jedhe

﴿أَلَمْ أَحَسِّبَ النَّاسُ أَنْ يَرْكُوُا أَنْ يَقُولُوا إِنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۚ ۖ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِي كَرِكَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَذَّابِينَ﴾ [العنكبوت: ٣-١]

“Namooni amanne jechuu qofaan osoo hin qoramin hafuu yaaduu? Warra isaaniin duraayyuu qorreerra. Rabbiin siichuu warra dhugaa jedhee fi warra sobe adda baasa.” (ankabuut: 1-3).

Qalbiin isaanii wanta jechattiin akeektu waan sobsiiftuuf akkasumas sobaa fi munaafiqummaan waan dubbataniif jecha kana dubbachuu irraa homaa hin fayyadamne.

- 6. Qulquelleessuu kan qindeessuu dhabamsiisu:** Niyyaa gaariidhaan hojji shirkii irraa qulquelleessuun dirqama. Rabbi akkana jedhe

﴿فَاعْبُدُ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الْأَتْبَابِ﴾ [الزمر: ٢]

“Amantii Rabbiif qulquelleessii isa gabbari.” (azzumar: 2).

Gosa ibaadaa kam keessattuu namni Rabbitti qindeesse jechi kun isa hin fayyadu.

- 7. Jaalala:** Jecha kanaa fi waan isheen akeekte, akkasumas warra sharxii

isii guutee ittiin hojjatu jaallachuun Muslima irratti dirqama. Waan ishee diigus ni jibba. Rabbi akkana jedhe

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَخَذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُجِهُونَهُمْ كَحْتِ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُ حُكْمًا لِلَّهِ﴾ [البقرة: ١٦٥]

“Namoota irraa kan Rabbii gaditti fakkaataa tolchatanii akka jaalala Rabiitii isaan jaallatantu jiru. Warri amanan immoo akka cimaatti Rabiin jaallatu.” (Al-baqarah: 165)

Namni ‘laa ilaaha illallah’ jedhee, Rabiin qofa gabbaruu isheen itti akeekte jibbe Muslimaa miti. Akka Rabbi jedhetti

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَيْهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَاجْتَنِبْ أَعْنَانَهُمْ﴾ [محمد: ٩]

“warri kafaran salphatanii dalagni isaanii duraa badeera. Sunis Sababa isaan waan Rabbi buuse jibbanif dalagaa isaanii balleesse.”

Wanti ‘Laa ilaaha illallah’ diigu nawaqaqida Islaamaa ykn nawaqaqida laa ilaaha illallah jedhama. Isheenis dalaga namni Islaamummaa irraa ittiin gara galuudha. Lakkofsi ishee baay’eedha. Beektonni gariin hanga 400 geessi jedhanii dubbatani. Diigdonni Islaamaa kun immoo matoolee sadii jalatti walitti qabamu. Isaanis:

1. Shirkii guddoo: Innis gosa heddu. Yoo Rabbi fedhe ulaa lammaffaa kutaa duraa keessatti dubbatama.
2. Kufrii guddoo: Innis gosa heddu. Yoo Rabbi fedhe ulaa lammaffaa kutaa lammaffaa keessatti dubbatama.
3. Nifaqa amantee: Yoo Rabbi fedhe ulaa lammaffaa kutaa sadaffaa keessatti dubbatama.

Qorannoo Lammaffaa: Ibaadah

Kana keessas mata duree lamatu jira.

1. Hiika ibaadaa fi wanta cufa walitti qabattuu ta’uu ishee kan ibsu

Ibaadaan Lugaa arabaatti: Ibnu Sayyidaan akka jedhetti ibaadaa jechuun hundeen isaa of gadi qabuu ykn of xinneessuu jechuu dha.

Jawhariin akka jedhetti “jichi ibaadaa jedhu hundeen isaa of gadi qabuu xinnaachuu dha. Ibaadah jechuun ajajamuu dha.”

Ibaadaan akka tumaa shari'aatti: Shaykhul Islam Ibnu Taymiyyah akkana jedhee hike

هي اسم جامع لكل ما يحبه الله ويرضاه من الأقوال والأفعال الظاهرة والباطنة

“Cufa wanta Rabbi jaallatu haasawa irraayis ta'ee dalaga mullataas ta'ee dhokataa of keessatti qabata.”

Kun immoo ibaadaan wanta cufa kan walitti qabattu ta'uu akeeka. Ibaadaan wantoota armaan gadii of keessatti qabatti.

Ibaadaa qulqulluu: Isheen gochaa fi haasawa ogguma karaa godhamtu ibaadaa taatee fi kan wanta biraatii kennuun haraama akka ta'e ragaan akeekeedha. Ibaadaa qulqulluu keessa kan armaan gadiit seena.

I. Ibaadaa qalbii: Isheenis bakka lamatti qoodamti.

'Haasawa qalbii': haasawni qalbii kun amantee jedhamtee waamamti. Isheenis gooftaan Rabbiin male hin jiru, wanti gabbaramuun maluuf tokko Rabbiin male hin jiru jedhanii amanuu dha. Akkasumas maqoolee Rabbii fi sifata isaatti, malaa'ikoota, kitaabotaa fi ergamoota isaatti, guyyaa dhumaan, qadara, gaarii fi hamtuu isheetti, fi kan biraattis amanuudha.

'Dalaga qalbii' kun immoo ikhlaasa ykn dalaga Rabbiif qulqulleessuu, jaalala Rabbii, miindaa isaa kajeeluu, adaba isaa sofaachuu, issa irratti hirkachuu, wanta inni ajaje hojjachuu fi waan inni dhorge dhiisuu irratti obsuu fi wanta biraas of keessatti qabata.

II. Ibaadaa haasawaa: Kalimatu-ttawhiidiin dubbachuun, qur'aana qara'uun, subhaanallah, alhamdulillaahii fi kan birootiiniis Rabbiin dubbachuun, gara Rabbiitti nama waamuun, beekumsa shari'aa nama barsiisuus ta'ee kan biroos qoodaa kana jala seena.

III. Ibaadaa qaamaa: salaatuun, sujuuduun, soomuu, hajja'uun, jihaadni, beekumsa shari'aa barbaaduunii fi kan biraat illeekana jala seena.

IV. Ibaadaa qabeenyaa: zakaan, sadaqaan, gorraasuun, horii haga ta'e baasuun, nazaruun (qodhuun) fi kan biraas ibaadaa kana keessa seena.

2. Ibaadaa qulqulluu hin taane: isheen dalagaa fi haasawa hundee ishee irraa ibaadaa hin ta'in garuu sababa niyyaan toluutiin ibaadaatti jijiram-tuu dha. Ibaadaa qulqulluu hin taane keessa kan armaan gadiitu seena.
- I. Dirqamaa fi wanta jaallatamaa hundee isaatti ibaadaa hin taane dalaguun dha: Of qallabuun, niitii fi ilmaan qallabuun, liqii kaffaluun, fuudha dirqama ykn jaallatamaa fuuchuun, ligeessuun, kenni, haadhaa fi abbaatti tola ooluun, keessummaa kabajuu fi kan biraas kana jala seena. Yeroo Muslimni dirqama kana ykn waan jaallatamaa kana fuula Rabbii barbaacha dalage, FKN'f akka ajaja Rabbii irratti jabaachuuf jecha nyaachuu, ajaja Rabbiitiin buluu fi akka isaan guddatanii Rabbiin gabbaranuu jecha ilmaan nyaachisuu, fuula Rabbii barbaacha nama jaarsa cinqii deemsaa irraa haara galfachiisee maatii isaatti geessuuf farad isaatti fe'u, fuuchuu dhaan of tiksuu niyyachuu kkf. Falmii tokko malee cufti isaattuu ibaadaa miindaa itti argatamuu dha. Ragaan kan irratti akeeku immoo jecha Rasuulli ﷺ hadiisa sa'ad keessatti jedhan.

ولست تتفق نفقة تتبعني بها وجه الله إلا أجرت عليها، حتى ما تضعيه في في امراتك». متفق عليه

“kenna tokko fuula Rabbii barbaachaa jecha kennattee hin haftu yoo irratti miindaa argatte malee, wanta afaan niitii keetii keessa keessun illee miindaa argatta.” (Bukhaarii fi Muslimtu gabaase).

Ammas jechi Rasuulli ﷺ hadiisa Abii Mas'uudal Badriyyii keesssti jedhan

«إن المسلم إذا أنفق على أهله نفقة، وهو يحتسبها كانت له صدقة». متفق عليه

- I. **“Yeroo Muslimni Rabbii isaa irratti herreeggataa niitii isaa nyaachise sadaqaa isaaf taati.”** (Bukhaarii fi Muslimtu gabaase).

وحدثت الثلاثة أصحاب الغار، ففيه أن كلاًّ منهم توسل إلى الله بصالح عمله، فتوسل أحدهم إلى الله ببره بوالديه ابقاء وجه الله، وتوسل الثاني إلى الله بإعطائه للأجير أجره بعد تميته له ابقاء وجه الله تعالى.

Ammas hadiisa warra holqaa sadan keessatti cufti isaaniituu dalaga gaarrii qabanuunRabbitti dhihaatani. Tokkoon isaanii tola haadhaa fi abbaatti fuula Rabbii barbaacha ooleen Rabbitti dhaihaate.

II. Fuula Rabbii barbaacha haraamaa dhiisuu: Ribaa, hannaaf fi gowwoomsuu dhiisuun kana jala seena. Yeroo muslimni miindaa Rabbii barbaacha, adaba isaa soda fi dhorgaa isaatiin buluu jecha dhiise falmii tokkoon malee ibaadaa inni irratti miindeffamu ta'u. ragaan kana akeeku hadiisa Abuu Hureyraan Nabiyyii irraa odesse

«يقول الله تعالى: إذا أراد عبدي أن يعمل سيئة فلا تكتبوها عليه حتى ي عملها، فإن عملها فاكتبوها بمثلها، وإن تركها من أجله فاكتبوها له حسنة، وإذا أراد أن ي عمل حسنة فلم ي عملها فاكتبوها له حسنة، فإن عملها فاكتبوها له بعشر أمثالها إلى سبعين مائة ضعف». متفق عليه

“Rabbiin akkana jedhe, yoo garbichi koo badii dalaguu fedhe haga inni dalagutti ishee hin barreessinaa, yeroo inni dalage fakkaataadhuma ishee barreessaa, yoo anaaf jecha dhiise immoo gaarii taasisaatii barreessaafii, yoo inni gaarii dalaguu fedhee hin dalagin gaariidhuma barreessaafii, yoo inni dalage immoo fakkii ishee kudhanii hanga 700 baay’isaatii barreessaafii.” Bukhaarii fi Muslimtu gabaase

Ammas hadiisa warra olqaa sadan keesstti tokkoon isaanii fuula Rabbii barbaachaaf zinaa dhiiseeniyi Rabbitti dhihaate.

- Wanta eeyyamamaa fuula Rabbii barbaacha dalaguu: nyaachuu, dhuguu, gurguruu, bituu fi kan biraas gosa hojjaa kan ta'e kana keessa seena. Wantootni kunii fi kkf bu'uura isheetti eeyyamaadha. Yeroo Muslimni kana dalaguun ajaja Rabbii irratti jabaachuu fi kkf fedhe sanumatu ibaadaa irratti miindaa argatanu ta'a. ragaan kana akeeku immoo hadiisa Sa'adii fi hadiisa Abii Mas'uud dabran lachani.

وقول معاذ ﷺ لما قال له أبو موسى الأشعري ﷺ: كيف تقرأ القرآن؟ قال: «أتم أول الليل، فأقوم وقد قضيت حزبي من النوم، فاقرأ ما كتب الله لي، فأحتسب نومتي، كما أحتسب قومتي». رواه البخاري

Ammas jechi Mu'aaz AbiiMuusal Ash'ariidhaan akkamitti qur'aana qaraata? Jennaan, Abii Muusaanis “Ani jalqaba halkanii nan rafa, hirriba koo hangan aadeffadhe fixee ka'een qur'aana hanga Rabbi naaf barreesse qara'a. Akkuman salaata koo Rabbirratti herreeggadhun hirriba kootis rabbirratti herreeggadhun.” Bukhaariiti gabaase

Kun immoo ibaadaan jirenya namaa fi amantii cufa akka inni walitti qabatu akeeka. Akkasumas ibaadaan bareechee yaachisaa ta'uu isaa akeeka. Kanaafuu, sababa ishee jinni fi ilmi namaa uumame. Rabbi akkana jedhe

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّةَ وَالْإِنْسَانَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ﴾ [الذاريات: ٥٦]

“Jinnii fi nama na haa gabbaranuuf male hin uumne.” (zaariyaat: 56)

Wanti Rabbi isaan uumeef ibaadaa keessatti, ajajaan buluu keessattii fi waan dhorgaman dhiisu keessatti isaan qoruuf uume. Rabbi akkana jedhe

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِبَيْنَ أَيْمَانِ أَهْسَنَ عَمَلًا﴾ [الملك: ٢]

“Rabbiin isa eenyu akka isin keessaa gaarii hojjatu isin qoruu du'aa fi jirenya uumeedha.”

Wanti sammuu qabu jinni fi nama irraa kan ta'e cuftiga'eessummaa irraa eegalee hanga du'aatti qorumsa keessa jira.

02 Sharxi fi bu'uura ibaadaa

Dhugaan Rabbiin gabbaruu jechuun hundeen ishee jaalala guutuu, of xiqqeessuu fi gadi jechuu guutuu wajjin taate Rabbiif kennuudha. Namni waan isaaf gadi hin jenne jaallatu garbicha isaatii miti. Akkasumas namni waan hin jaallanneef of gadi qabee xinnatuuf garbicha isaatii miti. Ibaadaan Rabbii hanga sharxii fi arkaana ishee guuttattutti qeebalantuus mitii, jaallatamtuus hin taatu.

Sharxii Ibaadaa: Ibaadaan sharxii lama qaba.

- A. *Ikhlaasa:* Innis garbichi ibaadaa isaa keessatti wanta biraadhiisee fuula Rabbii qofa ittiin fedhuudha. Rabbi akkana jedhe

﴿وَمَا أَمْرَقْنَا إِلَّا يَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الْأَيْمَنَ﴾ [البيت: ٥]

“Amantii isaaf qulqulleessanii Rabbiin gabbaruutti male isaan hin ajajamne.” (albayyinah: 5)

Beekaan biyya Hindii imaama hadiisaa kan ta'e tokko Siddiiq Hasanul Huseynii kan jedhamu akkana jedhe

”لا خلاف في أن الإخلاص شرط لصحة العمل وقبوله.“

“Hojiin fayyaa ta’ee argamuu fi qeefalamuu keessatti ikhlaasni sharxii ta’uun wal-dhabbiin hin qabu.”

Sharxii kana irratti hundoofnee namni ibaadaa tokko dalagee wanta fuula Rabbii male jiru kan akka faaruu namaa ykn bu’aa duniyya ittiin barbaade , ykn dalaga isaatiin fuula Rabbii osoo hin fedhin nama biraatti hidhatee hojjate , ykn ibaadaa isaatiin nama biraatti dhihaachuu barbaade, ykn mootii takkii nama biraat sodaatee dalage irraa hin qeefalamuu miindaas irratti hin argatu. Kun immoo beektota biratti irratti walii galamaadha. Yoo ibaadaa isaatiin fuula Rabbii fedhee niyyaa isaati riyaa’ a make dalagni isaa ni bada. Kana keessattis salafa irraa wal-dhabbiin hin beekamu.

- B. *Bifa Rabbiin kaa’een wal-galuudha:* Sharxiin kun ibaadattiin yeroo fi haala ishee keessatti waan qur'aanaa fi hadiisa keessatti dhufseen kan wal simattu ta'uudha. Ibaadaa keessatti, gocha ykn haasaa isaan keessatti hin dhufne itti hin dabalu. Yeroo isheettis malee hin dalagu. Akkasumas ibaadaa qur'aanaa fi hadiisa keessatti hin dhufneen Rabbiin hin gabbaru. Kun immoo murteedhuma Muhammad ergamaa Rabbiiti jedhanii raga bahuuti. Waan inni arraba ergamaa isaa irratti karaa godheen male Rabbiin hin gabbaru. Rabbi akkana jedhe

﴿وَمَا أَنْتُمْ بِرَسُولٍ فَحْذِفُ وَمَا هُنَّ مِنْ عَنْهُ فَأَنْهُو﴾ [الحشر: ٧]

“Wanta rasuulli isiniif kenne fudhaa waan inni isin dhorke dhorgamaa.” (al-hashr: 7).

Nabiyyiin ﷺ akkana jedhan

«من أحدث في أمرنا هذا ماليس منه فهو رد». متفق عليه

“Namni ajaja keenya kana keessatti wanta isarraa hin taane haaromse inni isarratti deebifama.” (Bukhaarii fi Muslimtu gabaase).

وفي رواية لسلم: «من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد».

Gabaasa Muslim keessatti immoo “namni dalaga ajajni keenya itti hin jirre dalage isarratti deebifama.”

Aayatattiin Rasuula hordofuun dirqama akka ta’e agarsiifti. Hadiisni gabaafames haraamummaa ibaadaa Rasuulli hin ajajinii fi hadiisa

isaanii keessatti hin argaminii mul'ifti. Sababni isaas waan ajaja ykn sunnaa isaanii irraa hin ta'iniifi.

Bu'uura Ibaadaa:

Ibaadaan Rabbii bu'uura sadi irratti ijaaramuu dirqama. Isaanis:

Jaalala

Soda fi

Kajeellaa dha.

Muslimni Rabbiin jaal'atee, adaba isaa sodaatee fi miindaa isaa kajeeleeti isa gabbara. Kanaafuu garii salafaaakkana jedhan

”من عَبَدَ اللَّهَ بِالْحُبِّ وَحْدَهُ فَهُوَ زَنْدِيقٌ، وَمَنْ عَبَدَ بِالْخُوفِ وَحْدَهُ حَرُورٌ، وَمَنْ عَبَدَ بِالرَّجَاءِ وَحْدَهُ فَهُوَ مَرْجُنٌ، وَمَنْ عَبَدَ بِالْحُبِّ وَالْخُوفِ وَالرَّجَاءِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.“

“Namni jaalala qofaan Rabbiin gabbare munaafiqa, namni sodaa qofaan isa gabbare khawaarijaa, namni kajeellaa qofaan isa gabbare Murji'aadhaa, namni jaalalaan, sodaa fi kajeellaan isa gabbare mu'umina.”

Beektoleen gariin bu'uura kana arkaana jedhanii waamani.

A) Rabbiin Jaallachuu:

Bu'urri kun bu'uura ibaadaa hunda irra yaachisaadha. Jaalalli bu'uura ibaadaati. Rabbiin jaallachuun, ittiin ajajamuun, waan Rabbi jaal'atu cufa jaal'achuun, dilii inni jibbu cufa jibbuun, mu'umintoota warra waliyyii Rabbi, akka mata dureetti ergamoota isaa jaallachuun, kaafiraa fi munaafiqa warra xalaata (diina) Rabbi jibbuun Muslima irratti dirqama. Kun hundinuu Muslima irratti dirqama filannoo biraan hin qabneedha. Akkasumas Rabbi fi ergamaa isaa Muhammadiin lubbuu, ilmaan, qabeenya isaa fi waan cufa irra jaal'achuun dirqama. Rabbi akkana jedhe

﴿ قُلْ إِنَّ كَانَ مَا يَأْتِيُكُمْ وَإِنَّكُمْ لِيَحْوِنُوكُمْ وَأَذْرِجُوكُمْ وَعَشِيرُوكُمْ وَأَوْلَى أَقْتَفِنُوكُمْ وَيَحْرَثُوكُمْ كَسَادُهَا وَمَسْكُنُ تَرْضُونَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ أَنْ أَنْتُمْ وَرَسُولِي وَجَهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرْبَصُوا حَتَّى يَأْتِيَنَّهُمْ وَاللَّهُ يَأْمُرُهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهِيءُ لِلنَّاسِ قَوْمًا مُفْسِدِينَ ﴾ [التوبه: ٢٤]

“Yoo abbaan keessan, ilmaan keessan, obbolaan keessan, warreen

keessan, firoottan keessan, qabeenyi dalagattan, daldalli ni badaa sodaattanii fi manni jaal'attanu Rabbii fi Rasuula irra akkasumas karaa isaatti loluu irra isin biratti jaal'atamaa yoo ta'e hanga ajajni Rabbii dhufutti eegaa jedhiin. Rabbiin tuuta dilaawoo hin sirreessu." (attawbah: 24)

Jaalalli Rabbii yeroo qalbii garbichaa keessti cimte qaama isaa Rabbiin ajajamuu irratti kafti. Rabbiin dileessuu irraayis ni fagaata. Hinumaayyuu hanga ibaadaa Rabbii hojjatuun gammachuu fi boqonnaa lubbuu argata. Rabbi akkana jedhe

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطَمَّئِنُ قُلُوبُهُمْ يَذْكُرُ اللَّهُ أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْقُلُوبُ﴾ [الرعد: ٢٨]

"Isaannan amananii qalbiin isaanii zikrii Rabbiitiin gadi dhaabbatte, dhagayaa zikrii Rabbiitiin qalbiin gad-dhaabbatti." (arra'ad: 28).

Rasuula irraa akka mirkanaa'etti

«قم يا بلال فأرجنا بالصلوة..»

“Yaa Bilaal ka’iitii Salaataan nu boqochiisi.” jedhan.

Ammas akkana jedhan

«جعلت قرة عيني في الصلاة..»

“Gammachuun/dasiin ija kootii salaata keessa naaf taasifamte.”

Kanaafuu, namni jaallatee, isa sodaatee fi miindaa isaa kajeelee isaan ajajamu, dilii irraa fagaatuu, isa zakkaruu fi ibaadaa sunnaa baay'isuu milkeenyaa fi bal'ina qomaatiin jiraata.Rabbiti akkana jedha.

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأَنْجِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً﴾ [النحل: ٩٧]

“Dhiiraas ta'ee dubartiis haala mu'umina ta'een namni dalaga gaarii hojjate jiruu gaarii isa jiraachifna.” (Al-nahl:97).

Yeroo garbichi Rabbii isaa faallesse hanguma dilii isaatiin jaalalli inni Rabbii qabu ni hir'atti. Garbichi tokko dilii irra turuunii fi irraa toobachuu dhiisuun mallattoo jaalalli Rabbii qalbii isaa keessatti dadhabuti. Haguma garbichi dilii baay'isuun jaalalli qalbii isaa keessa hanga duraarra dadhabdi. Kanaafuu, namni irratti daangaa dabre jaalalli guutummaatti qalbii isaa keessa deemnaan kufrii keessa seenuu isaatu sodaatama. Namni dilii baay'isaa jaalala rabbiti qaba jedhee falme,

falmiin isaa soba ta'a. kanaafuu aluma tuutni wahii jaalala Rabbii qabna jedhanii falmatanu aayanni kun buute

﴿ قُلْ إِنَّ كُنْتُمْ تُجْهَنَّمَ فَأَتَيْتُكُمْ بِهِ وَإِنْفَرَ لَكُمْ ذُبْحَنٌ ﴾ [آل عمران: ٣١]

“Yoo Rabbiin kan jaallattan taatan na hordofaa Rabbiin isin jaallataa badii keessanis isiniif dhiisa jedhi.” (Al-imraan: 31).

Aayatni kun aayata qorumsaa jedhamti. Namni dhugaan Rabbiin jaallatu wanta Rasuulli ﷺ isaa ajaje hordofa, waan inni dhorges ni dhorgama. Beektoleen gariin akkana jedhan

«من ادعى محبة الله ولم يحفظ حدوده فهو كاذب».

“Namni osoo daangaa Rabbii hin eegin jaalala isaan qaba jedhee falme sobaadha.”

Weellisaan akkana jedhe:

هذا محال في القياس شنيع	عصي الإله وأنت تزعم حبه
إن المحب من يحب مطيع	لو كان حبك صادقاً لأطعته

**“Rabbiin wanjalaa jaalala isaa falmatta. Kun wanta fagoo dha.
Akka sababaattis fokkisaa dha.**

Osoo jaalalli kee dhugaa ta'ee isaan ajajamta. Namni nama jaallatuun ni bula.”

Sababa dilii baay’isuutif ogga jaalalli Rabbiin qalbii garbichaa keessatti dadhabde gammachuu ibaadaa ni dhaba. Hinumaayyuu shayxaanni ibaadaa isaa heddu keessatti isarratti mooheeti isa jeeqa. Yeroo tokko haala qalbiin isaa laaftee dagattee jirtuun kan inni sagadu, isa zakkaru ykn kadhatu argita. Ibaadaan isaa Rabbiin gabbaruu irra gara aadaatti dhihaatti.

Kanaafuu, namni dilaawaan qalbiin isaanii ni goggoga. Ragga’iinsaa fi boqonnaa lubbuus hin argatu. Hinumaa yero hunda dhiphina qomaatu itti dhaga’ama. Rabbi akkana jedhe

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَخَسْرَةً، يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَنَ ﴾ [طه: ١٢٤]

“Namni zikrii koo irraa gara gale jiruu dhiphootu isaaf jira. Guyyaa qiyamaas jaamaa isa oofna.” (xaahaa: 124).

Namni zikrii Rabbii irraa gara gale jechuun qur'aana irraa deebi' ee ajaja

isaatiin hojjachuu dhiisee waan inni dhorge irraa dhorgamuu dhiisuun jiruu duniyaan kana keessattis goggoginaan Rabbi isa adaba. Kanaafuu hedduun nama dilaawaa waan rakkoo isaatii furmaata ta'u barbaada. Kanaafuu, wanta nama macheessu, sammuu jijiiru, sigaaraa xuuxuu, footoo haraama ilaaluu ykn muuziqaq haraama dhaggeeffachuutti dabu. Inni waan milkii argatu se'aa dhoqqueen jiidhinuma isaa dabala. Dhiphina irratti dhiphina isaa dabala. Kana hunda irraa nageenya Rabbiin kadhanna. Kanaafuu, wanta jaalala Rabbii argamsiisuu fi jabeessu irratti garbichi arifachuun barbaachisaadha. Kunis milkii dunyaa fi aakhiraan argachuuf jecha. Wantoonni kunis:

1. Dirqama dalaguu fi haraama irraa fagaachuu.
2. Ibaadaa sunnaa baay'isuu dha. Kana keessaa barbaachisaan qur'aana Rabbii xiinxalani dhaggeeffachuu fi qara'uu, Rabbiin dubbachuu baay'isuu, salaata sunnaa keessumaayyuu salaata halkanii baay'isuu fi Rabbiin kadhaa fi isaan maqoo baay'isuudha.
3. Maqaa fi sisata Rabbii baruu.
4. Tola Rabbiin isatti oole heddu xiinxaluu dha.

B) Rabbiin Sodaachuu

Sodaa jechuun waan jibbu tokko ofirratti eeggachuudhaan qalbiin laalachuudha. Adaba isaa sodaatee Rabbiin gabbaruun Muslima irratti dirqama. Rabbi akkana jedhe

﴿فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونَ إِن كُنْتُمْ شُوَّهَدِينَ﴾ [آل عمران: ١٧٥]

“Isaan hin sodaatinaatii yoo mu’umina taatan ana sodaadha.” (Aala-Imraan: 175)

Ammas Rabbiin akkana jedhe

﴿فَلَا تَخَسُّوا أَلْكَاسَ وَأَخْشُونَ﴾ [المائدة: ٤٤]

“Nama hin sodaatinaatii ana sodaadha.” (Maa’idaa: 44)

﴿وَإِنَّ فَارِهَيْنَ﴾ [البقرة: ٤٠]

“Anuma qofa sodaadhaa.” jedhe. (albaqarah: 40).

Sodaan Rabbii kan inni garbicha biratti uumamuu fi dabalu waan heddu irraayyi. Isaanis:

1. Rabbi fi amala isaa baruu dha. Namni irra caalaa Rabbiin beeku irra caalaa Rabbiin sodaata.
2. Rabbiin nama waajiba dhiissee ykn haraama dalagee dilaa-weef adaba wareegeera jechuu dhugeessuu dha.
3. Nama isa dideef adabni Rabbii cimaa ta'uu beekuu dha. Garbichi adaba Rabbii baadhachuu hin danda'u. Kun immoo aayataa fi hadiisa nama sodaachisanuu fi lolanu, kan waa'ee fuuldura Rabbii fidamuu, qormaataa, adaba qabrii fi adaba ibiddaa dubbatan qu'achuun argama.
4. Umurii dabarse keessatti dilii hojjate yaadachuudhaan sodaachuudha.
5. Sababa dilii hojjachuu isaatiin akka toobata irraa hin haguugamne sodaachuu ykn akka xumuura ajaan umuriin isaa hin xumuuramne sodaachuudha.

Hanga iimaanni garbichaa, adaba Rabbii dhugeessuunii fi nama dilii hojjateen adabni isaa cimuu beekuun isaa jabaateen sodaan inni adaba Rabbii irraa qabu ni jabaata. Kanaafuu beektoleen gariin akkana jedhu

”منْ كَانَ بِاللَّهِ أَعْرَفُ كَانَ مِنْهُ أَخْوَفُ“.

”*Namni irra caalaa Rabbiin beeku irra caalaa Rabbiin sodaata.*“

Sodaan faarfamtuun dhugaatti waan garbichaa fi dilii wal irraa haguuge.

C) Kajeellaa (raja'a)

Raja'a jechuun miindaa fi dhiifama Rabbii kajeeluu dha. Akkasumas rahmata Rabbii kajeeluu dha.

Miindaa isaa kajeellaaf jecha Rabbiin gabbaruu fi dhiifama Rabbii barbaacha yeroo badii keessa seene toobachuun Muslima cufa irrattuu dirqama. Rabbi akkana jedhe

﴿وَادْعُوهُ حَوْفًا وَطَمَعًا﴾ [الأعراف: ٥٦]

”*sodaataa fi kajeellaa Rabbiin waammadhaa.*“ (Al-a'araaf: 56)

Ammas akkana jedha

﴿أَمَنَ هُوَ قَنْتُ مُؤْمِنَةً لِي سَلِحَادَأَوْقَائِمَأَيْدَرُ الْآخِرَةَ وَبِرْجُونَ رَحْمَةَ رَبِّهِ﴾ [الزمر: ٩]

“Sila namicha yeroo halkanii keessa sujuudaa fi dhaabbataa, aakhiraan sodaataa fi rahmata Rabbii kajeelaa bulutu warra kaan hin caaluu!.” (azzumar:9).

Waa’ee nabiyoota isaa keessatti Rabbiin akkana jedhe

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْرِئِلُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَلَا يَنْعُونَ كَارَبَّاً وَرَهْبَّاً وَكَانُوا لَنَا نَحْشِعُونَ﴾

[الأنبياء: ٩٠]

“Isaan toltaa keessatti wal dorgomu. Kajeelaa fi sodaataa nu kadhatu. Nuufis gadi jedhu (ni ajajamu).” (Al-ambiyaa’i: 90).

kajeellaan gosa saditti qoodama. Isaan keessaa lama faarfamaa dha, inni sadaffaa immoo jibbamaa dha.

1. Namni Rabbiin bule Rabbiin dalaga isaa qeebalee, miindaa isaaaf galchuun jannataan isa milkeessee ibidda irraa nagaa isa baasuu kajeeluu dha.
2. Namni dilii dalagee eegasii toobate, Rabbiin isaa dhiisuu fi irra isaa dabruu kajeeluu dha.
3. Namichi waajiba hir’isuu keessa dheerate, haraama keessa seenee irra ture rahmata Rabbii kajeeluu dha. Kun ‘gownummaa’, ‘hawwii’ ykn ‘kajeellaa’ sobaa jedhama.

Abuu Usmaan Annaadiin akkana jedhe

”من علامة السعادة أن تطيع وتخاف أن لا تقبل، ومن علامة الشقاوة أن تعصي وتتجوأ.“

“Rabbiif ajajamtee narraa qeebalamuun dhabdii sodaachuuun mallattoo milkiitti. Dilii dalagdee nagaa bahuu fedhuun mallattoo goggoginaati.”

Haalli namticha kajeellaa badaa kanaa haala nama osoo warra hin fuudhin ilmaan argachuun hawwuu fakkaata. Namichi gowwaa isa dhumaati. Kanaafuu Rabbiin akkana jedhe

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

[البقرة: ٢١٨]

“Isaannan amananii, Rabbiif jecha godaanani fi karaa Rabbii keessatti jajjabaatan isaanuma kan rahmata Rabbii kajeelu. Rabbiin dhiisaa mararfataa dha.” (Al-baqarah: 218).

Hiikti isaas isaani namni rahmata Rabbii kajeeluun malu jechuu dha. Ammas Rabbiinakkana jedha

﴿لَيْسَ بِإِمَانِكُمْ وَلَا أَمَانَةِ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلُ سُوءًا يُجْزَى بِهِ﴾ [النساء: ١٢٢]

“Hawwii keessanis ta’ee hawwii warra kitaabaatiinis miti. Namni hamtuu hojjate isumaan miindaan kaffalamaaf.” (Annisa'i: 123).

Akkuma walii galaatti: Rabbiin jaallatee, adaba isaa sodaatee fi miindaa isaa kajeelee Rabbiin gabbaruun Muslima irraati dirqama ta'a. Akkasumas sodaa keessatti qofa daangaa dabree rahmata Rabbii irraa garaa kutachuu hin qabu. Kajeella keessatti daangaa dabree dilii irra turuun rahmata Rabbii qofatti rarra'uus hin qabu. Lamaan isaaniituu walitti qabuun dirqama itti ta'a. haa ta'u malee yeroo fayyaa jiru akka inni Rabbiin ajajamuu fi dilii irraa fagaachuutti isa kaasuuf jecha gara sodaatti caalchisuun barbaachisaa dha. Ogga du'atti seene immoo akka Rabbitti yaada tolee du'uu fi Rabbiin wal ga'uun akka gammaduuf jecha gara kajeellaatti caalchisuun barbaachisaa dha. Akkuma aayata sadan dabran keessa jirutti isaan kana sadan walitti qabuun hafiinsa hin qabu.

KUTAA SADAFFAA TAWHIIDA MAQOOLEE FI AMALA RABBII

61

Seensa:

Maqaan Rabbii wanta ilman namaa irraa fagoo kan inni wahyiin malee adda baasee baruu hin dandeenyee dha. Sababni isaas namni beekumsaan Rabbitti hin marsine. Rabbi akkana jedha

[١١٠: ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ طه]

“Beekumsaan isatti hin marsine.” (Xaahaa : 110).

Waa’ee amala Rabbii dubbachuun damee waa’ee zaata isaa dubbachuuti.

Maqaa fi sifaata Rabbii yaaduu keessattii fi adda qoodanii baruu keessatti mirkaneessuuus ta’ee dhabamsisuu irratti, sammuun namaa qobaa isaa hin mijaa’uufi. Namni kana dalage dogongoree karaa sirri irraa dabeera. Maqaa fi amala Rabbii waan ragaa shari’atiin mirkana’e mirkaneessee akkasumas waan Rabbi ofirraa dhabamsiise ykn rasuulli ﷺ isarraa dhabamsise dhabamsiisuun haasawa Rabbii fi rasuulaa bira dhaabbachuun garbicha kam irrattuu dirqama. Ragaan shari’aa heddu amala guutuu taate adda quoduu Rabbiif mirkaneessiteetti. Akka Rabbiin maluun mirkaneessuuun dirqama ta’a. Ammas amala hir’uu heddu Rabbirraa dhabamsifteetti. Kanaafuu, irraa dhabamsiisanii faallaa waan dhabamsiisanii guutuu ta’e mirkaneessuuun dirqama. Akka walii galaatti waa’ee maqaa Rabbii fi amala isaa keessatti kanatu dhugaa fi dirqama. Waa’ee tawhiida maqoolee fi amalaa kana adda baaseen qorannoo dhufu keessatti dubbadha.

Qoranno duraa: Karaa warri Ahlassunnah maqoolee fi sifaata Rabbi keessatti qabanu.

Karaa warra ahbassunnati wal jamaa’ah waa’ee amalaa fi maqaa Rabbii keessatti mata duree sadii keessatti ibsuun ni danda’ama.

Tokkoffaa: Adeemsa isaanii waa’ee mirkaneessuu keessatti:

Jijiiruu fi onsuun maletti akkaataa kaa'uu fi fakkii gochuun maletti wanta Rabbiin qur'aana keessatti ykn arraba ergamaa isaa irratti ofi mirkaneesse mirkaneessuudhe. Cufti amala Rabbii kan ragaa shari'aa keessa dhufte amala dhugaa kan Rabbiin maltuu fi amala uumamaa akka hin fakkaanne ni amanu. Akkasumas cufa maqaa Rabbi ragaan mirkanaa'etti amanu. Maqaan cuftinuu amala ofkeessaa qaba jedhani amanu. Maqaan 'Al-Aziz' jedhu amala jabaa jedhamu of keessaa qaba. Maqaan 'Al-qawiyyi' jedhu amala humna jabeessa of keessaa qaba. Maqooleen biroos cuftinuu akkanuma. Amalli Rabbiif mirkanaa'e cuftinuu amala guutuu irratti faarfamu dha. Kallattii kamiinuu hir'ina hinqabdu. Karaa irra guutuu ta'een isaa mirkanoofti.

 Lammaffaa: Adeemsa isaanii waa'ee dhabamsiisuu keessatti: Amala hir'uu waan Rabbiin qur'aana isaa keessatti ykn arraba ergamaa isaa keessatti ofirraa dhabamsise dhabamsisuu wajjin faallaa isa inni dhabamsisee kan guutuu ta'e jiraachuutti ni amanu. Amalli Rabbiin ofirraa dhabamsiise cuftinuu amala hir'uudha. Guutummaa Rabbii isa dirqama ta'e faallessiti. Wanti Rabbi ofirraa deemsiiseef kan itti fedhame amala mormamte kana dhabamsiisanii faallaa isaa mirkaneessuu dha. Yeroo kun ifa ta'e, miidhaan waan Rabbi ofirraa dhabamsise irraayyi. Kan itti fedhame Rabbirraa miidhuu deemsisu fi faallaa isaa guutuu ta'e immoo mirkaneessuu dha. Innis haqa dalaguudha. Ammas Rabbiin Dadhabbiif ofirraa dhabamsise. Kan itti fedhame dadhabbiif Rabbirraa deemsisee faallaa isaa kanguutuu ta'e, innis humna isaa, mirkaneessuudha. Wantootni biroo kan Rabbiin ofirraa mormes akkuma kana.

 Sadaffaan: Adeemsa isaanii waa'ee wanta dhabamsiisuus ta'ee mirkaneessuun hin dhufne kan namni irratti wal falme kan akka jismii, qabee, kallattii fi kfk keessatti: Adeemsi isaanii jechicha irraa dhaabbachuu dha. Sababa inni hin dhufnee jecha hin mirkaneessanusii hin mormanu. Hiika isaa immoo adda adda babaasanii yoo inni wanta kufaa kan Rabbi irraa qulqulla'u ta'e ni deebisu yoo wanta dhugaa kan Rabbiif malu ta'e immoo ni qeebalu.

Adeemsi kun dirqama. Isheen karaa gidduu warra maqaa fi sifata Rabbi onsuu fi, warra waan biraatti fakkeessuuti. Dirqama ta'uu ishee sammuu fi wahyitnu akeeka.

Akki sammuun itti nu akeeku wanta Rabbiif dirqama ta'u, dhorgamuufi malu addabaasanii dubbachuun Wahyiidhaan male hin dhaqqabamu. Sababni isaas Rabbitu wanta fagoo ilmi namaa beekumsaan itti hin marsine waan ta'eef, wahyii hordofanii waan inni mirkaneesse mirkaneessuun, kan inni morme mormuunii fi waan inni callise callisuun dirqaama ta'a.

Wahyiin immoo Ragaan isaa jecha Rabbiiti

﴿وَإِنَّ اللَّهَ الْأَكْبَرَ الْحَسَنَ فَادْعُوهُ إِلَيْهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُمْجِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيِّئَاتِهِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾
[الأعراف: ١٨٠]

“Rabbi maqolee gaggaarii qabaa ittiin isa waamaa. Warra maqaa isaa jallisummo dhiisaa siichuu miindaan waan isaan dalganii kaffalamaafii.” (al-a'araaf: 180).

Ammas jecha Rabbiiti

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَفَاعَةٌ وَهُوَ أَسْبَعُ الْأَبْصَرِ﴾ [الشورى: ١١]

“Wanti Rabbiin fakkaatu hin jiru. Inni dhaga'aa argaadha.” (ashuuraa: 11).

Ammas jecha Rabbii

﴿وَلَا نَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ [الإسراء: ٣٦]

“Wanta beekumsa isaa hin qabne hin hordofin.” (al-israa'ai: 36)

Aayatni duraa jallisuu, onsuu fi waan biraatti fakkeessuun maletti mirkanessuun dirqama akka ta'e akeeka. Sababni isaas kun jallina. Aayanni lammaffaa immo maqaa fi amala Rabbii mirkaneessuun wajjin fakkeessuun dhiisuun dirqama akka ta'e akeekte. Ayyanni Sadaffaa immoo akkaataa itti gochuun dhorgaa akka ta'ee fi wanta mirkaneessuuniifi mormuun hin dhufin keessatti dhaabbachuun dirqama akkata'e akeekti. Wanti asitti yaadachiisuun barbaachisu Ahlassunna wal-Jamaa'aan sahabatirraa eegalee warri isaan boodaas amalliRabbii qur'aanaaafi hadiisa keessatti mirkanaa'e dhugaa akka ta'e amanu male ciigoo miti.

Haafiz Ibnu Abdul Barri biyya Ondolos maalikiyyii kan bara 368 A/H tti(kitaaba isaa tamhiid jedhamu 7/145) dhalate ahlassunnaan kana irratti akka walii galan dubbateera. Namoonni duraanii heddu salafni

kana irratti walii galuu dubbataniiru. Salafoonni hiikti ifaan jecha sifa Rabbii irraa namatti mul'atu hiika dhugaa guddina Rabbiitiin malu jedhanii amanu. Hiika isa jechi sifa Rabbii qabu qur'aana ykn hadisa keessatti dhufe akeeku ni raggaasisu. Fakkenyaaf hiika jecha 'izza' jedhu jecha Rabbi 'walillaahil izzatu' jedhu keessatti dhufte niraggaasisu. Hiikti isaas dhandeettii fi injifannoodha. Akkasumas hiika jechi istawaa jedhu kan qur'aana

[طه : ٥] ﴿لَرْحَمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى﴾

"Rabbi arshuuratti ol tahe." jedhu keessaa akeeku ni raggaasisu. Hiikti isaa ol ta'uudha. Ibsi isaa bal'inaan yeroo waa'ee Rabbi Arshii ol ta'uu dubbannu ta'a. Amallii Rabbii kan biroos akkuma kana.n Sababni isaa Rabbiin garbicha isaatiin afaan Arabaa ifaadhaan dubbate. Ergamaanis ummata isaaniitiin lugaa Arabaa ifaadhaan dubbati. Kanaafuu hiika isaa dhugaa jechooleen qur'aanaa fi hadiisa keessa dhufan lugaa Arabaa keessatti akeekanu raggaasisuun dirqama ta'a. Haala kanatuyyi qur'aanaa fi hadiisatti amanuu fi jala butamuu dha.

Adeemsi Mufawwidaa warra sifata ragaan dhuftetti ni amanna garuu hiika inni akeeku hin raggaasifnu, gara Rabbiitti hirkifna jedhanuu kufaa ta'uun isaas kanaan beekama. Kun adeemsa jaarrraa filatamtuu booda uumamte(Haafiz Azzahabii kitaaba isaa Uluwwi fuula 532 irra ilaali). Salafni kana irraa fagoodha. Salafoota irraa jechooleen heddu kan hiika sifataa raggasiftee akkaataa isaammoo gama Rabbiitti hirkiftu dhuftetti.

Wanta dabre irraa kan ifa nuu galu aqiiidaan Ahlassuunaa wal jamaa'aa akka walii galaatti maqaa fi amala Rabbii keessatti.

- I. Maqootaa fi sifaata Rabbiin ofii raggaasifate ykn ergamaan isaa mirkaneesseef cufatti amanuu dha. haala guddina isaatiin maluun isaa raggaasisuu fi sana keessaa waan tokko illee jijiiruu, onsuu, akkaataa itti kaa'uu fi fakkii gochuufi dhisuudhaani.
- II. waan Rabbiin ofira dhabamsiise ykn ergamaan isairraa morme irraa dhabamsiisuudha. Faallaa isaa isaa guutuu ta'e amanuudha. Ammas amalli Rabbii amala dhugaa kan uumamaatin wal-hin fakkaanne jedhani amanuu dha.

Tahriifni (jijiiruu): jecha tokko ragaadhaan maletti hiika dafee namatti mul'atu irraa jijiiruu (sookoo irraa soorgootti jijiiruu dha).

Fkn: harka Rabbii lachan gara dandeettii ykn tola ooluutti jijiiruu, ol ta'e kan jedhu gara mo'ate jedhutti jijiiruu, hiika kolfaa gara mindaatti jijiiruu fi kkf. Ashaa'iraanii fi kan biroos kana dalagaa turani. Kun maqaa fi aayata Rabbii jallisuu dha. Ragoolee amala Rabbii dhubbatan hiika biraatti hiiku. Hiika isaa filatamaa irraa ragaan malee gara hiika dadhabaatti jijiiru. Ragaan isaanii yaada namaatii fi wal fakkaattuu sammuun kaasu malee hin jiru. Dhugaa ishee yoo ilaalle dubbii wal fakkaataa afaanii kan filooshoofti Giriikii irratti hundoofteedha. Inni isaan ragoolee amala Rabbii dubbatanu dhugaa isaa irraa kaasan haasawuma Rabbii fi ergamaa isaa jijiiruu dha.

Hiikti ta'axiilaa (onsuu): maqaa fi amala Rabbii kan dirqama ta'u cufa ykn garii isaa mormuu dha. Innis bakka lamatti qoodama.

1. Guutummaatti mormuu: kan akka jahmiyyootaa maqaa fi amala Rabbii cufa mormanii.
2. Gartokkee mormuu: Warri akka Ashaa'ira immoo garii amala Rabbii mormanii akka isaanii ta'etti hiiku garii immoo ni raggaasisu.

Ummata kana keessaa namni jalqaba ta'axiilaan beekameJa'ad Ibnu Dirhami. Warri booda isaa dhufanii mormuu beekaman cuftinuu cufa waan inni fidee ykn garii isaa keessatti isa hordofaniiti.

Hiikti takyiifa (akkaataa ibsuu): Akkataa amala isaa ibsuudha. Akka namichi harki Rabbii akkataan isaa akkana, akki inni samii dhuniyaatti bu'u akkana jechuu ti. Ala tokko tokko qobaa godhani yeroo biraamtoo fakkidhaan walitti qindeessu. . Fkn bu'uinsi Rabbi akkaataan isaa akka roobni bu'u. Rabbin kana irraa olta'eera. Akkaataa fi fakkii walitti qabe.

Hiikni fakkii gochuu: waan tokkoof fakkaataa isaa raggaasisuu dha. Fkn harki Rabbii akka harka namaati jedha. Rabbiin kana irraa qulqulla'eera.

Qorannoo lammaffaa: Fakkeenya sifata Rabbii tokko tokko kan qur'aanaa fi hadiisa keessatti mirkanaa'e:

Sifata Rabbii garbichi lakkaa'u hin danda'u. Sababni isaas maqaan Rabbii cuftinuu sifata isaa qabdi. Garbichi immoo maqaa Rabbii

lakkaa'ee fixuu hin danda'u. Sababni isaas wanta Rabbiin filatee of biratti beekumsa gafoo kaa'etu jira. Sifatni Rabbii heddu qur'aanaa fi hadiisa keessatti dubbatameera. Ahlassunnaa wal jamaa'an, sahaabonni rasuulaa fi ﷺ warri booda isaanii haala guddina isaatiif maluun raggaasisuu irratti waliigalaniiru. Sifaata Rabbii kana keessaa:

01 Ol ta'uu isaa:

Innis bakka lamatti qoodama: zaataan olta'uu fi amala isaatiin ol ta'uu dha.

Amala isaatiin ol ta'uu jechuun cufa amala guutuu irraa isa irra caalaa fi gararraa qaba jechuudha.

zaata isaatiin ol ta'uu jechuun immooRabbitiin zaata isaatiin uumama cufaa oli jechuudha.

Ragaan kana akeeku immo qur'aana, hadiisa, waligaltee beektotaa fi haaluma uumamaati. Qur'aannii fi hadiisni ragaa Rabbitiin uumama isaa cufaa ol ta'uu mirkaneessanuun guutamaniiru. Bifa heddunnis wanta kana akeekaniiru. Isaanis:

- Uumaa isaa gararraa ta'uu ibsuun: 'min' kan afaan Arabaatti zaataan gararraa ta'uu akektutti qindooftee dhufte. Rabbi akkana jedhe

﴿يَحَاوُنَ رَبِّهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَعْلَمُونَ مَا يَتَوَمَّرُونَ﴾ [النحل: ٥٠]

“Gooftaa isaanii gararraa isaaniitti sodaatu.” (annahl :15)

- Ol ta'iinsa walii galaa kan sadarkaa olta'insaa cufa caaluun Rabbitiin ibsan. Innis zaataan, sadarkaanis a'ee kabajaan ta'uu agarsisa. Rabbitiin akkana jedhe

﴿وَهُوَ أَعْلَمُ الْعَظِيمُ﴾ [البقرة: ٢٥٥]

“Rabbitiin ol ta'aa guddaa dha.” (al-baqarah: 255).

Hadiisa keessatti akka ragga'eeti garbichi ogga sujuuda bu'ee qaamaisaa kabajamaa ta'e (fuula) Rabbitiif jecha gadi qabee lafarraa kaa'ee jedhu 'Rabbitiin koo inni ol ta'aan qulqulla'e' jechuutu isaaaf karaa godhame. Rabbiti ol ta'aafi guddaadhhaa of xiqqessuu jecha osoo gadi jedheeqaama isaa gadi gombisee jiruu Rabbiti isaa ol ta'iinsaan ibsa.

3. Samii keessa ta'uu isaa ibse. Samiitti kan fedhame gara oliiti. Rabbi Akkana jedhe:

[١٦ ﴿أَمَنْتُ مِنْ فِي السَّمَاءِ﴾] [الملك: ١٦]

“isa samii keessaa sila ni amantanii.” (tabaaraka: 16).

Rasuullis ﷺ akkana jedan

«أَلَا تَأْمُنُنِي وَأَنَا أَمِينٌ مِنْ فِي السَّمَاءِ». رواه البخاري ومسلم

“maaloo isin na hin amantanuu anootii isa samii keessaa biratti amanamaadhaa?” Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

4. Wantootni gara isaatti olkoruu ibse. Rabbi akkana jedhe

[٤ ﴿تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ﴾] [المعارج: ٤]

“malaa’ikaanii fi Jibril gama isaatti olkoru.” (al- ma’arij: 4).

Ammas akkana jedhe

[١٠ ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكُلُوبُ الْطَّيِّبَاتُ﴾] [فاطر: ١٠]

“jechi gaariin gama isaatti kora.” (faaxir: 10).

Ammas hadiisa mi’iraajii isa kallattii hedduun dhufe keessa jira. Hadiisicha keessa akkka jirutti rasuulaan ﷺ samii duuniyaatti koramee ammas sami lammaffaatti ol ba’e. Haaluma kanaan sidratul muntahaa samii torbaa ol jirtu dhaqqabe. Rabbiin isaan dubbatee salaata shantama dirqama itti godhe. Gara Muusaa samii jachaaffaa keessa jiruutti gadi bu’e. Akka inni gara Rabbiitti deebi’ee isaalaaffisu gaafatu akeeke. Akka Rabbiin Isaaf laaffisu barbaacha gama isaa kore. Eeganaa Rabbion gara afurtamaatti laaffise. Oso isaan akkuma kana jidduu Rabbiif fi Muusaa deddeebi’anuu Rabbiin isaanii salphisee salaata shan taasise.

5. Kitaabonni isa biraabubuu ibse. Ammas Jibril qur'aana fuudhee isa biraabu'u ibse. Bu'iitiin nama cufa birattuu kan beekamu gubbaadhaa gadi. Rabbi akkana jedhe

[٤ ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآثَارِ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْآخِرَةُ هُوَ يُوقَنُونَ﴾] [البقرة: ٤]

“Isaannan waan sirratti buufameefi waan siin dura buufametti amanan.” (al-baqarah:4).

Ammas Rabbi akkana jedhe

﴿ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُّسِ مِنْ رَبِّكَ ﴾ [النحل: ١٠٢]

“Afuura qulqulluutu Rabbii kee biraatisa buuse jedhi.” (annahl: 102)

- Halkan cufa akka Rabbiin gara samii duuniyaatti bu'u ibse. Sahiiha lachanii fi kan biraatia keessatti akka sabatetti nabiyyii irraa ﷺ gabaasaniiakkana jedhan

فقد ثبت في الصحيحين وغيرهما عن النبي ﷺ أنه قال: «ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة إلى السماء الدنيا حين يبقى ثلث الليل الآخر، فيقول: من يدعوني فأستجيب له، من يسألني فأعطيه، من يستغفر لي فأغفر له، حتى يطلع الفجر». وهو حديث متواتر عنه ﷺ.

“Rabbiiin keenya qulqulla'ee ol ta'e halkan cufa ogga tokko sadaffaan dhuma halkanii hafu hanga fajriin bahutti gara samii duuniyaatti bu'ee eenyu na waamnaan isaa owwaadha, eenyutu na kadhannaan Isaaf kenna, eenyutu dhiifama narra barbaadnaan Isaaf dhiisa jedha.” Haddiisni kun kallattii hedduun dhufe. Garii isaa keessammoo dhumatti.

«ثم يصعد».

“Eeganaa ol kora.” jechuu qaba.

- Jecha eessa jedhuun mul'isuu. Irra beekaan namaa kan namaaf hundarra gaarii yaadu hiika sirrii ta'e eenyurayyuu ibsuu kan danda'anu rasuulli ﷺ garbittiidhaan

«أين الله؟» قالت: في السماء. قال ﷺ لسيدها معاوية بن الحكم: «أعتقها، فإنها مؤمنة». رواه مسلم

“Rabbi eessa?” jedhan. Isheenis Rabbi samii keessa jette. Rasuullis ﷺ gooftaa ishee Mu'aawiyaa Ibnul Hakamiin **“Bilisoomsi. Isheen mu'u'minā.”** jedhan. Muslimtu gabaase.

- Qaama miiraatiin ol ta'uun isaa akeekan. Muslim sahiiha isaa keessatti Jaabir Ibnu Ablallah irraa akka gabaasetti rasuulli ﷺ:

قال في آخر خطبته يوم عرفة مخاطباً لجموع المسلمين: «أنتم تسألون عنِّي، فما أنتم قاتلون؟»، قالوا: نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت. فقال بأصبعه السبابية يرفعها إلى السماء وينكتها إلى الناس: «اللهم اشهد، اللهم اشهد». ثلاثة مرات.

dhuma khuxbaa isaanii guyyaa arafaa keessatti muslima cufaan dubbataaakkana jedhan **“Isin waa'ee koorraa gaafatamtuu maal jettanii deebiftu?”** Jedhan. Sahaabonis Ati ergaas

dhaqqabsiifteetta, ummataafis tola yaaddeetta jenna jedhan. Quba isaanii ishee abbuudutti aantu gara samii ol fuudhanii eegasii gara namaatti gadi qabanii “**yaa Rabbi ragaa ba’i, yaa Rabbi ragaa ba’ii.**” yeroo sadi dedhan.

- Rabbiin samii torbanii ol ta’uu ibsu. Akkuma Rasuulli ﷺ Sa’ad Ibnu Mu’azzaan ogga inni Banii Qurayzaa irratti namni lolaan haa ajjeefamu qabeenyii fi ilmaan isaanii immoo haa qoodamu jedhee murteessu

«لَقَدْ حَكَمْتُ فِيهِمْ بِحُكْمِ اللَّهِ الَّذِي حَكَمْ بِهِ مَنْفُوقٌ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ».

“Dhugaatti murtee Rabbiin samii torban gubbaadhaa murteesee isaan keessatti murteessiteetta.” jedhan.

Gariin gurguddoo waa’ila imaamu shaafi’ii akka dubbatanitti ragaan Rabbiin zaata isaatiin uumama isaatii ol ta’uu akeeku ragaa kuma caala jedhan.

Ragooleen shari’aa adda addaa kallattii hedduun kan dhufanii fi Rabbiin zaata isaatiin uumama isaatii ol ta’uu ifatti akeekan heddu dhufuu wajjin mu’axxiloonni kan akka mu’utazilaa fi hedduun ashaar’ira amala kana Rabbiif hin mirkaneessine. Wal fakkaattota sammuun kaasu kan filoosoofii warra filoosoofara Giriikii irraa fudhatan ragaa shari’aa irra dursiisan. Sammuu namaayyi kan qur’aanaafi hadiisa irratti murteessitu taasisan. Kun jallina ifa galaadha. Imaamu shaafi’iin ogga akkana jedhu dhugaa dubbate

«ما أحد ارتدى بالكلام فآفلح».

“*Namni tokko ille filoosoofidhaan gadi konkolaatee hin milkoofne.*”

Ragaan ijmaa’aa immoo: sahaabonni fi warri haala gaariitti isaan hordofan kan akka durabu’oota ahlassusnnaa Rabbiin zaata isaatiin uumamaa ol ta’uu fi gubbaa arshii ta’uu irratti walii galaniiru. Dubbiin isaanii kana keessatti heddu beekamaadha. Abbu Abdallahil Qurxubiin Rabbiin kallattii olii ta’uu isaa irratti walii gala salafaa himeera. Taabi’iin gaariin ImaamulAwzaa’iin akkana jedhe

”**كُنَا وَالْتَّابِعُونَ مُتَوَافِرُونَ نَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى ذَكَرُهُ فَوْقَ عِرْشِهِ، وَنَؤْمِنُ بِمَا جَاءَتْ بِهِ السُّنْنَةُ مِنْ صَفَاتِهِ عَزَّ وَجَلَّ.**“

“Nutii fi taabi’oonni guutuun akkana jennature. Rabbiin guddaaan arshii oli amala isaa kan hadiisni dubbatetti ni amanna.”

Salafni tokkolle Rabbin samii keessa hin jiru, inni zaataan bakka cufa jira, bakki cufti isa biratti walqixa hin jenne.

Ragaan uumamaa (fixraa) immoo: namni cufti uumamuma isaaraa oggaa du’aa’ii fedhe harka isaa olfuudhee qalbiin isas gara oliitti maxxanti. Rabbiin qalbii garbeeyyanii ogga du’aa’ii gara oliitti deebi’uu irratti uume. Kun immoo Rabbiin zaata isaatii uumama isaa hundaa ol ta’uu agarsisa. (Sharhii Xahaawiyyaa fuula 390-392, Alibaanah kan Abil hasanil Ash’arii 2/107 fi Alhujjatu kan Asbihaanii 2/117)

02 Dubbachuu Rabbii

Rabbiin fedhii isaatii waan fedhee fi akka itti fedhetti haasawa dhugaa ni dubbata. Sagalee fi jechaan dubbatee uumama isaa irraa abbaa fedhe ni dhageessisa. Dubbiin isaa kan dhugaa fi isaan maltuu dha. Ragaan kanaa immoo jecha Rabbiiti

﴿وَكَلَمُ اللَّهِ مُوسَى تَحْكِيمًا﴾ [النساء: ١٦٤]

“Rabbiin Muusaadhaan dubbate dubbachuu.” (annisaa’ a:164)

Ammas jechi Rabbii

﴿إِنَّكَ الرَّسُولَ فَضَلَّتَا بِعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَمَنْهُمْ مَنْ كَلَمَ اللَّهُ وَرَفِعَ بِعْضُهُمْ دَرْجَاتٍ﴾ [البقرة: ٢٥٣]

“Ergamoota kana garii isaanii garii irra ni caalchifne. Isaan keessaa nama Rabbin dubbateentu jira. Garii isaanii immoo sadarkaa olkaase” (al-baqarah:253)

Ammas jecha Rabbiitu ragaadha

﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لِكَلْمَدَتِ رَبِّي لَقِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلْمَدَتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِيَثْلَهِ مَدَادًا﴾ [الكهف: ١٠٩]

“Osso garbi haasawa Rabbitiif qalama ta’ee, osso haasaan Rabbii hin dhumin garbi dhuma. Ammas Osso garba fakkii isaa finneeyis hinuma dhuma” (al-kahf:109)

Ragaan kanaa hadiisa irraa waan Abuu sa’idal khudriyyiin rasuula irraa gabaasee akkana jedhe

«يقول الله عز وجل يوم القيمة: «يا آدم». فيقول: لبيك ربنا وسعديك. فينادي بصوت: إنَّ الله يأمرك أنتَ تخرُج من ذريتك بعثاً إلى النار». قال: يا رب وما بعث النار؟ قال: «من كل ألف تسعمائة وتسعة وتسعين». فحينئذ تضع الحامل حملها ويшиб الواليد وترى الناس سكارى، وما هم بسكارى، ولكن عذاب الله شديد. فشق ذلك على الناس حتى تغيرت وجوههم، وقالوا: أينما ذلك الواحد .. الحديث». رواه البخاري في صحيحه

“Rabbiin guyyaa qiyaamaa yaa Aadam jedha. Aadamis Yaa Rabbi siif owwaadhee milkuunis keeti jedha. Rabbiin Sagaleen lallabee ‘ilman kee irraa waan gara ibiddaa ergamu baasuu Rabbiin si ajaja’ jedha. Yaa Rabbi wanti gara ibiddaa ergamu maali? Jedha. Rabbis kuma irraa dhibba sagalii fi sagaltamii sagal” jedha. Ogguu sana ulfiulfa ishee gataatee ijoolleen harrooftee namootni machaahani argita. Isaan hin machoofnee garuu adaba Rabbiitu jabaadha”. Dubbiin kuni namoota (sahaabota) irratti jabaannaan fuulli isaanii jijjiiramee eenyuu keenyatu tokkoon sanaree? rasuulaan Jedhani. Rasuullis ﷺ “Dhibbi sagalii fi sagaltamii sagal ya’ajuuji fi ma’ajuuji isintu tokkoon sana.” jedhan. Bukhaariitu gabaase

Ammas kan Jaabir Abdallah Ibnu Unays irraa gara rasuulaa dhaqqabsiisee oodesse keessatti

«يحرش الله العباد عرَأةً غُرْلَا بُهْمَا -أي ليس معهم شيء- فيناديهم بصوت يسمعه من بعد، كما يسمعه من قرب: أنا الملك أنا الدين».

“Rabbiin garboota qulla, kan dhagna hinmuratinii fi duwwaa taasisee kaasa. Sagalee namni fagoo jiru akka nama dhihoo jiruutti dhaga’utiin itti lallabee mootiin ana jedha”.

Haasaa Rabbii keessaa tokko qur'aana. Innis amala Rabbii kan inni dubbateedha. Jibriiltu irraa dhaga'ee gara Muhammaditti ﷺ buuse. Inni Rabbiiin biraa buufamaadha malee uumamaa miti. Ragaan qur'aanaa, hadisaa fi ijmaa'i (Walii galteen beektootaa) kana akeeka.

Ragaan qur'aanaa jecha Rabbiiti

﴿فَإِنْجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلْمَةَ اللَّهِ﴾ [التوبه: ٦]

“hanga inni haasawa Rabbii dhaga’utti nagaa isa godhi” (attawbah:6)

Ammas jecha Rabbii

﴿الْتَّرْتِيلُ نَزَّلُ الْكِتَابُ لِأَرَبَّ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [السجدة: ١-٢]

“Buufaminsi kitaabaa mamii tokko malee gooftaa aalaama biraayyi”
(assajadah:2).

Ragaan hadiisaa immoo: Jaabir gabaasee akkana jedhe

«هل من رجل يحملني إلى قومه، فإن قريشاً قد منعوني أن أبلغ كلام ربِّي».

**“ergamaan Rabbii ﷺ bakka dhaabbi arafaatti namarra of fidee
akkana jedha ture”** Namni gara tuuta isaatti nageessu hin jiruu.
Qureyshiin haasaa Rabbii namatti dhaqqabsiisuu na dhorganiiruu”.

Ijmaa’iin immoo: Taabi’in kabajamaan Amri Ibnu Diinaar akkana jedhee

أدركت أصحاب النبي ﷺ فمن دونهم منذ سبعين سنة، يقولون: القرآن كلام الله، منه خرج واليه يعود.

“Sahaabota Rasuulaa fi ﷺ warra isaan duubaa kan hanga wagga
torbaatamaa cufaa kan isaan qur'aanni haasaa Rabbiiti isarraa ba'ee
garuma isaatti deebi'a jedhanun dhaqqabee dhaga'e.”

Ammas Haafiz Abuu Nasri Assajaziin kan bara 444A.H tti du'e qur'aanni sagalee fi jechaan haasaa Rabbii ta'uu irratti walii gala salafaa himeera. Abul Hasanil Ash'ariin qur'aanni haasaa Rabbiitimallee uumama miti jechun kana irratti walii galtee warra hadisaafi sunnaa dubbateera. (kitaaba isaa Maqaalaatil Islaamiyyiin 1/354 ilaali). Shakhul islaam Ibnu Taymiyaan akkana jedhe

”وليس في الأئمة والسلف من قال: إن الله لا يتكلم بصوت.

**“Dura bu'ootaa fi salafa keessa namni Rabbi sagaleen hin dubbatu
jedhe hin jiru”.**

Qur'aanni dhugaatti sagalee fi hiikti isaa haasaa Rabbiiti. Yeroo namni haasaa Rabbii kana dubbisu sagaleen namichaa uumama, garuu inni qara'amaaru (haasaan Rabbii) uumamaa miti. Akkasumas sagalee namticha qara'uu kannu dhageenyu uumama, garuu inni dhaga'amaa jiru immoo uumamaa miti. Ammas namichi oggaa haasaa Rabbii barrreessu barreeffamni uumama, garuu inni barreeffame immoo uumamaa miti.

03 Rabbiin Arshii ol ta'uu isaa

Jechi ‘istawaa’ jedhu yeroo booda isaatii ‘alaa’n dhufe lugaa Arabaa keessatti hiikti isaa waan tokkoo ol ta’uu fi irratti ragga’uudha. Akkuma Rabbiin jedhee jiru

﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفَلَكِ وَالْأَنْعَمَ مَا تَرَكُبُونَ ﴾١٢ لِتَسْتَوُا عَلَىٰ طُهُورِهِ ثُمَّ تَذَكَّرُوا
﴿نَعَمَّةٌ رَبِّكُمْ إِذَا أَسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ﴾ [الزخرف: ١٢-١٣]

“Rabbiin isa wantoota cimdii cufa uume. Doonii fi beeylada irraa immoo waan isin yaabbattanu isinii tolche. Akka isin dugda isaa irratti oltaatani eeganaa oggaa raggaatan tola Rabbii dubbattanuufi.” (azzukhruuf: 13).

Hiikti istawaa qur'aanicha keesaati ol ta'uufi ragga'uudha. Ammas Rabbiin waa'ee doonii Nuuhii irrattiakkana jedhe

﴿وَأَسْتَوَتْ عَلَىٰ لَيْلَوْدِي﴾ [هود: ٤٤]

“Dambaliidhhaa ol taate.” (huud:44).

Hiikti isaa tabba dambalii irratti raggaate jechuudha. Ammas jecha Rabbii keessatti

﴿فَإِذَا أَسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَىٰ لَفَلَكِ﴾ [المؤمنون: ٢٨]

“Atii fi namni sii wajjin jiru oggaa doonii irratti ol taatanii.” (al-mu'uminun:28)

oggaa irratti raggaate jechuudha.

Arshii jechuun akka lugaatti siree mootiiti. Rabbiin waa'ee Bilqis irrattiakkana jedhe

﴿وَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾ [النمل: ٢٣]

“Isheen siree guddaa qabdi” (annamli:23).

Arshii ol ta'uun Rabbiin kun olta'iinsaa fi ragga'iinsa dhugaa Rabbiin maluu dha. Ol ta'insi Rabbiin kun ol ta'iinsaa uumamaa hin fakkatu. Rabbin Arshii ol ta'uun isaa amala isaa kan dalagaa ishee qur'aanni, hadisnii fi walii galteen salafaa akeekteedha. Ragaan qur'aanaa jecha Rabbiiti

﴿إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْمُرْسَلِينَ﴾ [الأعراف: ٥٤]

“Gooftaan keessan Allaahii isa samii fi dachii uumee eeganaa arshii ol ta’e.” (al-a’araaf :54)

Ammas ragaan jecha Rabbiiti

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى﴾ [طه: ٥]

“Rahmaan arshii ol ta’e” (Xaahaa :5).

Ragaan hadiisaa immoo:

1. Hadiisa Ibnu Abbaas ﷺ nabiyyii irraa gabaase keessatti rasuulli ﷺ waa’ee qiyaamaa dubbatee akkana jedhe

«فَاتَى بَابَ الْجَنَّةِ فَيُفْتَحُ لَيْ، فَاتَى رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَهُوَ عَلَى كُرْسِيهِ أَوْ سَرِيرِهِ، فَأَخْرَلَهُ سَاجِدًا».

“Balbala jannataa dhufnaan naa banama. Rabbii kootii kursiyyii ykn Arshii isaa irra jiruun gara isaa dhufa. Sujuudan isaaf bu’aa.”

2. Ammas kan Abuu Hureyraan Rasuula irraa ﷺ gabaase keessatti akkana jedhan

«إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَيْنِ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سَتَةِ أَيَّامٍ، ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ».

“Rabbiin sami, dachiwaanii fi waan gidduu lamaani guyyaa ja’ a keesatti uume eeganaa arshii ol ta’e.”

3. Hadiisa Jubeyr Ibnu Mux’im keessatti Rasuulli ﷺ waa’ee Rabbii isaanii dubbatanii

«إِنَّهُ لَفَوْقَ عَرْشِهِ عَلَى سَمَاوَاتِهِ».

“Rabbin gubbaa arshii isaa samidhaa ol jira” jedhan.

Haafizni Usmaan Ibnu Abii Shaybah kan bara 297 A.H tti du’ee akkana jedhe
”توارت الأخبار أن الله تعالى خلق العرش فاستوى عليه بذلك“.

“oduun kallattii hedduun nutti dhufte Rabbiin arshii uumee zaata isaatin isaa ol tahe kan jedhuu dha”.

Salafoonni ummata kanaa sahaabaa dhaa eegalee warri booda isaaniis Rabbin arshi ol ta’uu irratti walii galaniiru. Salafni tokko illee Rabbiin arshii olii miti hin jenne. Wali galtee salafaa fi cufa ahlasunnaa kan Rabbiin arshii ol ta’uu irratti isaan walii galan heddun namoota durii fi boodaas himaniiru.

04

Fuula Rabbii

Fuulli sifata Rabbii kan zaataati. Qur'aana, hadisaafi walii galtee salafaatiin kan mirkanaa'eedha. Rabbin akkana jedha

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٌ وَيَقِنَ وَجْهُ رَبِّكَ دُوَلَجَلَلُ وَالْأَكْرَابُ﴾ [الرحمن: ٢٦-٢٧]

“cufti nama isheerra (duuniyaarrraa) dhumaadha. Fuulli gooftaa keetii abbaa guddinaa fi kabajaa ni hafa.” (arrahamaan: 26-27).

Rasuulli ﷺ waa'ee Rabbii keessatti akkana jedhan

«حجابه النور، لو كشفه لأحرقت سبات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه». رواه مسلم

“Haguuggiin isaa ifa. Osoo isa saaqee ifti fuula isaa uumamaa isaa waan ijjisaa itti dhaqqabe hunda ni gubdi” Muslimtu gabase.

Hadisa Haarisal Ash'arii keessatti rasuula ﷺ dhaqqabsiissee

«وَإِذَا قَمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا تُلْتَفِتُوا، إِنَّ اللَّهَ يَقْبِلُ بِوْجْهِهِ إِلَى وَجْهِ عَبْدِهِ».

“ogga salaataaf dhaabbattan hin mil'atinaa Rabbiin fuula isaatiin gara fuula garbicha isaatti gara gala”.

Salafoonni cufti akka Rabbi fuula qabu irratti walii galaniiru. Isheenis amala dhugaa kan guddina Rabbiitiin malthuudha. Amala uumamaa hin fakkaattu. Imaamu Abuu Haniifaan fiqhal akbar keessatti akkana jedhe “له يد ووجه ونفس، كما ذكر تعالى في القرآن من ذكر اليد والوجه والنفس، فهو له صفات بلا كيف”.

“Rabbitiin harka, fuulaa fi Nafsii qaba. Akkuma Rabbitiin qur'aana keessatti waa'ee harkaa, fuulaa fi nafsii dubbate isaan amala Rabbitiit. Akkaataan isaanii immoo hin beekamu”

05

Harka Rabbii lachan

Adeemsi Ahlassunna wal jamaa'aa Rabbitiin harka lama qaba jechuudha. Harka dhugaa ta'e guddina Rabbitiitiin malu, Kan uumamaatiin wal hin fakkaanne dha jedhanii amanu. Harki sifata Rabbii zaataa ta'ee kan qur'aana, hadisa fi ijmaa'a salafaatiin mirkanaa'eedha. Rabbitiin shayxaana rahmata irraa fageeffameen dubbatee akkana jedhe

﴿مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا حَلَقَتْ بِيَدِي﴾ [ص: ٧٥]

“maaltu waan an harka kiyya lachaniin uumeeef sujuuduu si dhorge”
(Saad:75).

Abdallah Ibnu Mas’uud irraa akka gabaafametti ni jedhe

عن عبد الله بن مسعود ﷺ قال: جاء حبر إلى النبي ﷺ فقال: يا محمد! أو يا أبا القاسم! إن الله تعالى يمسك السماوات يوم القيمة على إصبع، والأرضين على إصبع، والماء والثرى على إصبع، وسائر الخلق على إصبع، ثم يهزهن فيقول: أنا الملك، فضحك رسول الله ﷺ تعجبًا مما قال الخبر، تصدقًا له، ثم قرأ: ﴿وَمَا قَدْرُوا اللَّهُ حَقّ قَدْرِهِ، وَالْأَرْضُ جَيْعَانًا بَقْضَتُهُ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالْمُسْمَوَاتُ مَطْوِقَاتٌ بِيَمِينِهِ، وَنَعَلَى عَمَّا يَشْرُكُونَ﴾ [الزمر: ٦٧]. رواه البخاري ومسلم

“Qeesiin yahuudaa tokko gara nabiyyii ﷺ dhufee yaa Muhammad ykn yaa Abal qaasim jedhe. Rabbiin guyyaa qiyaamaa samii quba irratti dachii qubairratti, bishaaniifi biyyoo quba irratti, uumama biraaj quba irratti qabeee eegasii isaan urgufee mootiin ana jedha. Waan qeeshichi jedhe dinqifatanii fi dhugumeessanii ergamaan Rabbii ni kolfan. Eegas aayata kana qara’e “*Dhugaa guddina isaa Rabbiiin hin guddifne. Dachiin cufti guyyaa qiyaamaa qabaa isa keessa. Samiiwwan mirga isaatiin maramtuudha. Wanta isaan qindeessanu irraa Rabbin qulqulla’ee ol ta’era.*” (azzumar: 67).” Bukhaarii fi mushimtu gabaase.

عن عبد الله بن مقصم أنه نظر إلى عبد الله بن عمر كيف يحكي رسول الله ﷺ ، قال: قال رسول الله ﷺ : «يأخذ الله عزوجل سماواته وأرضيه بيديه، فيقول: «أنا الله»، ويقبض أصابعه ويبسطها؛ «أنا الملك». حتى نظرت إلى المنبر يتحرك من أسفل شيء منه، حتى إني لأقول: أساقط هو برسول الله ﷺ . رواه مسلم.

Abdallah Ibnu Muqsix irraa akka odeeffametti Abdallah Ibnu Umar kan inni rasuula Rabbii ﷺ himun ilaale jedha. Ergamaan Rabbii ﷺ akkana jedhan: “**Rabbiin samiiwwanii fi dachiinwan isaa harka isaa lamaaniin qabeee gabbaramaan ana jedha**” Qubbeetii isaani haboottataniid eeabisanii diriirsan ‘Animootii dha’ jedha.” jedhan. Mimbariin jaleen isaa kan inni ergamaa Rabbiiin socho’u argee maal ergamaa Rabbiiin jigaa jira hanga an jedhu tokko socho’e. Muslimtu gabaase.

Salafni ummata kanaa akka Rabbii harka haqiiqaalama kan harka uumamaa hin faakkaanne qabu walii galaniiru.

06 Jaalala.

Jaalalli amala Rabbii qur'aana, hadisaafi ijmaa'a salafaatin isaa mirkanoofeedha. Rabbiiin akkana jedha

﴿فَسُوقَ يَأْتِيَ اللَّهُ بِقَوْمٍ كُلَّهُمْ وَيَحْمُونَهُ﴾ [المائدة: ٥٤]

“siichuu Rabiin tuuta isaan jaallatuu fi isaanis isa jaallatanu fida”
(al-maa’idaa: 54)

Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«إذا أحب الله العبد نادى جبريل: إن الله يحب فلاناً فأحببه، فيحبه جبريل، فينادى جبريل في أهل السماء: إن الله يحب فلاناً فأحبوه، فيحبه أهل السماء، ثم يوضع له القبول في الأرض، وإذا أبغض الله عبداً...». رواه البخاري ومسلم

“Rabbiin ogga garbicha tokko jaallate Jibriilitti lallabee Rabbiin abuluun jaallataa atis isa jaalaadhu jedha. Jibriilis isa jaallata. Warra samii keessatti lallaba. Rabbiin abaluun ni jaallataa isinis jaalladhaa jedhaan. Warri samiis isa jaallata. Eeganaa dachii keessa qeebaltiin isaaf kaayamti.” Bukhaarii fi muslimti gabaase.

Ammas isaanumalachan keessatti ergamaan Rabbii ﷺ guyyaa khaybar akkana jedhan

وفي الصحيحين أيضاً عن النبي ﷺ أنه قال يوم خيبر: «لأعطيَنَ الرَّابِيَةَ غَدَّاً لرَجُلٍ يَحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ».

“Guyyaa borii alaabaa namticha Rabbii fi rasuula jallatuufi, Rabbi fi rasuullis isa jaallatanuufanin kenna.” jedhan.

Akka Rabbiin amala jaallachuu qabuu fi amalli kun haqiqaa kan taate amala ummamaa hin fakkaanne, Rabbiin uumama isaarraa abbaa fedhe ni jaallata jechuu irratti salafonni walii galaniru. Amaloонни heddu kan nuti hin dubbatin qur'anaa fi hadisaan ykn tokkoon isaanitii fi ijma'a'a salafaatiin mirkanaa'ee isheefi ragaa ishee dubbachuu keessatti kan dheeratutu jira. Isaanis: uumuu, nyaachisuu, jaalala, kolfa dallansuu, jabina, beekumsa, haqa, yeeloo (qaanfii), bareeduma, dilaawoo irraa haaloo bahachuu, bu'u, diina isaatti maluu, nama isa gowwoomse gowwoomsuu, ija, qubbeetii, koomee, mu'umintootni guyyaa qiyamaamia isaa arguufi kan biroollee heddutu jiru.

﴿Qorannoo sadaffaa: Bu'aa maqaa fi sifaata Rabbiitti amanuun qabu:﴾

Garbichi maqaa Rabbii fi sifaata isaa beekuun, hiikaawanisaanii beekuun, isheen amala dhugaa guddina Rabbiitiin malmu kan amala uumamaa hin fakkaanne jedhee amanuun milkuu duniyaa fi akhira isaa argamsiisa.

Namni isheetti hin amanin ykn akka isaa ta'utti hiikee hiika isaa isa dhugaa irraa jijiire, milkuu dhabe. Garbichi maqaa fi amala Rabbiitti amanuu bu'aa heddu qaba. Isaan keessaa harka guddaa kan barbaachisan:-

1. Bu'aan guddaan maqaa fi sifaata Rabbiitti amanuu qabu:- Amala hir'uun fi fokkattuu irraa Rabbiin qulqulleessuu, amala guutuu Rabbiin malthuun isaa ibsuu, amala uumama dadhabaatiin wal fakkeenya ishee dhabamsisuu fi maqaa gaggaarii Rabbiif mirkaneessuudha.
2. Namni 'irra darbaa', 'dhiisaanii' fi 'mararfataan' maqaa Rabbii ta'uu baree akkasumas warra dilaa'oo dhisuun, mararfachuunii fi irra darbuun amala isaa ta'uu bare akka inni rahmata Rabbii irraa garaa hin murree fi akka qomti isaa rahmataa fi dhiifama Rabbii isaa kajeeluuf bal'atu taasisa.
3. Namni 'adabni jabaan, yeroo daangaan isaa diigamte inaafuunii fi dallansuun amala Rabbii ta'uu bare Rabbiin nama isa dide irraa haaloo ba'ataa beeke, wanti kun Rabbiin sodaachuutti isa kaasee dilii irraa isa fageessa.
4. mu'uminni yeroo al-qawiyyi (jabaa), 'al-qadiir' (danda'aa) fi 'al-aziiz' injfataan maqaa Rabbii ta'uu bare Rabbiin mu'umintoota ni tiksa, ni gargaara jechuu beekee akka inni Rabbitti hirkatu isa godha. Gargaarsa isaatti amanata, diinaisaarrraa hinsodaatu, ijji isaa itti tolee tika, jabeessuu fi gargaarsa Rabbiitti amanee jiraata.
5. Namni qalbii isaa keessatti 'al-basiir' argaa'n maqaa Rabbii ta'uun ragga'ee ammas Rabbiin mixii gurraattii halkan dukkana keessa dhagaa gurraacha irra deemtu arga jechuu baree, akkasumas raqibii fi atiid (qeexaa fi beekaan) maqaa Rabbii ta'uu beeke, Rabbiin niyyaa garbichaa fi shakkii lubbuu isaanii beeka jechuu bare wanti kun badii irraa fagaachuu, akka Rabbiin bakka isa dhorgutti isa hin argine, waan hojjatuu fidhiisu keessatti Rabbiin ofirratti qeexuutti isa kaasa.
6. Namni amala Rabbii baree itti majanfate waan inni sodaatu irraa Rabbiin isa eega.
7. Namni maqaa fi amala Rabbii baree isaan gara Rabbiitti dhihaate Rabbiin du'aa'ii isaa qeebala. Waan barbaachisaa haajomu argatee, wanti inni sodaatu isarraa deebi'a. Bu'aan maqaafi amala Rabbiitti amanuu an fide kun bahrii keessaa copha tokko.

ULAA SADAFFAA WANTOOTA TAWHIIDA DIIGANU

Kutaa saditu kana keessa jira.

Kutaa duraa: Shirkii Guddaa

Kutaan kun Qorannoo lama of keessaa qaba.

Qorannoo duraa: Hiikaa fi hukmii isaa

Ossoo hiika shirkii hin dubbatin dura garaa garummaa diigdota tawhiidaa fi hir'istoota isaaniin dubbadha.

Diigdonni tawhiidaa wantoota yeroo nama biratti argaman namichi cufumatti amantii keessaa bahu. Sababa isheetiin kaafira ykn nama diinii Islaamaa irraa deebi'e ta'a. Isheen kun gosa heddu. Garuu shirkii guddaa, kufrii guddaa fi nifaqaq guddaa (qalbii) keessaatti walitti qabamti. Hir'iftoonni tawhiidaa immoo wantoota guutuu ta'uu isaa dhorganii guutummaa guutuutti immoo hin dhabamsiifneedha. Yeroo Muslima biratti argamte tawhiida isaa balleessitee iimaana isaa hir'ifti. Amantii Islaamaa irraa hin ba'u.

Wantootni kun dilii warra sadarkaa shirkii guddaa, kufrii guddaa fi nifaqaq guddaa hin dhaqqabneedha. Matootiin isaanii wantoota shirkii guddaatti dhaqqabsiisanu, shirkii xiqqaa, kufrii xiqqaa, nifaqaq xiqqaa fi bida'aadha.

Hiika shirkii guddaa: shirkiin akka lugaa Arabaatti walitti qindeessuu akeekti. Wanti tokko nama lamaaf qixxee ta'ee, namni tokko ittiin kophaa bahuu dadhabuudha.

Tumaa shari'aa keessatti immoo: namni tokko Rabbiif qindii tolchee, rubuubiyyaa, uluuhiiyaa fi, maqaa fi amala isaa keessatti itti qixxeessuudha.

Hukmii isaa: Shirkiin waan hunda irra dilii guddaa kan Rabbi ittiin dileeffamuudha. Dilii hunda irra guddaadha. Zulmii hundaa ni

caala. Sababni isaas shirkiin haqa Rabbii qulqulluu ta'e waan biraatiif kenuudha. ykn amala kan Rabbii qofa ta'een waan biraa ibsuudha. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّكَ أَشْرَكَ لَظُلْمًا عَظِيمًا﴾ [القمان: ١٣]

“Shirküün miidhaha guddaadha.” (luqmaan:13)

kanaafuu shari'aan adaba heddu irratti murteesse. Isaanis:

1. yoo namichi osoo hin toobatin du'e Rabbi isaa hin dhiisu. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرِكَ بِهِ، وَيَغْفِرُ مَا دُورَتْ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ [النساء: ٤٨، ١١٦]

“Rabbiin isatti qindeessuu hin dhiisu, waan isaa gadii immoo abbaa fedheenidhiisa.” (annisaa'i:116)

2. Namni isa hojjatu karaa Islaamaa irraa bahaadha. Dhiignii fi qabeenyi isaas eeyyamamaadha. Rabbi akkana jedha

﴿فَإِذَا أَسْلَحَ الْأَنْوَارَ لِلْحُجُومِ فَاقْتَلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدُوكُمْ وَدُونُهُ وَأَخْرُوهُ﴾ [التوبه: ٥]

“Yeroo jüni kabajaa qabu ba'e mushrikoota bakkuma argitanitti ajeesaa. Isaan qabaatii irra marsaa.” (attawbah:5)

3. Rabbiin mushrika irraa hojji hin qeebalu. Wanti inni duraan dalage immoo dhukkee faca'aa ta'a. Rabbiin waa'ee mushrikaa irratti akkana jedha

﴿وَقَدْ مَنَّا إِنَّكُمْ مَاعِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَا هُنَّا مَنْثُورًا﴾ [الفرقان: ٢٣]

“Garawanta isaan dalaganii dhufneedhukkee facaafamaa taasifne.” (alfurqaan:23).

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لِي جِبَلَ عَلَكَ وَلَكَ تَكُونَ مِنَ الْمُتَّصِرِينَ﴾ [الزمر: ٦٥]

“Yoo ati Rabbitti qindeessite dalagni kee ni badaa atis warra hongaa'u irraa taata.” (azzumar:65).

1. Muslimni mushrika fuuchuu dhorgaadha,akkasumas muslimtittiin mushrikatti heerumuun hin t'u. Rabbiin akkana jedha

﴿وَلَا نَكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا مِمَّ مُؤْمِنَةٌ حَيْثُ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنَكِّحُوا﴾

الْمُشْرِكُونَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ حَيْثُ مُشْرِكٌ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ﴿٢٢١﴾ [البقرة: 221]

“Hanga isaan amananutti mushirika hin fuudhinaa. Osoma isheen isin mararteeyuu garbitti Rabbitti amantetu caalti. Haga isaan amananutti mushirika hin fuusisinaa. Osoma isin marareeyuu garbicha mu’iminatu caala.” (al-baqarah:221)

2. Mushirkni ogga du'e hin dhiqamu,hin kafanamu, irratti hin sagadamu, qabrii muslimaa keessattis hin qabaramu. Boolla nama irraa fagootu qoonfaramee akka nama hin rakkifneef keessa awwaalama.
3. Jannata seenuuun isa irratti dhorgaadha. Ibidda gubaa keessatti hafa. Kanarraa Rabbiin nageenya kadhanna. Rabbiin akkana jedha

﴿إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكُ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَا مَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ﴾ [آلـأَنْبَاء: 72]

“Namni Rabbitti qindeesse Rabbiin jennata isarratti dhorgaa godheera.Qubsumni isaa ibidda warra lubbuu ofii miidhan namni tumsu hin jiru.” (al-ma’idah:72)

Qorannoo lammaffaa: qoodaa shirkii guddaa.

Shirkii guddaan bakka gurguddoo saditti qoodama. Isaanis:

Qodaa duraa: shirkii rubuubiyyaa:

Innis waan Rabbiin malee jiruuf mootummaa, wantoota jijiruu, uumuu fi nyaachisuu of danda’e Rabbii wajjin kennuudhaafi.

Gosa shirkii qoodaa kana keessa jiru:

1. Shirkii kiristaanotaa warra Rabbiin sadeessituu sadiiti jedhanuuti. Ammas shirkii majuusaa warra waan gaarii uumamu ifatti hirkisanu. Ifti isaan biratti gooftaa faarfamaadha. Waan hamtuu ta’e immoo dukkanatti hirkisu.
2. Shirkii qadariyyootaa warra namni dalagaa isaa ofiif uummata jedhanu.
3. Shirkii heddu kan suufiyootaa fi Raafidaa warra daangaa dabree qabrii gabbaruu lubbuun nama du’ee eega du’aatii soschootee haajaa baafти,rakkoo furti ykn gariin sheekolee isaanii tokko

tokko uumama kana jijjjiruu ykn osoma fagoo jiraatee nama isa birmachiifateef ni birmatu jedhanii amanu.

- Urjii irra rooba barbaaduu: kunis kan ta'u urjiitu burqaa bishaaniiti,ykn fedhii Rabbiitiin malee Rooba buufti jedhanii amanuudha. Kan sana caalu immoo uumama kana uumuun, nyaachisuun,jiraachisuun, ajjeesun, fayyisuun, dhukkubsuun, bu'aan yknyaatamsiisuun garagaggalchiti jedhanii amanuudha. Kun hundinuu shirkii guddadha. Rabbi akkana jedhe

﴿وَيَعْلَمُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تَكَبِّرُونَ﴾ [الواقعة: ٨٢]

“galata rizqii keessanii (urjiif) taasiftanii tola Rabbii sobsiiftani.”
(al-waaqi'ah:82)

Hikti isaa galata Rabbiin rooba isiinii kenne urjiif taasiftu jechuu dha. Ni sobsiiftu jechuun gara biraatti hirkiftu jechuudha.Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«أربع في أمتي من أمر الجاهلية لا يتركونهن: الفخر في الأحساب، والطعن في الأنساب، والاستسقاء بالنجوم، والنياحة». رواه مسلم

“wanti afur ummata koo keessa jiru gocha wallaalooti.Garuu isaan hin dhiisanu. Sadarkaan dhaaddachuu,gosaan wal xureessuu,urjiirra rooba barbaaduu fi (du'aa irratti) iyyuudha.”
muslimtu gabaase.

Qoodaa lammaffaa: *shirkii maqaa fi amala Rabbii keessatti argamu.*

Innis maqaa fi amala isaa keessatti Rabbiif fakti gochuudha. ykn amala uumamaatiin Rabbiin ibsuudha. Namni maqaa Rabbiitiin waan biraaj moggaasee wanti kun waan maqaan kun akeek, sifata dhuunfaa Rabbi ta'een ni wassafama jechuu yoo amane, ykn amala Rabbi kan dhuunfaa isaa ta'een isa ibse namichi kun maqaa fi amala keessatti Rabbitti qindeesseera. Ammas namni amala uumamaatiin Rabbiin ibse amala Rabbi keessatti itti shaarrakeera.

Bifa shirkii kanaa:

Fagoo (gaybii)'n beeka jechuun ykn namni Rabbiin male jiru tokko gaybii beeka jechuun Rabbitti qindeessuudha. Wanti uumamni hundi itti

hin dhaqqabiin qaama miiraa shanaan keessaa waan tokkon beekuu hin dandeenye beekumsa fagoo (gaybii) ti. Rabbiin guddate akkana jedhe

﴿وَعِنْهُ مَقَاتِلُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ [الأنعام: ٥٩]

“Bantuun (furtuun) fagoo isa qofa bira. Isa malee eenyunuu ishee hin beeku.” (al-an'aam:59).

Nabiyyii isaatiin akkana jedhe

﴿قُلْ لَا أَمِلُّ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَا سَتَكِنْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِي الشُّرُورُ﴾ [الأعراف: ١٨٨]

“Ani yoo Rabbiin fedhe malee lubbuu kootii bu'aa fimiidhaa hin qabu jedhi. Osoon fagoo beekee silaa toltuun baay'ifadha hamtuun nahin tuqxu.” (al-a'araaf:188).

Ammas nabiyyii isaatiin akkana jedhe

﴿قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ﴾ [الأنعام: ٥٠]

“Manni kuusaa Rabbii ana bira isintiin hin jedhu fagoos illee hin beeku jedhi.” (al-an'aam:50).

Namni uumamni tokko fagoo beeka jedhe shirkii guddaa karaa Islaamaa irraa baasu keessa seeneera. Sababni isaas beekumsa fagoo isa amala Rabbii dhuunfaa ta'e keessatti waa isaan qixxaata waan jedheefi.

Fakkeenya shirkii beekumsa fagoo himachuun argamu:

- Nabiyyoonni ykn waliyyiinii fi saalihoonni tokko fagoo beeku jedhanii amanuu dha. Amanteen kun Raafidaa warra achi fagaatee fi suufiyyoota achi fagaatan tokko tokko keessatti argama. kanaafuu nabiyyootaa fi saalihoota du'an qabrii isaanii irraa fagoo taa'anii kan isaan birmachiifatanu argita. Namoota fayyaa tokko tokkos kan isaan irraa fagoo jiranu wammatu. Cufti isaaniituu haala keenya beeku dubbi keenya dhaga'u jedhanii amanu. Kun cuftinuu shirkii guddaa amantii Islaamaa irraa baasuu dha.
- Qaalluu bu'uu:* qaalluun namtichawaan fagoon beeka jedhee himatu. Kan isa fakkaatu ykn itti dhihaatu 'arraafa' (waa himtuu), warra cirracha funaanuu fi kkf. Namni waan isarraa fagoo ta'e osoo wanti tokko itti hin himin nan beeka jedhe, waan siichi uumamu osoo

hin uumamin nan beeka jedhe inni mushirika shirkii guddaa qabu. Wanta kana kallattii cirachaan tattaraarsuutiin, sagalee abaajaad'n, dachii irra mummuruun, harka irraa dubbisuun, finjillaata ykn siinii keessa ilaaluun ykn gara biraatiiniis namni nan beeka jedhe cuftinuu shirkii guddaa keessa seeneera. Ergamaan Rabbii ﷺ akkana jedhan “namni hixaa badaa ilaallate ykn isaaf ilaalam, qaalluu bu'eykn isaaf bu'ame, falfala falalate ykn isaa falfalamecufti nurraayyii miti. Namni gama qaalluu dhaqee waan inni jedhu dhugoomse waan Muhammad irratti ﷺ buufametti kafareera.”

- C) *Falfaltoonni fi qaalluun ghaybii beekti jedhanii walaallonni tokko tokko ni amanu, ykn waan siichi uumamu beekna jennaan dhugoomsu:* Namni kana amane ykn nama himatu dhugoomse kufrii fi shirkii karaa irraa baasu keessa seeneera. Rasuula irra ﷺ akka ragga'etti akkana jedhan

«لَيْسَ مِنَ النَّاطِئُ أَوْ تَطِيرُ لَهُ، أَوْ تَكْهُنُ أَوْ تُكْهَنُ لَهُ، أَوْ سَحْرٌ أَوْ سُحْرٌ لَهُ، وَمَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ».

“namni qaalluu ykn waa himtuu bira dhaqee waan inni jedhu dhugoomse waan Muhammad irratti bu'etti kafareera.”

- D) *Urjii bu'uu:* Haala Orbitii ilaalee waan gara fulduraatti lafa irratti uumamuuf ragaa godhachuudha. Kunis kan ta'u namichi kun urjii ilaaleeti waan fulduratti dachii irratti uumamu, tumsamuu ummata tokkoo, cabuu kan biroo, namni tokko nyaatamuu, kan biraan buufachuu fi kkf himachuudha. Kun immoo mamii tokko malee ghaybii beeka jechuudha. Innis Rabbitti qindeessuudha. Wanta warri nama gowwoomsuufi kijibdoonni hojjatanu keessaa urjii cuftinuu nama dhalate tokko irratti ga'ee of danda'aa qaba jedhu. Fkn Ebaluun buruuja akkasiitiin dhalate ni milkaa'aa Ebaluun buruuja akkasiitiin dhalate immoosalphataa dha jedhu. Kun cuuftinuu kijiba. Wallaalaafi gowwaa male namni kana dhugoomsu hin jiru. Sheykni Ibnu Useymin akkana jedhan

«فَهَذَا اتَّخَذَ تَعْلُمُ النَّجُومِ وَسِيلَةً لِادْعَاءِ عِلْمِ الْغَيْبِ وَدُعُوَيْ عِلْمِ الْغَيْبِ كُفُرٌ مُخْرَجٌ مِنَ الْأَلَّةِ».

“namichi kun urjii barachuudhayyii waan ittiin beekumsa fagoo falmatanu taasise. Beekumsa fagoo himachuu immoo kufrii islaamummaa irraa nama baasu.”

Qoodaa Sadaffaa:

Shirkii uluuhiyyaa (gabbarsuu) keesssaa.

Innis Rabbiin malee namni biraan gabaramuun ni mala jedhanii amanuu ykn gosa ibaadaa keessa tokko waan biraatiif dabarsuudha. Kunis gosa sadi qaba: Isaanis:

 Tokkoffaa: gabbarsuu keessatti Rabbiin shariika qaba jedhanii amanuuudha. Wanti Rabbiin male jiru ibaadaan ni malaaf ykn gosumti ibaadaa tokko isaaf dabarfamuun ni ta'a jedhee namni amane uluuhiyyaa keessatti Rabbitti qindeesseera. Namni maqaa waan Rabbiin malee jiruuf garbichummaa akeekuun ilma ofi moggaasu ykn ofi moggaafatu, nama akka 'Abdurrasuul', garbicha ergamaa, 'Abdul huseeyin' fi kkf moggafatu cufti kana keessa seena. Namni maqolee umamaaaf garbichoomuu ofkeessaa qabdu kanaan ilmoo moggaasee ykn ofi mogaaftatee uumamni kun gabbaramuun nita'a jedhe Rabbitti qindeesseera.

 Lammaffaa: Ibaadaa qulqulluu taate waan Rabbiin male jiruuf kennuudha. Ibaadaa qulqulluun gosti ishee hunduu kan akka qalbii, jechaa, dalagaa fi qabeenyaas haqa Rabbiiti. Akkuma ibsamee dabarfame waan biraatiif dabarsuun hin ta'u. Namni wanta tokko irraa waan biraatiif kenne shirkii guddaa keessa seeneera. Gosa ibaadaa wanta biraatii kennuudhaan shirkiin dalagamu bifaa heddu qaba. Kan armaan gadii lachaan keessatti walitti qabuun ni mala.

 Inni duraa: shirkii du'aa'ii kadhaa keessaa.

Du'aa'ii jechuun garbichi Rabbiraa waan bu'aa qabu isaa kennuun waan miidhaa qabu isarraa deebisuu kadhachuudha. Wantootni du'aa'ii keessa seenanu gargaarsa barbaaduu, mageenfachuu, birmachiifachuu fi nageenyaas barbaaduudha. Khaxxaabiin Rabbi isa haamararfatu akkana jedhe

”وَمِنْ الدُّعَاءِ: اسْتَدْعَاءُ الْعَبْدِ رَبِّهِ -عَزْ وَجْلَهُ- الْعَنْيَةِ، وَاسْتِمْدَادُهُ إِيَاهُ الْمُعْنَوَةِ. وَحَقِيقَتُهُ: إِظْهَارُ الْاِفْتَقَارِ إِلَيْهِ، وَالتَّبَرُّؤُ مِنَ الْحُولِ وَالْقُوَّةِ. وَهُوَ سَمَّةُ الْعَبُودِيَّةِ، وَاسْتِشْعَارُ الذَّلَّةِ الْبَشَرِيَّةِ، وَفِيهِ مَعْنَى الشَّاءِ عَلَى اللَّهِ -عَزْ وَجْلَهُ- إِضَافَةِ الْجُودِ وَالْكَرَمِ إِلَيْهِ“.

“*Hiiki du'aa'ii:Bololliin Rabbiin waamachuu fi gargaarsa isarra dabalachuudha. Dhugaan isaa Hiyyummaa Rabbitti mul'ifachuudha.*

Malaafi humna irraa qulqulla'a'uudha. Innis malattoo garbichummaati. Xinneenya ofii amanuudha. Akkasumas Rabbiin faarsuuifi Arjummaa gara isaatti hirkisuu of keessaa qaba. ”

Du'aa'iin gosa ibaadaa barbaachisaa dha. Rabbiif qofa kenuun dirqama ta'a. Nama tokko waamachuun abbaa fedhe haata'uun hin eeyyamamu. Rabbiin akkana jedha

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ أَدْعُوكُمْ أَسْتَجِبْ لَكُوْنَ أَلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيِّدُ الْحُلُونَ جَهَنَّمْ دَاهِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠]

“Goftaan keessan nawaammadhaa isiniifan owwaadhaa jedha. Warri ana gabbaruuraa kooran siichi xiqaatani jahannama seenu.” (gaafir:60).

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿وَأَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ [الجن: ١٨]

“Masjidoowwan kan Rabbiitii Rabbii wajjiin waabiraa hin waammatinaa.” (al-jinni:18).

Rasuula irraa ﷺ akka mir'kanaa'eetti akkana jedhan

“الدعاء هو العبادة”

“Ibaaduma jechuundu 'aa 'iidha.”

yeroo Ibnu Abbaasiif dhaamanu akkana jedhan

«إذا سألت فاسأله، وإذا استعن فاستعن بالله».

“yeroo kadhachuu feete Rabbiin kadhu. Yeroo gargaarsifachuu feete Rabbiin gargaarsifadhu.”

Namni waan Rabbiin male jiru waammate shirkii guddaa keessa seeneera.

 Fakkeenyowwaan shirkii kan du'aa'ii kadhachuu keessatti argaman:

A) waan uumaan qofti danda'u uumama irra barbaaduudha.

Uumamni kun fayyas ta'ee du'aa, nabiyii, waliyyii, maleykaa, jinni ykn kan biros ta'u waluma qixa. Fkn dhukkubsataa fayyisuu, diina irratti gargaaruu ykn rakkoo saaquu irra barbaaduu, ykn birmachiifachuu, itti maganfachuu fi wanta biro waan Rabbii qofti danda'u irra

barbaaduudha. Kun cufti akka walii gala muslimaatti shirkii guddaa Islaamummaa keessaa nama baasu. Sababni isaas waan Rabbiin male jiru waammachuubirmachii fachuu fi itti maganfachuudha. Kun cufti ibaadaadha waan ta'eef ijimaa'a islaamaatiin waan biraatii kenuun hin ta'u. waan biraatiif kenuun shirkiidha. Akkasumas waan Rabbi qofti danda'u uumani kunis nidanda'a jechuu amane.

B) waan du'e waammachuu.

C) waan fagoo jiru waamachuu

Namni waan fagoo jiru waammate ykn qabrii isaarrraa fagoo taa'ee waammate namichi waamamu kun haasaa koo dhaga'a ykn haala koo beeka jedhee yoo amane shirkii guddaa keessa seeneera.Namichi waamamu kun nabiyyii,waliyyii, garbicha gaariis ta'eewaan biraas,nama kanarra waan Rabbi qofti danda'u barbaades haata'u ykn akka Rabbiin kadhatuu fi isaa jaarsomu yoo barbaades kun cuftinuu walqixa shirkii guddaa Islaamummaa keessaa baasu. Sababni isaas waan Rabbiin malee jiru waammachuu of keessaa qaba, uumamni fagoo beeka jechuu amana ,dhageettiin isaa sagalee cufa waliin ga'a jechuu amanuu waan of keessaa qabuufi. Kun cufti amala Rabbiin waan ittii qophaa ba'e. waan biraatii keessatti argama jedhanii amanuu shirkii karaa Islaamummaa irraa nama baasu.

D) Du'aa'ii keessatti jidduu isaatii fi Rabbii waan dhaqqabsiisu tolchuudha.

Rabbii ofi isaatii du'aa'ii nama isa kadhatee hin owwatu jidduu Rabbiitii fi namaa wanti du'aa'ii dhaqqabsiisuu jiraachuun dirqama jechuu amanuu. Kun cuuftinuu shafaa'ah shirkii Islaamummaa keessaa baafuu.Dhaqqabsiisuu fi jaarsa godhachuun bu'uura shirkii Arabati. Taabotni kun footoo namoota gaggaariiti jedhu. Gara isaanii siqanii shafa'aa irra barbaadu. Rabbiin akkana jedha.

﴿أَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَكْبَرُ مَنْ دُونَهُ أُولَئِكَ أَمَّا مَا تَعْبُدُ هُمْ إِلَّا لِيُقْرَبُونَا إِلَى اللَّهِ مُرْفَعَةً﴾
[الزمر: ۲]

“Dhaga'aa amantiin qulqulluun kan Rabbiiti. Warri Rabbiit gaditti waliyyoota tolchatan gama Rabbiitti xaqqoo ta'anii nuhaar dhiheessanuuf male isaan hin gabbarru (jedhu).” (azzumar:3)

Inni lammaffaa: *Shirkii du'aa'iibaaadaa*

Du'aa'iibaaadaa jechuun gosowwan ibaadaa kan qalbii, jechaa fi gochaa kan akka jaalalaa, soda kajeellaa sagadaa sooma gorraasuu, qara'aana qara'u, Rabbiin zakkaruu fi kan birootiinis isa gabbaruudha.sababni inni du'aa'iibaaadaa moggaafame namichi ibaadaa kanaan Rabbiin gabaraa jiru waan rabbitti isa buuftu waan barbaadaa jiruuf.wanti inni ibaadaa kana wajjatuuf mindaa isaa barbaadee adaba isaa sodaateeti. Osoma illee kadhaanii fibarbaachi keessa dhibamee namicha hojii isaatiin Rabbiin kadhataa jira malee arrabaanii miti.

Fakkeenyowwaan shirkii gosa kana keessatti argamanu:

A) shirkii niyyaa fi fedhii

shirkii kun kan inni mul'atu namicha nifaaqa guddaa qabu irraayyi. Keessaan osoo hin dhugoomsin irrakeessatti mul'ifata.Nama hundee Imaanaa qabu ta'ee mul'ata.Rabbitiin akkana jedha.

﴿وَإِذَا لَكُوْنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُواْ إِمَّا مَنَّا﴾ [البقرة: ١٤]

“yeroo warra amanan qunnaman amanneerra jedhu.” (al-baqarah:14)

Akkuma Rabbitiin waa' ee mu'aafiqaa himee jiru ibaadaa garii kan akka salaataa namatti ni mul'ifatu.

﴿وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَدْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [النساء: ١٤٢]

“yeroo salaataaf dhaabbatan taatiyaahaa nama agarsiifachuuf dhaabbatu xiqqoo male Rabbitiin hin yaadatanu.” (annisaa'i:142)

Shirkii fi nifaaqa walitti qabatani.

B) shirkii sodaa keessaatti uumamu.

Bu'uuruma isaarria sodaan bakka saditti qodama.Isaanis:

1. Rabbitiin sodaachuu ykn sodaa keessoos nijedhama. Inni kun sodaa jaalalaa, kabajaa fi of xinneessuudhaan walitti qindaa'e. Inni kun sodaa dirqama.Bu'uura ibaadaati.
2. Sodaan uumamaani: Akka diina irraa sodaachuu, bineensa aloolu irraa sodaachuu fi kkf.Inni kun yeroo sababni argame

eeyyamamaadha. Waa'ee nabiyyii isaa Muusaa ilaalchisee Rabbiinakkana jedhe

﴿فَرَحِيْجٌ مِّنْهَا خَلِيفٌ يَتَّقُبُ﴾ [القصص: ٢١]

“sodaatee ofirratti qeexaa biyyattii irraa ba'e.” (al-qasas:21)

3. sodaa shirkii:- soda guddisuu, of xinneessuu fi jaalalaan qindaa'e uumama sodaachuudha.Taabota ykn du'aa, sodaa kabajaa fi jaalalaan makate sodaachuun kana keessa seena. Fedhii fi dandeettii isaatiin akka inni waan badaa isatti hin dhaqqabsiifne sodaata.Fkn dhukkuba ykn balaa qabeenyaa isaa irratti dhaqqabsiisuu sodaata. Kun shirkii guddaadha.sababni isas ibaadaa kan soda figuddisuu waan biraatii waan kenneefi. Akkasumas wanti Rabbiin male jiru fayyaduufi miidhuu danda'a jedhanii amanuu waan of keessaa qabuufi.Rabbitiinakkana jedha.

﴿إِنَّمَا يَعْمَلُ مَسِيْحَ اللَّهِ مَنْ عَامَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَإِنَّ الرَّكْوَةَ وَلَمْ يَنْجِشْ إِلَّا اللَّهُ فَقِيرٌ أُولَئِكَ أَنَّ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾ [التوبه: ١٨]

“Namni masjiida Rabbii jiraachisu nama Rabbii fi guyyaa dhumaatti amanee salaata dhaabee ,zakaa kennee Rabbii malee hin sodaanne. Warri kun qajeeloo ta'uun dhugaadha.”

(attawba:18)

Ibnu Axiyyah Al-maalikiyyil ondolosiyyiin kan bara 481A.Htti dhalate tafsiira isaa keessatti oggaa aayaticha fassaruakkana jedhe

”يريد خشية التعظيم والعبادة والطاعة“.

“sodaai isaa guddisuu gabbaruu fi ittiin buluu of keessaa qabutti fedhe.”

Akkasumas sodaan shirkii qabu waan Rabbi qofti danda'u keessatti uumama sodaachuudha. Fkn uumamni tokko fedhii fidandeettii isaatiin dhukkuba naqabsiisa jedhee sodaachuudha.

4. Sodaai waajiba dhiisuu ykn haraama dalaguutti nama kaasu: Inni kun soda dhorgamaadha.Fkn namni fayyaan tokko qabeenyaaafi qaama koo miidha jedhee sodaata. Sodaan kun mamiidha malee dhugaa miti. Sodaai kana keessatti wanti

dalagaan argamus al tokko tokko nijiraata. Garuu xiqqoo waan taateef ishee jecha waajiba dhiisuun haraama dalaguun hin ta'u. Rabbiinakkana jedha

﴿إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُحَوِّفُ أُولَئِكَهُؤُلَاءِ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ [آل عمران: ١٧٥]

“shayxaanni sun jaalalloota isaa qofa sodaachisu. Yoo mu'umina taatan isaan hin sodaatinaati anasodaadhaa.” (al-Imraan:175)

Rasuula irraa ﷺ akka ragga'ettiakkana jedhan
«لا يمنع أحدكم مخافة الناس أن يتكلم بالحق إذا رأه أو علمه».

“Haqa ogga arge ykn beeke dubbachuu irraa sodaan namaa isa hin dhorgin.”

C) Shirkii jaalalaa

Jaalalli bu'uura irraa bakka saditti qoodama.

1. Jaalala dirqamaa. Innis jaalala Rabbii, kan Rasuulaa fi jaalala waan Rabbiin jaallatu kan akka ibaadaa fi kkf.
2. Jaalala uumamaa eeyyamamaa: Akka abbaan ilma jaallachuuti, akka namni hiriyaa, qabeenya isaa fi kkf jaallachuuti. Jaalala kanatti of xiqqeessuuniif, gadi jechuu fi guddisuun itti makachuu hin qabu.yoo kun itti seene qooda sadaffaa ta'a.Akkasumas jaalala Rabbii fiRasuulaatti qixxaachuu hin qabu.yoo ittii qixxaate ykn irra dabale jaalala dhorgamaadha.Rabbitinakkana jedha

﴿قُلْ إِنْ كَانَ مَا تَأْتِيهِمْ وَأَنْتَ أَنْتَ كُمْ وَلِلْجَنَّاتِ كُمْ وَعَشِيرَةِ كُمْ وَأَمْوَالُ أَقْرَبَ قَنْمُوْهَا وَتَحْكُمُهُ تَحْشُونَ كَسَادَهَا وَمَسِكَنُ تَرْضُوهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنْ أَنَّهُ وَرَسُولُهُ وَجِهَكَادِي فِي سَيِّلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَنَّ اللَّهُ يَأْتِيُهُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَسِيقِينَ﴾ [التوبه: ٢٤]

“yoo Abbaan keessan,ilmaan keessan obbolaan keessan, warren keessan, firri keessan, qabeenyi dalagattan,daldalli baduu ishee sodaattanii fi manni jaallatanu Rabbii fi Rasuula irra karraa isaatti jajjabaachuu irra jaallatu ta'e hanga ajajni Rabbii dhufutti eegaa.Rabbi uummata dilaa'oo hin jaallatu.”
(attawubah:24)

3. Jaalala shirkii: Jaalala ofxinneessuufi kabaja qabu uumama jaallachuudha. Kun jaalala ibaadaa ishee Rabbiif male hin taane, namni waan biraatii dabarse shirkii guddaa keessa seeneera. Rabbiin akkana jedhe

[وَمِنْ أَنَّا إِنْ كَيْنَتْ خُلُقُّهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنَّدَادًا يُجْهُوْهُمْ كَهْرِبَ اللَّهِ] [البقرة: ١٦٥]

“Namarraa kan shariika gabbaramu Rabbii gaditti tolchee akka jaalala Rabiitti isaan jaallatantu jiru.” (al-baqarah:165)

D) shirkii kajeellaa:

Innis uumama irra waan Rabbi qofti danda’u kajeeluudha. Fkn uumama irra ilmoo barbaaduu,ykn fedhii fi dandeettii isaatiin isa fayyisuu irraa kajeeluudha.kun shirkii guddaa Islaamummaa irraa baasu.

E) shirkii salaata, sujuuda fi rukuu’ a keessatti argamu:

Namni salaate, sujuude, rukuu’ a bu’e ykn uumama jaallatee of xiqqeessee fi gara isaatti siqachuuf gadi jedheef akka waliigala beektota Islaamaatti shirkii guddaa keessa seeneera.Rabbitiin akkana jedha

[لَا سَجْدَةٌ لِلشَّمْسِ وَلَا لِقَمَرٍ وَلَا سَجْدَةٌ لِلَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيمَانًا تَعْبُدُونَ]

[فصلت: ٣٧]

“Biiftuu fi ji’aa hin sujuudinaa, yoo kan Rabbiiin qofa gabbartan taatan Rabbii isa jara uumee sujuudaa.” (fussilat:37)

Rabbitiin akkana jedhe

[قُلْ إِنَّ صَلَاقَ وَثُسْكَى وَمَحْيَايَى وَمَمَّا يَرَى الْعَمَّامَينَ] [الأنعام: ١٦٢]

“salaatni, gorraasuun, jiruu fi duuti kooKan Rabbii gooftaa aalamaati jedhi.Inni shariika hin qabu.” (al-an’aaam:162-163)

Ala mu’aaaz Rasuulaaf sujuudu akkana jedhaniin

قال النبي ﷺ لمعاذ لما سجد له: لا تفعل، فإني لو كنت أمراً أحداً أن يسجد لغير الله لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها..»

“Hin dalagin osoon nama tokko waan Rabbitiin male jiruuf sujuuduu kan ajaju ta’ee warran abbaa manaatii sujuuduu ajaja.”

Akkasumas Rasuulliakkana jedhan

«ما ينفي لأحد أن يسجد لأحد».

“namni tokko nama tokkoof sujuuduun hin barbbaachisu.”

namni kana hojjate ibaadaa waan Rabbiin male jiruuf kenneera.Ibaadaa waan biraatii kennuun walii gala ulamaatiin shirkiidha.

F) Shirkii gorraasuu keessatti argamu:

Gorraasuun hundee dhuma isaatii bakka afuritti qoodama.Isaanis

1. Bineensa foon isaa nyaatamu Rabbitti dhiyaachu fi isa guddisuuf jecha gorra'uudha.Fkn uduuhiyaa, hadiyyaa, nama hajji keessatti tamattu'aa fi qiiraana hojjatuu, foon hiyyeessa irratti saddaqachuuf gorra'uufi kkf.Inni kun eeyyamamaadha. kun ibaadaa keessatti ramadaana.
2. Beeylada nyaatamu keessummaaf, qophii cidhaafi kkf'f gorra'uudha. Inni kun haala waajibummaa ykn sunnaatiin ajajamaadha.
3. Beeylada foon isaa nyaatamu daldalaaf, nyaataaf, gammachuu yeroo manatti galuu fikkf tanuuf jecha goorra'uun bu'uurri isaa eeyyamamaadha. Wanti inni itti dhaqqabiisiu ilaalamee yeroo tokko tokko jaallatamaa ykn dhorgamaa ta'a.
4. Uumamatti dhiyaachuuf, isa kabajanii guddisuufi isaaaf gadi jechuuf gorra'uudha.Akkuma darbee jiru kun ibaadaadha. Gara Rabbii malee waan biraatti ittiin dhiyaachuun hin ta'u. Namni uumamatti dhiyaachuuf jecha isa guddisuuf jecha gorra'e shirkii guddaa keessa seeneera. Gorraasuun isaas haraama.Nyaachuun isaa hin eeyyamamu.Uumamni kun jinnii,nama,malaa'ikaa, qabrii ykn kan biroos ta'ullee waluma qixa. Nizaamuddiin ashaafi'iyyii annaysaaburiyyii kan bara 406 A.H tti du'e kana irratti waligaltee beektotaa himeera.(Imaamu-nnawawiiniis sherhii Muslim 13/141 keessatti dalagni kun dhorgaa ta'u himeera). Rabbiin akkana jedha

“salaanni,gorraasuun, jireenyii fiduuti koo kan Rabbi gooftaa aalamaa isa sharika hin qabneeti jedhi.”(al-an'aam:162-163)

Akkasumaas Rabbiin akkana jedhe

﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحِرُ﴾ [الكوثر: ٢]

“Gooftaa keetüf sagadii isaaqali.” (al-kawsar:2).

Aliyyi Ibnu Abi xaalib irraa akka odee effametti ergamaan Rabbii akkana jedhan

«لَعْنَ اللَّهِ مِنْ ذَبْحٍ لَغَيْرِ اللَّهِ». رواه مسلم

“nama waan Rabbiin male jiruuf gorraú Rabbiin abaareera.”
muslimtu gabaase.

G) shirkii qodhaa (nazrii),

zakaa fi sadaqaa keessatti argamu. Nazrii jechuun namni ga'eessa ta'ee filmaata qabu tokko ibaadaa bu'urri isaa waajiba hin taane of dirqisiisuudha. Fkn akkana dalaguun nazrii Rabbiin narra jiru, Rabbiif jecha sagaduun, waan akkanaa soomuun, waan akkanaa saddaqachuun yknwanta kana fakkatutu narra jira jechuudha. Qodhaan ibaadaa waan ta'eef waan Rabbiin male jiruuf kennuun hin ta'u. Namni uumamaaf nazire ykn guyyaa tokko soomuun ebaluuf nazira, waan akkanaa sadaqachuun qabrii ebaluuf nazira, yoo dhukkubsataan koo fayyeykn firri koo fagoo jiru dhufe waan akkanaa ebaluuf saddaqadha jedhe naziriin isaa dhorgamaa kufaa ta'u fi namni kana dalage waan ibaadaa nazirii waan Rabbiin male jiruu kenneefii du'aan ni fayyada ni miidha jedhee waan amanuuf shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa baasu qindeessuu irratti walii galaniiru. (kashaaful qannaa'i6/276). Akkasumaas kan kana fakkaatu zakaa qabeenyaa baasu, kennaafi sadaqaa qabrii du'aatti kennanii itti dhiyaachuu, ykn du'aatti dhihaachuuf jecha warra qabrii eegutti dhiheessuu, ykn hiyyeessa warra gara qabrii deemanutti dhihaachuuf yoo ta'e kun cuftinuu shirkii karaa Islaamummaa irraa nama baasu. Sababni isaas waan Rabbiin male jiru gabbaruu of keessaa qaba, du'aan kun Rabbiin gaditti fayyaduu ykn miidhuu danda'a jedhanii amanuu waan of keessaa qabuufi. Sheykni Qaasimal Hanafin akkana jedhe

”ما يؤخذ من الدرهم والشمع والزيت وغيرها وينقل إلى ضرائب الأموات تقريباً إليهم حرام بجماع المسلمين“.

“wanti akka farankaa,shaamaa, zaytaa fi kan biraas fuudhamee ijaarsa qabrii irra jirutti geeffamu cuftinuu walii galtee muslimaatiin haraama.” (Albahru-rraa'iq 2/320 sheek qaasim ibniqxluubigal Hanafii irraa fuudhe).

Namni zakaa kenne ykn saddaqatediiniidhaaf jedhee, waan Rabbiin male jirutti dhihaachuuuf jedhe shirkii guddaa keessa seeneera.

H) Shirkii soomaafi hajji keessatti argamu.

Soomaa fi hajjiin walii gala ulamaatiin ibaadaa waan Rabbiin male jiruu kennuun hin taane. Namni waan Rabbiin male jiruuf ittiin gabroome shirkii guddaa keessa seeneera. Sun immoo akka namni waliyyiitti, du'aatti,ykn waan isaan lachan male jirutti dhihaachuu jedhee soomuu ykn gara ka'aabaatti hajja'uuti.Akkasumas akka nama isa keessa jirutti dhihaachuu jedhee gama qabriitti hajja'uuti.Namichi kana dalagus ykn ni ta'a jedhee amanus kun cufti shirkii guddaa karaa Islaamaa irraa baasu.

I) Shirkii xawaafa keessatti argamu.

Xawaafni ibaadaa qaamaa waan ta'eef waan Rabbiin male jiruu kennuun hin taatu.Ka'aabaa kabajamaa maletti xawaafuuun (naanna'uun) hin ta'u.kana cufa irrattuu beektonni Islaamaa walii galaniiru.Namni qabrii nabiyiitti, garbicha gaariitti,ykn bakka beekamaa wahiitti hinumaayyuu ka'abaatti yoo waan Rabbiin male jirutti dhihaachuuuf xawaafe waliigala muslimaatiin shirkii guddaa keessa seeneera. Ibaadaan biroos kan akka hirkachuu, barakaa barbaaduu, kabaja honga ga'ee, gadi jechuufii, qur'aana qara'uu,zikrii, azaana, toobaa fi gama Rabbiin deebi'uunakkuma kana.kun cufti ibaadaa waan ta'eef waan Rabbiin male jiruuf kennuun dhorgaadha.Namni waan kana waan Rabbiin male jiruuf kenne shirkii guddaa keessa seeneera. YooRabbiti fedhe shirkiiin ibaadaa kana tokko tokko keessatti argamuu fi ibaadaa asitti hin dubbatamin tokko tokko kessatti argamu yeroo waa'een shirkii xiqqoo dubbatamuufi wantootni shirkiitti dhaqqabsiisan dubbatamanu adda baafnee dubbanna.

Gosti shirkii sadaffaa kan uluuhiyyaa keessatti argamu, shirkii murtee fi ittiin ajamuuti.

Bifti shirkii gosa kana keessatti argamuu:-

- namni tokko murteen kan Rabbii male jiru murtee Rabbii irra caala ykn wal-qixxeedha jedhee amanuudha. Kun shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa baasu. Sababni isaas isatu qur'aana sobsiise. Jecha Rabbiiakkana jedhu sobsiise

﴿أَفَحُكْمُ الْجَهَنَّمَ يَبْعَثُونَ وَمَنْ أَحْسَنْ مِنَ اللَّهِ حَكْمًا لِّقَوْمٍ بُوْقُنْ﴾ [النَّادِي: ٥٠]

“sila isaan murtee wallaala barbaaduu! Namni Rabbirra murtee tolchu hin jiru.” (al-maa' idah:5o)

Akkasumas jecha Rabbii

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْخُذُ الظَّمَآنَ﴾ [التَّنْبِيَةُ: ٨]

“maali sila Rabbiin warra murteessu cufa irra kan murteessu hin taanee!.” (attawubah:8) jedhu sobsiise,

kun gaaffii waan kana mirkaneessuuti.Hiiktiisaa Rabbiin warra murteessu cufa caalaa murteessaadha.murteen waan isa malee jiruu tokko murtee isaa hin caalu, ittis hin fakkaatu.

- Namni tokko waan Rabbi buuseen maletti murteen ni eeyyamama jechuu amanuudha. Kun shirkii guddaadha. Sababni isaas faallaa waan ragaan murteessitu taate kan qur'aanaa fi hadiisaa akeekte waan amaneef ammas haraamummaa waan Rabbi buuseen male murteessuu ijmaa'iin muslimaa murtaha ta'e akeeke faallaa isaa waan amaneefi.
- Seeraa fi heera waan qur'aanaa fi hadiisa keessa jiru faallessu tolchee ittiin murteessaa seera kanaan murteessuun ni ta'a jedhanii amanuudha ykn seerri kuni murtee Rabbii caalti, ykn tokkuma ykn ittiin murteessuun ni ta'a jedhee ittiin murteessuudha. Kun shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa baasuudha.
- Nama aadaa abbootii,akaakilee fi ganda isaa osoo isheen murtee Rabbii faallessuu beekuu murtee Rabbii caalti, ykn tokkuma ykn ittiin murteessuun ni ta'a jedhee ittiin murteessuudha. Kun shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa baasuudha.

5. Nama waan Rabbiin karaa hin godhiniin murteessu jaallatee,haasaa isaanii shari'aa dursiisee, murtee Rabbii jibbee, ykn waan biraatiin murteessuun ni ta'a jedhee,ykn seerri ykn heerri kun seera Rabbii irra caala ykn ittiin qixa jedhee ittiin buluudha.Akkasumas kan kanaan wal fakkaatu nama seera dura bu'aa naannoo ishee murtee Rabbii faallessitu,faallessuu ishee beekuu wajjiin, ittiin murteessuun ni ta'a ykn shari'aa Rabbii caalti takcaa ittiin qixxeedha jedhee yoo hordofe ykn ittiin murteeffateedha. Kun cufti shirkii guddaa Islaamummaa irraa nama baasuudha.kun cufti shirkii ta'u irattu ragaan jecha Rabbiiti

﴿وَمَنْ لَّمْ يَعْمَلْ بِمَا آتَى اللَّهُ فَأُولَئِكُ هُمُ الْكُفَّارُ﴾ [آل عمران: ٤٤]

“Namni waan Rabbi buuseen hin murteessin jama'aan kun kaafira.” (al-maa'idah:44)

Akkasumas jecha Rabbiitu ragaadha

﴿أَنْذِرُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَنَهُمْ أَرْبَابًا مَنْ دُونَ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ أَبْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِنَّهَا وَحْدَالِلَّهِ إِلَّا هُوَ سُبْحَانُهُ عَمَّا يُشَرِّكُونَ﴾ [التوبية: ٣١]

“Beektota isaanii warra Rabbiin gabbaruu fi Masiihu Ibnu Maryamiin Rabbii gaditti gabbaramaa taasifatan. Gabbaramaa tokkicha gabbaruutti male immoo hin ajajamne.Gabbaramaan dhugaa isa male hin ajiru.waan isaan itti qindeessan irraa qulqulla'a'eera.” (attawubah:31)

وروي عن عدي بن حاتم ﷺ قال: سمعت النبي ﷺ يقول: ﴿أَنْذِرُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَنَهُمْ أَرْبَابًا مَنْ دُونَ اللَّهِ﴾، فقالت: إننا لسنا نعبدهم؟ فقال ﷺ: «ليس يحرّمون ما أحل الله، فتحرّمونه، ويحلّلون ما حرم الله، فتحلوونه؟»، قال: قلت: بل. فقال ﷺ: «فذلك عبادتهم». (فتلوك عبادتهم).

Adiyyi Ibnu Haatim irraa akka odee effametti (R.A) ergamaa Rabbiitii. **“Beektota isaaniitii fiwarra Rabbiin gabbaran Rabbii gaditti gabbaramaa godhatan.”** quráana jedhu qara'anuun dhaga'e jedhe. Achumaan nuti isaan hin gabbarrun jedhe.Rasuullis ﷺ akkana jedhan. “sila isaan waan Rabbiindhorge eeyyamnaan isin eeyyamamaa taasisaa hin turree, akkasumas waan Rabbi eeyyame dhorginaan isin dhorgamaa taasisaa hin turree.” jedhan. Eeyyeen jedhe. Rasuullis ﷺ. “kanumatu ibaadaa isaaniiti.” jedhan.

Hadiisni kun waan shari'aa faallessu keessatti isaan buluun isaan gabbaruu akka ta'e dubbate.Dhuma aayataa keessattis shirkii ta'uun isaa dubbate. Akkasumas namni shari'aa Rabbii jibbe kafareera. Rabbiin akkana jedha

﴿ذَلِكَ يَأْنَهُمْ كَيْهُو مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَاحْتَطُ أَعْنَاهُ﴾ [محمد: ٩]

“sunis sababa isaan waan Rabbi buuse jibbaniif dalagaa isaanii balleesse.” (muhaammad: 9)

- Namni shari'aan murteeffachuu dhiisuutti nama waamu, Islaama diina godhatee fi jibbee seera namni kaa'een murteeffachuutti nama waamu. Fkn warra dubartooni qophaa imaluutti waamanu, Akkasumas mana barumsaa fi bakka hojiitti dhiira ormaa walitti makamuutti kan waamu, Ribaa (dhalaan) hojjachuutti, warra hedдумmeeffachuu dhorguuttii fi kan biroos wanta shari'aa diina godhachuu of keessaa qabutti nama waamuudha.Namni osoo wanti inni itti waamaaru jibbamaa fi shari'aa Rabbii diina godhachuudha jechuu beekuu kanatti waame kan haala isaarraa ifu sababni itti waamaa jiruuf waan qalbii isaa keessa kaafirtootaafi seera isaanii jaallachuun seenee fi, shari'aa Rabbii caalti jedhee amanuutu waan qalbii seeneef. Akkasumas jibbaan amantee Islaamaa fi seera isaa waan qalbii isaa seeneef ta'uutu mul'ata. Kun cufti shirkii fi kufrii karaa Islaamaa irraa nama baasu. Namni haalli isaa dhugaa kana ta'e shirkii guddaa keessa seeneera. Ragoolee kutaa dabre keessatti dubbatameef jecha osoma Islaamummaa mul'ifateeyyuu munaafiqaa ta'a. Hinumaayyuu ragaan kun asitti caala. Sababni isaas wanta hamaatti waamuutu hordofuu irra hamaadha

KUTAA LAMMAFFAA KUFRII GUDDAA

Qorannoo duraa: hiikaa fi hukmii isaa

Kufriin akka tumaatti amantee, jecha, gocha ykn dhiisuu iimaana diigu cufa.

Kufriin guddaan amantiidhaan ni argama. Akkasumas osuma amantiin bira hin jirree jechaa fi gochaan ni argama.

Hukmiin kufrii guddaa kanuma shirkii guddaa ibsamee dabreeti. Muslimni tokko yeroo kufrii ykn shirkii keessa seenee kafaruun isaa murtaa'e namichi murtaddee (nama amantii irraa deebi'e) ta'aa murteen murtaddootaa guutuun isaaf kennama. Murteen kunis yoo toobatee gara Islaamaa hin deebi'in ni ajjeefama. Ragaan kanaa jecha Rasuulaati ﷺ.

«من بدّل دينه فاقتلوه». رواه البخاري

“nama amantii isaa jijiire ajjeesaa.” Bukhaarii tu gabaase. Ammasakkana jedhani

«لا يحل دم امرء مسلم إلا بإحدى ثلات: الشَّيْبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارَقُ للجَمَاعَةِ». رواه البخاري ومسلم

“Dhiigni nama muslimaa waa sadan tokkoon male hin eeyyamamu: jaarsa gumna dalage, lubbuun lubbuudhaan, ammas nama amantii isaa dhiisee tuuta irraa adda ba'e.” jedhani. Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

Qorannoo lammaffaa : Gosa kufrii

Kufriin gosa heddu qaba. Isaanis:

01

Kufrii mormuu fi sobsiisuu

Innis namichi ga'eessa ta'e tokko wanta bu'uura amantee ta'e ykn ahkaama isaa ykn oduu mirkanaa'e tokko mormuudha. Kun immoo qalbiy ykn arraba isaatiin bu'uura diinii, ahkaama isaa ykn oduu amantee

islaamaa irraa dirqamatti baramu kan ragaan ifaan qur'aana irraa itti dhufe ykn hadiisni kallattii hedduun dhufuun isaa beekamee warri beekumsaa irratti walii galan mormuudha. Ykn waan inni ofi isaatii amantii Islaamaa irraa ta'uun beeku tokko mormuudha. Kan arrabaa fi qalbiin mormuu dhaan wal fakkaatu waan amantee kana mormuu isattii akeeku dalaguudha. Nama kufrii kana keessa seene kafaruu isaa irratti beektonni walii galaniiru. Sababni isaas waan inni haasawa Rabbii fi ergamaa isaa ﴿ sobsiisee fi lachan isaanii deebisee akkasumas walii galtee ummata muslimaa murtaa'aa ta'e waan deebiseefi.

Fakkeeny gosa kufrii kanaa kan kufrii guddaa irraa ta'e:

- A. Arkaanul iimaanii irraa gosa tokko ykn bu'uuruma diinii kan biraa mormuudha. Ykn waan Rabbiin qur'aana keessatti dubbate ykn waa'ee isaa keessatti hadiisni heddu dhufee fi waan warri beekumsa qaban irratti walii galanii murteessan mormuudha. Fkn gooftummaa Rabbii mormuu, gabbaramaa ta'uun isaa diduu, maqaa ykn amala Rabbii kan irratti walii galamee murtaa'e mormuu, fkn beekumsa Rabbii mormuu, ykn malaa'ikaa beekamaa fi irratti walii galamaa kan akka jibriili fi miikaa'iil (A.S) mormuu ykn kitaaba Rabbii irratti walii galamaa ta'e kan akka zabuur, tawraat ykn furqaan mormuu, ykn nabiyyummamaa tokkoon nabiyyoota irratti walii galamaa irraa ta'ee kan akka ergamummaa nuuh, Ibrihiim ykn huud mormuu, qaamni ykn lubbuun kaafamuu mormuu, qormaata, jannata ykn ibidda mormuu, ni'iimaa ykn adaba qabrii mormuu, ykn wanti tokko osoo hin argamin dura murteessuu Rabbii (qadara) mormuudha.

Amantii kaafiraa kan akka Yahuudaa, nasaaraa fi kkf sirriidha jechuun, ykn isaan kafarsiisuu dhiisuun, ykn isaan ibadda keessatti hin hafanu jechuun kana keessatti ramadama. Wanta amantee Islaamaatiin ala jirutti of hirkisuun ykn sahaabaa ta'uun Abuu Bakrii mormuun ykn sahaabaan hundi ykn hedduun isaanii amantii irraa deebi'aniiru jechuun, ykn cufti isaaniitu faasiqa jechuun, jinniin jiraachuu mormuun ykn ummanni Nuuh bisaaniin gaarraqamuun mormuun kana keessa seena.

- A. Haraama mullataa ifaa haraamummaan isaa irratti walii galame

kan akka hanna, khamrii dhuguu, zinaa, dubartoonni qullaa (uffata gabaabduu laphii uffatanii) deemuu, dhiiraa fi dubarri walitti laaqamuu fi kkf haraamummaa isaa mormuudha. Ykn nama tokkoof shari'aa Muhammad irraa ﷺ bahuun ni eeyyamama, ahkaama ishee qabachuun isarratti dirqamaamiti, waajiba dhiisuun haraama dalaguun isaaf eeyyamama jedhee amanuu, ykn namni tokko waan shari'aa Rabbiitiin male jirutti murteeffachuun ykn ittiin murteessuu ni eeyyamamaaf jedhee amanuudha.

- B. Halaala mullattuu eeyyamamuu ishee irratti walii galame kan akka foon beeyladaa nyaachuu, warra hanga afurii fuuchuu, biddeena nyaachuu fi kkf halaalummaa isaa mormuudha.
- C. Dirqama waajibummaa isaa irratti murtaa'ee walii galame fkn waajibummaa arkaanul islaam keessaa tokko, ykn hundee dhuma dirqamummaa jihaadaa, bu'uurumatti gaariitti ajajuu fi hamtuu irraa dhorguun dirqama ta'uu isaa mormuudha.

Ykn sunnaa jaallatamaa ta'uu isaa irratti walii galame kan akka sunna salaata hordoftuu, ykn jaallatamuu sooma sunnaa, hajjii sunnaa, sadaqaa sunnaa fi kkf sunnummaa isaanii mormuudha.

02 Kufrii shakkii fi mamii

Kufriin kun muslimni tokko amantii bu'uura diinii irratti walii galamaa ta'e irraa qabu keessatti shakkuudha. Ykn oduu fi seera mirkanaa'aa dirqamatti amantee irraa baramu tokko dhugeessuu keessatti murteeffachuu dhiisuudha. Namni arkaana iimaanaa ykn bu'uura diinii kan biroo waan dirqamaan amantee kana irraa baramu kan ragaa hedduun mirkanoofte shakke ykn dhugoomsuu fi itti amanuu keessatti murteessuu dhiise, ykn murtee ykn oduu ragaa hedduun mirkanaa'ee amantii irraa dirqama baramu shakke walii gala beektotaatiin kufrii Islaamummaa irraa baasu keessa seeneera. Sababni isaas iimaanni dhugeessuu murtaa'e kan shakkiinii fi keessa deddeebiin itti hin dhufne ta'uun dirqama. Namni iimaana isaa keessa deddeebi'e muslimaa miti. Rabbiin waa'ee namticha oyruu qabuu nutti himee akka inni oyruun koo kun yoomuu hin badu jechuu shakkee akkasumas qiyaamaan dhaabachuu shakkuu qofaan kafare nutti hime.

Akkana jedhe

﴿مَا أَطْلَنَ أَنْ تَيَدَ هَذِهِ أَبْدًا﴾ [الكهف: ٣٥]

“*kun yoomuu hin bada jedhee hin yaadu.*” ooyruu isaatti fedheeti.

Ammas

﴿وَقَاتَأْتُنُ أَسْتَاعَةً قَائِمَةً﴾ [الكهف: ٣٦]

“*qiyaamaan ni dhaabbatti jechuu hin yaadu.*” jedhe.

Achumaan hiriyaan isaa kan mu’umina ta’e akkana jedheen

﴿كَفَرَتِ بِاللَّهِ خَلْقَكَ مِنْ تُرَابٍ مِّنْ نُطْفَةٍ مِّنْ سَوْنَكَ رَجُلًا﴾ [الكهف: ٢٨]

“*Rabbii isa biyyoo irraa eegasii coba maniyyii irraa si uume eeganaa nama guutuu sitaasisetti kafartaa.*” (al-kahf: 35-37)

Fakkeenyowwan gosa kufrii kanaa:

Qur'aanni sirrii ta'uu shakkuu, adabni qabrii jiraachuu shakkuu, jibrii (A.S) malaa'ikaa Rabbii irraa ta'uu shakkuu, khamriin haraama ta'uu ykn zakaan dirqama ta'uu shakkuu, yahuudaan ykn nasaaraan kaafira ta'uu isaanii shakkuu, sunni salaata hordoftu sunnaa ta'uu ishee shakkuu, Rabbiin fir'awniin bishaaniin gaarraqee balleessuu isaa shakkuu, ykn Qaaruun tuuta Muusaa irraa ta'uu isaa shakkuu fi kan biroos bu'uura diinii, ahkaama fi oduu mirkanooftuu kan dirqamatti amantii Islaamaa irraa beekamtu kan fakkeenyi heddu dubbatamee darbe shakkuudha.

03 Kufrii Diduu fi irraa boonuu

Kufriin kun bu'uuraa fi ahkaama Islaamaa qalbiif arrabaan dhugoomsee garuu boonaaf jecha murtee isatiif qaamaan ajajamuu dida.

Namni boonaa jecha murtee Islaamaa tokko dide kafaruu isaa irratti beektoleen walii galaniiru. Sababni isas waan murtee Rabbii dura dhaabbateef. Inni kun gootummaa Rabbii xureessuudha. Amala Rabbii kan qur'aanaa fi hadiisaan isaa mirkanaa'e mormudha. Amalli kunis “al-hikmah.” ogeessummaa dha.

Fakkeenyi ifaan gosa kufrii kanaa, isa Iblis ajaja Rabbiin Aadamiif sujuudi jedhe didee dalaga Rabbiin isa ajaje kana irraa boone. Ani Aadamiin nin caala isaaaf hin sujuudu jechuun faallesse.

Akkana jedhe

﴿قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ [الأعراف: ١٢]

“Ani isa nin caala. Ana ibidda irraa uumtee isammo dhoqgee irraa uumte.” (al-a’araaf : 12).

Ammas ni jedhe

﴿قَالَ إِنَّمَا سُجِدَ لِمَنْ حَكَمْتَ طِينًا﴾ [الإسراء: ٦١]

“nama ati dhoqgee irraa uumteefan sujuudaa.” (al-israa’i:61)

Ogummaa Rabbii faallessee sababa kana ittiin ajajamuu dide.

Ammas fakkeenyi kufrii kanaa namni tokko salaata jama’aa didee irraa boonuu dha. Sababni inni boonuuf isaa fi nama biraa wal qixxeessiti jechuun. Ammas fakkeenyi isaa uffata iyyeessaati naan hin malu jedhee uffata hajjiin ittiin harramatamu uffachuu diduu fi kkf.

04 Kufrii Arrabaan xureessuu fi itti qoosuu

Kufriin kun muslimni tokko waan diinii Rabbii ta’uun isaa dirqamatti beekamu ykn ofii isaatii diinii ta’uu beekutti qoosuu ykn arrabsuu dha.

Kun immoo jechaan ykn gochaan Rabbitti, ykn maqaa isaatti ykn amala isaa irratti walii galamaa ta’etti qoosuudha. Amala hir’uudhaan Rabbiin ibsuu, Rabbiin arrabsuu yikn diinii isaa arrabsuudha. Fkn Diiniidhuma kana abaaruu ykn amantii nama muslimaa tokko abaaruu ykn amantiin kun wal dhabaa, boodatti hafaa bara kana wajjin hin deemne jechuudha. Ykn malaa’ikoota Rabbiitti qoosa, ykn tokkoon isaaniitti qoosa. Fkn maleykaa du’aa, ykn isa ibidda eegu arrabsuudha. Kitaaba Rabbiitti qoosuu ykn arrabsuu dha. Fkn qur’aanaa arrabsa ykn itti qoosa ykn aayata isaatti jechaan ykn gochaan bakka xurii keessatti gatuudhaan itti qoosuu fi kkf dha. Ykn nabiyyoota warra nabiyyii ta’uu irratti walii galamaa ta’e tokko arrabsuu ykn itti qoosuu dha. Fkn nabiyyii keenyatti ﴿ qoosuudha. Ykn wanta qur’aanaa fi hadisa keessatti mirkanaa’e waajiba ykn sunnaatti qoosa. Fkn salaata, siwaaka (rigaa), hareeda dheereeffechuu ykn uffata hanga walakkaa ejjaatti gabaabsachuutti qoosa. Kun cuftinuu diinii Rabbii irraa ta’uu beekaa itti qoosa. Ykn namichi tokko sababa inni waajiba ykn sunnaa mirkanaa’aa ragga’uu isaa fi diinii Rabbii irraa ta’uu beekutti dalageef itti qoosa. Wantoota

kana cufatti sababni inni itti qoosuuf waan namichi murtee shari'aa kanatti hojjateef ta'uu qaba. Haalaa fi bifa namichaatti qoosuun kana keessa hin seenu.

Namtichi wanta diinii ta'uun isaa ragga'e qoosaaf, taphaaf, kaafira ofitti qabuufis ykn kan birootiifis haa ta'uu, falmii keessatti, yeroo dallansuu haa ta'uu akka fedhetti arrabse ykn itti quose kafaruu isaa irratti beektonni walii galaniiru.

Sababni isaas Rabbitu warra Rabbitti, aayata isaa fi ergamaa isaa Muhammaditti quose osuma isaan taphaa fi karaa ittiin gabaabsachuufi jedhanuu kufrii isaanii murteesesse.

Rabbi akkana jedhe

﴿ وَلَيْسَ سَالِتَهُمْ لِيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَحْوُنَا وَلَعَلَّ بَعْضَ قُلُوبَ الَّذِينَ وَرَسُولُهُ كُنْتُمْ لَا تَعْنَيُونَ رَبُّكُمْ يَعْلَمُ إِيمَانَكُمْ ﴾ [التوبه: ٦٥-٦٦]

“Osoo isaan (warramunaafiqaa) gaafattee qoosaa keessa seenneetuma taphanna jedhu. Sila Rabbimoo aayata isaa ykn ergamaa isaatti qoostu jedhiin. Rakkina hin diiggatinaa eega amantanii kafartanii jirtuu.” (attawbah:65-66)

Ammas namtichi kana dalage Rabbii fi ergaa isaa tuffateera. Akkasumas wlii gala diinii Rabbii tuftateera, kabajaa hin jiru. Kun immoo iimaanaa fi islaama ni dhabamsiisa.

05 Kufrii jibbaa

Innis diinal Islaamiin jibbuudha. Namni diinii Rabbii jibbe kafaruu irratti warri beekumsaa walii galaniiru. Sababni isaas Rabbitu akkana jedha

﴿ ذَلِكَ يَأْثَمُهُ كَيْهُو مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُ ﴾ [محمد: ٩]

“Warri kafaran salphatanii dalagni isaanii jalaa badeera. sunis waan isaan wanta Rabbi buuse jibbaniif dalaga isaanii duraa balleesse.” (Muhammad:9).

Ammas oggaa sana namichi kun diinii kana hin kabaju. Hinumaayyuu qalbii isaa keessa jibbaatu jira. Kun cuftinuu immoo kufrii dha.

06 Kufrii amantii irraa gara galuu

Waa'een amantii irraa gara galuu qur'aana keessatti aayata heddu keessatti dubbatameera. Gara galuu jechuun waan tokko irraa deebi'uu giroo (dhimma) godhachuu dhiisuudha. Amantii Rabbii irraa gara galuun bakka lamatti qoodama.

Qoodaan duraa: Gara galuu kafarsiisu:

Innis namni tokko amanti Rabbii dhiisee qalbii, arrabaa fi qaama isaatiin irraa gara galuu dha. Ykn qalbiin dhugoomsee shahaadaa lachan dubbatee ka'ee qaamaan dalaguu dhiisuudha.

Qoodaan kun bifaa sadi of keessaa qaba. Isaanis:

- Ajaja Rabbii dhaggeeffachuu irraa gara galuudha. Kun haala kaafira warra amantaa isaanii jijiiramaa irratti hafan ykn amantii hin qabne, ragaan irratti dhaabbachuu wajjin amantii dhugaa warra hin qoranneeti. Amantii isa namni ittiin muslima ta'u barachuu irraa gara galani. Dhugaa baranii irra deemuun isaanii mijaa'uu wajjin gara isaa hin mil'anne mataa isaaniis ol hin fuuneef.
- Eega dhaggeeffatanii baranii booda amantii dhugaa fi ajaja Rabbii jala butamuu irraa gara galuu dha. Kun immoo eega qeebalee ka'ee wanta iimaanni argamuuf sharxii ta'u dhiisuu dha. Kun immoo haala kaafirtoota warra nabiyyoonnii fi namni biraa gara amantii dhugaatti isaan waamnaan ykn ofii isaaniitii amantii dhugaa baranii Ka'anii muslima ta'uu didanii kufrii isaanii irratti hafaniiti. Rabbiin akkana jedhe

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَنْا أُنذِرُوا مُعَرِّضُونَ﴾ [الأحقاف: ٢]

“warri kafaran wanta sodaachifaman irraa garagalu.” (al-qaaf : 3)

- Eega qalbii isaatiin arkaana iimaanaa dhugoomsee shahaadaa dubbatee ahkaama Islaamaa fi dirqama isaatiin hojjachuu dhiisee duuba deebi'uudha. Namni ahkaama islaamaatti dalaguu dhiise, waajiba tokko illee hin dalagne, salaanni, soomni, zakaan, hajjiinii fi kan biroos hin dalagne walii gala salafaatiin namichi kaafira kufrii guddaati.

Rabbiin akkana jedha

﴿ قُلْ أَطِيعُو أَللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ ﴾ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِينَ ﴿٢٢﴾ [آل عمران: ٢٢]

“Rabbi fi ergamaa dhaan bulaa jedhi. Yoo isaan gara galan Rabbiin warra kafare hin jaallatu.” (aala Imraan :32)

Ammas Rabbiin akkana jedha

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَكَرَ بِتَائِبَتِ رَبِّهِ فَلَا أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ ﴾ [السجدة: ٢٢]

“Nama aayata Rabbiitiin gorfamee eeganaa irraa gara gale irra namni of miidhe hin jiru. Nuti warra dilaawoo haaloo ni bahanna.” (assajadah:22)

Ammas aayatoonni biraas namni diinii irraa gara gale kafaruu kan agarsiisu heddu. Akkasumas dalaga mul'ataa cufa dhiisuu isaa keessi isaa amantaa dhugoomsuu irraa qullaa ta'uu isaa agarsiisa.

 Qoodaa lammaffaa: Amantii irraa garagaluu hin kafarsiifne.

Innis muslimni tokko waajiba waan salaata malee jiru tokko tokko dhiisee garii isaanii dalaguu dha.

07 Kufrii nifaqaqaa

Innis iimaana mul'ifatee kufrii dhokfachuu dha. Nifaqaqni ofi isaatii kufrii dha. Garuu Islaamummaa mul'ifachuun Kufrii irratti dabalata. Gosti kun kutaa sadaffaa keessatti yoo Rabbiin fedhe adda baafamee ni dubbatama.

08 Kaafira jaallachuudhaan kafaruu

Kaafira jaallachuun bakka lamatti qoodama.

1. Jaalala kufrii fi.
2. Jaalala kufrii hin taane.

Qoodaan kun lachan mata duree of danda'aa walaa'aa fi baraa'aa keessatti yoo Rabbi fedhe ni dubbatama.

 Mata gala kutaa kufrii guddaa

Eegan hiika, hukmii fi gosa kufrii guddaa ibsee booda gaaffii yaachiftuu

taate tokko yaadachiisuun fedhe. Innis: Namni muslima ta'e tokko kufrii guddaa ykn shirkii guddaa kan ulamaan 'namni ishee dalage kafare' jedhan tokko tokko dalaguun isaa ni mala. Haa ta'u malee namticha kanatti kufriin murteeffamuu ni dhiisa. Kunis sababa sharxiin kufrii itti murteessuu waan hin guutiniif ykn Wanti murteessisuu dhorgu kan akka wallaalumaa waan jiruufi. Fkn waa'ee namticha ilmaan isaatiin oggan du'ee na gubaatii daaraa koo guyyaa qilleensi jabaan jiru bahrii irratti facaasaa jedhee ajajeeti. Akkana jedhe

”وَاللَّهُ لَئِنْ قَدِرَ اللَّهُ عَلَيْ لِيَعْذِنِي عَذَابًا مَا عَذَبَ بِهِ أَحَدًا“، فَفَرَّ اللَّهُ لَهُ.

“Rabbittin kakadhaa Rabbiin yoo na adabuu murteesseera ta'e adaba nama tokko ittiin hin adabin na adaba.” Rabbiin isaaf dhiise jedha. Bukhaarii fi muslimga gabaase.

Namichi kun Rabbiin danda'ee uumama isaa kana hin deebisu jechuu shakkeera. Hinumaayyuu hin deebifamu jechuu amane. Kun immoo walii gala muslimaatti kufrii dha. Kanumaa wajjiin sababa wallaaluma isaa fi Rabbiin sodaateef Rabbiin isaa dhiise.

Nama dhuunfaa murtaa'aa tokko kafarsiisuu kan nu dhorgu tokko ammas: Ta'awiila (akka itti fakkaatetti hiikuu)

Innis muslimni tokko dogongoraan waan kufrii ta'e tokko ragaa sirriidha jedhee yaaduun ni eeyyamama ykn rakkoon koo kun uzrii (sababa) naaf ta'ee eeyyamsiisa jedhee dalaguudha.

Fkn muslimni tokko yeroo wanta dirqamatti diinii irraa baramu tokko morme ykn mormuu isaa waan akeeku dalagee garuu rakkoon ta'awiilaa of biraa qabaate, ta'awiilli kun akka lugaa Arabaatti hin fudhatama ta'ee garuu Ilmiittis yoo deebifnu kallattii wahii yoo qabaate osoma ta'awiilattiin dadhabduu taateeyyuu namicha irraa rakkoon ni fudhatama malee hin katarsiifamu. Kun immoo warra sunnaa biratti wal dhabbiit tokko hin qabu.

Akkuma walii galaatti ta'awiilli sababa bal'aa nama dhuunfaa kafarsiisuu dhorguu dha. Kanaafuu beektoleen gariin akka dubbatanitti yeroo ragaan wanta inni diinii faallesse keessatti namticha hiikkatetti dhaqqabee, gaaffiin kun dogongorri uumamuun kan malu ta'ee, akkasumas sababa shubhaan (wanti wal fafakkaataan) kun keessatti kaateef jecha ykn wanta murtaa'aa

sanatu harkatti wal makate ta'ee namichi irraa deebi'uu dide kufriin isatti hin murteeffamu. Rabbiinis akkana jedha

﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ يَهُوَ وَلَكُنْ مَا تَعْمَدُتْ قُلُوبُكُمْ﴾ [الْأَحْزَاب: ٥]

“wanta isin dogongortan keessatti diliin isin irra hin jiru. Haa ta’u malee wanta qalbiin keessan beektee hojjatte (keessatti badiin isinirra jira).” (al-ahzaab:5)

Kanaaf jecha beektoleen tokko tokko nama dhuunfaa jahmiyyootaa warra amala Rabbii keessatti wanta kufrii ta’e amananu hin kafarsiifne.

Ammas sababa dhorgaa ta’awiilaatiif jecha namoonni tokko tokko warra waa’ee nama du’ee keessatti daangaa dabranii shafaa’aa (jaarsummaa) Rabbiin birattii isaan kadhatan hin kafarsiifne.

Akkasumas sababa dhorgaa ta’awiilaatiif jecha sahaabonni khawaarijaa warra isaan irratti bahee ittiin lole kan waan baay’ee sahaabonni irratti waliif galan keessatti isaan faallessan kafarsiisuu dhiisani.

Akka walii galaatti gaafffiin waa’ee nama dhuunfaa kafarsiisuu gaafffi guddaa kan keessatti yaadni beektota tokko tokkoo wal dhabuudha. Beektonni adda addaa qoodanii ibsa heddu itti kennaniiru. Kun garuu bakka itti bal’isaniib ibsa heddu itti kennanuu miti.

Kanaafuu, muslimni tokko nama fi jama’aa dhuunfaa irratti kufrii murteessuu kessatti hanga sharxiin hundi guutuu fi mawaani’iin(wanti kafarsiisuu dhargu) hundi dhibamutti jarjaruu hin qabu. Kun immoo gaafffi nama dhuunfaa kafarsiisuu kana gaafffi ijtihaadaa (kan beektonni jajjabinaan itti dhaqqabanu) taasisa. Kanaafuu nama dhuunfaa, ykn jamaa’aa dhuunfaa beekamaa ta’e tokkotti warra beekumsaa keessa seenee beeku male namni biraan hin murteessu.

Sababni isaas kallattii lamaan ijtihaadatti haajoma.

1. Jechi ykn gochi namicha ga’eessa kana irraa argame waan kufrii guddaa keessa seenumoo hin seennee beekuu.
2. Murtee sirrii namicha ga’eessa kanarratti murteeffamu beekuudha. Sila sababni kufrii irratti murteessisu hundi argamemoo hin argamne. Wanta kafarsiisuu hin malle tokko kafarsiisuu dilii guddaa dha. Sababni isaas karaa islaamaa irraa akka inni baheefi,

dhiigniifi qabeenyi isaa eeyyamamaa akka ta'e itti murteesse. Ammas yoo sana irratti du'e ibidda keessatti hafuutu itti murtaa'e. kanaafuu, namicha muslima tokkotti utuu inni kaafira hin ta'in itti murteessuu keessatti dinniina guddaatu dhufe.

Abii Zarrii irraa akka sabatetti ergamaan Rabbii ﷺ akkana jedhan

”لَا يرْمِي رَجُلٌ بِالْفَسْقَ وَلَا يَرْمِي بِالْكُفْرِ إِلَّا ارْتَدَ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبَهُ كَذَلِكَ“.

“namni tokko nama wahii faasiqummaan xureessee ykn kufrii dhaan xureessee yoo namichi immoo akkas ta'uu dhabe isarratti deebi'u malee hin hafu.”

Kanaafuu, muslima lubbuu ofii ibidda irraa tiksuu barbaaduuf murtee kufrii ykn shirkii muslima tokko irratti argamsiisuu keessatti jarjaruu irraa of eeguun barbaachisaa dha.

Ammas wallaala fi barattoota xixiqqoo irratti muslima ykn jamaa'aa tokko irratti kufrii murteessuuun dhorgaadha. Ammas muslimoota beekamoo maz-haba beekamaatti hirkatanu osoo beektotatti hin deebi'in kafarsiisuun dhorgaadha.

Akkasumas muslima tokko irratti warra waa'ee kafarsiisuu osoo inni isaan irratti sababa beekumsi isaanii xiqaatteef dhorgaa ta'uu, didanii dubbatanuu wajjin taa'uu irraa fagaachuun dirqama. Sababni isaas isaan waa'ee gaaffii kanaa dubbachuu aayata Rabbii keessa akka hin malleen seenuu dha.

Rabbiin immoo akkana jedha

﴿وَلَذَا رَأَيْتَ أَلَّذِينَ يَحْكُمُونَ فِي إِيمَانِنَا فَاعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَحْكُمُوا فِي حَدِيثٍ عَيْرِهِ وَلَمَّا يُنِسِّنَكَ أَلْشَيْطَنُ فَلَا تَنْعَدْ بَعْدَ أَلَّذِكْرِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ [الأنعام: ٦٨]

“ogga warra aayatoota keenya keessa seenanu argite hanga isaan oduu biraa keessa seenanutti irraa gara gali. Yoo shayxaanni si dagachiise immoo booda yaadattee tuuta lubbuu ofii miidhanii wajjin hin taa'in.” (al-a'araaf:68)

KUTAA SADAFFAA NIFAAQA GUDDAA (KAN AMANTII)

111

Kutaan kun qorannoo sadii of keessaa qaba.

Qorannoo duraa: Hikaa fi hukmi isaa

Nifaaqa jechuun lugaa Arabaatti waan tokko dhoksuudha.

Tumaa shari'aa keessatti immoo Namtichi irra keessaan Rabbiiin, malaa'ikoota, kitaabaa fi ergamoota isaa fi guyyaa dhumaatti amanee keessaan waan kana diigu ykn garii isaa diigu dhokfachuu dha.

Kun immoo fuuldura namaatti Islaamummaa mul'ifatee himachuudhaan ta'a. Ani muslima jechuu isaa ni mul'isa. Yeroo tokko tokko fuuldura namaatti ibaadaa garii kan akka salaataa, soomaa, hajjii fi kan biroos ni dalga. Garuu Rabbitti majenfanna qalbiin is uluhiyyaa fi rubuubiyyaa hin amanu. Guutuu ergaa Rasuulaa ykn garii isaatti hin amanu. Ykn kitaaba Rabbii buufametti hin amanu. Adaba qabrii fi kaafamuu qiyaamaatti hin amanu ykn diiniin kiristaana, kan yahuudaa ykn kan kaafirtoota biroo dhugaa dha ykn Islaamummaa irra caala jedhee amana ykn Islaamumman diinii hir'uudha, bara ammaa kana keesaa hojjachuuf hin ta'u, garee hawaasaa irraa tokko midheera, miidhaa dubartii of keessaa qaba, shari'aan isaa gariin miidhaa of keessaa qaba ykn bu'aa garbootaa hin ilaaluu, fi amantii kan biroos kan karaa Islaamummaa irraa baasuun ishee shirkal akbari fi kufral akbriin keessatti dubbatamee darbe amana.

Hukmiin munaafiqaa hukmiidhuma mushrika shirkii guddaa qabuu fi kaafira kufrii guddaa qabu dubbatamee dabree dha. Munaafiqni dhugaa isaanii yoo ilaaltan kaafira. Garuu haallii isaanii kaafiroota irra baddaa dha. Sababni isaas isaantu kufrii irratti sobaa fi gowwoomsaa dabalatani. Miidhaan isaan muslima irraan ga'anu cimaadha. Nuti muslima irraayyi jedhanii mul'ifatanii gidduu muslimaa xureessu.

Maqaa gaaromsuutiin Islaamaan lolu. kanaafuu isaan guyyaa qiyamaa adabni isaanii kaafiroota biraajabaa dha. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّ الْمُنَفِّقِينَ فِي الدَّرَكِ أَلَّا سَفَلٌ مِّنْ أَنَّارٍ﴾ [النساء: ١٤٥]

“Munaafiqoonni sadarkaa ibiddaa isa gadii keessatti ta’u” (al-nisaa’aa: 145)

Qoronnoo lammaffaa: dalaga munaafiqaa kan kufrii taate:

Munaafiqoonni dalaga kufrii kan ittiin kufriin isaan dhoksan mul’atu qabu. Wantoota kana Rabbiin suuraa tawbaa kan ‘fadiihaa’ (kan badii nama dirree baafte) jedhamtee moggaafamte keessatti ibseera. Sababni isaas Rabbitu suuraa kana keesattiakkuma suuraa biraajabaa keessattis ifa baase dalagaa munaafiqaa ishee kufrii taate mul’isee isaan fokkisiise. Dalagaan kunis:

1. Rabbitti, ergamaa isaa fi qur'aanatti qoosuu dha. Rabbi akkana jedhe

﴿وَلَئِنْ سَأَلْتُهُمْ لَيَقُولُونَ بِإِنَّمَا كُنَّا نَحُنُّ طَهُورٌ وَنَاعِبٌ قُلْ إِنَّمَا وَاهِيَّهُ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهِنُونَ ﴾ [التوبه: ٦٥-٦٦]

“Osoo isaan gaafattee nuti dubbii keessa seennee taphnna jedhu. Sila Rabbimoo, aayata isaatimoo ergamaa isaattiyi qoostu? Jedhiin. Rakkoo hin himatinaa eega amantani kafartaniittu jedhi.” (attawbah: 65-66).

Ammas Rabbiin akkana jedhe

﴿وَإِذَا حَكَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا مَنْ مُسْتَهِنُونَ﴾ [البقرة: ١٤]

“yeroo shayxaana isaaniitti wajjin kophaa bahan nuti isnii wajjinii isaanitti qoosaa jirra malee jedhu.” (al-baqarah:14).

2. Rabbiin arrabsuu, ergamaa isaa arrabsuu ykn isaan lachan sobsiisuu dha. Rabbi akkana jedha

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْرُكُ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ [التوبه: ٥٨]

“Isaan irraa nama waa’ee sadaqaa keessatti si arrabsutu jira” (attawbah:58)

Hiikti isaa munaafiqa irraa nama qoodaa sadaqaa keessatti si xureessee haqa hin hojjanne jedhanii si shakkan tu jiru jechuu dha.

3. Amantii Islaamaa irraa gara galuu, xureessuu, nama irraa fageessuu ta'aabuu fi akka namni isa hin murteessisiifanne gochuu dha. Rabbiin akkana jedhe

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الْرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنْفَقِينَ يَصْدُونَ عَنْكَ صُدُودًا﴾ [النساء: ٦١]

“yeroo gama wanta Rabbi buusee fi gama rasuulaatti kottaa isaanin jedhame kan munaafiqoonni sirraa deebi’anu argita” (al-nisa'a:a:61).

4. Kaafiroota irra murtee barbaaduu, seera isaanii murtee Rabbii irra caalchisani hojji irra oolchuuf bololuu dha. Rabbiin akkana jedhe

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَرْعُمُونَ أَنَّهُمْ أَمْوَالُ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَكَّمُوا إِلَيْ أَطْلَعُوتْ وَقَدْ أُمْرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ، وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ [النساء: ٦٠]

“Ati sila isaan wanta sitti buufamee fi waan siin dura buufametti amannee jirra jedhaa, xaaghuutatti kafaruutti osoo ajajamanii jiranuu isarra murtee barbaadanuu hin argine! Shayxanni jallina ifaa isaan jallisuu fedha”. (annisaa'a: 60)

5. Adeemsa Islaamummaa diiguuf deemuu maalummaa ishee beekaa sirrii ta'uu ishee amanuu fi itti waamu dha. Deemsi kun kan bara kana keessa haaromfamte dhugaan ishee Islaamummaan loluu, qajeeluma Islaamummaan ala jiru seera godhatanii itti walii galuu dha. Wanti kun kan akka gosummaa, biyyummaa fi hedduun munaafiqoota yeroo hammaa kan ‘sekulaarizimi, ‘ammayyummaa’ ykn gosumma hordofanii ittin moggaafaman maalummaa ishee ni beeku. Walitti dhufeenyaa wallaalaa Kanaan tokko ta'uutti nama waamu. Walitti dhuffenyaa iimaanaa fi Islaamaa isa Rabbiin dubbate dhiisuutti waamu. Rabbi akkana jedhe

[الحجرات: ١٠] ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾

“mu’uminni obbolaadha” (al-hujurat:10)

6. Kaafirtoota tumsuu fi muslima Irratti gargaaruu dha. Sababa

dhugaan isaanii kaafira ta'eef obboleewwan isaanii warra kaafirayyi muslima Irratti gargaaru. Rabbi akkana jedhe

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَنْجُوذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْ لِلَّهِ بَعْضُهُمْ أَقْرَبُهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَإِنَّهُمْ مِّنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ اَطْلَالِيهِنَّ ۝ قَرَىٰ الَّلَّا يَنِدِّي فُلُوْبِهِمْ مَرَضٌ مُّسَرِّعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ تَحْشِيَّ أَنْ تُصِيبَنَا دَارَةٌ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيَصِيبُهُمْ عَلَىٰ مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَذْمِنَ ۝﴾ [المائدة: ۵۱-۵۲]

“yaa warri amantan yahuudaa fi kiristaana jaalalloo hin godhatinaa. Gariin isaanii jaalalloo gariiti. Namni isin keessa isaan jaallate isaanumatti ramadama. Rabbuin tuuta zaalimaa kana hin qajeelchu. Warra qalbii isaanii keessa dhukkubni jirukan isaan gara jaraatti daddafanii naannoo wahiuu nu tuqaa sodaananna jedhanu argita. Rabbuin banamünsa ykn ajaja isa biraat'a'e fidnaan waan of keessaa dhokfatanitti kan gaabban ta'u” (al-maa'idah: 51-52)

- Yeroo kaafiroonni gargaaramanii fi muslimoonni caban ykn rakkoon wahii itti dhaqqabe gammachuu mulifachuudha. Rabbi akkana jedha

﴿هَاتَنْتُمْ أُولَئِكَ جُنُوبُهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَلَا تُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلُّهُ وَإِذَا لَمْ يُؤْكِمْ قَالُوا إِنَّمَا وَإِذَا حَلَوْا عَصَمُوا عَائِنَّكُمْ أَلَّا نَأْتِيَنَّ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُؤْمِنًا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَيْمٌ بِذَنَبِكُمْ ۝ إِنْ تَمْسِكُمْ حَسَنَةً سُوءُهُمْ وَإِنْ تُعْجِبُكُمْ سَيِّئَةً يَفْرَحُوْهُمَا وَإِنْ تُصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا لَا يَأْتِيَنَّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْعًا إِنَّ اللَّهَ يُمَا يَعْمَلُونَ ۝﴾ [آل عمران: ۱۱۹-۱۲۰]

“Isin warri muslimaa isaan jaallattuu isaani immoo isin hin jaallatanu. Isin Kitaaba cutattis ni amantu isaan immoo yeroo isin qunnaman amanne jedhu. Yeroo isin biraabahan immoo dallansuu irraa kan ka'e quba ofii isinrattci ciniinu. Dallansuu keesaniin du'aa jedhi. Rabbuin waan qoma keessaa beekaa dha. Yoo wanti gaariin isin tuqe ni na'u, yoo hamtuun isin tuqe immoo ni gammadu. Yoo obsitanii Rabbuin sodaattan malli isaanii homaa isin hin miidhu. Rabbuin waan isaan dalagdan marsaa dha.” (al-Imraan :119-120).

Kanaafuu yeroo ammaa kana hedduun isaanii rakkoo muslima tuqeef hin gaddanu. Hinumaayyuu sababa muslimni kun arabaa

miti ykn biyya keenyaa miti jedhuun kan isaan gargaarsa muslima eessaayyuu dhorganu ykn rakkoo isaaniitiif wajjiniin ka'uu dhorganu irraa dhageessa. Ykn dubbii garii isaanii xalayaa ykn gaazexaa keessatti dubbifta. Gosaa fi biyya irratti hundaa'anii ummata quoduutti waamu. Walitti hidhaa Islaamaatiif mata olhin qabanu ittiin lolu malee.

- Ulamotoota, nama gaarii dalaguu fi cufa mu'umina dhugaa ta'e jibbaa isaaniitii, waamichaa fi diini isaaniitii jecha isaan arrabsuu fi maqaa xureessuudha. Rabbiin waa'ee isaanii akkana jedhee dubbate

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ عَامِلُوا كَمَا ءَامَنَ اللَّهُشْ قَالُوا أَتُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ﴾ [البقرة: ١٢]

“yeroo akka namoonni amananitti amanaa isaanin jedhame akka warri gowwaan amananitti amannaa jedhu.” (al-baqarah:13)

Rabbi akkana jedhe

﴿الَّذِينَ يَكْرِهُونَ الْمُطَهَّرَاتِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَحِدُّونَ إِلَّا جُهَادُهُرٌ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخْرَيَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَهُنَّ عَذَابُ اللَّهِ﴾ [التوبه: ٧٩]

“warri mu'umintoota sadaqaa keessatti Rabbiiin bulanii fi warra jabina isaanii male waa hin qabne maqaa xureessan isaanitti qoosu. Rabbis warra kanatti ni qoosa jaraaf adaba laaleesaatu jira.” (attawbah: 79).

Kanaaf yeroo ammaa hedduu isaanii kan isaan beektotaa fi nama gaarii xureessanu, warra karaa Rabbiitti waamuu fi wantoota Islaamummaa beeksisu keessatti nama jabaate kan isaan maqaa xureessanu argita.

- Kaafiroota faarsuu, yaada isaanii jajuu, yaada isaanii kan Islaamummaa faalessitu facaasuudha. Rabbi akkana jedhe

﴿أَلَّا تَرَى إِلَيَّ الَّذِينَ نَوَّلُوا قَوْمًا عَصَبَ اللَّهَ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ بِمُكْنِنْ وَلَا يَنْهَمْ وَيَعْجَلُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ [المجادلة: ١٤]

“warra tuuta Rabbi itti dallane jaalatu hin arginee? Jarri isinirraayis isaanirrayis miti. Osuma beekanuu soba irratti kakatu” (al-mujaadalah: 14).

Kanaafuu yeroo amma kana nama warra jallataa duraanii fi

hammaa kan akka Abil Araa'il Ma'arii, 'hallaj', 'Farwiid' fi kam biroos faarsu argita.

Qorannoo sadafka: Amala munaafiqootaa

Munaafiqooni amala heddu kan Rabbiin qur'aana keessatti dubbatee fi Rasuulli ﷺ hadiisa garii keessatti dubbatan qabu. Isaanis:

1. Toltuu xiqqaachuu fi yeroo ibaadaa waajiba gageessanu mataan itti ulfaachuu fi taatiyaahuu dha. Rabbiin ol ta'e akkana jedha

إِنَّ الْمُتَنَفِّقِينَ يَخْلِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَلِيلُهُمْ وَإِذَا قَاتَلُوا إِلَى الْأَصْلَوَةِ فَاقْتُلُوا كُسَالَىٰ مِرْأَتُوْنَ النَّاسَ وَلَا يَدْكُونَ اللَّهَ الْأَعْلَمُ [١٤٢: النساء]

“Munaafiqoonni Rabbiin ganuu Rabbis isaan gana. yeroo salaataaf dhaabbatan taatiyaahaa nama agarsifannaaf dhaabbatu. xiqqoo malee Rabbin hin yaadatanu.” (annisa'a:142)

2. Luqnummaa fi sodaatu itti jabaata. Sababni guddaan kan akka isaan kufrii dhoksani islaamumaa mul'ifatan taasise kana. Innis sababa kufrii isaanii akka hin ajjeefamnee fi qabeenyi isaanii hin fudhatamne sodaatu. Jagnummaa qabaatanii kaafiraa wajjin hin lolanu gara nifaqaqattu deebi'u . Rabbiakkana jedha

وَإِذَا رَأَيْتُمْ تَعْجِبُكَ أَجْسَامَهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا سَمِعْ لَقَوْلِمْ كَاهْ حَسْبُ مُسَنَّدَ بِسَسُونْ كُلْ صَيْحَةً
عَلَيْهِمْ هُرْ عَدُوْ فَأَهَدْرَهُ فَنَاهِمَ اللَّهُ أَنْ يُؤْفِكُونَ [المنافقون: ٤]

“oggisaan argite qaamni isaanii si ajaa’iba. Yoo dubbatan dubbiisaanii ni dhageessa. Isaan akka muka hirkifameeti. Iyya hundanutti iyyame jedhanii yaadu, isaan xalaataa irraa eeggadhu. Rabbi rahmata irraa isaan haa fageessuu akkamuma gara galu”
(al-munaafiq: 4)

Haguma iyya wahii dhaga' anuun waan xalaatni isaanirratti seennaam namnii isaan sodachisu se'u. Ammas Rabbi akkana jedhe

وَيَخْلُقُونَ يَاللهِ إِيمَمَ لِيَنْكِمْ وَمَا هُمْ مِنْ كُلٍّ وَلَا هُنْ قَوْمٌ يَرْفَوْتُ ﴿٥﴾
[٥٧-٥٦] **مَلِجًا أَوْ مَعْرَثًا أَوْ مَدَخَلًا لَوْلَأَنَّهُمْ وَهُمْ بَعْمَلُونَ** [التوبه: ٥٦-٥٧]

“Nuti isinuma iraayyi jedhanii Rabbitti kakatu. Isaanimmoo isnirrayyi miti garuu isaan tuuta sodaattuudha. Osoo waan itti

dabanu, holqa waan irra qubatanu ykn seensa argatanii dafani gara sanatti deebi'uu." (attawbah: 56-57)

sodaadhaan beekamu. Osoo yeroo lolaa jogola ykn holqa tabbaa takkiin boolla lafaa argatanii keessa seenani dhokachuuf isaanii mijaa'ee dafani gara sana deemu.

3. Gowwumman, yaada dadhabuu fi sammuu xiqqaachuu dha. Rabbi akkana jedha

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ إِنَّمَا أَعْمَلُنَا كَمَا عَاهَدْنَا كَمَا عَاهَدَ النَّاسُ قَالُوا آتُونَا كَمَا عَاهَدَنَا أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْشَّفِهَةُ وَلَكِنَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾ [آل بقرة: ١٣]

"yeroo akka namni amane amanaa isaanin jedhame akka warri gowwaan amanan amannaajedhu, dhaga'aa gowwaan isaanumaa hin beekanu malee" (al-baqarah:13).

Gowwummaan isaanii kan armaan gadi keessatti mul'ata.

- A. Duniyaa dhumtuu aakhiraat irra filatu, toltootu dalaguu isa milkuu duuniyaa fi aakhiraatii sababa ta'u irra meeshaa duniyaatti bololu. Sahiiha bukhaarii keessatti waa'ee munaafiqaa warra sagada jama'aa irraa hafuu ilaachisee akkana jedhan

”لو يعلم أحدهم أنه يجد عظماً سميناً أو مرماتين حسنتين. لشهد العشاء والفجر“.

“Tokkoon isaanii osoo lafee gabbataa ykn manyee gaggaarii lama argannaab beekanii ishaa'aa fi subii ni dhufu”

waan milkuun isaanii keessa jiruu irraa gara galu. Waan xiqqoo qofa irraa fayyadamanutti daddafu. Wanta kana Duuba isaaniitti dhiisani deemuu adaba Rabbii wama tokko isaan irraa hin deebisu. Waa'ee munaafiqaa keesatti Rabbiiin akkana jedha.

﴿لَنْ تَغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا فَوَلَيْكَ أَحَبُّ النَّارِ هُمْ فِيهَا حَنَدُونَ﴾ [المجادلة: ١٧]

“Qabeenyii fi ilmaan isaanii waan tokko isaan hin duroomsu. Isaan warra ibiddati. Achi keesaatti hafoodha” (al-mujaadalah:17)

- B. Hedduun isaanii amantaa islaamaa amantaa dhugaa fi hukmiin

isaa cufti haqaa fi toltaa akka ta'e itti of ga'u. Garuu sababa kaafirtootaa wajjin taa'anuu fi meeshaa warra dhihaatiin waan gowwoomanuuf, ykn nama ittiin gowwoome kan akka secularizm, ammayyummaa fi gosummaaf falmu wajjin waan taa'aniif ammas dubpii isaaniitii fi wantoota walfakkaattuu isaan faallaa shari'aa kaasanu waan dhaga'anuuf qalbii isaanii keessa jibbaan amantaa kanaa seena. Asumaan kaafirtootatti hidhachuu, seera isaaniitin murteeffachuu fi shari'aa gooftaa isaatiin loluu fi xureessuu egaale. kun immo gowwummaa dhumaati. sila akkam wanta dhugaa ta'uu isaa beeku xureessee ittiin lola.

- C. Wanta isaan balleessuu fi adaba yeroon isaa hin dhunne keessa seensisutti shayxaanni isaaniin taphachudha. Waa'ee munaafiqaa keessatti Rabbi akkana jedha.

﴿إِسْتَحْوَدَ عَلَيْهِمُ الْشَّيْطَنُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَنِ إِلَّا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَنِ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾
[المجادلة: ١٩]

“shayxaanni isaan Irratti moo'ee yaadannaa Rabbii isaan dagachiise. warri kun jama'aa shayxaanati hongaa'an jamaa'aa shayxaanati” (al-mujaadalah:19)

- D. Munaafiqni Rabbii isa keessaa fi irra isaa beeku gowwoomsa. Booda isaa osoo hin yaadin shari'a Rabbiitiin lola. Bor Qabrii fi kaafamani walitti qabamuu kessatti qabaa maleykaa jabaa ta'eetu jira. Fuuldura isaa adaba qabritu jira. Yoo munaafiqummaa isaa Irratti du'e adaba ibiddaatu jira jechuu hin yaadu. Ammas munaafiqoonni isaan duraa waggaan kudhanii ykn dhibbaatama heddu turan kan akka Ibnu Abii saluul, Abil Alaa'il ma'arrii, Jamal Abdunnasir fi xaaha husseen kan akka warra baaxiniyyaah (keessa dhokfatuu) ismaailiyyah, duruuzaafi nisiriyootaa maalitti akka deebi'an osoo hin yaadin Rabbii isaa gana. Ammas wanta hedduun dura bu'oota raafidaa fi kan biroos munaafiqoota warra munaafiqummaa Irratti du'ee fi laalaa adabaa kan namni qabrii keessatti baachuu hin dandeenye kan isaan keessa jiranuu fi adaba isaan boolla jahannamaa keessaattis qunnamuu deemuu hin yaadanuu.

4. Asii fi achi jijiiramu, bifa bifa ta'uu dha. Isaan akka gaararraa bifti isheen haga gubaa biiftuutiin jijiiramtuumi. Jalqaba guyyaa bifa tokko, walakkaa guyyaa bifa tokko, dhuma isaammo bifa biraam qabdi. Isaan akka korbeessa gooddoo gidduu busaa'ee lamaati. kam akka hordofu wallaalee dhama'uudha. Yeroo tokko kana al tokko kana hordofa. munaafiqni dhama'adha. Yoo kufrii mul'ifate muslimni isaan loluu fi bu'aan isaa miidhamuu sodaata. Kaafiroonni mo'achuus isa ajjeesu ykn miidhaatu irra ga'a jedhee sodaata. Islaamummaa mul'ifatee kaafiraa fi munaafiqaa akka isaa immoo hasaassiin dubbatee nuti sinii wajjini jedha. Rabbi akkana jedhe.

﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُواْ أَمَنَّا وَإِذَا خَلَقْنَا إِلَيْكُمْ شَيْئًا يُنَزِّلُنَا مَعَكُمْ إِنَّمَا تَحْكُمُ مُسْتَهْرِئُونَ﴾
[البقرة: ١٤]

“yeroo warra amanan qunnaman nuti amanne jedhu. yeroo shayxaana isaanii qofaa wajjin kophaa bahan immoo nuti isinii wajjin jirra isaanitti qoosaarra malee jedhu.” (al-baqarah:14)

Ammas waa'ee isaanii keessatti Rabbi akkana jedhe.

﴿مُدَبِّرِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هُنْكُلَةٍ وَلَا إِلَى هُنْكُلَةٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَإِنْ يَجِدَ لَهُ سِيرًا﴾ [النساء: ١٤٣]

“Jidduu sana deemoodha. Garaa warra kanaatis miti warra kanasmiti. nama Rabbi jallise qajeeluma Isaa hin argitu.” (annisa'a:143)

5. Xiqqaachuu, of tuffachuu fi xalaata fuula duratti hir'inni itti dhaga'amuu dha. Kaafiroonni hundi isaa fi warra isaa wajjin jiru caalu jechuutu itti dhaga'ama. keessummayyuu yeroo ammaa kan kaafiroonni meeshaan caalan kana keessatti waan hundaanuu isaan hordofa. Waan hin fayyanne kessattis isaanuma hordofa. Hinumaayyuu wanta isa miidhuu beekuyyuu isaan hordofa. Inni akka gaala mataan isaa eegee gaala biraatti hidhameeti. Duuba isaa deema, bakka inni ejjatu irra ejjata, mataa isaarratti boola'a. kun immo jallina isa dhumaati.
6. Yeeloo xiqqaachuu fi arrabaan namatti moohuu dha. Rabbi akkana jedha.

﴿قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَابِلِينَ لِإِخْرَاجِهِمْ هُلُمْ إِيَّسًا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا فَيَلَّا ﴾١٨ أَشَحَّةَ عَلَيْكُمْ
فَإِذَا جَاءَ الْمَوْفُ رَأَيْتُهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغَنِّي عَنِيهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْمَوْفُ
سَلَّقُوكُمْ بِالسَّيْنَةِ حَدَادِ أَشَحَّةَ عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا ﴾ [الأحزاب: ١٨-١٩]

*“Rabbiin warra lola irraa nama hambisee fi kan warra dhaqeem
gama keenya kottaa jedhanu ni beeka. Isaan xiqqoo male gara
lolaa hin dhufanu. Isin Irratti doqna. Yeroo sodaan wahii dhufe
akka namicha duuti isa haguugdee ija mammarsanii kan isaan
si ilaalanu argita. Yeroo sodaan deeme immoo arraba qarfamtuu
dhaan siniiin dubbatu. Horii Irratti doqna. Warri kun hin
amanne”* (al-ahzab: 18-19)

ULAA SADAFFAA WANTOOTAA TAWHIIDA HIR'ISANU

Kutaa duraa Wantoota gara Shirkii guddaatti Dhaqqabsiisanu

Shirkii guddaan waan dilii irra guddaa Rabbi ittiin wanjalamu ta'eef, Rabbii fi rasuulli isaa ﷺ dalaga ykn dubbii itti nama dhaqqabsiisu hunda dhorkani. Ykn wanta Muslima isa keessa seensisuuf sababa ta'an hunda harramsani.

Rasuulli ﷺ ummata isaanii sirreessuu fi waan ishee halaakuuf sababa ta'u hunda irraa nagaalaa taasisuuf bololaa turan. Rabbi akkana jedha.

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [التوبه: ١٢٨]

“Ergamaan isin irraa ta'e kan wanti isin rakkattan isatti jabaatu isiniif bololaa fi mu'umintoota irratti gara laafaa mararfataa kan ta'e isinitti dhufeera” (attawba:128)

Abuu Zarriin akkana jedhe

تركتنا رسول الله ﷺ وما طاير يقلب جناحيه في الهواء إلا وهو يذكرنا منه علمًا.

“Rasuula Rabbii irraa kan dhiifnee adda baane haala isaan allaattii samii keessa barrisu irraallee beekumsa nuuf himuu hin dhiifneeni.”

Ammas rasuulli ﷺ akkana jedhaniiru jedhe

«ما بقي شيء يقرب من الجنة ويباعد من النار إلا بين لكم».

“wanti jannatatti isin dhiheessuu fi ibidda irraa isin fageessa utuu hin ibsamin kan hafe hin jiru.”

Rasuula irraa ﷺ akka mirkanaa' etti akkana jedhan

«إِنَّمَا مثْلِي وَمَثْلُ النَّاسِ كَمَثْلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَارًا، فَلَمَّا أَضَاعَتْ مَا حَوْلَهُ جَعَلَ الْفَرَاشَ وَهَذِهِ الدَّوَابَ الَّتِي تَقَعُ فِي النَّارِ يَقْعُنُ فِيهَا، فَجَعَلَ الرَّجُلَ يَحْجَزُهُنَّ، وَيَغْلِبُهُنَّ، فَيَقْتَحِمُنَّ فِيهَا، فَأَنَا آخَذُ بِحَجْرِكُمْ عَنِ النَّارِ: هَلْمَ عَنِ النَّارِ، هَلْمَ عَنِ النَّارِ، فَتَغْلِبُونِي، تَقْحَمُونِي فِيهَا». رواه البخاري ومسلم

“Fakkiin kootii fi fakkiin namootaa, akka fakkii namicha ibidda qabsiifateeti. Aluma isheen wanta naannoo isaa ibsitu billaachinii fi ilbiisattiin ibidda seentu kun seenuu eegalte. Namtichi isaan dhowwuu eegale. Isa mo’atanii ibidda seenu. Ani qabattoo keessan qabeen ibidda irraa deebi’aa jedhaa na mo’attani ibidda seentu.”

Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

Rasuulli daangaa tawhiidaa waan isa diiguu fi hiri’su irraa eegumsa ogeessaa eegan. Utumallee fagoo ta’ee karaa gama shirkiitti geessu hunda cufan. Sababni isaas namni karaa irra deeme waan itti dhaqqabuuf.

Shayxaanni dalaga hamtuu namaaf bareecha. Sadarkaadhaan isa hamtuu irraa kan caalutti deemuun yoo danda’e cufatti naannah Islaamah keessaa isa baasa. Namni isaan bulee tarkaanfii isaa hordofe duunyaa fi aakiraatti bada. Kanaafuu aluma muslimni hedduun nabiyyii isaanitiin buluu didanii wanta inni dhorgee sodaachise dalaganii tarkaanfii shayxaanaa hordofanu, shayxaanni soba isaaniif gaaromsee itti isaan waame. Hanga isaan haqarra jirra jedhanu osoo ifaan rasuula ﷺ faallessanuu. Kun immoo shirkii guddaa karaa islaamummaa irraa nama baasutti isaan seensise.

Yoo Rabbi fedhe wantoota sadii kan shirkiitti dhaqqabsiisanuu fi muslima shirkii keessa buusanu kan rasuulli irraa dhorkan qorannoowwan itti aananu keessattin ibsa.

Qoranno duraa: Namottan gaarii keessatti daangaa dabruu.

Akkuma walii galaatti daangaa dabruu irraa rasuulli ﷺ dhowwaniiru. Akkana jedhan

«إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مِنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوْ.»

“Daangaa dabruu irraa of eegaa. Daangaa dabruun warra isinii duraayyuu ni balleesse.”

Gaggaarii keessatti daangaa dabruutu sababa jalqabaa fi guddaa kan ilmaan Aadam shirkii guddaa keessa buuse ta’uun mirkanaa’era. Bukhaariin Abdallah Ibnu Abbaas irraa akka gabaasetti waa’ee taabota qawmii Nuuhii Araba keessa jirtu dubbatee akkana jedhe.

”أَسْمَاء رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمٍ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَيْهِمْ أَنْ انصِبُوا إِلَيْ

مجالسهم التي كانوا يجلسون أنصاباً وسموها بأسمائهم، ففعلوا، فلم تعبد، حتى إذا هلك أولئك،
وُنسخ العلم، عُبدت.“

“Maqaa namoottan gaggaarii qawmii Nuuhiiti. Ala isaan dhumana shayxaanni tuuta isaaniitti bakka isaan eegasii taa'anutti waa dhaabaatii maqaa isaaniitiin moggaasaa jedhee beeksise. Ni dalagani hin gabbarame. Alawarri kun ka'anu beekumsi ka'ee ni gabbarame.”

Kanaafuu nama isa argu, itti hidhatu ykn booda isaa dhufu akka shirkii guddaa keessa buusuutti hin dhaqaabsifneef jecha muslimaaf ulaa kana keessatti laaffisuu irraa fagaachuu isa barbachisa. Gosti waa'ee gaggaarii keessatti daangaa dabruu dhorkamaa ta'ee gama shirkiitti nama dhaqqabsisu:

 Inni duraa: Faaruu isaanii keessatti daangaa dabruudha. Hedduun warra raafidaa baay'inaan kana dalagu. Suufiyoonni warri daangaarra kutanis isaan hordofani. Daangaa dabruun hedduu isaanii dhumarratti shirkii guddaa kan rubuubiyyaa keessa seensise. Kunis waliyyoonni tokko tokko uumama kana jijiiruu danda'u, dubbii nama isaan waamee osoma fagoorraa ta'eellee ni dhaga'u, du'aa'ii isaas ni oowwaatu, ni fayyadu, ni miidhu, fagoo beku jedhani amanuudha. Ragaa tokko kana keessatti kan qabatanu hin qabanu. Ragaan isaanii hadisa soba, laaftuu fi abjuudha. ykn sobumaan nutti mul'ifame kan jedhanu ykn shayxaanni isaaniin taphannaani. Daangaa taruun kun gabbarsuu keessattis shirkiitti isaan galche. Rabbii gaditti reefka waammatani, ni biramachifatani. Shirkii guddoo irraa Rabbitti majenfanna.

Faaruu isaanii keessatti daangaa dabruu irraa rasuulli dhorganiiru. Akkana jedhan

«لا تطروني كما أطرت النصارى المسيح بن مريم، فإنما أنا عبد فقولوا: عبد الله رسوله». رواه البخاري

“Akka kiristaanni Masihu Ibnu Maryam keessatti daangaa darbite daangaa na hin dabarsinaa. Ani garbichaa, garbicha Rabbii fi ergamaa isaa naan jedhaa.” Bukhariitu gabaase.

Kun waa'ee Rasuulaa keessatti yoo ta'u faaruun kan nama biraadabalamuu dhiisun ulaa duraati. Namni faaruu rasuulaa ykn kan nama biraadabale dilii dalageera. Namni kanatti waamee, eega dhorgaa

rasuulaa baree irra ture sunnaa rauulaa deebise, akkanamni Rasuula hin hordofne, akka namni yahuudaa fi kiristaana jallinaa fi daangaa dabruu isaanii isa Rabbi dhorge keessatti isaan hordofutti nama waameera.

Rasuulli ﷺ Sadarkoolee (kabajaa) heddu kan qur'aana Rabbii fi hadiisa rasuulaa keessatti mirkanoofta qabu. Rasuulli ﷺ namni sadarkaa soba isaanii uumuutti hin haajomanu.

 Lammafaan: Footoo woliyyootaa fi nama gaggaarii kaasuudha. Shirkiin jalqaba lafa irratti argame sababani isaa footoo kaasuu fi namoota gaggaarii keessatti daangaa dabruudha. Kun immoo ummata Nuuhii keessati argame. J echi Ibnu Abbaas jalqaba qorannoo kanaa keessatti dabreera.

Sababa rakkoo footootii fi diliin nama isa dalagee guddachuutiin ragaan shari'aa kan nama footoo kaasu irratti jabeessitu heddu dhufte. Akkasumas wanta lubbuu qabu bifaa fi haala hundaanuu kaasuun haraama akka ta'e akeekti. Ragaa kana keessatti dhufe keessaa tokko jecha rasuulli ﷺ

«إِنَّ أَشَدَّ النَّاسَ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصُورُونَ». رواه البخاري ومسلم

“guyyaa qiyaamaa irra jabaan namaa gama adabaatiin warra footoo kaasu.” Bukhaarii fi Muslimtu gabaase.

وروى البخاري ومسلم أيضاً عن ابن عباس ﷺ أنه أتاه رجل فقال: إني رجلٌ أصوّر هذه الصور، فأفتقى فيها، فقال له: سمعت رسول الله ﷺ يقول: «كُلُّ مصوّرٍ فِي النَّارِ، يُجْعَلُ لَهُ بَكْلًا صورها نفساً فتعذبه في جهنم». وقال: «إِنْ كُنْتَ لَا بَدْ فَاعْلُأْ فَاصْنُعْ الشَّجَرَ وَمَا لَا نَفْسَ لَهُ».

Ammas Bukhaarii fi Muslim kan gabaasan keessatti namtichi tokko Ibnu Abbaasitti dhufee “ani nama suuraa kana kaasuu mee naa ibse.” jedhe. Ibnu Abbaasis Ergamaa Rabbiitiiakkana jedhanuu dhaga'e jedhe “**Namni footoo kaasu hundi ibidda keessa, suuraa inni kaase cufaan lubbuun godhameefii ittiin jahannama keessatti adabama.**” yoo hojjachuu irraa hafiinsa hin qabne mukaa fi wanta lubbuu hin qabne dalagi.

وُثِّبَتْ عن الخليفة الرَّاشِدِ عَلَيْهِ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي الْهِيَاجِ الْأَسْدِيِّ: «أَلَا أَبِثُكَ عَلَى مَا بَعْثَيْتَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ أَلَا تَنْعِ صُورَةً إِلَّا طَمَسْتَهَا، وَلَا قَبْرًا مَشَرَّفًا إِلَّا سُوِّيَّتْهُ». رواه مسلم.

Khaliifaa sirraawoo Aliyyi Ibnu AbiiXaalib irraa akka mirkanaa' etti Abil hayyaajil Asadiyyiinakkana jedhe “*mee wanna ergamaan Rabbii ﷺ na*

erganitti si erguu? Suuraa kamuu ija ishee utuu hin balleessin, qabrii ol fuudhamaa osoo hin qixxeessin akka hin dhiifne.” Muslimtu gabaase.

Kanaafuu muslimni waa’ee suuraa cufa keessattuu wanta qaama qabu kan akka siidaa fi kan biraas haa ta’uu kan gaaddidduu qabu, inni haraamumman isa cimaadhaa, diliin isaas gudaadha ykn kan waraqata, mana, uffata ykn kan biraat irratti ka’u laaffisuun hin barbachisu. Rakkoon footoo kan inni gudatu yoo namni kaafamu kun warra beekumsaa gurgudaa irraa ta’e ykn nama qalbii nammaa keessatti sadarkaa guddaa qabu yoo ta’e dha.

Manguddoон Saalih Ibnu Fawzaanil fawzaan akkana jedhe

”التصوير معناه نقل شكل الشيء وهيئته بواسطة الرسم أو الالتفات بالآلة أو التحت، وإثبات هذا الشكل على لوحة أو ورقة أو تمثال، وكان العلماء يتعرضون للتوصير في مواضيع العقيدة: لأن التصوير وسيلة من وسائل الشرك، وادعاء المشاركة لله بالخلق أو المحاولة لذلك، وأول شرك حدث في الأرض كان بسبب التصوير... فالتصوير هو منشأ الوثنية: لأن تصوير المخلوق تعظيم له، وتعلق به في الغالب، خصوصاً إذا كان المصور له شأن من سلطة أو علم أو صلاح، وخصوصاً إذا عُظمت الصورة بنصبها على حائط أو إقامتها في شارع أو ميدان، فإن ذلك يؤدي إلى التعلق بها من الجهات وأهل الضلال ولو بعد حين، ثم هذا فيه أيضاً فتح باب لنصب الأصنام والتماثيل التي تعبد من دون الله.“

“suuraa kaasuu jechuun bifaaifi haala wanta tokkoo barreeffaman, meeshaa kaameeraan ykn soquun fuudhanii muka, waraqata ykn hawiltii (siidaa) irratti ragaasisuu dha. Sababni beektoleen ulaa aqiidaa keessatti waa’ee suuraa dubbatanuuf suuraatu wanta shirkiitti nama dhaqqabsisu irraayyi, uumuun ykn uumuuf yaaluun Rabbitti qixxeenya falmachu dha. Shirkiin jalqaba lafa kana irratti argame sababa suuraati waan ta’eef suuraa bakka umama taabotaati. Suuraa nama tokkoo kaasuun isa guddisuudha. Yeroo baay’ees qalbiin itti rarra’uudha. Keessumayyuu namichi kaafamu kun yoo mootummaan, beekumsa ykn gaarummaa wahii qabate, keessumaayyuu ogga suurrattiin guddifamtee dallaarratti, karaa keessaa fi bakkee irratti dhaabamite warri wallaalaani fi jallataan yeroo boodallee ta’ a malee qalbiin isaanii ittirarra’ a. Ammas wanti kun taabotaa fi sidaa Rabbii gaditti gabbaramuuf karaa bana.”

 Sadaffaan: Namoota gaggaarii irra barakaa barbaaduu dhorgamaa. Yeroo tabarruka dhorgamaa qorannoo itti aanu keessatti dubbanu waa’ee kanas yoo Rabbi fedhe ni dubbanna.

Qoranno lammaffaa: Barakaa barbaaduu dhorgamaa.

Tabarruka jechuun barakaa barbaaduu dha. Barakaa jechun kahyrii baay'ifachuu, dabalachuu fi tursisuudha.

Tabarrukni hukmii isaa ilaallee bakka lamatti qoodama.

- A) Tabarruka eeyyamamaa: Inni kun Muslimni miindaa isaa barbaaduu ibaadaa karaa godhame hojjachuudha. Sana keessaa tokko qura'an qara'ee itti hojjatee barakaa isaa barbaaduu dha. Barakaa isaa barbaaduu jedhuun waan muslimni qara'ee murtee isaatti hojjatee mindaa irra barbaadu. Ammas masjiida haram irra barakaa barbaaduun itti salaatanii saganni dachaa hedduun baay'ifmnaan argachuu dha. Kuni barakaa masjida Harami
- A) Tabarruka dhorgamaa: Hukmii isaa ilaallee bakka lamatti qoodama.
1. Tabarruka shirkii:- Innis namtichi barakaa barbaadu isarra barbaadu (uumamicha) tu barakaa ofumaan kenna jedhee amanuu dha. Ofuma isaatiin wantootatti barakaa godha jechudha. Barakaa kan argamsiisus ta'ee kan kennus Rabbiin qofa sahihi bukhaarii keessatti akka mirkanaa'eeti rasuulli ﷺ akkana jedhan «البركة من الله».

“Barakaan Rabbiin biraayyi.”

Nama biraai irra barbaaduun ykn nama biraatu kenna jedhanii amanuu shirkii dha.

2. Tabarruka bida'aa: Innis wanta ragaan shari'aa barakaa irra barbaduun ni ta'a hin jedhin irra barakaa barbaadaa Rabbittu barakaa keessa kaa'e jedhanii amanuu dha ykn wantuma barakaa irra barbaduun shari'aan argame haala shari'aa irraa hin dhufreenirra barbaaduudha. Mamii tokko male kun dhorgaadha. Sababni isaas ibaadaa ragaa qur'anaafi hadiisaa hin qabne uumudha. Wanta sababa hin taane sababa taasisuudha. Kuni shirki xiqqoodha. Ammas wanti kun shirki guddaatti nama seensisa.

Tabarrukni bida'aa kun bakka saditti qoodama.

Gosti duraa: Waliyyootaa fi nama gaggaarii irra barakaa barbaaduu dhorgamaa dha. Qaamaa fi faana rasuulaa irra kan akka rifeensa,

dafqa, uffataa fi kan biroo irras barakaa barbaaduun akka danda'amu ragaan heddu dhufteetti. Nama nabiyii male jiru woliyyootaa fi saalihoota immoo ragaan sirrii ifaa ta'e tokko kan qaama isaa fi waan inni dhiisee deeme irra barakaa barbaaduun ni eeyyamama jedhu hin dhufne. Kanaafuu, qaama ykn haftee salihootaatiin barakaa barbaaduun sahaabaas ta'ee taabi'a tokko irrayyuu hindhufne.

Caalaa ummataa kanaa kan nabbiyyii sheetti aanu Abuu Bakri-ssiddiiqiin, kan biraan warraa kurnan jannataan gammachifamanis ta'ee tokkon warra maatii rasuulaa irraas ta'ee kan biroorra barakaa hin barbaanne. Waan bolollii cimaa gosa toltaa hunda irratti qabuuuf, osoo kun khayrii ta'e itti un dursu. Qaamaa fi haftee saalihootaa irra barakaa barbaaduu dhiisuu irratti wali galuun isaanii dhorgamuu isaarratti ragaa ifaadha. Kana irratti hundoofnee namni qaama ykn haftee saalihoota nabiyii male jiruura barakaa barbade Rabbii fi ergamaa isaa wonjaleera. Haala Rabbiin dhuunfaatti nabiyii isaatifi kenne namoota biraatiif kennuu rasuulaan qixxesseeera. Woliyyootaa fi saalihoota cufa caalaa ilma namaa dura bu'aa ilmaan adamiin qixxesseeera. Kun haqa rasuulaa hir'isuu of keessaa qaba. Jaalalli rasuulaa ﷺ qalbii namicha kanaa keessatti hir'achuu akeeka. (Hasan siddiiq khaan Diinul Khaalisiin 2/250 akka dubbatetti namni biraan rasuulaan madaalamuu hin qabu).

Gosowwan barakaa saaliha irra barbaadanuu dhorgaa kan ta'e

- A) Isaanitti rigachuu, uffataa isaanii uffachuu, barakaa barbachaaf booda isaan dhuganii dhuguu dha (Haafiz Ibnu Rajab Al-Hambaliin kitaaba Al-hukmul jadiiraa fuula56 keessatti Imaamu Ahmadiin irraa kana dubbateera).
- B) Qabri isaani dhungachu, itti rigachuu, barakaa barbaachaaf biyyoo ishee fudhachuu dha. (Izzuddin Ibnu Jamaa'an Hidaayatu-ssaalik fuula 1390 keessatti sahaabota irraa dubbateera) Warri beekumsaa heddu wanti kun dhorgamaa ta'uun irratti wali galtee beektotaa himaniiru (Imaamu-nnawawii mansakii isaa fuula453 keessatti qabri Rasuulaatti xawaafuun dhorgaa akka ta'e dubbateera). Abuu Haamidal Gazaalii Ashaafi'iyyiin kan waggaan 505 A.H tti du'ee fi beektoleen biroos kan shaafi'iyyaa fi Hanafiyyaa aadaan kun gocha kiristaanaati jedhan. Gariin beektolee shaafi'iyyaa fi hanafiyyaa

barakaa barbaachaaf qabrii dhungachuun dilii guddaa irrayyi jedhanii dubbatan.

- C) Barakaa barbaachaaf qabrii isaanii biratti Rabbiin gabbaruudha. Kun immoo yoo ishee biratti Rabbiin gabbaruun caalaadha, ibaadaan kun qeebalamuuf sababa taati, du'aa'iin qeebalamuuf sababa jedhee amanee dha. Qorannoo dhuunfaa keessatti dubbiin gosa kana irrati yoo Rabbifedhe bal'inaan ni dhufa.

 Gosti lammafaan: Bara, bakkaa fi wantoota barakaa irra barbaaduu shari'aan hin dhufin irra barakaa barbaaduu dha.

Fakkenya wantoota Kanaa:

1. Bakka Rasuulli ﷺ irra darbe ykn keessatti Rabbiin gabbare mataa ishee osoo hin barbaadin irra bu'iidhaan kan taatee dha. Yeroo Rabbiin gabbaru bakka sana jira malee ragaan shari'aa tokko illee caalina ishee kan akeeku hin dhufne. Bakkoota kana keessaa gaara sawrii, gaara hiraa'aa, gaara arafaat, bakkoota rasuulli yeroo imalaa irra dabre, masjiida torban khandaqitti dhihoo jiran, bakka rasuulli ﷺ Keessati dlalatan jedhamu (Bakki isaan itti dhalatan wal dhabbi guddaa qaba) fi bakka nabiyiin ykn woliyyiin wahii itti dhalate ykn keessa jiraate jedhamu fi kkf garuu hedduun isaa ragaan hin mirkanoofne. Bakka kana sagantaan dubbisanii sagada, du'aa'ii fi kan birootinis isa birattis ta'ee gubbaa isaatti Rabbiin gubbaruun muslimaaf hin eeyyamamu. Guyyaa hajjiis ta'ee kan biraas gaara kana koruun hin eegamamu. Gaaruma arafaat iyyuu guyyaa arafaas ta'ee kan biroos ol koruun hin ta'u. Tu'oo gubbaa isaa jirutti rigachuunis hin eeyyamamu. Kan eeyyamamu yoo mijaa'e dhagoota isatti dhihoo jiranu bira dhaabbachuudha, yoo hin taane bakkee arafaa iddoo mijaa'eef irra dhaabbata.

Kanaafuu sahaabaa tokko irraa bakka kana dhungatani, tuqani ykn waan biraatiin barakaa irra barbaaduuf niyyatani jechuun tokkoyyuu hin mirkannofne, tokkoon isaaniis achi keessatti Rabbiin gabbaruu niyyataniiruun hin jiru. (ibnu waddaah kitaaba maa jaa'a fil bida'i fuula 91 imaamu Maalikii fi beektota Madiinaa irraa kana dubbateera)

Nabiyyii irraa akka mirkaana'etti akkana jedhan

«لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدٍ: مَسْجِدِي هَذَا، وَمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى».
رواه البخاري ومسلم

“fe’annaan gara masjiida sadhiitti male hin jabeeffatamu: masjiida koo kana, masjiida haramii fi masjiida aqsaati.”
Bukhaarii fi muslimtu gabaasan.

Umar Ibnul khaxxaab lammaffa khaliifota sirraawoo kan karaa isaanii hordoofuutti ajajamne hajjii deebi’aa kan namoonni masjiida tokko bira qubatanii itti sagadanu argee waa’ee isaanii gaafate. Masjiida rasuulli itti sagadan jedhan. Akkana jedhe

”إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ أَنْهَمْ اتَّخَذُوا آثَارَ أَنْبِيَائِهِمْ بِيَعْنَى، مَنْ مَرَّ بِشَيْءٍ مِّنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلَيَصِلُّ، وَلَا فَلَيَمُضِّ.“

“Warra isiniin duraa wanti isaan balleesse isaantu faana nabiyyootaa bakka ibaadaa godhatu turan. Namni oggaa inni masjiida kana bira ga’u yeroon salaataa itti ga’ee haa sagadu yoo hin geenye haa deemu.”

Jechi kun khaliifaa sirraawaa Umar Ibnul Khaxxaab isa Nabiin ﷺ wa’ee isaa keessatti

«إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ عَمْرٍ وَّ قَلْبِهِ».

“Rabbiin dhugaa arrabaa fi qalbii umar irra godhe.” jedhan tu dubbate.

Isaafi Abii bakri dhaan rasuulii ﷺ akkana jedhan
«اقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ».

“Warra na boodaa lachan Abuu bakri fi umar itti hidhadhaa.”

Jechi umar darbe kun bakka Rasuulli osoo hin barbaadin keessa darbe ykn itti Rabbiin gabbare irra barakaa barbaduun dhorgamaa akka ta’e agarsiisa. Bakka kana ibaadaaf niyyachuun dhorgaa ta’uu agarsisa. Salafni ummata kanaafi warri karaa isaanii irra deeme hundinuu kanairratti walii galani. Ammas wanti kun haarawa ragaa hin qabneedha.

2. Mukkeen, dhagoota, tu’oo, eelaa fi laga adda addaa kan wallaalaa gariin sababa nabiyyii fi woliyyii wahiiti dhagicha irra dhaabbate jedhani yaadanu nabiyyi wohiitu muka kana jala rafe jechuu amananu,

Abjuudhaan tokkoon isaani mukti ykn dhagaan kun barakaa qaba jechuu argee, nabiyyi wahii eela ykn laga kana keessatti dhiqate jedhanii waan amananuuf ykn namni wahii keessatti dhiqatee fayyee fi kkf sadarkaa qabdi jedhanii waan yaadanuuf irra barakaa barbaaduu dha. Ishee keessa daangaa darbuun barakaa irra barbaadu, mukaa fi dhagaatti rigatuu, barakaa barbaachaaf bishaan eelaa ykn laga kanaatti dhiqatuu, carqii, mismaaraafi uffata muka irratti fannisu, ala tokko tokko daangaa taruun isaanii dhumurratti wantoota kana gabbaruun isaan ga'a. Wanti kun ofuma isheetiif Rabbii gaditdti fayyad ee miiti jechuu amanu. Mamii tokko male gosa barakaa kamu itti rigachuu, dhungachuu, dhiqachuu ykn kan biroo dubbatamee dabres ta'ee muka, dhagaa, lagaafi kan biraas baraka barbaaduun wali galtee beektotaatini dhorgaadha. Sababni isas ibaadaa bu'uura shariaa keessa hin jirre uummuufi sababa guddoo shirkii guddaa keessa nama seensisu waan ta'eefi. Abuu Waqidul laysin akka odeessetti ni jedhe

ولما روى أبو واقد الليثي قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ قبل حنين، ونحن حديثو عهد بکفر، وللمشركين سدرة يعکفون حولها وينطوطون بها أسلحتهم وأمتعتهم، يقال لها ذات أنواط، فمررنا بسدرة، فقلنا: يا رسول الله، أجعل لنا ذات أنواط كما لهم ذات أنواط، فقال ﷺ: «الله أكبر، هذا كما قالت بنو إسرائيل: ﴿أَجْعَلْنَا إِلَهًا كَمَا هُنَّ إِلَهٌ﴾ [الأعراف: ١٣٨]، ثم قال: «إنكم قوم تجهلون، لتركين سنن من كان قبلكم».

“ergamaa Rabbiitii wajjin ﷺ gara hunaynii baane. Nuti barri keenya kufriitti dhihoodha. Mushrikoonni muka qurquraa jala taa'ani meeshaa isaanii itti fannifatanu kan abbaa fanno jedhamtu qabu. qurqurqq bira dabrinee yaa ergamaa Rabbii muka abbaa fanno kanuma akka isaan qabanuu nuuf tolchi jenne. Ergamaan Rabbiis ﷺ akkana jedhan “Rabbiin wanta hundarra guddate. Kuni akka Baniin Israa'iil Muusaadhaan “Akkuma isaan waan gabbaranu qabanu nuufis waan gabbaranu tolchi.” jedhan (al-a'araaf:138). Eegas akkana jedhan “Isin tuuta wallaalaan karaa warra isiniin duraa hordofuudha.”

Ala sahaabonni warri barri isaan Islaamummaatti seenan dhihoo ta'e mushrika hordofanii mukarra barakaa barbaaduu Rasuula gaafatanu isaan harkatti morme. Gaaffiin isaanii kun gaaffii Banii Israa'iil mushrika bara isaanii hordofanii waan gabbaramu

Muusaa gaafatan akka fakkaatu itti hime. Osoma wanni sahaabonni barbaadan kun shirkii xinnoo ta'uuyyuu gaaffiin isaanii kallattii mushrikatti fakkachuutiin gaaffiin Israa'iiliin tokko. Dirqamatti wanti amantii Islaamaa irraa baramu dhagaan ykn wanti biraan kan barakaa barbaachaaf haxaa'atamu ykn dhungatamu tokkollee hin jiru. Maqaamni Ibraahiim utuma inni irra dhaabbatee faanni isaa mallattoo irratti baaseeyyuu walumaa galatti dhungachuun isaa hin eeyyamamu. Kana cufa irratti beektonni wali galaniiru. Ogga xawaafaa hajarul aswadiin haxaa'uunii fi dhungachuun akkasumas ruknal yamaanii haxaa'uun ittiin Rabbiin gabbaruu fi karaa Rasuulaa ﷺ hordofuufi. Kanaafuu umar Ibnul khaxxaab ogga hajarul aswadiin dhungatu akkana jedhe

”إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضَرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْبَلُكَ مَا قَبْلَكَ.“ رواه البخاري ومسلم.

“Ani nin beekaa. Ati dhagaa hin miine hin fayyanne, osoon rasuula Rabbiitii ﷺ si dhungatanuu arguu baadhee si hin dhungadhu.” Bukhaariifi Muslimtu babaase.

Akkasumas muruun mukkeenii, diguun eelaa fi lagaa, deemsisuun dhagaa namni wallaalaan barakaa irra barbaaduu dirqama. Kun immoo ulaa shirkii cufuufi. Akkuma Umar Ibnul khaxxaab muka bay'aturredwaan muruun kana raawwate.

3. Halkanii fi guyyoota tokko tokko kan wanta guddaatu keessa uumame jedhamu irra barakaa barbaaduu dha. Fakkeenyaaaf halkan Rasuulli ﷺ Israa'i fi mi'iraajii (makkaraa baytal maqdisiin achii immoo gara samii koran) deeman jedhamuu fi kkf waa'ee kanaa irratti yoo Rabbi fedhe adda babaafnee kutaa shanaffaa ulaa kanaa yeroo waa'ee bida'aa dubbannu ibsina.

Gosti Sadafaan: Bakkaa fi wantoota sadarkaa qabu irra barakaa barbaaduu. Bakki heddu kan akka ka'abaa kabajamaa, masjiidota sadanii fi yeroon heddu kan akka halkan laylatul qadrii fi guyyaa arafaa, wantootni biraan heddu kan akka bishaan zamzamaa, nama soomuuf suhuurii nyaachuu, ganamaan rizqii barbaaduu fi kkf caalina fi barakaa akka qaban kan akeeku ragaan heddu dhufeera. Wantoota kana irra barakaa barbaaduun kan ta'u ibaadaa fi wanta biraan kan shari'aan

caalina isaa keessatti hime duwwaadhaani. Wanta hin dhufiniin barakaa barbaaduun hin ta'u.

Kana irratti hundoofnee namni yeroo, bakka ykn wantoota shari'aan caalinaa fi sadarkaa isaa dubbate ibaadaa ykn tabarruka shari'aan achitti hin fidiniin kophaa baase shari'aa faallesseera. Bid'aa shari'aa keessatti bu'uura hin qabne uumeera. Kun immoo kan akka laylatul qadrii umraan kophaa baasuu, akka namni duppoo ka'abaa dhungachuu fi haxaa'uun barkaa irra barbaaduu, maqaama Ibraahiimitti rigachuu, godoo kan godoo Ismaa'iil jedhamtutti rigachuu, waan ka'abaa haguuge, dadaa (duppoo) masjiida haramaatti ykn masjida rasuulaa fi tu'oo isaatti fi kkf itti rigachuudha. Kun hundinuu dhorgaadha. bida'aa uumamtuudha. Akkasumas dhagaa ykn biyyoo bakka sadarkaa qabu irra gangalachuu fi walitti qabanii eeguun barakaa irra barbaaduun kana keessatti ramadama.

Ammas ragaan wantoota sadarkaa qaban irra waan shari'aa keessatti dhufeen male barakaa irra barbaaduun akka hintaane akeeku wanta Umar Ibnul khuxaab lammafaan khulafoota warra nuti hordofuutti ajajamnee, kan rasuulli ﷺ waa'ee isaa keessatti

«إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلَى قُلُوبِ أَمْرِي وَسَانِهِ»

“Rabbin dhugaa arrabaa fi qalbi Umar irra taasiseera.”

jedhanii fi ammas waa'ee isaa fi Abuu Bakrii keessatti

«أَقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ»

“warra na boodaa lachan Abuu Bakrii fi Umaritti hidhadhaa.”
jedhan,

oggaa hajarul Aswadiin dhungatu

«إِنِّي لَا عُلِمَ أَنِّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْبَلُكَ مَا قَبْلَكَ». رواه البخاري
ومسلم.

“Ani nin beeka, ati dhagaa hin miine hin fayyanne. Osoon Rasuulaa si dhungatanuu arguu baadhee si hin dhungadhu.” jedhe. (Bukhaarii fi Muslimtu gabaase).

Jechi Umar kun kan inni ibsu Hajarul Aswad kan dhungatamuuf Rasuula hordofuufi. Muslimni Rabbiin ittiin gabbaruuf dalaga. Ammas caalaa

ilma namaa kan ta'e hordofuufi malee barakaa irra barbaaduun hin jiru. Kun yeroo waa'ee Hajarul Aswad isa qaama ka'abaa keessaa caalaa irratti ta'u, bakkii fi wantootni biraa immoo kana caalaa dhorgama. Muslimni wama shari'aa keessatti dhufeen achitti Rabbiin gabbara malee homaa itti hin dabalu. Ammas haraamummaa wanta kanaa kan akeeku beekaan ummata kanaa, kan qur'aana hiikuu fi ilma wasiila Rasuulaa kan ta'e Abdallah Ibnu Abbaas ﷺ irraa kan dhufeedha. Abdallaan nama ruknii ka'abaa arfan dhungate ni dhorge. Sababni isaas Rasuulatu hajaral aswadii fi ruknii yamaanii male hin dhunganne (Bukhaariitu gabaase). Ammas sahaabticha guddaa Abdallah Ibnuzzubeer irraa mormiin warra Maqaama Ibraahimmi rigateetu kana akeeka. Dhuma dubbi mata duree kanaa(tabarruka bida'aa) irratti akkanan jedha. Gosti tabarrukaa kun sababa guddoo ishee gara shirkii Islaamummaa irraa nama baaftutti geessituuti. Kanaafuu, ala muslimoonni heddu tabarruka bida'aa kana hojjachuun Rabbiin wanjalalu hedduu isaanii shirkii guddaa keessa seensise. Kun immoo tabarruka shirkii ykn gosa shirkii guddaa kan biraat keessa seensisuu dhaani.

Ibnu Is-haaq abbaan Magaazii fi namni biroos ragaa kan wanti Araba shirkii keessa seensise dhagaa harama Makkaa kabajuu fi barakaa irra barbaaduu akka ta'e akeeku nuu fideera. Hinumaayyuu Imaamu Abuu Is-haaq Ashaaxibiyyl Maalikiyyiin yeroo waa'ee tabarrukaa dubbatu akkana jedhe

”العامة لا تقتصر في ذلك على حد، بل تتجاوز فيه الحدود، وتبالغ في جهالها في التماس البركة، حتى يدخلها للمتبرك به تعظيم يخرج به عن الحد، فربما اعتقاد في المتبرك به ما ليس فيه، وهذا التبرك هو أصل العبادة، ولأجله قطع عمر ﷺ الشجرة التي بويح تحتها النبي ﷺ، بل هو كان أصل عبادة الأوثان في الأمم الخالية حسبما ذكره أهل السير.“

“wallaalonni kana keessatti daangaa irratti hingabaabbatanu. Daangaa irra taru. Wallaaluma daangaa dabruun barakaa barbaaduun namicha barbaadu keessa wanta sana guddisuu daangaa dabretu seena. Yeroo tokko tokko wantuma inni hin qabne qaba jedhanii amanu. Tabarrukni akkanaa immoo bu'uura ibaadaati. Kanaafuu, Umar mukattii ishee ummanni jalatti Rasuulaaf ﷺ waadaa seene jigse. Wanti kun akka warri seenaadubbatetti ummata dubre keessatti sababni bu'uuraa kan taabota isaan gabbarsiise kana.” (al i'itisaam 2-9)

Ammas ragaan kun tabarrukni hin dhufin hundinuu haraama ta'uu isaa akeeka.

Qorannoo Sadaffaa: Qabrii Olkaasuu, nooraa dibuu, ibsaa gal-chuu, fooqii irratti ijaaruu, masjida irratti ijaaruu fi biratti Rabbiin gabbaruu dha.

Hadiisni heddu kan wantoota kana cufa dhorgitu dhufteetti. Isaanis:

ما رواه جندي بن عبد الله ﷺ قال: سمعت رسول الله ﷺ قبل أن يموت بخمس وهو يقول: «ألا وإن من كان قبلكم كانوا يتخذون قبور الأنبيائهم وصالحيهم مساجد، إني أنهاكم عن ذلك». رواه مسلم

1. Wanta Jundub Ibnu Abdallah ﷺ odeesse. Osoo hin du'in guyyaa shaniin dura ergamaa Rabbiiitii akkana jedhanuu dhaga'e jadha “dhaga'aa warri isiniin dura turan qabrii nabiyootaa fi namoota gaggeraarii masjiida godhatu. Ani kana irraa isinin dhorka.” (Muslimtu gabaase).

ما رواه ابن مسعود رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: «إن من شرار الناس من تدركه الساعة وهم أحياء، ومن يتخذ القبور مساجد».

2. Waan Ibnu Mas'uud Ergamaa Rabbii irraa gabaase keessatti akkana jedhan “irra hamaan namaa, nama isaa lubbuun jiruu qiyaamaan itti dhaqqabdee fi nama qabrii masjiida taasifate.”

ما روت أم المؤمنين عائشة وابن عباس رضي الله عنهما قالا: لما نزل برسول الله ﷺ طرق يطرح خميصة له على وجهه، فإذا اغتنم بها كشفها عن وجهه، فقال وهو كذلك: «لعنة الله على اليهود والنصارى، اتخاذوا قبور الأنبيائهم مساجد» يحذر مثل ما صنعوا. قالت عائشة رضي الله عنها: «ولولا ذلك لأبرز قبره، غير أنه خسي، أن يتخذ مسجداً». رواه البخاري ومسلم

3. Waan haati mu'uminaa Aa'ishaanii fi Ibnu Abbaas ﷺ gabaasan keessatti “Ala Ergamaa Rabbiirra duuti qubatu ansoolaa isaanii fuularra buufachuu eegalani. Yeroo isaan ukkaamse fuula irraa saaqu. Haala kana keessa utuu jiranuu akkana jedhan 'abaarsi Rabbii yahuudaa fi Nasaaraa irra haa jiraatu. Qabrii Ergamaa isaanii masjiida taasisani'. Wanta isaan dalagan kana sodaachise.” Rabbi isheerra haa jaallatuu Aa'ishaan ni jette “osoo kun hin taanee qabriin isaanii bakkee ba'a ture. Haa ta'u malee masjiida taasifamaatu sodaatame.” (Bukhaarii fi Muslimtu gabaase).

ما رواه أبو الهايج الأสดى -رحمه الله- قال: قال لي علي بن أبي طالب ﷺ: "ألا أبعثك على ما بعثتني عليه رسول الله ﷺ؟ أن لا تدع تمثلاً إلا طمسته، ولا قبراً مشرفاً إلا سويته". رواه مسلم.

- Wanta Abul Hayyaajil Asadii ﷺ gabaase. Aliyyi Ibnu Abii Xaalib akkan naan jedhe "Wanta Rasuulli Rabbii na erganitti mee si erguu? Jedhe. Footoo tokko illee hanga ija isaa jaamsitutti, qabrii ol fuudhamaa hanga qixxeessitutti hin dhiisin." (Muslimtu gabaase).

ما رواه جابر بن عبد الله ﷺ قال: نهى رسول الله ﷺ أن يجصّن القبر، وأن يقعد عليه، وأن يبني عليه. رواه مسلم

- Wanti Jaabir Ibnu Abdallah ﷺ gabaase keessatti "Ergamaan Rabbii ﷺ qabriin dibamuu, irra taa'amuu fi irratti ijaaramuu dhorgan." jedha.

Hadiisowwan kanaaf ragaan heddu kan sahaabaa hunda irraa dhufee sadarkaa tawaaturaa gahetu jira. (Shaykhul Islaam Ibnu Taymiyah Iqtidaa'i 672, Suyuuxii kitaaba Al-amr bil ittibaa'i fuula 9, Barkawii al -Hanafii Zihaaratal-quburiin fuula 6 fi abuu Abdallaahil kannaanii nazmii mutanaasir fuula 109 keessatti dubbatani)

 Hiikti qabrii masjiida taasisuu: masjiida irratti ijaaruu dha. Ammas utuma irratti ykn gidduutti hin ijaaramneellee bakka salaataa godhachuunis kana keessa seena. Innimmoo qabrii irratti salaatuu ykn itti gara galanii qiblaa nama salaatuu taasisanii itti sagaduu fi du'aa'ii fi zikrii biratti gochuudhaaf niyyachuun kana keessatti ramadama.

Hadiisowwan ragaa wantoota kana kopha kophattu dhorkaa of keessaa qabanus dhufaniiru. Isaanis:

ما رواه أبو مرثد الغنوبي ﷺ عن النبي ﷺ أنه قال: «لَا تصلوا إلى القبور. ولا تجلسوا عليها». رواه مسلم

- Abuu MarsadilGanawiin Rasuula Irraa akka gabaasetti akkaana jedhan "Gara qabriiti hin salaatinaa, irras hin taa'inaa." (Muslimtu gabaase).

ما رواه أبو سعيد الخدري ﷺ أن رسول الله ﷺ نهى أن يبني على القبور، أو يقعد عليها، أو يصلّى عليها.

- Abuu Sa'iidal Khudriin akka gabaasetti Ergamaan Rabbii ﷺ qabrii irratti ijaaruu, irra taa'uu ykn irratti sagaduu dhorkaniru jedha.

ما رواه ابن عباس مرفوعاً: «لا تصلوا إلى قبر، ولا تصلوا على قبر».

3. Ibnu Abbaas Rasuulatti dhaqqabsiisee akka gabaasetti “**Gara qabriitti hin sagadinaa, qabrii irrattis hin sagadinaa.**” jedhan.

Hadiisa keessatti qabrii isaanii Iidii godhachuu irraa kan dhorgu dhufeera. Bakka iidii godhachuun immoo itti wal ga’uu fi ibaadaadhaaf wal jijijiiruudha. Ammas kan Abuu Hureyraan Rasuula irraa gabaase akkana jedha

«لا تجعلوا بيوتكم قبوراً، ولا تجعلوا قبرى عياداً، وصلوا على، فإن صلاتكم تبلغني حيث كنتم».

“Manā keessan qabrii hin taasisinaa, qabrii koo ayyaana hin taasisinaa, idduma isin jirtanu irraa na dhaqqabaa rahmata natti buusaa.”

Qabriin isaanii kan qabrii lafa irra jiru cufa caalu akkana yoo ta’e qabriin nama biraaj immoo akkam ta’a?

Hadiisni kun sahiihaa fi Rasuula iraa tawaatura waan ta’ee fi sodaachisni achi keessatti dhufe waan hedдуммаатеef beektonni, sahaabaa Rasuulaa irraa eegalee warra booda kanaa salafa ummata kanaa fi warra karaa isaanii irra deeme dabalatee masjiida, mana ykn godoo qabrii irratti ykn keessatti ijaaruun haraama akka ta’e walii galaniiru. Akkasumas qabrii ol kaasuun haraama akka ta’e walii galaniiru. Olkaasuun kun biyyoo taakkoo irra ol fuudhamaa ta’e itti naquun haa ta’uu, cinaa qabrii dhoqfee, dhagaa ykn wanta biraatiin ol fuuchuun haraama. Ibsaa achitti qabsiisuunis dhorgaa akka ta’e walii galaniiru. (Shawkaaniin Sharhi-ssudiir fuula 17 keessatti dubbate)

Akkasumas masjiida qabrii irratti ijaarame keessatti sagaduun dhorgaa akka ta’e walii galan. Hedduun beektotaa waan dhorgameef jecha salaatichi ni bada jedan. Masjiida keessatti nama qabarun hin eeyyamamu. Masjiida qabrii irratti ijaarame kaasuun ykn footoo qabrii masjiida irraa deemsisuun dirqama ta’uu irratti walii galaniiru. Hedduun isaanii akka ibsanitti wanta qabrii irratti ijaarame ykn ol ka’e cufa kaasuun dirqama.

Ammas Rabbiin gabbaruuf jecha gama qabrii deemuun, gara isaatti garagalani salaatuun, biratti qaluun, Rabbiin biratti kadhachuuunii fi kan biraas biratti geggeessuudhaa dhaquun vida’aa dhorgamaa akka

ta' e walii galaniiru. Akkasumas Rabbitti dhihaachuuf ukn wanta biraatti dhihaachuuf jecha qabriitti xawaafuun haraama akka ta' e walii galaniiru. Gariin beektolee shaafi'iyyaa fi hanafiyayaa akka dubbatanitti wantootni kun cufti dilii guddaa irraa lakkaa'amti. Gariin beektolee Hanafiyayaa fi kan biroo illee qabrii dubbisuuf jecha imaluun akka hin jaallatamne walii galtee beektotaa himaniiru.

Akkumas salafoonni ummata kanaa Rasuulatti hidhatanii waan isaan dhorgan dhiisuun irraa fagaatan hunda Muslima nageenya ofif yaadu hunda irratti vida'aa Rasuulli ﷺ namni hojjate badii guddaa akka qabu ibse irraa fagaachuun dirqama. Kana irratti hundoofnee, namni wantoota dhorkamtuu kana dalaguu irra ture ykn hojjachuutti waame adaba duniyaa fi aakhiraatiif of saaxileera. Wantoota Nabiyyiin keenya dhorkan irraa fagaachuun mallattoo isaan jaallachuuti. Ishee dalaguun immoo isaan jibbuu, karaa isaanii faallessuu fi deebisuu dha.

Akkumas namni wantoota sunnaa keessatti dhorkamaa ta'an kana hoojate jechoota sheekolee fi, aadaa abbaa fi akaakayyuu karaa Rasuulaa irra caalchiseera. Wanta Rasuulli ﷺ cimsee jibbus dalageera. Kanaafuu, Rasuulli ﷺ yeroo duniyaa gadi dhiisan bareechanii waa'ee kanaa sodaachisanii nama dalage irratti adaba furdisaniiru. Namni Rasuulli ﷺ dhorkuu eega baree, nama kana dalage abaaruus beekee, waan isaan ummataaf wanta jara irraa fageessuuf jecha bololii guddaa qabanuuf, wanta dalagee irra ture kuni mallattoo sunnaa Rasuulaa xiqqeffachuu fi ishee faallessuus dhimma dhabuu isaati. Jaalalli inni Rasuulaaf qabu hir'achuu irratti ragaa guddaadha.

Akkumas wanta kana dalaguun sababa isa guddaa shirkii guddaatti nama seensisuu dha. Kun immoo warra qabrii keessatti daangaa dabruu fi qalbiin itti rarra'u shirkii isa guddaa karaa Isalaamaa irraa baasutti dhaqqabsiise. wanti kun qabriidhuma taabota Rabbii gaditti gabbaramu taasisa. Kanaafuu, aluma Ubeydiyyoonni warri shii'aatti hirkatanu masjiida, godoo fi wal ga'ii qabrii irratti ijaaruun Misraa fi biyya biroo keesssti sunnaa badaa karaa godhanu, isaan jalqaba nama waan kana Yahuudaa fi Nasaaraa hordofee biyya Islaamaa keessatti karaa godheetii, babal'atee qabrii keessatti daangaa dabruun hedдуммаате. Ala Muslimoonni heddu qabrii ijaaruu keessatti Ubeydiyyoota kana

hordofanii qabrii bakka salaataa fi du'aa'ii taasisanu, wanti kun Rabbiin dhiisanii warra qabrii gabbaruudhaan issaan ga'e. Birmachiifachuu, rakkoo irraa saaquu fi bu'aa fiduufi barbaaduu, itti dhihaachuuf qabrii isaaniitti xawaafuu fi biratti qaluu eegalan. Kun cuftinuu shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa nama baasu. Hinumaayyuu haalli kun sababa qabrii keessatti daangaa dabruutiin, maqaa sadaqaa fi waan ittiin itti dhihaatanu Isaaniif kennuutiin hedduun warra nyaata barbaaduu fi kijibdoonni wal ga'iin hin jirre uumani. Garii qabrii irrattis masjiida ijaarani. Kijibumaan qabriin kun kan nabiyyiiti ykn kan sahaabaa fi Rasuulaati jedhani. Hinumaayyuu dharrii fi kijibni baay'atee Huseyn Ibnu Aliyyiittii qabrii sadii tolchan. Beektoleen warri seenaa fi kan biroo illee qabriin maqaa isaa dhahate kun sirrii akka hin taane walii galaniiru. Qabriin Jeylaanii immoo adduniyaa Islaamaa irratti hanga dhibba tokkoo olii ta'eera.

Egaa kun cuftinuu badii wanta Rasuulli dhorkan laaffisuun qabu akeeka. Akkasumas sunnaa Rasuulaa qabachuun barbaachisaa akka ta'e, ijtihaada, yaada namaa fi wanta lubbuun isaanii itti dabu cufarra ishee dursuun dirqama akka ta'e ibsa. Walumaa galatti namni gara qabrii keessatti daangaa dabruutti nama waame gara faallaa waan Rasuulli itti waameetti, gara faallaa waan cufti nabiyyootaa fi waliyyootaa ittaa waamaniitti nama waameera. Ammas gara waan Rasuula jibbisiiusu fi cufti waliyyoota Rabbii jibbanuu, shirkii fi kufriitti, waameera. Shirkii fi kufriin kun isa Rabbiin issaan loluudhaaf ergamoota cufa ergee dha. Hinumaayyuu namni gama qabrii keessatti daangaa dabruutti nama waame Eargamaa Rabbiitii fi waliyyoota Rabbii cufaaf diina ta'u fi karaa isaaniin loluutti nama waameera. Garuu issaan ni jaallatarra jedhanii yaadu.

Muslima lubbuu ofiitiif adaba Rabbii irraa nagaa ta'u fi barbaaduuf karaa warra waamicha isaanii faallessanii gaarii hojjataarra of se'anuu dhiisanii karaa nabiyyootaa fi waliyyootaa deemuun dirqama.

Kana hubadhu. Wantootni shirkii guddaatti dhaqqabsiisanu sadan kana malees ni niru. Gariin isaanii kutaa shanaffaa ulaa kanaa keessatti yeroo waa'ee bida'aa dubbannu yoo rabbi fedhe ni dubbanna.

KUTAA LAMMAFFAA SHIRKII XIQQOO

139

Qorrannoo lama of keessaa qaba

 Qorannoo tokko : Hiikaafi hukmii isaa.

Hiikti shirkii kan lugaa Arabaa yeroo shirkii guddoo dubbannu darbe.

 Tumaa shari'aa keessatti: waan gosti shirkii keessatti argamee sadarkaa shirkii guddaatti hin dhaqqabin cufa.

 Hukmiin isaammoo kanaa gaditti ibsama .

1. Dilii guddaa irraayyi. Hinumaayyu dilii guddaa waan tawhiida diigutti aanuudha.
2. Shirkiin kun guddatee nama isa dalagu shirkii guddaa karaa islaamaa irraa baasu ni dhaqqabsiisa. Abbaan shirkii kana dalagu rakkoo guddaa kan shirkii xinnoo irraa gara islaamummaa keessaa baasuutti geessu keessa jira.
3. Yeroo hojii gaariitti makate hojicha ni balleessa. Kunis kan argamu riya'a'i fi hojii isaatiin duniyya qofa fedhuu keessatti. Ragaan kanaa jecha rasuulli Rabbi irraa odeesson “Ani warra walin shariikomu hunda irraa dureessa. Namni dalaga tokko dalagee isa keessatti waan biraa natti qindeesse isas ta'ee qindeessuu isaas nandhiisa.” jedha. muslimtu gabaase.

 Qorannoo lammaffaa: Gosowwan shirkii xiqqoo

shirkiin xiqqoon gosa heddu. Beekamaan isaa:

 Gosa duraa: shirkii xiqqoo kan ibaadaa qalbii keessatti argamu

 Fkn-01)

Riyaa'i

Riyaa'iin tumaa shari'aatti : dalaga gaarii nama biraatiif mullisuu,

biratti tolchee dalaguu ykn akka isaan faarsanii isa guddisanuuf bifa jaallatamaan isaanitti mul'achuudha. Namni fuula Rabbiitii fi agarsiifanna (riyaa'i) walitti fedhe Ibaadaa kana keessatti waan biraa Rabbitti qindeesseera. Yoo silumatti ogga ibaadaa dalagu faaruu nama male fedhi tokko hin qabaanne abbichi rakkoo guddaa keessa jira. Beektonni gariin akka jedhanitti namtichi munaafiqummaa fi shirkii Islaamummaa irraa nama baasu keessa seeneera.

Riyaa'iin bifa heddu qaba. Isaanis:

1. *Hojii agarsifanna*: kun immoo akka namtichi salaatu rukuu'i fi sujuudii dheeressuun nama agarsifachuu.
2. *Dubbii (haasawa nama) agarsifachuu*: kunism akka baay'ina beekumsaa agarsifatee beekaadha jedhamuf jecha ragaa walirra oofuuti.
3. *Haalaa fi faaya agarsifachuu*: Akka mallattoo sujuudaa namatti agarsisuufachuu jecha addarratti hambifachuuti. Agarsifanna (riyaa'iin) dhorgaa akka ta'e, guddina adaba nama kana dalageefi dalagaitti makate akka balleessu ragaan heddu dhufeera. Sana keessaa tokko hadiisa Mahmuud Ibnu Labiid Rasuula dhaqqabsisee gabaase

«إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر»، قالوا: وما الشرك الأصغر يا رسول الله؟ قال: «الرياء، يقول الله عزوجل لهم يوم القيمة إذا جزى الناس بأعمالهم: اذهبوا إلى الذين كنتم ترأون في الدنيا، هل تجدون عندهم جزاء؟» .

“irra sodaatamaan waanan isinii sodaadhuu shirkii xinnoodha.” Sahaabonis shirkii xinnoon maali yaa ergamaa Rabbii? jedhan. Rasuullis ﷺ “Riyaa'iidha.” jedhan. Rabbin guyyaa qiyaamaa ogga namaaf dalaga isaaniitiin miindaa galcheef akkana isaaniin jedha. ‘Gara warra duniyaatti itti agarsifataa turtanii deemaa, mee isaan biraa miindaa argattuu laata?’’ Jedha.

Hadiisni mahmuud ibnu labiid kan biroo immoo akkana jedha. Rasuulli bahanii akkana jedhan

خرج النبي ﷺ فقال: «أيها الناس! إياكم وشرك السرائر»، قالوا: يا رسول الله، وما شرك السرائر؟ قال: «يقوم الرجل فيصلني فيزين صلاته جاهداً لما يرى من نظر الناس إليه، فذلك شرك السرائر».

“shirkii keessoo (iccitii) of eeggadha.” jedhan. Yaa ergamaa Rabbii shirkiin iccitii maali? Jedhan. Rasuullis **“Namichi dhaabbatee sagadu tokko waan namni isa ilaaluu argaaruuf jecha cinqamee sagada isaa bareechee sagaduutu shirkii icciiti.”** jedhan.

Ammas hadiisni Abii hurayrah waa’ee jara sadan jalqaba ibiddi irraa qabatuus ragaa kanaa ta’aa.

«وَهُمْ رِجُلٌ قَاتِلٌ فِي الْجَهَادِ حَتَّىٰ قُتْلُهُ، لِيَقُولَ: جَرَىٰ، وَرَجُلٌ تَعْلَمُ الْعِلْمَ وَعَلِمَهُ أَوْ قَرَا الْقُرْآنَ لِيَقُولَ: عَالَمٌ أَوْ قَارِئٌ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقُ لِيَقُولَ: جَوَادٌ». رواه مسلم

Isaanis: *Namticha jagna jedhamuuf hanga du’utti jihaada keessatti lole, beekaa ykn qara’aadha akka jedhamuuf nama beekumsa barate ykn qara’ee fi arjaadha jedhamuuf nama saddaqatee dha.* Muslimtu gabaase.

Kanaafuu riyaa’ii irraa fagaachuunii fi keessa seenuu irraa of eeguun muslimaaf barbaachisaadha.

Wantootni Riyaa’ii irraa fagaachuuf gargaaranus kunooti. Sana keessaa yaachisaan ishee:

1. Iimaana qalpii keessatti jabeessuu dha. Kun immoo kajeellaan garbichi Rabbirraa qabu akka guddatuu fi nama biraarrraa akka garagaluuf gargaara. Akkasumas iimaaniin qalpii keessatti jabaachun sababa guddaa Rabbiin ittiin jeequmsa shayxaanaa irraa nama tiksuu fi fedhii lubbuuf butamuu irraa nama eeguu dha.
2. Beekumsa shari’aa keessumaayyuu beekumsa aqiidaa Islaamaa galaa godhachuu dha. Kun immoo eeyyama Rabbiitii mokkoroo shayxaanaa irraa isa tiksa. Guddina Rabbi akkasumas dadhabinaa fi hiyyummaa namootaa isa beeksisa. Kun cuftinuu riyaa’ii jibbuu, tuffachuu fi irraa fagaachuutti nama kaasa. Ammas seensa shayxaanaa fi gowwomsaa isaa baree irraa eeggachuuf gargaara.
3. Rabbiratti hirkannaafi gowwoomsaa isaa akkasumas waan hojjatuu fi dhiisuudha. Zikroowwan shari’aa kan hamfuu lubbuutii fi shayxaanaatii dallaa taatu baay’isuudha.

4. Adaba aakhiraan guddoo ishee nama riya'i'i qabuirratti argamtu yaadachuudha. Kana keessaa inni guddaan jalqaba nama ibiddi irraa qabatuu ta'uudha.
5. Xinneenya nama riya'i'i qabuu ilaaluudha. Inni nama gowwaa fi gadi aantuudha. Sababni isaas isatu dalaga isaa kan jennataan milkaa'uuf, adaba qabrii, jabina qiyaamaa fi adaba ibiddaa irraa qulqulla'uuf sababa ta'u faaruu namaafi sadarkaa nama biratti ittiin argachuu jedhee waan balleesseef. Rabbin buluu dhisee dili hojjachuun jaalala namaa barbaada.

ولهذا لما سُئل الإمام مالك رحمة الله: مَنِ السَّفَلَةُ؟ قال: "مَنْ أَكَلَ بَدِينَهُ".

Kanaafuu Imaamu maalik “gadi aanaan namaa eenyu?..” jedhamanii ogga gaafataman “ nama amanti issaatin nyaate.” jedhan

6. Waan riya'i'i keessa seenuu irraa sababa ta'ee nama dhorku hundarratti arifachuudha. Kun immoo ibaadaa jaallatamaa dhoksuu irratti bololuu, ogga qalbiitti dhaga'amu riya'i'i ofirraa deebisuu, taa'icha warra nama faarsuu fi riya'i'i irraa fagaachuu fi kkf.

Dhuma waa'ee riya'a'aa keessatti wanti irratti dammaqsuun barbaachisu muslimni tokko muslima biraai riya'a qabda jedhee tuquun hin eeyyamamu kan jedhuudha. Riyyaa'in dalaga qalbiiti. Rabbiin male wanti isa beeku hin jiru. Riyyaa'in muslima shakkuun hoji munaafiqati. Bu'urri muslimaa nagaata'uudhda.kan inni barbaadus fuula Rabbiiti.

Garuuyeroo tokko tokko hojii isaa namatti mul'isuun muslima irraani jaallatama. Kun immoo yeroo riya'i'i irraa of amaneefi yeroo namni tolтуukeessatti isatti haa hidhatuu fedhe. Namni dalaga isaa namatti agarsiisuuf daddafe hundi riya'i'i qaba hin jedhamu.

 Fkn-02) Fakkeenyi shirkii Xinnoo kan ibaadaa qalbi keessatti argamtu:

Namni dalaga isaatiin duniyaa fedhuu dha.

Gosa kanatti kan fedhame: Namni tokko ibaadaa qulqulluu ta'e tokko sirriidhumaan bu'aa duniyaatti dhaqqabuuf jecha dalaguu dha. Dalaga isaatiin duuniyaa fedhuun kun bu'uruma isaarraa bakka hedduuti qoodama.

Iasaanis:

- Ibaadaadhaan duuniyaa male waan biraa fedhuu dhiisuu dha. Fkn horii fudhachuf jecha nama hajja'u, nama boojuu qofaaf jecha loluu fi nama waraqaan ragaa fi gahee hojii qofaa jecha beekumsa shari'aa baratu kana cufaanuu aluma tokko fuula Rabbi hin fedhu sammuudhuma isaa irrayyuu mindaa Rabbitti herreeggachuun hin dhufne. Qoodaan inni kun haraama. Dilii guddoo irraa ramadama. Shirkii xiqqoo irraayyi. Dalaga itti makates ni balleessa. Qoodaan kun dhorgamaa ta'uu fi hojii itti makates ni balleessa jechuu irratti ragaan:

A) Jecha Rabbii

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَهَا نُوقِّطُ إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُنَّ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴾١٥١﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسُ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا أَنَّسَارٌ وَحِيطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾١٥٢﴾
[هود: 15-16]

“Namni (dalaga isaatin) jiruu duniyaa fi faaya ishee (qofa) fedhe miindaa dalaga isaanii ishee dhuma keessatti guunnaafiif. Isaan achi keessatti hin hir’ifamanu. Isaan kun aakhiraatti ibidda male warra homaa hin qabne. wanni isaan duniyaatti dalagan ni bade. Wanti isaan dalagaa turan siluma kufaadha.” (Huud:15-16)

B) Hadiisa umar kan Rasuula irraa fuudhe keessatti

«إنما الأفعال بالنبات، وإنما لكل امرئ ما نوى، فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله فهو هجرته إلى الله ورسوله، ومن كانت هجرته إلى دنيا يصيبيها أو امرأة ينكحها فهو هجرته إلى ما هاجر إليه». رواه البخاري ومسلم

“dalagaan kamuu (kan fayyaa ta’ee argamu) niyyaadhaani. Cufa namaatiifuu wanta inni niyyatetu jira. Namni godaansi isaa gama Rabbii fi rasuulaa ta’e (mindaan) godaansa isaa gamuma Rabbii fi rasuulaati. Namni godaansi isaa duniyaa argachuuf ykn niitii fuuchuuf ta’e (mindaan) godaansa isaa garuma waan itti godaaneeti.” Bukhaarii fimuslimtu gabaase.”

C) Hadiisa Abii Hureeyraa isa rasuula irraa fuudhe keessatti

«من تعلم علمًا مما يبتغى به وجه الله لا يتعلم إلا ليصيب به عرضًا من الدنيا لم يوجد عرف الجنة». يعني ريحها.

“namni barumsa ittiin fuulli rabbii barbaadamu bu’aa duniyaa qofa ittiin argachuu jedhee barate foolii jannataa hin argu.”

- Ibaadaadhaan fuula Rabbiitii fi duniyaa walitti fedhuu dha. Akka nama fuula Rabbii barbaachaa fi daldalaa jechuu hajja’uu, nama fuula rabbii barbaachaa fi duniyaadhaaf lolu ,nama fuula rabbii barbaachaa fi yaala fayyaatiif soomu,nama salaataa fi qabbaneeffannaadhaa wada’atu akkasumas nama fuula rabbiibarbaachaa fi gahee argachuu baratuuti.

Inni kun irra caalaatti halaala. Sodaachisni kan dhufe nama ibaadaadhaan duuniyaa qofa fedhe irratti. Akkasumas ibaadaa heddu irratti Rabbin bu’aa duuniyaa heddu kaffaleera. Rabbi akkana jedha

﴿وَمَنْ يَقْرَئِ اللَّهَ بِمَا جَعَلَ لَهُ وَرِزْقَهُ مِنْ حَيَثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ [الطلاق: ٢-٣]

“Nama Rabbiin Sodaate qaawwa bahinsaa isaa godha. Bakka inni itti hin yaadne irraan isa nyaachisa.” (al-Xalaaq:2-3).

Ammas jecha Rabbii keessatti

﴿فَقُلْتُ أَسْتَغْفِرُ رَبِّكُمْ إِنَّهُ كَانَ عَفَارًا ١٠١٠ يُرِسلُ الْأَنْجَامَ عَلَيْكُمْ مُدَرَّأً ١١١١ وَيُمْدِدُكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَنْهِي وَيَجْعَلُ لَكُمْ جَنَاحَتِ ١٢١٢ وَيَجْعَلُ لَكُمْ أَنْهَارًا ١٣١٣﴾ [نوح: ١٠-١٣]

“Rabbii keessan irra dhiifama barbaadaa, inni dhiisaadha. Deddeebisee samii irraa (rooba) isinii ergaa. Qabeenyaa fi ilmaanis isiniif dabala. Akkasumas ooyruu fi laga illee isiniif taasisa.” (Nuuh: 10-12).

Ragaan hiika kanaan walgalu heddu. Ragaan kun ibaadaadhaan fuula Rabbii fi bu’aa duniyaa kanaa walitti fedhuun akka danda’amu akeekti. Sababni isaas bu’aan kun kan isheen dubbatamte haala ibaadaa irratti nama kaasuutiini. Qoodaan kun dalaga isa itti makate hin balleessu. Haata’u malee hanga fedhiin duniyaa niyyaa isaa gaariitti makateen mindaa ibaadaa kanaa irraa ni hir’ata.

 Fkn-03) fakkeenyi sadaffaan kan shirkii xiqqoo dalaga qalbi keessatti argamtuu:

Sababa irratti hirkachuu dha.

Sababa jechuun tumaa shari'aatti: wantoota namni wantiinni fedhu

jaallatamaan akka isaaaf argamuufi wanti jibbamaan inni sodaatu akka isarraa deebi'u duniyaafis ta'ee aakhiraadhaaf kan inni dalaguudha.

 Sababa wantoota duniyaa keessatti barbaachisan: gurgurtaa, bittaa ykn qobeenya argachuuf gahee isaarra hojachuudha. Akka adabni duniyaa irraa deebi'uuf, akka miidhaa irraa deebisuuf jkn faayidaan duuniyaa kan akka gahee, qabeenyaa ykn kan biroos isaa argamuuf jecha nama kabaja qabuun araara mootii irra barbaaduun kana keessa seena. Ammas gara nama dhukkuba irraa isa yaaluu fi kkf'n deemuun kana jala seena.

 Sababa wantoota aakhiraa: miindaa Rabbii kajeeluu fi adaba isaa jalaa nagaa ba'uuf jecha ibaadaa dalaguu dha. Jannataan akka milkaa'uu fi ibiddarria nagaa akka ta'u du'aa'ii isaaaf gochuu namarra barbaaduu fi kkf.

Ulaa kana keessatti wanti muslima irraa barbaadamu sababoota shari'aa kan bu'aan ishee shari'aan ykn yaalii sirriin mirkanaa'e fayyadamaa rabiitti hirkachuu ,wantootni kun sababuma qofa jedhanii amanuu fi fedhii rabiittiin malee wanta tokko uumuu hin dandeessu, Rabbiiin yoo fedhe sababa kanaan ni fayyada fedhus ni balleessa jedhanii amanuu dha.

Namni yoo sababatti hirkate shirkii keessa seeneera. Garuu yoo hirkanna guutuu itti hirkachuu wajjin wanti kun rabbii gaditti fayyada jedhe shirkii guddaa keessa seeneera.yoo sababa irratti hirkachuu walii fayyadaa fi miidhaan rabbuma jedhe shirkii xiqqoo keessa seeneera. Mu'uminni rabbitti hirkachuu wajjin sababa dalaguutti ajajamaa dha.

Kanarratti hundoofnee sababa dhiisanii, shari'aan dhiisu ajaje hin fayyaddu jechuun shari'aa irra soba kaa'uudha. Wanta rabbi itti ajajee fi warri beekumsaa irratti walii gale faallessuudha. Wanta aqliin murteessus faallessuudha. Kanaafuu beektoleen gariin akkas jedhan

”الاتنات إلى الأسباب شرك في التوحيد، ومحو الأسباب أن تكون أسباباً نقش في العقل، والإعراض عن الأسباب بالكليّة قدح في الشرع، وإنما التوكّل والرجاء معنى يتّألف من موجب التوحيد والشرع.“

“Tawhiida keessatti gara sababaa mil'achuun shirkiidha. Sababni sababa ta'uu isaa haquun immoo sammuun hir'achuudha. Cufaa cufatti

sababa irraa garagaluun immoo shari'aa fokkisiisuu dha. Hirkanna fi kajeellaan walitti dirqama tawhiida, aqlii fi shari'aa irraa argamuu dha.”

 Shirkii sababa keessatti argamu: Wanta sababa hin taane sababa gochuu. Yoo wantuma kanatu fedhii rabbii male ofdanda'ee dalaga jedhe shirkii guddaa dha. FKN warri taabotaa fiqabrii gabbaran ofuma dandeessee fayyaddi ykn miiti jedhanii amanu. Rabbiin sababa isa gochuu dhiisuu wajjin Rabbi sababa taasiseera jedhanii amanuu shirkii xinnoodha. Sababni isaas Rabbiin sababa taasisuu dhabuu wajjin sababummaa wanta kanaa murteessuu keessatti namichi Rabbiin of qixxesesse.

 Fkn -04) fakkenyi shirkii xiqqoo kan dalaga qalbii keessatti argamtu:

Taxayyura (hixaa ajaa ilaallachuu) dha.

Taxayyurri tumaa shari'aa keessatti: wanta argamu, dhaga'amu ykn kan birootiin hixaa ajaa ilaallachuu dha. Hiikti kanaa: Namni tokko waanta'e dalaguuf murteeffatee osoo jiruu wanta hin jaallanne argee ykn dhaga'ee wanta dalaguuf fedhu sana dhisuudha.

Faallaan hixaa badaa ilaallachuus murteen isaa kanumatti dhaqqaba. Innis wanta itti gammadan tokko arguun ykn dhaga'uun waan dalaguuf hin murteeffatin hojjachuutti isa kaasuudha.

Fakkeenyi hixaa badaa ilaallachuu:

wantootni wallaallaan durii ogga imala fedhan hojjatan simbirroo oofuu ykn kaasuu dha. yoo sinbirri kun gara mirgaa gore hixaa gaarii ilaallatu . Imala deemuufis ni murteeffatu. Yoo inni gara bitaa gore hixaa badaa ilaallata, imala kanas nidhiisa. Wallaalonni durii dubpii kana keessatti baay'inaan waan allaattii fayyadamanuuf nama hixaa badaa ilaallate cufaan ‘taxayyura’ ('allaattii ilaallate') jedhameen. Ammas Fkn hixaa badaa keessaatokko: jecha hin jaallanne kan akka “yaa salphataa.” jedhu dhaga'uu, jaartii huqqattuu foon fixatte argu, Arraagessa , urunguu ykn namticha aafaatin itti bu'e jalqaba imalaatti argee ykn jalqaba guyyaatti argee imala kana dhiisa ykn gurgurtaa fi bittaa guyyaa kanaadhiisa. Ammas ji'a akka safari ilaallachuun, lakkooofsa garii kan akka kudha

sadihii akkuma warri hoteelaa, fooqiifi kan biroos bara kana keessa dalaganu ilaallachuunis fakkeenya kanaati. Gariin isaanii lakkoofsa kana sadarkaa fooqi, waan ittin olkoramuu, taa'icha geejjiba qilleensaa (air plane) fi kkf irratti hixaa badaa waan ilaallataniif hin barreessanu.

Hixaa badaa ilaallachuun dhorkaadha shirki xiqqoodhas. Akkasumas Dalagni namni waan isa gammachiisu arguun ykn dhaga'uun dalagu ykn dalaguuf murteeffatu kana keessa seena. Kana keessaa kan hafu hixaa gaarri (fa'ali) ilaallachuudha. Innis namni hoji tokko hojjachuuuf eega murteeffatee booda wanta gaarri tokko barbaaduun argee ykn dhaga'ee ittin gammada kun immoo wanti inni hojjachuf murteeffate eeyyama Rabbitiin toltaa fi barakaa qabaata jechuun xuma'aniinaa (gadi dhaabbachuu) isaaf dabala. Hixaa kanarratti hirkachuudhaan maletti kajeellaan inni wanta kana argamsisuu keessatti Rabbirraa qubu ni dabala. Inni kun gaaridha. Fa'ali jechuun yaada Rabbitti toltaa, isa kajeelu, isaan of gargaarsifachuu isarratti hirkachuu, lubbuu gammachisuu fi qoma ballisuutti kan nama kaasuudha.

Bakka sodaa Rabiitti, Niyyaa gaariitti nama keesa. Xiyaraan faallaa kanaati. Isheen Rabbitti yaada baduudha. Wanta biraatti hirkachuudha. Kajeellaan kutuudha. Balaa eeggachudha. Keyriiraa lubbuu garaa mursiisuudha. Inni kun shari'aanis ta'ee sammuunamaatin jibbamaa kufaadha.

Ragooleen heddu kan taxayyurri (hixaan badaan) dhorkaa fi kufaa ta'uu akeektu dhufteetti. Isaan kessaa hadiisa Abdallah Ibnu Mas'uud irraa akka mirkanaa'eetti Rasuulli Rabbii ﷺ

«الطيرة شرك»

“hooddanaan shirkii dha.” jedhaniiru jedha.

Ammas ragaan xiyyaraan haraama ta'uufi fa'aliin eeyyamamuu akeeku: wanta Urwaa Ibnu Aamir gabaase akkana jedha

ذكرت الطيرة عند رسول الله ﷺ، فقال: أحسنتها الفأل، ولا ترد مسلماً، فإذا رأى أحدكم ما يكره فليقل: اللهم: لا يأت بالحسنات إلا أنت، ولا يدفع السيئات إلا أنت، ولا حول ولا قوة إلا بك»

Rasuula Rabbii ﷺ biratti hoodannaan dubbatamte. Rasuullis ﷺ “Isheen gaariin fa'ali dha. Muslima hin deebiftu. Tokkoon keessan yeroo waan isa jibbisiisu arge akkana haajedhu ‘yaa Rabbi wanni toltaa fidu si male hin jiru, kan hamtuu deebisus si male hin jiru. Mallii fi humnis kee male hin jiru.” jedhan.

Ammas akkana jedhan

«لَا عَدُوٌّ وَلَا طِبْرَةٌ، وَيُعِجِّنِي الْفَأْلُ الْحَسَنُ». قَالُوا: وَمَا الْفَأْلُ؟ قَالَ: «الْكَلْمَةُ الصَّالِحةُ يَسْمَعُهَا أَحْدُكُمْ». رواه البخاري ومسلم

“Dhukkubni eeyyama Rabbitiin male hin darbu. hooddannaan hin jiru fa’alii (hixaa gaarii) immoo nan jaalladha.” (Sahaabonis fa’aliin maali jedhan. Rasuullis ﷺ “fa’alin jecha gaarii isin dhageessanu.” jedhan. Bukhaari fi muslimtu gabaase.

Haafiz Ibnu Rajab bitaa ilaallachuun sammuu fi shari’aan kufaa ta’uu eega ibsee booda akkana jedhe

”وفي الجملة فلا شئم إلا المعاصي والذنوب فإنها تسخط الله عزوجل، فإذا سخط على عبده شقي في الدنيا والآخرة، كما أنه إذا رضي عن عبده سعد في الدنيا والآخرة، فالشئم في الحقيقة هو معصية الله، والميمون هو طاعة الله وتقواه كما قيل: إنَّ رَأِيًّا دُعَا إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ.. لَرَأَيٍ مُبَارَكٌ مَيْمُونٌ والعدوى التي تهلك من قاربها هي المعاصي، فمن قاربها وخاطلها وأصر عليها هلك، وكذلك مخالطة أهل المعاصي ومن يحسن المعصية ويزينها ويدعو إليها من شياطين الإنس، وهو أضر من شياطين الجن، قال بعض السلف: شيطان الجن تستعيذ بالله منه فیننصرف، وشيطان الإنس لا يبرح حتى يوقعك في المعصية، وفي الحديث: «الماء على دين خليله، فانيظر أحدكم من يحالل»، وفي حديث آخر: لا تصحب إلا مؤمناً ولا يأكل طعامك إلا تقني، فالمعاصي مشؤوم على نفسه وعلى غيره فإنه لا يؤمن أن ينزل عليه عذاب فييع الناس، خصوصاً من لم يذكر عليه عمله فالبعد عنه متعين، فإذا كثر الخبث هلك الناس عموماً.“

“Bitaattiin badii fi dili male hin jiru. Badiin Rabbin dallansiifti. Yeroo garbichatti dallane immoo duniyaa fi aakhiraatti salphata. Akkasumas yeroo irraa jaallate duuniyaafi akhiraatti milkaa’aa. Bitaattiin maalummaan ishee diliidha. Mirgaa’aa jechuun immoo Rabbiin buluu fi isa sodaachuudha. Akkana jedhame.”

إنَّ رَأِيًّا دُعَا إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ لَرَأَيٍ مُبَارَكٌ مَيْمُونٌ

“Yaadni Rabbiin buluutti waame. yaada barakaa’aa mirgaa’aa dha.”

Daddarbituun nama isheetti dhihaate balleessitu dilidha. Namni isheetti dlihaatee itti makatee irra ture ni bada.

Akkasumas nama badiitii fi badii gaaromsee bareechee itti nama waamu, kanshayxaana nama ta’etti makachuun nama balleessa shayxaanni nama kun shayxaana jinnii irra miidha. Salafni gariin akkana jedhe

“Shayxaana jinnii irraa Rabbitti makaenfattaa sirraa gara gala. Shayxaanni nama immoo hanga badii keessa si seensisutti hin deebi'u.”

Hadisa keessatti

”المرء على دين خليله، فلينظر أحدكم من يخالف ”

“Namtichi amantii jaalalloo isaahordofa. Tokkoon keessan nama jaallatu haailaalu.”

Hadisa biroo keessatti

«لا تصحب إلا مؤمناً، ولا يأكل طعامك إلا تقني»

“mu'uminaan male hin hiriyoomin . nama Rabbiin sodaatu male nyaata kee hin nyaatin.”

Namni dilii dalagu lubbuu isaatiifis ta'ee nama biraatiifis bitaattii dha. Adabni isarratti bu'ee nama hunda walitti qabuun hin amanamu. Keessummaayyuu namni isarratti hin mormin irraa fagaachuun isatti murtaa'aa dha. Gaafa ajaan danate namni cuftuu ni halaakama.”

Jechi Haafiz Ibnu Rajab asitti ga'e.

Gosti lammafaan gosa shirki xiqqoo :kan shirkii dalagaa ti.

Fakkeenya gosa kanaa.

Fkn -01)

Qara'uun dawaa godhachuu (ruqaa) shirkii taate dha.

Ruqaan tumaa shari'aa keessatti: wanta balaa kaasuuf ykn deebisuuf itti majenfatamuu dha.

Ruqiyaan shar'aa zikroowwan qur'aana irraa taate,du'aa'iifi majenfannaad hadiisaan mirkanoofta, du'aa'ii shari'aa kan namni ofirratti qara'u ykn namni biraa irratti qara'u akka rabbiin gosa hamtuu hundaa isatiksu, dhukkubaafi hamtuu uumama hundaa kan akka bineensaa, beeyladaa, jinnii, namaafi kan biroos akka Rabbi isa tiksuumi.

Rabbiin osoo isheen hin argamin akka isheen hin tuqne deebisuun ykn eega isheen buutee irraa kaasee deemsisee isa eega. Baay'inaan zikrii

kana qara'uu wajjin inni qara'u tufuutu barbaachisa. Akkasumas ruqiyaan qara'anii qaama nama godhamuufitti tufuun ykn harka isaatti tufani qaama isaa ittin haxaawuun yoo argameef bakka laalatu haxaawuun ni ta'a. yeroo tokko tokko bishaan keessatti qara'uun ni obaafama ykn itti naqama. Namni garin kitaaba qalama diimaan ykn kan birootiin waraqaa irratti ykn qodaa keessatti barreessuun, eegasi dhiqanii dhukkubsataa oobaasu.

Ruqaan namni dalagu gosa lamatti goodamti.

Gosti duraa: *Ruqaa shari'aati.*

Isheen ruqaa dubbatamtee dabritee dha. Akka walii galaatti eeyyamamuu ishee irratti beektonni walii galaniiru. Sharxiin ruqaa kanaa namichi dawaa godhuufi godhamuuf ruqattiin ofiin jijirama akka hinfinne amanuu qabu. Namni dawaan godhamuuf qalbi isaatin itti hirkachuu hin qabu. Bu'aan Rabbirraayyi, Ruqiyaan kun sababa shari'aati jedhee amanuu qaba. Ruqiyaan kun falfalaal irraa ykn nama falfalaan shakkamu irraa ta'uun hin qabu. Yeroo sharxiindarban kun walitti qabame hukmiin ruqiyyaa kanaa jaallatamtuudha. Dhukkuba irraa fayyuudhaaf sababa guddoodha.

Ragaan ruqiyaan nama dawaa godhamuuf sunnaa ta'uu akeeku waan Bukhaarin Aa'ishaa irraa gabaase Rasuulli ﷺ

كان رسول الله ﷺ إذا أوى إلى فراشه نفث في كفيه بـ: قل هو الله أحد، وبالْمَعْوذَةِ جميعاً، ثم يمسح بهما وجهه وما بلغت يداه من جسده. قالت عائشة: فلما اشتكتي كان يأمرني أن أفعل ذلك به

akkana turani jette. yeroo firaashi irra maxxanan (ciisan) mu'awwazataynii lachaniin ganaa isaanii afuufanii eegasii fuula fi qaama isaanii kan harki isaanii dhaqqabde cufa haxaawu. Ala dhukkubsatanu akkan dalaguuf naajajan jette.

Ragaan ruqiyyaan nama dawaa godhuuf sunnaa ta'uu akeeku immoo waan muslim Jaabir Ibnu Abdallaah irraa gabaase.

كان لي خال يرقى من العقرب، فنهى رسول الله ﷺ عن الرقى، فقال: فأتاه فقال: يا رسول الله، إنك نهيت عن الرقى، وأنا أرقى من العقرب؟ فقال: «من استطاع منكم أن ينفع أخيه فليفعل»

Eessuma qaajjibbuu irraa namaaf dawaa godhun qaba jedhe. Rasuulli ﷺ ruqiyyaa irraa dhorke. Rasuulatti dhufeeti yaa ergamaa rabbii ati ruqiyyaa

ni dhowwite animoo qaajibboo irraan dawaa godhaa akkam ta'a? jedhe.
“Namni obboleessa isaa fayyaduu danda'e haa fayyadu.” jedhan.

Gosti lammafaan: *Ruqaa dhorgamtuudha .*

Ruqaan shirkii qabdigosa kana keessa seenti. Kan isheen shirkii taatu yoo inni dawaa godhu ykn godhamuuf ruqiyyaa irratti hirkateedha. Yoo isheen sababa, qobaa ishee jijiirama hin fiddu jedhee amanaa itti hirkate shirkii xiqqoodha. Yoo Rabbii gaditti fayyaddi jedhee ykn Ibaadaa kan akka du'aa'i wanta Rabbi qofti danda'u irratti uumamaan majenfachuu fi wanta biraatif dabarsani kennuu yoo of keessaa qabaate shirkii guddoo karaa Islaamummaa irraa nama baasuudha.

Ragaan ruqaan shirkii hundi dhorkaa ta'uu akeeku jecha Rasuulli ﷺ
akkana jedhan

«إِنَّ الرُّقْيَةَ وَالْتَّمَائِمَ وَالْتَّوْلِهَ شَرٍّ»

“Ruqaan, irziinii fi wal jaallachiftuun jaarsaa fi niitii shirkiidha.”

Ammas Awf Ibnu Maalikal Ashja'iin akka gabaasettiakkana jedhe
كتاب نرقى في الجاهلية. فقالنا: يا رسول الله، كيف ترى في ذلك؟ فقال: «أعرضوا على رُقَاكِمْ، لا بأس
بالرقى، ما لم يكن فيه شرك». رواه مسلم

zeroo wallaalaa durii ruqaa goona turree kana akkamitti ilaalta yaa ergamaa Rabbii? jenne. Rasuullis ﷺ “mee ruqaa keessan narra fidaa. **Yoo shirkii keessa hin jiraanne ruqaan rakkoo hinqabu.”** jedhan. Muslimtu gabaase.

Ammas ruqaan dhorkamtuun irziin keessa kaa'amuudha. Ykn himni hin beekamne keessa jiraachuudha. Baay'inaan isheen kun ruqaa shirkii ti. Keessumaayyu yero nama gaarummaan , diinii irra gadi dhaabbachuun hin beekamne irraa ta'ee ykn kaafira warra kitaabaa ykn kan biraa irraata'e shirkii ifaa dha.

Fkn -02)

Gosa shirkii xiqqoo dalagaa irrraa kanta'e: Irzii shirkii (Tamaa'ima).

Tamaa'ima jechuun lugaa Arabaa keessatti lakkofsa hedduu tamiimaati. Isheen immoo kirri ijooleetti rarrafamtee ittiin ijaa fi KK'fn

eggatanuu dha. Wanti Arabni akkanatti moggaasaniif qorichaa fi fayyaa guutuu waan irra barbaadantuufi fakkaata.

 Tumaa shari'aatti: Wantoota eegdota dhukkubsataa, ijoolee, beeyladaafi kan biraattis balaa deebisuuf ykn kaasuuuf fannifamuudha.

 Gosowwan Irzii: kan ija eegduu fi ruqaa ishee warri nama gowwoomsu barreesse irzii fi barreeffama hiikti isaa hin hubatamne kan hedduunsaa shirkii ta'ee fi shayxaana birmachiifachuu of keessaq qabuudha. Ijoolee, beeylada, meeshaa gariitti ykn balbala manaa irratti fannisanii ija namaa deebifti, nama ykn bineensa dhukkubsate fayyifti jedhu.

Ammas wanta miilatti hidhamtu wahii wallaalaan tokko tokko du'a irraa tiksiti jedhani ijoolee isaanitti hidhu. Barakaa barbaaduuf jecha namni amartii birrii keeyyatus kana keessa seena. Amartii ijoo beekamtu ofirraa qabdu uffatani jinnii irraa tiksiti jedhanii amanu. Kirrii maqaan nama murtaa'aa ta'e tokkoo kana akka ' muhammad' jedhu keessatti barreeffame dhukkuba irraa yaaluuf jecha uffachuu ykn ofitti rarraasuun kanatti ramadama. Ammas irziin, gogaan horii fi funyoon, balbala manaa fi kkf irratti fannifamuun ija, dhukkuba ykn jinnii deebifti jedhu. Ykn dhukkuba irraa fayyuuf sababa jedhu.

Tamaa'imni kun cuftinuu haraama. Shirkii irraayyi. Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«إِنَّ الرُّقْبَى وَالْتَّمَاثِيمَ وَالْتَّوْلَةَ شَرُكٌ»

“ruqaanii fi jaallachiftuun shirkiidha.”

Ammas akkana jedhan

«مَنْ عَلَقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»

“Namni irzii rarraafate Rabbitti qindeesseera.”

Isheen shirkii irraayyi. Sababni isaas jaratu Rabbiin male wanti biraafayyaa keessatti jijijirama fiduu danda'a jechuu yaadani. Rabbiin male wanti balaa deebisu dhibamuu wajjin waan biraarra barbaadani.

Haa ta'u malee yoo namtichi irzii kana godhate ofumaaf Rabbii gaditti fayyaddi jedhee amane shirkii guddaadha. Garuu yoo Rabbumaan

qofatu fayyada jechuu amanee, qalbii isaatiin miidhaa deebisuu deessatti itti rarra'e, waan sababarratti hirkatee, wanta sababa hin taane sababa taasiseef jecha shirkii xiqqoodha. Irziwwan dubbatamee dubre hundinuu kallattii kamiinuu bu'aa hinqabu. Oduu hundee hinqabne kan wallaala, falfalaanii fi gowwoomsitoonni babal'isanuu dha. Ishee kanaan wallaala irratti seenanii gowwoomsu. Akkasumas aayatni qur'aanaa ykn zikriin shari'aa waraqaa irratti barreeffamee gogaa ykn waan biraa keessa godhamee eegasi ijoollee ykn nama dhukkubsatetti fannifamuunis irzii kana keessa seena. Eeyyamamuu isaa keessatti beektonni wal-dhabanii jiru. sababa hedduuf jecha dhorgamuu isheetu caala. Sababoонни kunis:

1. Hadiisonni dhufan walumaa galatti irzii irraa dhowwani. Hadiisni tokko illee kan kana keessaa baasu hin dhufne.
2. Irzii qur'aanaa ykn zikrii shari'aa irraa ta'e rarrafachuu gosa majenfanna fi du'aa'iiti. Haala kanarratti yoo hundoofne ibaadaa ta'a. bifa kanaan immoo qur'aanaa fi hadisa keessatti hin dhufne. Ibaadaan bu'uruma isaarrraa qur'aanaa fi hadiisa irratti hundaa'a. Ibaadaa ragaa hin qabne tolchuun hin eeyyamamu.
3. Rarrafachuu kun qur'aana, haasawa Rabbii fi zikrii shari'aa xiqqeessuu of keessaa qaba. Irziin kun mana booli seenuutu mala. Ijoollonnii fi namni biroos irra rafuutu mala. najasni tokko tokkos isa ni tuqa. Fannifachuun dhowwuun qur'aanaa fi zikrii Rabbii xinneessuu irraa tiksuu of keessaa qaba.
4. Karaa cufuuf. Irzii kana fannifachuun Rabbiin dhiisanii isheetti qalbiin rarra'uutti nama geessa. Ammas irzii biraa kan shari'aan haraama ta'uu murteesse irzii shirki qabduu fi hin qabnerville nama dhaqqabsisa. Kun immoo muslima heddu biratti argameera.

Gosti sadaffaan: Shirkii xiqqoo haasawa keessatti argamu.

Fakkeenyä gosa shirkii kanaa:

Fkn -01)

Wanta Rabbiin male jiruun kakachuudha.

Kakaan bu'urri isaa sagalee kakuutiin dursanii waan kabajamu dubbachuun waa jabeesuudha.

 Tumaa keessatti: Sagalee kakuutiin dursani maqaa ykn amala Rabbii dubbachuun waa jabeessuu dha.

Akka warri beekumsaa walii galetti kakaan eeyyamamaan jecha wallaahi, billaahi ykn tallaahi jedhu. kan biroo keesatti wal-dhabamaa dha. kakuun ibaadaa waan ta'eef waan biraatiif dabarsuun hin ta'u. Rabbiin male waan jiruun kakachuun haraama ta'a. Rasuulli akkana jedhan

«أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآيَاتِكُمْ، مِنْ كَانَ حَالَفًا فَلِيَحْلِفْ بِاللَّهِ، وَلَا فَلِيَصُمِّتْ». متفق عليه

“Dhaga’aa Rabbiin abbaa keessanin kakachuun isin dhorga. Namni kakatu Rabbiin haa kakatu. Ykn haa callisu.” Bukhaarii fi Muslimtu gabaase.

Namni waan Rabbiin male jiruun kakate, fedhu nabiyii, waliyyii, ka’abaa ykn kan biroos haa ta’uu dilii guddaa dalageera. Shirkii keessas seeneera. Rasuulli akkana jedhu

«من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك».

“namni waan Rabbiin male jiruun kakate kafare ykn shaarrake.”

kakuun waan ittiin kakatamu guddisuu of keessaa qaba. Namni waan biraatiin kakate abbaa fedheyuu haa ta’uu kabaja Rabbiif qofaa malu isaa kennuun Rabbitti qindeesseera. Yoonamichi sagalee kakuu keessatti qofa qindeesse ta’e shirkii xiqqodha. Yoo namichi kakatu isa ittiin kakatu akka suufiyyoonni heddu warri waliyyii ykn sheekii jaraa ykn du'aatti kakatanu godhanu akka rabiitti kabajuu fedhe, hinumaa kabajaan isaanii sadarkaa yoo ittiin kakatan sobuun hin taanee fi yoo Rabbitti kakatan immoo sobuun jara ga’e, kun shirkii guddaa karaa islaamaa irraa nama baasu. Sababni isaas inni ittiin kakatamaa jiru kun isaan biratti Rabbirra guddufamee waan kabajamaaruifi.

 Fkn-02)

kan shirki xiqqoo dubbi keessatti argamuu :

Rabbii fi uumama isaa biraaj sagalee ‘fi’ jedhuun wal-qixxeessu dha.

‘Fi’ dhaan walitti dabaluun wantoota sana walitti qixxeessuu of keessaan qaba. kanaafuu, ‘Fi’ kanaan Rabbiifi wanta biraal walitti dubbachuu wanta namni itti seenuu danda’u cufa keessatti haraama. Fkn “fedhii Rabbii fi keetiin.” jechuu, “kun barakaa keetii fi rabiiti” jechuu, “sii fi Rabiin malee homaa hin qabu.” jechuu ykn “Rabbii fi sin kajeela.” jechuudha. Namni jechoota kanaa fi kkf dubbate shirkii keessa seeneera. Ragaan jecha Rabbii

﴿فَلَا يَجْعَلُونَ لِلّهِ أَنْدَادًا وَلَنْتَمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة:٢٢]

“Utuu beektanuu Rabiif fakkaataa hin godhinaa.” jedhuudha (al-baqarah:22)

Ibnu Abbaas akkana jedhe

الأنداد هو الشرك، أخفى من دبيب النمل على صفة سوداء في ظلمة الليل، وهو أن يقول: «والله وحياتك يا فلانة، وحياتي، ويقول: لو لا كلبة هذا لأنانا اللصوص، ولو لا البطة في الدار لأنني اللصوص، وقول الرجل لصاحبه: ما شاء الله وشئت، وقول الرجل: لو لا الله وفلان، لا تجعل فيها فلان»، فإن هذا كله به شرك.

“Fakkiin shirkiidha. Mixii halkan dukkana keessa dhagaa gurraacha irra deemtu irra dhokattuudha. Akkana jechuu fa’iRabbii fi jiruu keettin kakadha, jiruu koottin kakadha. Ammas akkana jechuudha osoo sareen kun hin jirree hattuun nutti dhufti, osoo allaattiin mana keessa hin jirree hattuun nutti dhufti, akkanamichi hiriyyaa isaatin waan Rabbii fi ati feete jechuuti, akka namichi Rabbii fi abalu osoo hin jirree jechuuti , abaluun keessa hinseensisin. Kun cuftinuu Rabbitti qindeessuudha.”

Akka quteylaa binti safiyyi odeessitetti ﷺ yahuudaan tokko Rasuulatti dhufee ﷺ akkana jedhe

أن يهودياً أتى النبي ﷺ . فقال: إنكم تتدرون، وإنكم تشركون، تقولون: ما شاء الله وشئت، وتقولون: والكببة، فأمرهم النبي ﷺ إذا أرادوا أن يحلقوا أن يقولوا: ورب الكعبة، ويقولوا: ما شاء الله ثم شئت.

“Isin Rabbitti qixxeessitu, isatti qindeessitu, waan rabbii fi ati feete jettu ka’abaattin kakadha jettu.” Rasuullis ﷺ ogga kakachuu fedhan “Rabbii kaabaattin kakadha.” akka jedhanu isaan ajaje.

Ammas waan Rabiin fedhe eeganaa ati feete jechuuda. Haala kanaan walitti dabaluu kana shirkii jechuu yahuudicha rasuulli ﷺ ni mirkaneessani. Kana irratti hundoofnee, namichi hana dubbate kun wanti

inni gara uumamaatti hirkisee ‘fii’ dhaan maqaa Rabbiitti rarraase wantichi of danda’aa akka hin taane ni amana. Garuu kan inni itti hirkiseef wanna inni itti aanuu fi male waan biraatiifii miti. Rabbitu uumee murteesesse jechuu wajjin kun shirkii xiqqoo dha. Sababni isaas waan jechicha keessa shirkiiin jiruufi. Yoo uumamni kun of danda’eetuma Rabbiin qindaa’a jedhee kan amanu ta’e kana keessatti waa raawwachuuun isaa fedhi Rabbiitiinii mitikan jedhu yoo ta’e kun shirkii guddaadha.

Fkn-03) shirkiin xiqqoon dubbii keessatti argamuu:

Urjii irra rooba barbaaduu dha.

Anwaa’i jechuun urjii dha. Waggaan biiftuu keessa urjii digdamii Saddeettu jira. Kunis Kan akka suriyyaa fi huuti fa’i. Urjiin dhugaatii barbaaduu jechuun rooba buusuu urjiirra barbaaduu dha. Akkasumas akka wallaalonni tkko tokko godhanu rooba roobe tokko urjiitti hirkisuunis kana keessa seena. Yoo roobni yeroo urjii beekamaa keessa bu’e roobicha urjii sanatti hirkisu. Urjiiakkanaatin roobsanne jedhu. Kun rooba wasmaati ykn kun rooba suryaati jedhu. Urjiitu rooba kana buuse jedhu.

Urjiirra rooba barbaaduun bakka lamatti qoodama.

Qoodaa duraa: fedhii Rabbiitiin maletti urjiidhumti buuse jedhee amane yoo rooba gara urjiitti hirkise inni kun shirkii guddaa dha.

Qoodaa lammataa: Rabbitu urjii kana sababa godhe jedhee Rooba gara isaatti yoo hirkise shirkii xiqqoo dha. Waan Rabbiin sababa hin godhin sababa taasise, Rabbin urjii kamuu sababa bokkaa hin taasifne, kallattii kamiinuuroobaan walitti hin hiine. Rabbiin akka aadaatti rooba yeroo urjii beekamaa wahii roobsa malee urjiin walitti hin hiine.

Ragooleen heddu kan urjiirra rooba barbaaduun haraama ta’uu akeektu dhufteetti

Isaanis:

ما رواه مسلم في صحيحه عن ابن عباس ﷺ قال: مطر الناس على عهد رسول الله ﷺ، فقال النبي ﷺ: «أصبح من الناس شاكر، ومنهم كافر. قالوا: هذه رحمة الله، وقال بعضهم: لقد صدق نوء كذا وكذا». قال: فنزلت هذه الآية: ﴿فَلَا أَقِسْمُ بِمَوْقِعِ الْجُنُومِ﴾ [الواقعة: ٧٥]. حتى بلغ: ﴿رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَبِّرُونَ﴾ [الواقعة: ٨٢].

Muslim sahiiha isaa keessatti Ibnu Abbaas irraa akka odeessetti ni jedhe “**Zabana Rasuulaa keessa roobni namaaf roobe. Rasuullis ﷺ akkana jedhan ‘nama irraa gariin Rabbiin galateeffatee gariin immoo kafaree bule. Kuni tola Rabbiiti jedhan. Gariin immoo urjiin akkanaa akkanaa dhugaa jedhe jedhan.**” Aayatni “*Dubbiin akkaisaan jedhanii miti. Seensa urjiitiinin kakadhaa.*” (al-waaqi'a:75) hanga “*Rizqii keessan(galata urjiif) taasiftu. Isin (tola Rabbii) ni sobsiiftu.*” jedhu ga'utti buute.

Hiikti aayata dhumaa kun: Galata tola Rabbiin roobaan isinitti oolee taasiftu ni sobsiftu. Kun immoo rooba robe waan biraatti hirkisuudhaani.

ما رواه البخاري ومسلم عن زيد بن خالد الجهمي ﷺ قال: صلّى الله عَزَّ وَجَلَّ بِسْمِهِ صلاة الصبح بالحديبية في إثر سماء كانت من الليل، فلما انصرف أقبل على الناس، فقال: «هل تدرؤن ماذا قال ربكم؟» قالوا: الله ورسوله أعلم. قال: «أصبح من عبادي مؤمنٌ بي وكافر، فأما من قال: مطرتنا بفضل الله ورحمته فذلك مؤمن بي كافر بالكوكب، وأما من قال: مطرنا بنوء كذا وكذا، فذلك كافر بي مؤمن بالكوكب».

Wanta Bukhaarii fi Muslim Zayd Ibni Khaalid al suhanii irraa gabaasan keessatti ﷺ akkana jedhe. Halkan tokko bokkaadhaa roobee duuba rasuulli ﷺ salaata subhii nu sagachiisani. Ala sagada fixan namatti gara galanii akkana jedhan “**wanta Rabbin keessan jedhe beektuu?**” jedhan. Sahaabonis Rabbii fi Rasuulatu beeka jedhan. Rabbi akkana jedhe “**Garbeeyyan koo kaan amananii gariin immoo natti kafaranii bulan. Namni tola Rabbii fi Rahmata isaatin Roobsanne jedhe natti amaneer urjiitti kafareera. Namni immoo urjii akkanaatiin roobsanne jedhe natti kafaree urjiitti amaneera.**”

Hadiisni kun qoodaa lachan dabre ni qabata. Jechi kun kufriidha. “**Garuu yoo fedhi Rabbiitiin malee dha jedhee Rooba urjiitti hirkise kufrii guddaadha. yoo immoo sababummaadhaan itthirkise kufrii ni’imaatii, shirkii xiqqoodha.**”

ما رواه مسلم عن أبي مالك الأشعري مرفوعاً: أربع في أمتي من أمر الجاهلية لا يتراونهن: الفخر في الأحساب، والطعن في الأنساب، والاستسقاء بالنجوم، والنبياحة.

Waan muslim Abi maalikal Ash'ari irraa Rasuulatti dhaqqabsise gabaase keessatti “**wantoonni afur ummata koo keessatti argamtu dalaga wallaalaati.Isaan ishee hin dhiisanu. sadarkaadhaan**

dhaaddachuu, gosaan wal xureessuu, urjiirra rooba barbaaduufi reefka irratti iyyuudha.”

Kana hubadhu. Yeroo muslimni “waan akkanaa akkanaatin roobsanne.” Jedhu fedhiin isaa Rabbitu yeroo urjii akkanaa keessa rooba buuse jechuudha. Yoo qalbii keessatti urjiin kun jijiirama xiqqoo of danda’ees ta’ee sababummaan fiduu hin danda’u jedhee kan amanu yoo ta’e beektonni jecha kana keessatti wal dhabaniiru. Haraamas, jibbamaadhas, eeyyamamaadhas jedhameera. Jecha kana dhiisuun barbaachisaa akka ta’e mami kamuu wal dhabbi hinqabu. Jecha ishee shakkii tokko illee hin qabne kan akka ‘Tola Rabbii fi rahmata isaatiin roobsanne’ ykn ‘kun rahmata rabbii’ jedhuun bakka buusuun barbaachisaadha. Akkuma ragaa keessatti dabre isa kana inni faarfame. Isatu kan biroorras caala. ykn akkana jechuudha “kuni rooba Rabbiin yeroo urjii akkanaa nuuf roobse.” ykn “yeroo urjii akkanaa keessa nuuroobe.” fi kkf jecha iftuu walfakkeenyi keessa hin jirreedha. Jechi “Urjii akkanaatiin roobsanne” jedhu sadarkaan isaa xiqqoon jibbamuu isaati. Jecha haraama jedhutu irra jabaa dha. Sababni isaas:

1. Hadiisal qudsiin akkuma wali galaatti nama jecha kana jedhu ajina isaa hime. Jecha isaa ilaachisee immoo Rabbitti kafaran urjiitti amanan jedhe.
2. Jechi kun amantee shirkii keessa seenuuf karaa bana. Namoonni bara tokko keessa kana aadeffachuun wallaalota ykn nama booda isaani dhufu urjiirra rooba barbaaduu shirkii taate keessa naquu danada’aa.
3. Jechichumti amantee badaa nama mamsisa.
4. Jecha shari’aan filatee of keessaa qabu, innis “ Tola Rabbii fi rahmata isaatiin nuu roobe.” jedhu jecha mushrikaatiin jijiirachuu dha. Kana keessa immoo sunnaa dhiisanii mushrikatti fakkaachuutu jira. Isaanitti fakkaachuu immoo dhorgamneerra.

Jechi “urjii akkanaa akkanaatin nuu roobe.” jedhuutti dhihaatee isa fakkaatu “kuni rooba wasmiiti “ fi kkf dha. (wasmiin maqaa urjiiti).

Fakkeenyowwan biraan kan shirkii xiqqoo hedduu jiru. Ni dheerata jechuu sodaan dhiise. Isaanis:

Maqaa kabajaa Rabbiin qofaaf malu of keessaa qabu kan akka mooti mootowwani, murteersa murteessitootaa fi kkf moggaafachuu dha. Maqaa Rabbii moggaafachuu, maqaa rabbiin male waan biraatiif gabroomuu of keessaa qabu moggaafachuu, kan akka Abdirassuul, Abdul huseyniifi kkf kana keessa seena. Ammas footoon kan barakaan bida'aa taate irra barbaadamu fikan wantoota lubbuu qabanuu guddisuun, bara arrabsuunii fi waan Rabbi hin buusiniin murteessuun yoo keessa jiraate, keessumaayyuu yeroo murtee tokko keessatti ta'e, kana keessa seena.

KUTAA SADAFFAA KUFRI XIQQOO

161

Qorannoo lama of keessaa qaba.

Qorannoo duraa: Hiikaa fi hukmii isaa

Kufriin Xiqqoon dilii shari'aa keessatti kufrii jedhamee moggaafamee gara sadarkaa kufrii guddaa kan karaa Islaamaarraa nama baasutti hin dhaqqabin cufa.

Diliin shari'aa keessatti kufriidha ykn namni ishee dalage kafare jedhamtee sadarkaa kufrii guddaa islaamummaa irraa nama baasuu hin dhaqqabin hundi kufrii xiqqoo dha. Beektoleen gariin maqaa kufrii kufrii gadii jedhu itti moggaasan. Gariin immoo kufrii ni'imaa jechuun moggaasan. Inni kun fakkeenya isaa beekamaa ta'een moggaasuu dha.

Hukmiin kufrii kanaa: haraama, Dilii guddaa dha. Dalaga kaafiraa kan shari'aan dhorke. Haa ta'u male namni ishee dalage karaa Islaamummaa keessaa hin ba'u.

Qorannoo lammaffaa: Fakkeenyowwan isaa:

Kufriin xiqqoon fakkeenya heddu qaba. Isaanis:

1. Tolaa fi haqatti kafaruu: Innis tola rabbiin itti oole ofirratti beekuu dhiisuu dha. Akkasumas waan gaarii namni ittioole mormuu dha. Ragaan ifaan fakkeenya kanaa waan Bukhaarii fi muslim Abdallah Ibnu Abbaas irraa waa'ee kusuufaa keessatti gabaasani. Hadisicha keessatti rasuulli ﷺ akkana jedhan

«أُرِيتَ النَّارَ، فَلَمْ أَرْ مُنْظَراً كَالِيُومْ قَطُّ أَفْطَعَ، وَرَأَيْتَ أَكْثَرَ أَهْلَهَا النِّسَاءَ»، قَالُوا: بِمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «بِكُفْرِهِنَّ»، قَيْلَ: يَكْفُرُنَّ بِاللَّهِ؟ قَالَ: «يَكْفُرُنَّ الْعَشِيرَ، وَيَكْفُرُنَّ الْإِحْسَانَ، لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى احْدَاهُنَّ الدَّهْرَ كُلَّهُ، ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا، قَالَتْ: مَا رَأَيْتَ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ».

“Ibiddan agarsiifame. Ilaalcha nama sodaachisu akka har'aa takkaa hin argine. Hedduu warra ibiddaa dubartootan arge.” jedhan. Sahaabonis maaliif yaa ergamaa Rabbii? Jedhan. Rasuullis “ni kafaru.” jedhan. Rabbitti kafarumoo? Jedhame **“Jaarsatti**

kafaru. Tolatti kafaru. Osoo wagga guutuu tola itti ooltee eegasii wanta tokko sIRRATTI argitee, toluma tokko takkaa sirraa hin argine jetti.” jedhan.

2. Muslimni obboleessa isaa Muslimaan loluu dha. Bukhaarii fi Muslim keessatti Abdallah Ibnu Mas’ud Rasuula Rabbii ﷺ dhaqqabsiisee akka gabaasetti

«باب المسلم فسوق، وقتاله كفر».

“Muslima arrabsuun faasiqummaa dha. Ajjeesuun immoo kufriidha.” jedhan.

3. Gosa nama biraax xureessuu fi reefka du’e irratti iyyuu dha. Sahiha Muslim keessatti Abuu Hureyraan Rasuula Rabbii dhaqqabsiisee akkana jedhan

«اشتتان في الناس هما بهم كفر: الطعن في النسب والنهاحة على الميت».

“Wanti lama ummata koo keessa jiru Nama keessa jiranutti kufrii dha. Innis gosaan wal xureessuu fi reefka irratti iyyuudha.”

4. Garbichi baduu (baqachuu dha). Sahiha muslim keessatti Jariir irraa gabaafamee akkana jedha

«أيما عبد أبقي من مواليه فقد كفر حتى يرجع إليهم».

“Garbichi gooftaa isaa jalaa bade kamuu hanga deebi’utti kafareera.”

5. Abbaa isaa dhiisee nama biraatti of hirkisuudha. Bukhaari fi muslim keessatti Abiizarri Rasuula ﷺ dhaqqasisee akkana jedhan

«ليس من رجل ادعى لغير أبيه وهو يعلم إلا كفر».

“Namni osoo beekuu nama abbaasaa male jiru himate osoo hin kafarin hin hafu.”

KUTAA AFRAFFAA NIFAAQA XIQQOO

Kutaan kun Qorannoo lama of keessaa qaba

Qorannoo duraa: Hiikaa fi hukmii isaa

Nifaaqni xiqqoon namni wanta eeyyamaman mul'ifataa wanta haraama waan inni mul'ifate faallessu dhokfachuu dha.

Namni jecha karaa godhamaa, waajiba, sunnaa ykn halaala garuu faallaa waan mul'ifatee garaa keessa dhokfate qooda nifaaqa xiqqoo tokko dalageera. Gariin beektotaa sababa inni dalaga qofatti rarra'ee aqiidaa keessa hin jirreef jecha nifaaqa dalagaa jedhani moggaasan. Gariin beektotaa immoo nifaaqa nifaaqaa gadii jechuun dubbatan.

Hukmiin isaammoo haraama ,dilii guddoodha. Namni qoodaa kana keessaa tokko dalage munaafiqatti fakkaateera. Garuu wali galtee beektotaatin karaa Isalaamummaa irraa hin baane.

Qorannoo lammaffaa: qoodamaa fi fakkeenya isaa:

Nifaaqni xiqqoon qoodama heddu qaba. Isaanis:

1. Beekaatuma haala namni haasawa isaa dhaga'u dhugeessaa jiruun dubbi keessatti sobuudha.
2. Ogguma waadaa seenu niyyaa guutuu haala hinqabneen waadaaseenuudha. Eeganaa immoo waadaa kanatti hojjachuf jecha hin guutu.
3. Nama biraatiin ogga falmu falmii isaa keessatti ni jallata. Beekaatuma dhugaarrraa gara sobaatti jal'ata. Ni falma. Soba ragaa godhata. Ittiin waan fudhachuun hin eeyyamamne fudhata.
4. Nama biraatiif ni woreega. Ogga woreegu niyyaa isaa keessatti guutuu hin qabu. Eegasis woreega kanatti dalagee hinguutu.

Qoodaawwan arfan kun nifaaqa xiqqoo ta'uudhaaf ragaan hadisa Bukhaarii fi Muslim Abdallah Ibnu Amr irraa odeeysan Nabiyyii Rabbirraa fuudhee akkana jedhe

«أربُّ من كُنْ فِيهِ كَانَ مِنَافِقًا خَالصَا، وَإِنْ كَانَتْ فِيهِ خَلْصَةٌ مِنْهُنْ كَانَتْ فِيهِ خَلْصَةٌ مِنَ النَّفَاقِ حَتَّى يُدْعَاهَا: إِذَا حَدَثَ كَذْبٌ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدْرًا، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»

“Namni waa afur isa keessa jiru munaafiqa qulqulluu ta'a. Namni qoodaan kanaa tokko keessa jirus hanga ishee dhiisutti qoodni nifaaqaa isa keessa jira. ogga dubbate ni soba. Ogga woreege ni diiga ogga waadaa seenes ni faallessa. Ogga falme ni jallata.”

5. Amaanaa ganuu: kun immoo amaanaa ogga fuudhuuniyyaa ganutiin fuudhe eegas abbaatti hin deebisu. Bukhaariifi Muslim akka odeessanitti Abii Hureyraan nabiyyi rabbirraa fuudhani akkana jedhan

«آية المُنَافِقِ ثَلَاثَةُ، إِذَا حَدَثَ كَذْبٌ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أَنْتَمْنَ حَانَ»

“Mallatoon munaafiqa sadi. Oggaa dubbate ni soba, oggaa waada seenes ni faallessa ,oggaa amaanaan itti kennname ni gana.”

6. Dalagaa gaarii keessatti nama agarsiifachuu(riyaa'i): Nabiyyiirraa ﷺ akka mirkanaa'etti akkana jedhan

«أَكْثَرُ مِنَافِقِي أَمَّتِي قِرَاؤُهَا»

“Hedduun munaafiqa ummata kootii warra qara'e.”

Nifaaqa warra qara'eetti kan fedhame riyaa'iidha.

7. Jihaada irraa gara galuudha. Lubbuu ofiitti odeessuu dhiisuu dha. Muslim rasuula irraa ﷺ akka gabaasetti akkana jedhan

«مَنْ ماتَ وَلَمْ يَغْزِ وَلَمْ يَحْدُثْ بِهِ نَفْسَهُ ماتَ عَلَى شَعْبَةِ مِنْ نَفَاقٍ»

“Namni osoo hin lolini fi lubbuu ofiitti lola hin odeessin du'e damee nifaaqaa irratti du'e.”

8. Jibban namaa garaa keessa dhokfatanii ykn bakka inni hin jirretti waan inni hin jaallanne dubbachuu wajjin jaalala isaa mul'ifachu fi waan inni jaallatuun itti dhihaachuudha. Bukhaariin Muhammd

Ibnu zayd Ibnu Abdallaa irraa akka gabaasetti namoonni Abdallah Ibnu Umariin akkana jedhan

قال أناس لابن عمر: إننا ندخل على سلطانتنا، فنقول لهم بخلاف ما نتكلم إذا خرجنا من عندهم، قال: كنا نعدُّ هذا نفاقاً

"Nuti mootolee keenya irra seennee Oggaa dubannu faallaa oggaa waan achii baane dubbannuu haasofna. Abdallaanis zabana rasuulaa ﷺ Kana nifaaqatti lakkooofna." jedhe.

9. Ansaarota (warra madinaa ykn namuma diinii gargaaru) jibbuu. Bukhaarii fi muslim Anas Ibnu maalik irraa akka gabaasanitti Rasuulli ﷺ akkana jedhan

﴿آية المنافق بغض الأنصار، وآية المؤمن حب الأنصار﴾

“mallattoon munaafiqaa Ansaara jibbuudha. Mallattoon mu’uminaa Ansaara jaallachuudha.”

10. Khaliifaa sirraawaa Aliyyi Ibnu Abii Xaalib jibbuu:

Bukhaarii fi Muslim Aliyyi Ibnu Abii Xaalib irraa gabaasanii akkana jedhe

والذى فلقَ الحبةَ وبرأ النسمة إنَّه لعهد النبِيِّ الْأَمِيِّ ﷺ إلَيْهِ: «أَنَّ لَا يَحْبِنَ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا يَبْغُضَنِي إِلَّا مُنَافِقٌ»

“Isa callaa (firii) dhoosee, lubbuu uumeenan kakadhaa, Nabiyyiin ummata wallalaaf ergaman ‘Mu’umina male akka na hin jaallanne, munaafiqa male akka na hin jibbine’ naaf himaniiru.”

Fakkeenyi nifaqaq kanaa hedduu jira. Akkuma walii galaatti, namni qoodaan heddu keessatti argamee ishee dhuma irra ture rakkoo guddaarra jira. Nifaqaq guddaa keessa seenuu isaatu sodaatama. Kanaafuu sahaabonni rasuulaa ﷺ kan akka Umar, Hanzalaa fi kan biroos ofirratti sodaatan. Salafoonni gaggaariin nifaqaq xiqqoo keessa seenuu lubbuu ofitiif sodaatu.

KUTAA SHANAFFAA BIDA'AA

167

Hiika Bida'aa

Bada'a jechuun lugaa Arabaa keessatti waan haaraa tokko jalqabaniifakkii duraan darbeen maletti hojjachuudha. waan duraan uumamee fi dubbatamee hin jirre haaraa uumuudha.

Bida'aan lugaa Arabaa keessatti faallaa sunnaati. Wanta haaraa diinifi kan biroo keessatti uumamee dha.

Tumaa shari'aa keessatti bida'aan wantoota shari'aa keessa hin jirre cufaan kan akka waan tokko amanuu, dubbachuu, hojjachuu ykn hojjachuu dhiisuutiin Rabbiin gabbaruudha.

Qoodaa Bida'aa

Bida'aan wanta inni itti rarra'u ilaalchisee bakka saditti qoodama.

01

Bida'aa amantaa:-

Faallaa waan Rabbii fi Rasuulli himanii Amanuu dha.

Fakkeenyowwan bida'aa kanaa: bida'aa Rabbiin uumamatti fakkeessuu , Sifata Rabbii fi maqaa isaa mormuu, bida'aa qadara (murtee Rabbii darbe) mormuu, bida'aa jabariyyaa (Namni wanta hundaa dirqamaan hojjata male filannaa hin qabu jechuu), bida'aa filoosofii fi sammuu namaa irratti qofa hirkachuu, waliyyoonni uumama kana keessatti waa dalaguu danda'u jedhanii amanuu fi kan biroos kana keessa seena.

02

Bida'aa dalagaa:

Innis Waan Rabbi karaa hin godhiniin isa gabbaruudha. Kun immoo ibaadaa Rabbi karaa hin godhin tolchuudhaani ykn kan karaa godhame irratti ida'uufi irraa hir'isuudhaan, ykn ibaadaa bifaa harawaan hojjachuu, Ragaaan shari'aa yeroo murtaa'aa keessatti

akka dalagamu murteesse dhibamuu wajjin ibaadaa karaa godhamaa yeroo murtaa'aa kana keessatti qofa dalaguurra turuu dha.

Fakkeenyowwan bida'aa kanaa: Qabrii irratti ijaaruu, du'aa'ii biratti godhuu, masjida irratti ijaaruu, ayyanaa fi walga'ii haarawa kan ittiin Rabbi gabbaramuu fi kan biroos uumuu dha.

03 Bida'aa waa dalaguu dhiisuu:

wanta halaala ykn wanta hojjachuun barbachisu ibaadaaf jecha dhiisuu dha.

Fakkeenyowwan bida'aa kanaa: Ibaadaaf jecha foon nyaachuu fi niitii fuuchuu dhiisuu dha.

Hukmii Bida'aa

Ragooleen heddu kan bida'aan haraama ta'uun akeektuu fi namni isa tolchee fi dalage dilii guddaa akka qabu kan akeektu dhufteetti. san keessaa barbaachisaan jecha Rabbii

﴿أَمْ لَهُمْ شُرٌّ كَوْنٌ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الْبَيْنِ مَا لَمْ يَأْدِنْ بِهِ اللَّهُ﴾ [الشورى: ٢١]

“sila isaan qindii waan Rabbi hin ajajin isaaniif karaa godhu qabu moo?” jedhuudha.

Hadiisa Jaabir Ibnu Abdallaa odesesse keessatti rasuulli khuxbaa isaanii keessatti akkana jedhan

«أما بعد، فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد ﷺ، وشر الأمور محدثاتها، وكل بدعة ضلاله». رواه مسلم

“Kana booda, caalaan dubbi kitala Rabbiiti, caalaan qajeelumaa qajeeluma muhammadi, dubbiin hamtuun waan haaraa uumamte, bida'aan hunduu jallina.” jedhu. muslimtu gabaase

Hadiisa Irbaad Ibnu Saariyah Nabiyyii irraa odesesse keessatti nabiyyiin ﷺ

«عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، عضوا عليها بالنواجد، واياكم ومحدثات الأمور، فإن كل محدثة بذلة، وكل بدعة ضلاله».

“karaa kootii fi kan khulafoota sirraawoo qajeeloo ta'anii qabadhaa. Qarriffaan ciniinaa, dubbi haaraa (diinii keessatti

uumamu) fagaadhaa, dubbiin haaraan (diinii keessatti uumamu) hunduu bida'aadha. Bida'aan hunduu jallina.” Jedhani.

Haati mu'uminaa Aa'ishaan akka odeessitetti Nabiyyiin ﷺ akkana jedhan

«من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد». رواه البخاري ومسلم

“Ajaja keenya keessatti namni waan isarraa hin taane haaromse isarratti deebifama.” (Bukhaari fi muslimtu odesse).

Gabaasa muslim keessatti immoo

«من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد».

“Namni waan nuti hin ajajin dalage irratti deebifama.”

ما رواه أنس بن مالك ﷺ في قصة الثلاثة الذين أرادوا أن يزيدوا على عبادة النبي ﷺ، فقال أحدهم: أما أنا فأصلِّي الليل أبداً، وقال آخر: أنا أصوم الدهر ولا أفتر، وقال آخر: أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبداً، فقال رسول الله ﷺ: «أنتم الذين قلتم كذا وكذا؟ أما والله إني لأخشاكم لله وأتقاكم له، لكنني أصوم وأفتر، وأصلِّي وأرق، وأتزوج النساء، فمن رغب عن سنتي فليس مني». رواه البخاري ومسلم

Hadiisa Anas Ilma Maalik odesesse keessatti oduu warra sadan ibaadaa Rasuulaa ﷺ irratti dabaluu fedhanii keessatti tokkoon isaanii akkana jedhe “Ani yoomuu halkan guutuun sagada.” kan biroo immoo “Ani waggaa guutuun soomaa hin hiiku.” jedhe kaan immoo **“Ani dubartii irraan fagaadha hin fuudhu.”** jedhe. **Rasuullis ﷺ** “Isin warra akkana akkana jedhe mitii? Rabbittin kakadhaa ani isin caalaan Rabbiin sodaadha, ajaja isaas eeggadha. Haata'u malee nan sooma nin hiikas, nan salaataa nan rafas, dubartiis nanfuudha. Namni karaa koo jibbe narrayyii miti.” jedhan. Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

Sagaleewan walitti qabduun ragoolee dabran keessatti dhufte bida'aan kan namni haaromsee ittiin Rabbiin gabbaru kan hundee shari'aa keessaa hin qabne cuftinuu haraamaa ykn dhorgamaa ta'u akeekti. Bida'aan gaariin tokkollee hin jiru. Sagalooni walitti qabattuu taate : “Wanta.” qur'aanaafi hadiisa darbe keessatti “wanti harawni hunduu bida'aadha.”, “bida'aan hunduu jallina.” fi “dalaga kamuu.” jechoowwan jedhan kun cuftuu walitti qabattuudha. Bida'aan hundinuu haraamaa fi dhorgamaa ta'u mul'ifti.

Jecha nama fedheetiin jecha rasuulaa ﷺ faallessuun muslimaaf hin eeyyamamu. Jecha nama biraatiin kan rasuulaa faallessuun hidhannoон inni rasuulattii qabu dadhabaa ta'uuf ragaadha. Akkasumas jaalalli inni rasuulaa ﷺ qabu dadhabaa ta'uu akeeka. Sababni isaas jecha nama biraatii fi fedhii lubbuu isaa karaa rasuulaa ﷺ waan caalchiseef. Imaamu maalik irraa akka odeeaffametti akkana jedhan

«من ابتدع في الإسلام بدعة يراها حسنة فقد زعم أن محمدًا ﷺ خان الرسالة؛ لأن الله يقول: **﴿الْيَوْمَ أَكَمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾** فما لم يكن يومئذ ديناً فلا يكون اليوم ديناً.»

“Namni Islaamummaa keessatti bida’aa haaraa kangaariidha jedhee yaadu tolche, dhugaatti Muhammad ﷺ ergaa Rabbii gananiiru jechuu isaati. Rabbiin “*Amantii keessan har'a isinii guuteera.*” jedha wantootni guyyaan san amantii hin ta'in har'a amantaa hin ta'u.”

yeroo garaa garaa keessatti bida’aa irraa dhorguun sahaabota irraa mirkanaa’ee jira.

Imaamu Abuu Is-haaq Ashaaxibiyyi Al-maalikiyyiin, bida’aan badaa fi fokkataa ta’uu isaa irratti walii galtee sahaabotaa, taabi’ootaa fi kan warra booda dhufees gabaseera. Kuni walii galtee citaa miti sirriidha. Sahaabota tokko irraayis ta’ee taabi’oota irraa bida’aa wayii geessisan ykn waa’ee isaa laaffisan jechuun hin mirkanooofne. Hinumaayyuu kan Abdalla Ilma umarirraa mirkanaa’e

«كل بدعة ضلالة، وإن رأها الناس حسنة.»

“Osoma namni gaarii se’eyyuu bida’aan cuftuu jallina.” jedhe.

Bida’aan cuftinuu haraamaa badaadhasi. Kan sadarkaa shirkii fi kufrii dhaqqabus haa ta’uu kan hin dhaqqabinis badiin isaa guddaa dha. Bida’aan shirkii fi kufriitti hin dhaqqabin illee sababa shirkii fi kufriitti nama seensisu ta’a. Namni diinii keessatti balbala bida’aa ofitti bane, ykn goса bida’aa wahii gaariidha jedhe, innii fi namni isa hordofu illee, yeroo baay’ee daangaa itti dhaabbatu shirkii guddoo ykn kufrii guddoo malee homaa hin qabu.

Bida’oonni heddu. Heddus dubbannee dabarsineerra.

Bida'aa dalagaa gurguddoo sadii kan baay'inaa argamtu adda adda baaseen dubbadha. Bida'aan isheen kun sadarkaa shirkii guddoo hin dhaqqabdu. Haata'u malee bida'aa kana dalaguunii fi waa'ee isaa laaffisuun shirkii guddaa keessa nama seensisa.

01 Bida'aan duraa: Tawassula bida'aa taate.

Tawassulli lugaa Arabaa keessatti waan tokkoon wanta birootti dhihaachuu dha. Namni dalaga murtaa'an, kennaa beekamaan, firoomaan ykn wanta biraatiin namatti dhihaatee waan barbaade argatuun kana irraa ramadama. Tawassulli seera shari'aa keessatti hiika lama qaba.

Hiika ulaa du'aa'ii qofaan wal ilaaluu: Innis namni Rabbiin waammatu wanta du'aa'iin isaa qeebalamuuf sababa ta'u dubbachuu isaati ykn namni gaariin du'aa'ii akka isaaaf godhu barbaaduudha.

Tawassulli bu'uura isaarrraa bakka lamatti qoodama.

02 Qoodaan duraa: Tawassula karaa godhame

Qoodaan kun gosa heddu of keessatti qabata. Akka armaan gadiitti walitti qabuun ni mijaa'a.

1. Maqaa fi sifata / amala isaatiin Rabbitti dhihaachuu dha. Rabbi akkana jedhe

﴿وَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْمُسَمَّىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ [الأعراف: ١٨٠]

“Rabbi maqoolee gaggaarii qabaa ittiin isa kadhaa.”

Kun immoo maqaa Rabbii cufaan isa kadhachuu dha. Fakkeenyaaaf yaa Rabbi akka naaf dhiiftun maqoolee kee gaggaariin sikadha. Ykn maqaa Rabbii beekamaa ta'e kan wanta inni kadhatuu walitti dhefeenya qabuun kadhata. Yaa Rabbiin mararfataa taate na mararfadhu akka jechuuti. Takkii yaa Rabbiin marartataa gara laafaa taate akka namararfattun sikadha jechuudha. Ykn immoo sifata isaa cufaan Rabbiin waammachuudha. Yaa Rabbi akka nyaata halaala naa kennitu amala kee olaanaa dhaan si kadhadha jechuudha. Takkiin sifata Rabbii wanta inni kadhataaruun walitti dhufuu isaa kadhata. Yaa Rabbi ati irra dabraa, irra dabruu jaallattuu (badii irra)

irra naa dabri jechuu faadha. Yknakkana jedha yaa Rabbi ati jabaa injifataadhaa ummata kaafiraan kana irratti nu gargaari.

- Jalqaba du'aa'ii keessatti Rabbiin faarsee Nabiyyii ﷺ irratti Rahmata buusa.

Hadiisa Fadaalah Ibnu Ubaydi keessatti akka mirkanaa'etti Nabiyyiin Rabbii ﷺ namticha Osoo Rabbiin faarsee nabiyyii irratti Rahmata hin buusin du'aa'ii kadhatu dhaga'anii

«عجل هذا»، ثم دعا به ف قال له: «إذا صلى أحدكم فليبدأ بتحميم الله والثناء عليه، ثم ليصل على النبي ﷺ، ثم ليدع بما شاء». .

“inni kun ni arifate.” jedhan. Eegasii namicha waamanii akkas jedhaniin **“Tokkoon keessan yeroo sagadu Rabbiin faarsuu fi isa jajuun haa eegal. Eegas Nabiyyii irratti Rahmata haa buusu. Kana booda waan fedhe haa kadhatu.”**

وسمع رسول الله ﷺ رجلاً يصلي فمجّد الله وحمده، وصلى على نبيه محمد ﷺ، فقال ﷺ: «ادع تجب، وسل تعط». .

Ergamaan Rabbii namticha salaata kassa Rabbiin guddisee isa faarsee, nabiyyii irratti Rahmata buuse dhaga'anii **“waammadhu siif owwatamaa, kadhadhu siif kennamaa.”** Jedhani.

Kalimaa tawhiidaa ‘Laa ilaaha illallah’ jedhuun Rabbiin jajuun kana irraayyi ramadama. Isheen faaruu caaltuu ittin Rabbin faarsanuudha. Nabi yuunus garaa qurxummii keessa taa'ee isiidhaan Rabbitti dhihaate. Kana booda akkana jechuu nabiyyi irratti Rahmate buusa “gabbaramaan dhugaa Rabbiin male hin jiru, yaa Rabbi Muhammad irratti Rahmata buusi, yaa Rabbi naa dhiisi.” Suuraan faatihaa illee faaruu dhuma kana irraa lakkaa'amtii. walakkaan duraa Rabbiin faarsiti, dhumti ishee du'aa'ii dha.

- Wareega isa dubbachuun isatti dhihaachuudha. Akkuma qur'aana keessa jiru

[رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْنَا عَلَيْ رُسُلِكَ] [آل عمران: ١٩٤]

“yaa Rabbi waan ergamaa kee irratti nuuf baallamte nuuf kenni.”

‘Yaa Rabbi nama si waameef owwaachuu baallamtee naa owwaadhu’ jechunis isuma irraayyi ramadama.

4. Dalaguma Rabbiitiin isatti dhihaachu: Akkana jechuufaan ‘yaa Rabbiin guyyaa badrii Muhammadiin ﷺ tumsite kaafira irratti nu tumsi’.
5. Ibaadaa isaa kan qalbii, qaamaa fi arrabaatiin Rabbitti dhihaachuudha. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّهُ كَانَ فِيْئِقُّ مِنْ عِبَادِيْ يَقُولُوْبَ رَبِّنَا أَمَّا فَاعْفَرْ لَنَا وَأَرْجِنَا وَأَنَّتْ خَيْرُ الرَّحِيْمِ﴾ [المؤمنون: ١٠٩]

“Qoodaan tokko garboota koo irraa yaa Rabbi nuti amannee (badii) keenya nuu dhiisi numararfadhu jedhu.”

Akkuma seenaa warra olqaa sadan keessa jirutti tokkoon isaanii tola haadhaa fi Abbaadhaa ooleen Rabbitti dhihaate kan lammataa immoo miindaa hojjataa eega dabaleefii guutee kennuu dhaan Rabbitti dhihaate. Kan sadaffaa immoo badii dhiiseen Rabbitti dhihaate. Cufti isaaniituu dhuma du’aa’ii isaanii kassatti “yaa Rabbi yoon kana fuula kee barbaacha dalageef waan nuti keessa jirru nurraa saaqi.” jedhan.

Yaa Rabbi jaalala ani sii qabu, kan nabiyii keetii, ergamoota kee cufaa fi waliyyoota keetii qabuunan ibidda irraa akka bilisa na baaftu sikadha jechuun kana irraa lakkaa wama. Ykn yaa Rabbi ani fula kee barbaachan raamadaana soomee milkuu duniyaa fi aakhiraan naa kenni jechuu fa’i.

6. Haala keessa jiruu, fi rahmata Rabbii fi gargaarsa isaa akka barbaadu dubbachuun Rabbitti dhihaata. Du’aa’ii Muusaa keessa akka jirutti

﴿رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ﴾ [القصص: ٢٤]

“yaa Rabbi tola ati natti buufte ani haajomaadha.”

tola akka haajomu dubbachuun gama Rabbiitti dhihaate. Namni du’aa kadhatus akkana jechuun isuma irraa lakkaa’ama ‘yaa Rabbi ani dadhabaadhaa, azaaba qabrii fi azaaba jahannamaa danda’ee hin baadhuu irraa na qulqulleessi’. Ykn yaa Rabbi dhukkubni na

laalessee irraa na fayyisi jedha. Badii ofiitti amanuunii fi Rahmata Rabbii fi dhiifama isaa akka haajomu mul'isuun kana keessa seena. Akka jecha Rabbii keessa jirutti

﴿رَبَّنَا ظَلَمَنَا أَنفُسَنَا وَإِنْ لَّهُ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمَنَا لَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾ [الأعراف: ٢٢]

“yaa Rabbi of miineerraa, yoo ati nuu dhiiftee nun mararfanne warra badu irraa taana.” (a'araaf: 23)

7. Waan Rabbiin isaanii qeebaluun kajeelamuuf jecha du'aa'ii namoottan gerggaariitiin Rabbitti dhihaachuudha. Kun immoo muslima fayyaa jiru irra barbaaduudhaani. Akkuma ilmaan ya'aqoob abbaa isaaniitiin

﴿قَالُوا يَتَأَبَّانَا أَسْقِفْرُ لَنَا دُنْوِنَا إِنَّا كُلُّا خَطَّابٍ﴾ [يوسف: ٩٧]

“yaa abbaa keenya badii keenyaaf dhiifama nuu barbaadi nuti dogongorreerraa.” jedhan.

Akkuma namichi baadiyyaa du'aa'ii roobaa rasuula irra barbaadnaan kadhatan, akkuma dubartii tokko qaamni ishee akka hin saaqamne du'aa'ii kadhachuu rasuula irra barbaadde. Akkuma jabana umar keessa umarii fi sahaabonni isaa wajjin turan akka Rabbi bokkaa buusee isaan obaasu Rabbiin kadhachuu Abbaas irra barbaadan. Sababa ragaa keessatti karaa godhamuu isaa wanti akeeku dhufee fi warri beekumsaas irratti walii galanii jecha tawassuloonni kun hunduu sirridha.

03 Qoodaa lammaffaa: Tawassula dhorgamaa

Tawassulli qaama du'aa'ii keessaa tokko. Du'aa'iin immoo akkuma hadiisa keessatti dhufetti

”الدّعاء هُوَ العبادة“

“Du'aa'iin ibaadaadha.” jedhame ibaadaa irraayyi.

Ibaadaa ragaa shari'aa keessetti hin dhufne uumuun haraama akka ta'e ragooleen sirrii fi iftuu taate dhufteetti. Tawassulli ragaa shari'aatin hin dhufin cuftinuu bida'aa fi haraama.

Fakkeenya tawassula dhorgamtuu

1. Qaama nabiyyii, gabricha gaarii, ka'abaa ykn kan biroo wanta sadarkaa qabutiin Rabbitti dhihaachuudha. “yaa Rabbi akka na mararfattun qaama abbaa keenya Aadamin si kadhadha.” jechuu faadha.
2. Haqa nabiyyii, gabricha gaari, ka'abaa ykn kan birootiin Rabbitti dhihaachuudha.
3. Kabajaa nabiyyii ykn gabricha gaariitiin ykn barakaa isaatiin ykn haqa qabrii isaatin Rabbitti dhihaachuudha.

Tawassuloota kanaan Rabbiin kadhachuun muslimaf hin eeyyamamu. Kanaafuu sahaabaan tokko ykn taabi'iin tokko tawassula kanaan Rabbitti dhihaate jechun gabaasa nagaa mul'attuu taate keessatti hin mirkanofne. Osoo gaarii ta'e gara isaatti nu dursu turan. Du'aa'iin heddu isaan irraa fuudhamteetti, garuu tawassulli kun keessa hin jiru. Kun immoo walii galtee sahabotaa fi taabi'oottaa kan tawassulli kun cuftinuu karaa godhamaa miti jedhu agarsiisa. Kunimmoo kallatti kamiinuu sadarkaan ykn kabajaan nabiyyootaa ykn namoota gaggaarii hir'achuu hin agarsiisu. Namni kana yaade dogongoreera. Sadarkaan nabiyyootaa fi saalihootaa guddoodha. Kabajni isaanis cimaadha. Haa ta'u malee kabajaan isaanii sadarkaa mataa isaaq qofa. Jiruu isaanii keessatti duniyaa fi aakhiraatti abbaa fedhaniif jaarsummaa dhaabbatu. Namni biraa qaamaa fi kabaja isaaniitiin Rabbitti dhihaachuu akka qabu wanti akeeku hin jiru. Akkasumas du'aa'ii keessatti uumamaan Rabbi irratti kakachuun nama tokkoofuu hin eeyyamamu.

Rabbiin malee kakachuun silumaa hin eeyyamamu. Wanta biraatiin Rabbi irratti kakachuun immoo akkam ta'a! Ammas haqa ebeluutiin Rabbiin kadhachuun eenyuufuu hin eeyyamamu. Haqni Rabbii garbicha irra jira. Haqni garbichi Rabbi irraa qabu kan inni ofitti dirqama: godha mu'umina tumsuu, warra isa qofa gabbare adabuu dhiisuu, du'aa'ii owwaachuu fi mindaa kaffaluufii dha. Rabbitti ittin dhihaachuun kan eeyyamamu jaalala nabiyyootaa, waliyyootaa fi saalihootaaf qabuuni. Wanta biroo kan kana fakkaatuun illee Rabbitti dhihaachuun ni danda'ama.

Warri tawassula bida'aa eeyyaman ragaa irratti hirkatan tokkoyyuu hin qabanu. Hadiisaa fi oduulee kan kabaja nabiyyi keenyaa tii fi kan

birootiin Rabbitti dhihaachuutti kakaftu ragaa godhatani. Garuu cufti isiiuu tol famtuu dha ykn laaftuudha. Irratti hin hirkatamu. Akkasumas hadiisa Abii sa'iid isa haqqii warra isa kadhatuu fi masjiida deemuutiin Rabbitti dhihaachuun keessa jiru ragaa godhatan. Inni immoo hadisa dadhabaadha. Osoma sahiha ta'eeyuu haqqiin warra Rabbiin kadhatuu isaaniif owwaachuu dha. Akkasumas kan warra masjiida deemuu miindaa kaffaluudha. Owwaachuuni fi mindaa kafaluun sifata ykn amala Rabbiiti. Sifata Rabbiitiin isatti dhihaachuun akkuma dubbannee dabarsinetti tawassula eeyyamamadha. Akkasumas hadiisa sahiha kan tawassulli dhorgomaan isaan niyyatan ni ta'a jechuu hin akeekne ragaa godhatan. Hinumaayyuu hadiisni isaan ragaa godhatan tawassulli gosti kun dhorgaa ta'uun akeeka. Innis tawassula umarrii fi sahaabonni Abbaasiin Rabbitti dhihaatani. Erga hedduun muslimaa tawassula rasuulli karaa godhan irraa garagalanii tawassula bida'aa ishee dursiisanii , tawassula dhorgamaa kan Rabbi karaa hin godhiniin isa kadhatanii, gariin isaanii gama qabrii deemani kabajaa fi qanama abbaa qabriitii Rabbitti dhihaatanii, dalagni kun hedduu isaaniitii fi nama isaan hordofee dalaga isaaniitin gowwoomfame hunda tawassula shirkii kan karaa Islaamummaa irraa baasu keessa seensie. Du'aa/ reefka kadhachu eegalani. Wanta gaarii fiduu fi waan hamaa deebisu irra barbaadan. Ykn Rabbiin biratti akka jaarsummaa isaanii dhaabbatanu du'aa irra barbaadani.

Kanaafuu tawassula bida'aa kan ragaan sirriin itti hin dhufin kana irraa fagaachuun muslima cufaaf barbaachisa. Tawassulattii kana sahaabonii fi taabi'oонни cufti irraa gara galaniiru. Hedduun salafaa fi khalafaa haraamummaa ishee murteessaniiru. Warra ishee laaffisu birattuu sadarkaan ishee xiqqoon walfakkaattuu (shubahaa) dha. Akkuma rasuulli odeessonitii ﴿ Namni wanta walfakkaattuu irraa fagaate diiniisaa qulqulleesseera. Muslimni du'aa'iwwan heddu kan qur'aanaa fi hadiisa keessatti dhufan, akkasumas sahaabota irraa mirkanaa'an ishee kana irra dursa. Tawassula bida'aa kana kan rasuulaa dura buusee itti hin dhiphisu. Owwaatamuun osoo hafuu nageenyumti tawassula akkanaa dhiisuu keessa jira.

Hadiisa keessatti akka mirkanaa'etti du'aa'in qeebalamuuf sababa hedduu jira. Akkasumas diliin dhiifamuuf sababni heddu akka jiru

qur'aannii fi hadiisni ni mirkeneessa. Wanti ilma namaa yaachise kan argamuuf, wanta barbaachisaa kajeelu kan ittiin mirkaneeffatu, wanta inni sodaatu kan irraa deebisu sababa hedduutu jira. Sababa kana keessaa inni guddaan Rabbiin sodaachuu fi rasula ﷺ irratti rahmata buusuudha. Tawassula bida'aa irra kana dursuun muslimaaf ni barbaachisa.

04 Bida'aa lammaffaa: Ayyaanaa fi walga'ii bida'aa tolchuu

Rabbiin warra Islaamaatiif iidii lama kan isaan tola Rabbiin isaanitti oolee ibaadaa caalaadhaan isaan dhaqqabsiise akka gammadanuuf karaa godheera. Isaanis iidal fixrii fi iiidal ad-haadha. Akkasumas iida 3^{ffa}a kan torbee keessa deddeebi'u guyyaa juma'aa karaa godhe. Guyyaa kanatti muslimoonni salaata juma'aa fi gorsa khuxbaa dhaggeeffachuuf walitti qabamu. Innis iida sadhaataa (comparative) ti. Ayyaanaa fi walga'ii biroo kan guyyaa ykn ji'a takkii waggaa keessa deddeebi'u uumanii ittiin Rabbiin gabbaruun muslimaaf hin eeyyamamu.

Yeroo tokkollee kan akka halkanii, guyyootaa, ji'ootaa ykn waggoottaa, yeroon kun caalaa (filatamaa) ta'es ta'u baatee, ibaadaa murtaa'aa kan shari'aan yeroo kanaan hin qophxeessiniin kophaa baasuun hin eeyyamamu. Kuni bida'aa tolfamtee dha. Kanaafuu sahaabaa ykn salafa ummata kanaa beekamaa ta'e tokko irraa namni halkan murtaa'aa ta'e tokko ibaadaa beekamaa wahitiin kophaa baase hin jiru. Kun immoo akka inni karaa hin godhaminiti walii galuu isaanii agrsiisa. Hinumaayyuu garii sahaabotaa irraa namoottan ji'a garii ibaadaan kophaa baase irratti mormiin dhufeera. Bara isaanii keessa namni isaan faallesse hin beekamne. Muslimoonni heddu bara boodaa keessa ayyaana, wal-ga'ii fi ibaadaa yeroo heddu keessatti kan ragaan sirri ta'e karaa godhamuu isaa akeeku hin jirre uumaniiru. Yeroon kun bakka saditti qoodama.

1. Guyyaa shari'aan isa hin kabajin. Guyyaa kana keessa uumamni dubbii beekamaa qabu hin uumamne . Fkn jalqaba khamisaa ji'a rajabaa irraa, halkan juma'aa itti aanuu. Halkanii fi guyyaa kana wallalonni gariin guyyaa khamisaa sana soomani, halkan itti aanu dhaabbanii salaata raghaa'iba jedhamtu salaatuun ishee kabaju. Kun cuftuu ragaa hin qabu, bida'aa dhorgamtuuudha. Bida'aan kun kan isheen uumamte waggaa dhibba afur booda. Gariin isaani hadisa sadarkaa ishee dubbattu kaa'ani. Kun immoo walii gala

beektotaatiin hadiisa tolfamtuudha. Akkasumas hadiisni sadarkaa sooma rajabaa dubbattu dhufteetti. Ammas hadiisni sadarkaa salaata garii guyyaa ykn halkan rajabaa dubbattus dhufteetti. Hadiisni kun cuftuu da'iifa ykn kan namni tolcheedha. Soomaan ykn waan biraatiin rajaba kabajuu irraa dhorgaan ykn jibbaan sahaabota garii irraa mirkanaa'eera. Garii isaanii irraa akka mirkanaa'etti immoo ji'a rajabaa kabajuun hojji jaahiliyyati. Namni isa kabaje jaahiliyyaatti hidhateera.

2. Guyyootaa fi halkan shari'aan sadarkaa isaanii kaase: kan akka guyyaa Arafaa, iida lachan, muharramiin kurnaffaa (aashuuraa'a), laylatul qadrii, halkan walakkaa sha'abaanaati. Yeroowwan kana keessa ibaadaan shari'aan jiraatti akeke hojjatamuun ni jaallatama. Ibaadaa shari'aa keessatti hundee hin qabne uumuun hin eeyyamamu. Kan akka salaata alfiyyaah (kumaa) halkan walakkaa sha'abaanaa keessatti sagadamu hijraa irraa jaarraa shanaffaa keessatti uumamte. Guyyaa arafaa magaalaa keessa deemanii walbaruun, guyyaa ashuuraa'aa ayyaaneffachuuun kana keessatti ramadama. Akkasumas ibaadaa haga yeroon kabajamaan kun dhufuu deddeebi'u kan ragaan shari'aa hin akeekin akka laylatul qadrii umraan ykn zikrii addaatiin takkii salaata adda ta'e kan waggaan cufa keessa deddeebi'uun adda baasuun hin eeyyamamu.
3. Guyyaa fi halkan uumamni barbaachisaan keessa uumamee, garuu wanti sadarkaa ishee akeeku ykn guyyaa saniin Rabbiin gabbaruu fi ayyaaneffachuuun ni ta'a kan jedhu shari'aa keessatti hin dhufneedha.

Yeroowwan kana keessaa tokko halkan israa'ii fi mi'iraajiin (isa rasuulli ﷺ keessa baytal maqdisiin dhaqanii samii bahan) jedhamuu dha. Garuu ragaan halkan kana daangesse hin jiru. Halkan kana keessaa tokko ammas halkan Rasuulli ﷺ kessa dhalatan jedhamu. Ragaan ji'aa fi guyyaa isaan keessa dhalatan daangessu dhibamu wajjin wal-dhabbi beekamaatu keessa jira. Ubaydiyyoonni Raafidaa kan jaarraa afraffaa hijraa irraa ta'an dhalooni Rasuulaa ﷺ ji'a rabi'al awwal jedhanii murteessan. Haa ta'u ragaan jecha kana gargaaru hin jiru. Ji'a kana keessa ummanni muslimaa musibaa (rakkoo) guddaa, du'a rasuulaatiin, tuqaman. Duuti Rasuulaa ﷺ wal dhabbi tokko malee

ji'a rabi'al awwal keessa. Guyyaan kun guyyaa Rasuulli keessatti du'e ta'uu wajjin Ubaydiyyoonni yeroo Misiraan bulchan guyyaa kudha lamaffaa filatani dhaloota Rasuulaatiin gammaduu dha jedhanii ayyaana keessatti geggeessan. Hedduun Ubeeeydiyyoota kanaa immoo jallataa warra Islaamaa fi ergamaa Rabbii jibbuudha. Gariin isaani gooftummaa falmatan. Mata dureen isaani Al-haakim Biamrillaahil Ubeeeydii isa duruuziin haga ammaatti gabbaranuudha. Qaraamixaan warri nama hajjii godhu arafaa keessaa fi ka'abaa biratti ajjeesanis isaanuma ykn hordoftoota isaanii irraayyi. Gamtokkee ka'abaa diiganii hajaral aswadiin fuudhanii waggaa dheeraa booda malee hin deebifne.

Ubeeeydiyyoonni hijiraa irraa jaarraa arfaffaa keessatti argaman jalqaba nama ayyaana mawlidaa 363 A.H. yeroo Misiraan bulchan keessa dhaabeeti.

Ubeeeydiyyoonni jallatoon kan gariin isaanii Rasuula ﷺ jibbuun beekamee murtaa'e gammachuu du'a isaaniitiif jecha ji'aa fi guyyaa isaan keessa du'an filachuun isaanii waan sammuu namaa irraa fagaattuu miti. Garuu namaaf gammachuu dhaloota isaaniiti kan jedhu mullifataniiru.

Salafoonni gaggaariin warri jaarraa filatamtuu sadanii, durri isaanii immoo sahaabota rasuulaa kan ta'e, ayyaana kana hin geggeessine jechuu irratti warri beekumsa walii galaniiru. kanaafuu jaalala guddaa rasuulaa ﷺ qabachuu fi khayriirratti bololu wajjin dalaga isaas ta'ee karaa godhamaa dha jechuun warra jaarraa filatamtuu sadani irraa hin dhufne. Kun immoo karaa godhamuu dhabuu isaa akkasumas ayyaanni namni tolche cufti dhorgamuu isaa irratti walii galtee sahaabota rasuulaatiif fi cufa salafa ummata kanaati.

Ala hedduun muslimaa walga'ii guyyaa kanaa keessatti shii'aa Ubeeeydiyyootaa hordofu, akkasumas kiristaana warra waa'ee Isaa keessatti daangaa dabree isa gabbaranii yaadannoo dhaloota isaatiin walga'ii geggeessan hordofanu, wanti kun bida'aa biraa kan akka rasuulatu ayyaana kanatti hirmaata jedhani ka'anii dhaabbachuutiin isaan ga'e. Kun immoo kijiba namoottan beekumsa qabna jedhan warra ayyaana kana keessatti olka'anu uumaniidha. Wallaalonni isaan dhugoomse. Ammas bida'aa kan akka zikrii walga'ii, dibbee

rukutuu fi kan biroos wanta haraama ta'e hojjachuudhaan isaan ga'e. Hinumaayyuu ayyaana kana kabajuun hedduu nama isa kabajuu shirkii guddoo keessa seensise. Kun immoo waa'ee rasuulaa keessatti daangaa darbani garii sifata Rabbii kan eenyunuu isaan hin qindoomne rasuulaaf kennani. fKN akka ghaybii(fagoo) beekuu, fayyaduu, miidhuu fi kan biroos ni kennaniif. Hedduun isaanii immoo shirkiin keessa jiraachuu wajjin qasiidaa bawsirrii qara'an.

Bida'aan cuftinuu abbaa isheettiakkana hojjatti. Kun immoo jecha rasuulaa ﴿ dhugoomsa

«كُل بَدْعَةٍ ضَلَالٌ»

“Bida'aan cuftinuu jallina.” isheen jallina gama jallinaa geessituu dha.

Akka wali galaatti muslima lubbuu ofitii fi ilma ofirra Rabbii fi rasuula jaallatuuf tarkaanfii fi addeemsa rasuulaa irra deemuun, qur'aana isaaniratti bu'e qara'uu fi haffazuun, sunnaa fi seenaa isaani cufa halkani fi guyyaa wagga keessa barachuufi haffazuun, yeruma handaayyuu Rahamataa fi nageenya isaanitti buusuu baayisuun keessaayyuu immoo torban keessaa halkanii fi guyyaa juma'aa baay'isuun barbaachisaadha. Yeroo du'a rasuula isaa raafidaan Ubeydiyyaa waqta dhaloota isaaniiti jedhanii murteessan keessa ayyaana dhaabuun, seenaa isaani fi qasiidaa shirkii qabduu fi hin qabne illee wagga keessaa halkan tokko qara'uun jaalala rasuulaatii miti. Kun karaa Rasuulaatis miti. Bida'aa dhorgamtuu taate diini keessatti dabaluudha. Akkasumas karaa rasuulaatii fi sahaabota isaani dhiisanii karaa kaafiraatii fi Raafidaa hordofuutu keessa jira. Muslimni nafsii ofiitiif karaa lachan keessa kan fedhe haa filatu.

Bida'aa sadaffaa: zikriiwwan bida'aa taate.

Bu'uuruma irraa zikriin (Rabbiin dubbachun) bakka lamatti qoodama.

Zikriiwwan karaa godhame.

Zikriiwwan heddu kan namni ishee jechuunii fi yeroo itti dabarsuun barbaachisu qur'aanaa fi hadiisa keessatti dhufteetti. Zikriiwwan heddu kan namni dalaga halkanii fi guyyaa dalagu keessatti jechuun barbaachisu (jaallatamu) dhufteetti. Akkasumas zikriin yeroo, haalaa fi

ibaadaa addaa addaa keessatti jechuun barbaachisus qur'aanaa fi hadiisa keessatti dhufeera. Zikrii kana keessa gariin isaani tawhiida kaan immoo Rabbiin qulqulleessuu, isa faarsuu, du'aa'ii majenfanna fi kan biroos ni jira. Gosowwan zikrii heddu kan muslimni haala isheen ragaa keessatti dhufteen jechuun eeyyamamu, yeroo, bakka, ibaadaa ykn dalaga isheen keessatti jedhamuu qabdi jedhee ragaan shari'aa murteessee akeekे keessatti jedhamuu qabdi. Yoo hin murteeffamin gadhiisaa ta'e yeroo hundaa zikrii kana baay'isuun muslimaaf ni jaallatama. Yeroo murtaa'aa ittiin barbaaduus ta'ee, dhabamuu fi argamu hojji murtaa'atin walitti hidhuun hin barbaachisu. Namni zikriiejedha sadarkaa fi mindaa guddaa fi baay'ee akka qabu ragaan dhufeera. Waa'ee zikrii majenfanna keessatti namni ishee jedhe sharri hamaa cufa irraa tikfama jechuun dhufeera. Sun immoo kan argamu yeroo hiika ishee baree itti amane jedhedha.

02 Zikri Karaa hin godhamin

Inni kun zikrii ragaan hin qabne hojjachuudha. Ykn immoo zikrii dhuma karaa godhamaa karaa haaraa itti uumun dalaguudha. Takkii immoo yeroo, bakka ykn ibaadaa shari'aan keessatti hin akeekin irratti deddeebisuudhaan aadeffachuu dha. Kana irratti hundoofne azkaarri karaa hin godhamin kan azkaar bida'aa jedhamtu gosa saditti goodama.

- Zikriiwan karaa godhame sagalee isaa kaan dubbatee garii dhiisuudha. Kun immoo haala hiikkaan zikrii kun akeeku hin guutiniin dhiisuudha. Fkn bakka bu'aa maqaa kan waan fagoo agarsisuutin dubbachuu (isa) ykn maqaa queenxee 'Allaah' deddeebisee dubbachuu dha. Zikroowwan kana immoo yeroo lakkaawamaa wahiitiif deddeebisa.
- Zikrii karaa godhamaa karaa haaraa bida'aa ta'een geggesuudha. Fakkeenyowwan kanaa:
 - Walga'ii dhaan zikrii geggeessu : sagalee tokkichaan Allahu akbar, laa ilaaha illallaah ykn Rahmata buusuu jedhu. Ykn namni tokko jennaan warri hafan isa jalaa qabuun booda isaa jedhu. Takkaan lakkofsa murtaa'aa wahii akka Rabbiin qulqulleessan ajaja wanta inni ajaje hojjatu. Kun akkuma warri

Rabbiin gabbaran bara Abdallaah ilma mas'uud hojjannaan innis harkatti mormeeti.

- ii. Nama tokko ykn baay'ee ta'ani sagalee rommisiisanii zikrii jechuudha. Zikriin kun Rabbiin gabbaruu fi iimaana jabeessu isa karaa godhamteef keessaa baati. Gariin isaanii immoo kanaa wajjin meeshaa muuziqaan kan akka duffii, Dibbee fi kan biroos ni fayyadamu.
- iii. Zikrii karaa godhamaa irratti waan isa irraa hin taane itti dabalee haguma zikrii kana deddeebisuun dabalata kana deddeebisa.

Bootaa issatiin maletti zikrii karaa godhame yeroon, bakkaan ykn haala murtaa'aan walitti hidhuu dha. Keessumaayyuu yeroo zikriin kun bakka karaa hin godhamin kanatti deddeebifamee dha. Fkn nama akka yeroo hamuummate hunda a'uuzubillaah jedhu, mu'azzinni azaana booda salataaf namatti lallabuu, kun immoo 'taswiiba' jedhame beekama. Kanaaf jecha Abdallaah Ilma Umar mu'azzina kana dalage irratti morme, imaamu maalikis akkanuma morman.

Bida'aa kana irraa kan ta'e naannoo xawaafaatiif zikrii murtaa'aa gochuu, ykn maqaama Ibraahimiif zikrii beekamaa murteessuudha. Kun immoo xalayaa namni hajjii fi umraa godhu tokko tokko waan ragaan itti hin jirree fi bakka kanatti qara'uun haraama jechuu wallaalanii qara'an keessatti argama. Kun hundinuu bida'aa uumamte waan taateef haraama. Ragooleen bida'aa irraa dhorgituu fi diliin nama hojjatee guddaa akka ta'e akeektu heddu. Sahaabonis dhiisuu irratti waliigalaniiru. Waan khayrii irratti sardamanuuf jecha osoo eeyyamamtee irratti waldursu ture. Hinumaayyuu akka dabarsinetti isarraa dhorguunii fi mormiin cimaan nama ishee hojjate irratti isaan irraa dhufuun mirkanan'eera. Gariin zikriiwan kanaa beektota tokko tokko biratti jibbamaadha malee sadarkaa haraamummaa hin ga'u. Rabbitu beeka.

Kanaafuu zikrii karaa godhamaa irratti dawwamuun/turuun zikrii bida'aa irraa fagaachuun muslima irratti dirqama. Sababni isaa dili waan taateef. Akkasumas namni ishee irra turee ittiin wal bare dhuma keessa Awraada (zikri shirkii) qabuun isa ga'a.

Kanaafuu ala hedduun muslima zikrii bida'aadhaan Rabbiin dileessanu

kun immoo zikrii shirkii eegaluun isaan ga'e. Fkn zikri (Waziifatu ibnu maashisa) suufiyoota warra daangaa dabran biratti beekamaadha. Kan biroos ‘salaatul faatih’ kan namni amantii heddu waa'ee isaa keessatti amane. Namichi jalqaba uumee fi warri karaa isaa hordofes qur'aana isa Rabbiin keenya dubbate caalaa jedhani amanu. Zikroowwaan Rasuulli ﷺ dubbatanii hidhi isaani kabajamaa lamaan gidduu baatee isaan itti waaman caala jedhu. Akkasumas ‘dalaa'ilul khayraatiinii’ fi kan biroos qur'aana irra caala jechuu kan amanan jiru. Kun cuftinuu shirkii guddaa karaa Islaamummaa irraa nama baasu.

Akkasumas muslimni kamuu yeroo Rabbiin dubbachuuf yaade zikrii kamiin, sila kun zikrii ragaan mirkanaa'e taanaan dalagamoo miti taanaan dhiisa jedhee ilaaluun dirqama. Abbaa ishee tolche ilaaluun maletti zikrii ishee caalaan namaa(nabiyyiin) jedhe dursiisa.

Dhuma kutaa bida'aa keessatti

Ragaa ajina bida'aa himuu fi badii nama isa dalagee himu erga fidnee, akkasumas waa'ee bida'aa laaffisuun, itti dawwamuun, shari'aa guutuu kana keessatti wanta bu'uura hin qabne uumuun shirkii guddaa Islaamummaa keessa nama baasutti akka inni dhaqqabsiisu eega barree, muslima cufa irrattuu (akka wanti kun shirkiitti isa hin harkifneef, sunnaa badaa Islaamummaa keessatti karaa godhee jennan wallaalaan biroo akka isa hordofee shirkii keessa seennaan badii ofitii fi kan isaa akka hin fudhanneef jecha) karaa rasuulaa deemuun, ishee jijiiruu dhiisuun, bida'aa uumamtee ishee irraa hin taane itti dabaluu dhiisuun dirqama.

Akkasumas sunnaa rasuulaa ﷺ qabachuunii fi haasawa nama biraan irra dursiisuun muslima hunda irrattuu dirqama. Khayriinii fi milkuun duniyaa fi aakhiraan sunnaa isaanii keessa jira. Jallina irraa nagaa ta'uunis nama isa qabateefi. Innis mallattoo muslimni nabiyyii keenya muhammadiin ﷺ jallachuu isaati. Bida'aa irra turuun mallattoo jaalalli isaa dadhabaa ta'uuti. Bida'aa dalaguun ykn gaarii taasisuun, shari'aan nabiyyi ﷺ hir'uu dha jedhani shakkuudha ykn Rasuulli guutummaan namaaf hin ibsine jechuudha. Akka hubannoo mutbadi'a kanaatti shari'aan hir'uu dabaliinsa ykn guutamiinsa barbaaduudha. Namni bida'aa uume ykn dalaguu irra ture yoo waan kanatti amaneef kufriidha.

Rabbiin osoo diinii kana hin guutin babiyyii isaa hin fudhane jechuun beekamaadha. Rabbi akkana jedha

﴿أَلْيَوْمَ أَكْلَمْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَنْتُمْ عَلَيْكُمْ نَعْمَلُ وَرَضِيَتُ لَكُمُ الْإِسْلَامُ دِيَنًا﴾ [المائدة: ٣]

“guyyaa har’aa amanti keessan isinii guuteera. Tola kiyyas isinirratti dhangalaasee guuteera , Amanti Islaamummaa diini keessan ta’uu siniif jaalladheera.” (maa’idaa :3)

Rasuulli Rabbii ﷺ ummataaf ahkaama shari’aa haala guutuu dhaan waan ibsaniif diinii Rabbii keessatti waan isa keessa hin jirre muslimni dabaluun hin barbaachisu. Sababa mutbadi’aan wanta wal-fakkaataa ragaa godhatee waan lubbuun isaa feetetti waan fassaruuf, jallinni ykn wal fakkaattuun inni kaasu kun akka qulbii isaa kassa hin seenneef jecha, mutbadi’ a irra fagaachuunii fi haasawa isaa haggeeffachus ta’ee ittiin falmii dhiisuun muslima irratti dirqama. Rabbi akkana jedha

﴿فَإِنَّمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَبْغٌ فَيَتَبَعُونَ مَا تَشَبَّهُ مِنْهُ بِتَغَيَّرِ الْقِسْنَةِ وَأَبْتَغَاهُمْ﴾ [آل عمران: ٧]

“Isaannan qalbii isaani keessa jallinni jiru fatanaa barbaachisaa fi akka isaanii ta’utti hiikuuf jecha qur’aana irraa waan wal-fakkataa gofa hordofu.” (Aala-imraan:7).

Akka Bukhaariin gabaasetti nabiyyiin Rabbii ﷺ aayaata dubre kana Aa’ishaa irratti qara’an. Eegasii akkana jedhan

«إِذَا رأَيْتُ الظَّنِينَ يَتَبَعُونَ مَا تَشَابَهَ فَأَوْلَئِكَ الظَّنِينَ سَمَّى اللَّهُ فَاحْذِرُوهُمْ»

“warra waan walfakkaate hordofan yeroo argite isaan kun warra Rabbi moggaase isaan eeggadhaa.”

Namni bida’aa hojjatu aayata iftu, hadisa sahiihha ifaa dhiisee, hadisa da’iifa namni tolcheen ykn ragaa wal-fakkaattuun ishee faallessa. Aayata ykn hadiisa sahiihha ragaa godhatee hiika sirrii dhiisee akka fedhii isaatii wal galutti hika. Ragaa sammuu isaatii fi fedhi isaatiin wal hin simanne immoo ni deebisa. Rabbitu beeka.

ULAA AFRAFFAA WALAA'AA FI BARAA'A (JAALALAA FI IRRAA QULQULLAA'UU)

Qorannoo duraa: hiikaa fi murtee isaanii.

Walaa'iin lugaa Arabaa keessatti jaalala, gargaarsaa fi firooma.

Waliyyii jechuun jaalallee, hiriyaan ykn gargaaraa jechuu dha. Innis faallaa diinaa (xalaataa) ti.

Walaa'iin tumaa shari'aa keessattii sababa iimaana isaanitiif mu'umintoota jaallachuu, gargaaruu, garaa laafuufii, tola yaaduufii fi haqa mu'uuminaa waan kanatti dhaqqabu hunda guutuudha. Walaa'iin inni akkanaa muslima isa dilii guddaa irra hin turreef ta'a. yeroo muslimni dilii guddaa kan akka Ribaa, hamii, uffata koronyoo irra gadi buusuu, hareeda haaddachuufi kan biroo irra's ture hada inni Rabbiin buleen jaallatamee hada dilii isaatiin jibbama.

Jaalalli muslima dilii qabuu yoo kan inni dilii kana irraa isa buqqisa ta'ee fi dalaga isa fakkaatus gara isaatiinis ta'ee nama biraatiin akka hin hojjatamne kan dhorgu yoo ta'e ittiin ooduu murteessa. Kun immoo akkuma rasuulli ﷺ warreen sadan lola tabuuk irraa hafaniin oodanii sahaabotas akka isaan ittiin oodan ajajan. Guyyaa shantamaaf ittiin hin dubbanne. (Bukhaari fi muslimtu gabaase). Jaalalli muslima dilaawaa Akka inni gaarii hojjatee dilii dhiisee goggogina duniyatii fi adaba aakhiraajalaa nagaa bahuuf jecha gorsuu, gaariitti ajajuufi hamtuu irraa dhorguu murtessa.

Akkasumas akka toobatee gama Rabbii deebi'uu fi dilii isaa irraa akka isa qulqulleessuuf jecha jaalalli muslima dilaawaa daangaa irra dhaabuu fi isa adabuu murteessa.

Kan nama dilaawaatti fakkaatu nama munaafiqummaadhaan shakkamu. Haga khayriin irraa mul'atuun ni jaallatama, haga hamtuun

irraa argamuun immoo ni jibbama. Yeroo nifaaqni isaa ifa galee munaafiqummaan isatti murteeffame waa'ee walaa'aa fi baraa'aa keessatti hukmiin isaa hukmiid huma kaafiroota birooti. Inni immoo qorannoo ittaanu keessatti yoo Rabbi fedhe ni dhufa.

Mubtadi'oonee kan akka Jahmiyyaa, Qadariyyaa, Raafidaa, Ashaa'ira (kan itti fedhame Ashaa'ira warra jallaa duraaniiti male cufa nama maqaa sanaan waamamee miti) fi kan biroos qoodaa saditti ba'u.

1. Namni isaan irraa gara bida'aa isaatti waamu ykn mul'ifatu bida'aan isaammoo kan hin kafarsiifne yoo taate haga bida'aa isaatiin jibbuun dirqama ta'a. Akkasumas ooduunii fi xalaatomfachuun dirqama. Kun immoo warra beekumsaa biratti wali galameera. Wajjin taa'uunii fi haasawuun yoo gorsuu fi waamuuf ta'e male hin eeyyamamu. kun immoo kan eeyyamamu beektota qofaafi. Namni ulamaa hin ta'in immoo mubtadi'a wajjin taa'uun, haasawa isaa dhaga'uun, ittiin falmus ta'ee kitaaba isaa dubbisuun hin eeyyamamu. Kun immoo qalbii isaa keessa bida'aan isaa akka hin seennee fi shubahaan inni yeroo hunda kaasu akka isa hin miineefi.

Salaamtaa mubtadi'aan jechuunii fi irratti deebisuun immoo yeroo inni jedhe ni eeyyamama. Haa ta'u malee yeroo bu'aa qabaate salaamtaa jechuus ta'ee deebisurra dhisuutu caala.

Fkn akka inni dhiisuuf sababa ta'a, namni naannoo isaa jiru aqiidaan isaa badaa ta'uu baree akka irraa eeggatuuf sababa ta'a.

2. Nama bida'aan isaa kan kafarsiisu taate kan akka suufiyyaa daangaa dabranii du'aa fi sheekholee waammatanuu, Kan akka gulaata Raafidaa immoo warra qur'aanni jijjiiramaadha jedhanii falmanuu ykn gariin isaa hin jiru jedhanuu takkii nama birmachiifatanuu warreen kun ogga isaan irratti ragaan dhaabbathee kafaruun isaanii murtaa'e, murteen isaanii waa'ee walaa'aa fi baraa'aa keessatti akkuma kaafira kan biraati. Qorannoo itti aanu keessatti dhufuuf deema.
3. Namni isaan irraa bida'aa isaa dhoksu, kan itti hin waamne jallina ishee kanas kan hin bareechine warra hojjatus hin faarsine shubahaan waan kana jabeessus kan hin kaafne ykn hinfacaafne inni akkuma dilaawaa dilii isaa dhoksuuti. Wajjin nitaa'amaa, salaamtaan ittiin ni jedhama, ittiin hin oodamu.

 Baraa'iin lugaa Arabaa keessatti: Waan tokko irraa fagaatanii adda bahuu, irraa qulqulla'uu dha.

 Tumaa shari'aa keessatti: Diina Rabbii, munaafiqaa fi kaafira jibbuu dha (jibbuutti kan fedhame kufrii fi jallina isaan irra jiran jibbuu dha). Xalaatomfachuu fi irraa fagaachuu (irraa fagaachuutti kan fedhame kufrii fi jallina isaan irra jiran jibbuu dha) dha. Warra loltoota immoo hanga dandeettiitiin ittiin loluu dha.

 Hukmii wolaa'aa fi baraa'aa:

Lachan isaaniituu dirqama. Bu'uura iimaanaa keessaa isa guddaa dha. Ragooleen heddu kan mu'umina jaallachuun dirqama ta'u agarsiiftuu fi cufa kaafiraa: yahuudaa, nasaaraa, buuziyoota, warra taabota gabbaru, munaafiqaa fi kan biro(warra Muslimaan Muslimummaa isaatiif ittiin lolanu) irraa fagaachuun ykn qulqulla'uun dirqama, isaan jaallachuun immoo dhorgaa ta'u kan agarsiiftu dhufteetti. Gariin warra beekumsaa akkana jedhan

”أَمَا مِعَادَةُ الْكُفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ: فَاعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ سَبَحَنَهُ وَتَعَالَىٰ قَدْ أَوْجَبَ ذَلِكَ وَأَكَدَ إِيجَابَهُ، وَحَرَمَ مَوَالَاتِهِمْ وَشَدَّدَ فِيهَا، حَتَّىٰ أَنَّهُ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَىٰ حَكْمٌ فِيهِ مِنَ الْأَدْلَةِ أَكْثَرُ وَلَا أَبْيَنَ مِنْ هَذَا الْحَكْمِ بَعْدَ وَجْوبِ التَّوْحِيدِ وَتَحْرِيمِ ضَنْدَهُ“ ولهذا قال النبي ﷺ: ”أَوْتَقْ عَرَىٰ إِيمَانَ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبَغْضُ فِي اللَّهِ“

“Beeki.Kaafiraa fi mushrika Xalatoomtachuu Rabbiin dirqama godhee, dirqama isaas ni jabeesse. Jaalala isaanii dhorkee, dhorkaa isaas ni jabeesse. Qur'aana Rabbii keessa ragaan irra hedduu fi ifaa ta'e booda dirqamummaa tawhiidaa ibsuutii fi haraamummaa shirkii himuutii kan hukmii kana caalu hin jiru.” Kanaafuu rasuulli ﷺ akkana jedhan “funyoo iimaana hunda irra amanamaan Rabbiif jedhani jaallachuun fi Rabbiif jedhani jibbuudha.”

Ragaan ifaan mu'umina jaallachuun dirqama ta'u akeeku jecha Rabbii akkana jedhu

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْيَامٍ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَاوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَقْسِمُونَ الْأَصْلَوَةَ وَيَقْتُلُونَ الرَّزْكَةَ وَيُطْبِعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيِّدُهُمْ هُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

[التوبة: 71]

“Mu’uminnii fi mu’umintittiin gariin isaani jaalalloo gariiti. Gaariitti ajaju hamtuu irraa dhorku. Salaata dhaabu zakaasni kenuu. Rabbii fi rasuulaan bulu. Warra kana Rabbiin siichuu isaan mararfata. Rabbiin injifataa ogeessa.” (attawbaa: 71).

Ragaan ifaan kaafira irraa fagaachuu dirqama taasisuufi isaan jaallachu haraama taasisu jecha Rabbiiti

﴿فَقَدْ كَانَ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمَهُمْ إِنَّا بِرَبِّنَا فَوْرًا مِنْكُمْ وَمَمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كُلُّكُمْ وَبِدَا بَيْنَكُمْ الْعَدُوُّ وَالْعَضْكَاءُ أَبْدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ لِأَيْهِ لَا سَيْغَرَنَ لَكَ وَمَا أَمْلَكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ وَإِنَّا عَلَيْكَ تَوْكِيدًا وَإِنَّكَ أَبْتَأْنَا وَإِنَّكَ أَصْبَرْتَ﴾ [المتحننة: ٤]

“Dhugaatti Ibraahimii fi warra isaawajjin turan irraa hidhannoo gaarii qabdu. Kan isin hidhattan Yeroo isaan tuuta isaanitiin nuti isinii fi warra isin gabbar tan irraa qulqulluudha, isinnittis kafarreerra, Haga isin Rabbii tokkichi hatti amantanutti gidduu keenyaa fi keessanitti Xalaatummaafi jibbaan mul’atteetti jedhanu. Garuu Jechi Ibraahim abbaa isaaatiin Dhiifaman sii barbaada (adaba) Rabbiirraa immoo waantokko siif hin oolchujedhee qofti utuuhafuu. Yaa Rabbi sirratti hirkanna, gamakee butamna, deebiinis gamumakeeti.”

Warri beekumsaa mu’umina jaallachuun dirqama ta’uufi kaafira jaallachuun haraama ta’uu irratti waliif galaniiru.(kun kan dubbatame warra loltoottaatiifi malee warri kaan siichi gara dhumaatti dubbatama)

Qorannoo lammaffaa: waan walaa’ a karaa godhamtee fi walaa’ a dhorgamtuu calanqisiisu/ mul’isu.

Mata duree lama of keessaa qaba.

Waan Walaa’ a karaa godhamtuu mul’isu.

Jaalala karaa godhamaa keessa wantoota baay’ eetu seena. Wantoota kana keessaa beekamaa fi mul’ataan

1. Mu’umintoota bakkaa fi bara hunda keessa jiran gosa kamirraayyuu ta’anii sababa iimaana isaaniitiifi Rabbiin buluutiin jaal’achuu dha. Jaalalli kun immoo muslima cufa irratti dirqama. Muslim sahiihaa isaa keessatti Abii Hurayraa irraa akka gabaasetti Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«والذى نفسي بيده لا تدخلوا الجنة حتى تؤمنوا، ولا تؤمنوا حتى تحابوا، أولاً أدلكم على شيء إذا فعلتموه تحاببتم؟ أفسحوا السلام بينكم».

“Isa lubbuun koo harka isaa jiruttin kakadhaa hanga amantanutti jannata hin galtanu, hanga wal jaallattanutti hin amantanu. Wanta isin dalgdanii ittiin wal-jaallattan isinitti himuu? Gidduu keessanitti salaamtaa babal’isaa.” jedhan.

Sababa duniya, gosummaa, mazhabaa ykn wal dhabpii gidduu jaraatiin argamteef jecha mu’umina jibbuu irraa eeggachuu muslimaaf barbaachisaa dha. Mu’umina isa jaalalloo Rabbii ta’e xalaatomfachuun Rabbiin wal-loluudha. Hadiisal qudusii keessatti Rabbiin akkana jedha jechuun dhufeera

«من عادى لي ولها فقد آذنته بالحرب». رواه البخاري

“Namni jaalalloo koo Xalaatomfate lola isa beeksiseera.”
Bukhaariitu gabaase.

- Yeroo muslimni miidhame ykn daangaan itti darbame bakka fedhee fi gosa fedhe irraa ta’ee gargaaruudha. Kun immoo harkaan, qabeenyaa, qalamaa fi arrabaan waan inni gargaaruu haajome gargaaruudha. Rasuula irraa ﷺ akka mirkanaa’ etti akkana jedhan

«انصر أخاك ظلماً أو مظلوماً». رواه البخاري

“Obboleessa kee miidhaas ta’ee miidhamaas tumsi.” Bukhaariitu gabaase.

Ajajni dirqama akeeka. Yeroo Xalaatni muslima irratti daangaa dabre gargaaruun dirqama. Yeroo Kuffaarri biyya muslimaa irratti daangaa dabree warri biyya sanaa ofirraa deebisuun dadhabe muslima warra itti aanu irratti qabeenyaa fi lubbuun gargaaruunii fi irraa deebisuun dirqama. Akkasumas muslima irratti nama isa miidhe irraa haqa isaa akka fudhatu obboleessa isaa gargaaruun dirqama. Isaa dhaga’uu yoo hamatame ykn maqaan isaa Xureeffame kabaja isaa irraa deebisuun dirqama. Akkasumas yeroo namtokko kitaabaan ykn wanta biraatiin mulslima xureesse arrabaa fi qalama isaatiin irraa deebisuun muslima irratti dirqama. Kun hundinuu immoo fardal kifaayaadha (kan namni tokko raawwannaan nama biraa irraa bu’u).

- Yeroo isaan haajoman qabeenyaa fi lubbuun gargaaruudha. Muslima obboleessa isaa yeroo inni ittihaajome qaama isaatiin gargaaruun muslima irratti dirqama.

Fkn yoo inni karaa deemaa imala keessatti cite akka inni imala isaa bakkaan ga'atuuf wanta inni itti haajamu tolchaniifii isa gargaaruuniifii kkf dalaguun muslima irratti dirqama. Yeroo inni horiitti haajome horiin isa gargaaruun dirqama.

Fkn'f Innii fi ilmaan isaa hiyyeessa wanta nyaatan kan hin qabne yoo ta'e Muslima dureessa irratti isa gargaaruun dirqama. Kun hundinuu immoo fardal kifaayaa dha. Namni gargaaruu danda'u yoo dhibamee nama tokkicha ta'e, isa irratti fardal ayni (dhuunfaa irratti dirqama) ta'a.

- Mokkoroo fi cinqii isaanitti dhaqqabuuf laalachuu, gargaaramuu isaanii fitoltuu cufaaf isaanii gammaduun, garaa isaanii laafuu fi qoma nagaan isaanitti bahuun barbaachisaadha. Yeroo waa'ee sahaabota rasuulaa ﷺ ibsu Rabbiin akkana jedha

[٢٩] ﴿الْفَتْح﴾ ﴿أَشْدَادُهُمْ عَلَى الْكُفَّارِ رُحْمَةً يَنْهَمُونَ﴾

“kaafira irratti jajjaboo waliifimmoo gara laafoodha.” (Al-fath:29).

Nabiyyiin keenya ﷺ

«لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه». رواه البخاري ومسلم

“Hamma wanta lubuu ofitii jaallatu obboleessa isaatiif jaallatutti tokkoon keessan hin amanne.” Bukkaarii fi muslimtu gobaase.

Kana hubadhu. Wantootni biroos kan ishee dubbachuun haasaan dheeratutu jira. Kana keessaa kan akka nama axxiffate gamachisuu fi rakkoo isaa irraa furuu dirqama dhunfaati. Kan akka salaamataa deebisuu, janaazaa geggeessuu, irratti salaattuu, wanta Muslimni diinii isaa keessatti haajomu kan akka beekumsa barbaaduu, barsiisuu, gama Rabbiitti isaan waamu, gaariitti ajajuufi hamtuu irraa dhorguutiin dhanbbachi wanta inni duuniyaa isaakeesaatti haajomu kan akka beekumsa barbaaduu, barsiisuu, gama Rabbitti isaan waamu gaariitti ajajuufi hamtuu irraa dhorguutiin dhabbachuu, wanta inni duniyaa

isaa keessatti haajomus kan akka waa'ee fayyaa, warshaa, qonnaa fi kan biroos, waan isaan miidhu irraa sodaachisuu, waan jiruu isaanii keessatti isaan fayyadu akeekuun fardal kifaayaa dha.

Kan akka dhukkubsataa gaafachuu, nama haajomee garuu baay'ee hin rakkatin qaamaa fi qabeenyaan gargaaruu, du'aa'i gochuufi, nama isa qunnameen salaamtaa jechuufi kan biroos sunnaa dha.

Wanta Walaa'a dhorgamtuu mul'isu

Akkuma ibsamee dabarfametti, warra Xalaata Rabbii(amantii balleessuuf lolanu) kan akka warra taabota gabbaruu, buuziyyootaa, majuusaa, yahuudaa, kiristaanaa, munaafiqootaa fi kan biroos jaallachuun jaalala ishee faallaa baraa'aa (irraa qulqulla'u) taate, qoodaa fi fakkeenya ishee hundaan shakkii tokko male haraama. Kun immoo bakka lamatti qoodama.

Qoodaa duraa : Jaalala kufrii taate

Fakkeenya fi mul'iftuun walaa'ii haraama taate tokko tokkoo kan kufrii taatee nama hojjate Islaamummaa keessaa baafuu hedduu dha.

Kana Keessaa yaachisaan:

1. Hiriyummaa kaafira filatanii amantii isaanii jaallachuun wajjin ykn amantii isaanii jajuu wajjin Muslima xureessee isaan jaallachisu wajjin biyya isaanii keessa taa'uu dha. Jaalalli akkanaa kun amantii Isalaamaa irraa deebi'uu dha. Rabbi akkana jedha

﴿لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ أَوْلَيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَإِنَّمَا مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ﴾ [آل عمران: ٢٨]

“Mu’umintootni mu’uminaan alatti kaafira akka jaalalloo hin taasifanne. Namni kana dalage Rabbi irraa wanta tokko hin qabu.” (Aala-imraan: 28).

Namni kaafira jaallataa diinii isaaniis jaallatee, muslima irraa fagaatee isaan xureesse, inni kaafira xalaata Rabbii, rasuulaa fi mu’umintootaati.

2. Eenyummaa biyya kaafira muslimaan (sababa Muslimummaa isaanitiif ittiin) loltuu fudhachuu fi seera ishee cufa waan ishee

keessa jiru kan akka dirqama loltummaa (raayyaa) biyyaa, muslimaan loluu fi kkf mamii tokko malee haraama. Beektoleen tokko tokko akka dubbatanitti walii gala muslimaatiin kufrii fi diinii Islaamaa irraa deebi'uu dha jedhan. Kun cuftinuu yeroo fedhiidhaan ta'e. yoo kan biyya Muslimaa itti godaanuun mijaa'u dhabee ykn biyyuma kaafiraan kan haalli isaanii biyya muslimaan loltu irra gaarii taate itti godaanuuf dhabee biyya kanatti hirkate murteen isaa kan nama dirqamsiifameeti. Yeroo qalbii isaatiin jibbe irratti haraama hin ta'u.

3. Walfakkaannaa guutuu kaafiratti fakkaachuu. Fkn dalaga, uffannaafi akkaataa rifeensa mataa isaanii fi kan biroo keessatti itti fakkaachuu, wajjin jiraachuu, wajjin bataskaana isaanitti deddeebi'uu, ayyana isaanii hirmaachuu dha. Namni kana dalage walii galtee warra beekumsaatiin inni kaafira. Abdallah Ibnu Amri irraa akka mirkanaa'etti akkana jedhe

«من بنى ببلاد الأعاجم، وصنع تيروزهم ومهرجانهم وتشبه بهم حتى يموت وهو كذلك حشر معهم يوم القيمة».

“Namni biyya kaafiraatti ijaaree, bara jijiirraa fi ayyana biraanisaanii wajjin dalagee, haga du’uttu isaanitti fakkaate akkuma kanaan guyyaa qiyamaa isaanii wajjin kaafama.”

4. Wanta amantii Islaamaa irraa nama baasu keessatti isaanitti fakkaachuu dha. Fkn barakaa irra barbaaddee masqala uffachuu (arraafachuu). Kun kan ta'u wanti kun'mallattoo nasaaraa kan isaan ittiin amantii isaanii Iisaan ajjeefamee fannifameera jedhu ittiin mul'isantuudha' jechuu beekuu wajjin. Rabbiin immoo kana kitaaba isaa keessatti dhabamsiisee akkana jedha

﴿وَمَا قَاتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شَهَدُوهُ﴾ [النساء: ١٥٧]

“Isa hin ajjeefnes hin fannifnesii garuu isaan irratti walfakkaate.”
(al-nisaa'I : 57)

5. Bataskaana dubbisuun Rabbitti nama dhiheessiti jedhee ishee dubbisuu dha.
6. Amantii tokko taasisuutti ykn jidduu amantii walitti dhiheessuutti waamuu dha. Namni diiniin Islaamummaan male jiru diinii sirrii

dha, Islaamummaan walitti dhiheessuun ni mijaa'a ykn isaanumtuu amantii tokko jedhe inni kaafira Islaamummaa irraa deebi'eedha. Hinumaayyuu namni kufaa ta'uu amantaa Islaamummaan ala jiruu shake kafareera. Sababni isaas waan jecha Rabbii akkana jedhu deebiseefi

وَمَن يَتَّبِعْ عَدُوَّ الْإِسْلَامِ دِينًا فَأُنَّ يُفْكَرَ مِنْهُ ﴿٨٥﴾ [آل عمران: ٨٥]

“namni Islaamummaan alatti amantii barbaade irraa hin qeebalamtuu inni warra aakhiraatti hongaa'u irraayyi.” (aalaa-imraan :85).

Ammas wanta dirqama diinal Islaam irraa beekamu amantiin Islaamaa amantii darbe hunda shaareera kan jedhu deebise. Cufti isheetuu amantii jijjiiramte, namni ishee amane kaafira mushrika.

Amantii tokko taasisuutti waamuun waamicha jaloo turtuu dha. Jallattoota suufiyaa duraanii tokko tokkotu kan akka Ibnu Sab'iin , Talmasaani fi kkf'ntu itti waamaa turani.

Namni yeroo ammaa Islaamummaatti hirkatu tokko tokkos waamicha kana haaromseera. Beekamoonni isaan kanaa Jamaaluddinil afghaanii, barataa isaa Muhammad Abdahul misriyyi, Rajaa'al Jaaruuddiyyil fornusiyyii fi kan birooti.

7. Muslima irratti kaafira gargaaruun isaan jaallachuudha. Kaafirtoota, isaanii wajjin loluus ta'ee qabeenyaa fi meeshaan isaan gargaaruun ykn muslima irratti basaastuu jaraaf ta'uun ykn kan birootiin Muslima irratti isaan gargaaruun gara lamaan ilaalama.

 Garri duraa: Gargaarsuma fedheenuu haa ta'uu jaalala isaanitii fi muslima irratti olta'uu isaanii fedhee kan gargaaruu dha. Kun gargaarsa kufrii kan Islaamummaa irraa baaftuu dha. Kana irratti beektonni heddu walii galtee ulamaa himaniiru.

 Garri lammafaa: Gargaarsuma fedheen haa ta'uu ogga kaafirtoota gargaaru wanti itti isa kaase faayidaa dhuunfaa, sodaa, ykn jibbaa duniyaatu isaa fi muslima jarri ittiin lolanu jiddu jiraachuu dha. Gargaarsi akkanaa kun haraama, badii guddoo dha. Haa ta'u malee kufrii Islaamummaa irraa nama baaftuu miti. Ragaan gargaarsi kun kufrii ta'uu dhabuu agarsisu Walii galtee warra beekumsaa kan Xahaawiin

dubbate kan basaasaan muslimaa hin ajjeefamu jedhuu dha. Wali galli wanta Xahaawiin dubbatee kaafiraa miti jechuu dha.

 Hirkoon ijma'a a kanaa: HaaXib ibnu Abii Balta'aatu rasuulaa fi muslima irraa guyyaa fathii basaasee jira. Xalayaa gara mushrika Makkaatti barreessee akka rasuulli gara isaaniitti deemaaru itti hime. Akka qurayshonni ittiin loluuf hin qophoofne rasuulli kallattii itti deemu dhokseeture. Kana barreessuu irratti wanti haaxibiin kaase immoo faayidaa dhuunfaati. Kanaa wajjin rasuulli Islaamummaa irraa deebi'uu isaa hin murteessinesii haddiinis irra hin dhaabanne. Kun immoo wanti inni dalage kufrii Islaamummaa irraa hin baafne ta'uuk akeeka. kun cuftuu nama filmaata ofitiin raawwateefi. Namni dirqisiifame ykn rakkinaaf isaanitti hirkate, kan akka dirqamee kaafirootaa wajjin muslimaan loluuf bahuu fi kkf hukmiin kun isarratti hojii irra hin oolu.

﴿إِنَّمَا تُكَفِّرُونَ مِنْهُمْ نَفْثَةً﴾ [آل عمران: ٢٨]

“*yoo isaan irraa oftiksuu jecha tiksitan malee.*” waan Rabbiin jedhuufi.

 Qoodaa lammaffaa: Jaalala haraama kan hin kafarsiifne

Fakkeenya fi ibsa walaa'a dhorgamtuu ishee faallaa baraa'aa (irraa qulqulla'u) taatee Islaamummaa irraa abbicha kan hin baafne garu haraama. Isheen kun gosa heddu.

Yaachiftuun ishee:

1. Kaafira jaallatanii hiriyyaa taasifachu: Rabbi akkana jedha.

﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِإِلَهٍ وَآلَيْهِمُ الْأُخْرَىٰ يُوَادُّونَ مَنْ حَدَّدَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَوْكَانُوا إِبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْأَيْمَنَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّتَ تَجْرِي مِنْ تَحْنَنِهَا الْأَنْهَارُ خَلِيلِينَ فِيهَا رَضْفَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَرَضْوَاعَهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُلْقِيُّونَ﴾ [المجادلة: ٢٢]

“*Tuuta Rabbii fi guyyaa aakhiraatti amananii, nama Rabbii fi rasuula khilaafe (faallesse) utuma abbaa, ilmaan, obboleewwan ykn fira isaaniillee ta'e kan jaallatanu hin argitu. Warra kana Rabbiin qalpii isaanii keessatti iimaana galmeesse. Afuura qulqulluu isa biraan ta'een jara jabeesse. Jannata jala ishee laggeen yaatu isaan ni seensisa. Achi kassatti hafoodhas. Rabbi isaanirraa (dalaga isaanii) jaallatee isaan illee Rabbi irraa jaallatan. Warrikun tuuta Rabbiiti. Tuutni Rabbii immoo milkaa'oodha.*” (almujaadalah:22).

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذَا بَرَأَ كُوْمًا مِنْكُمْ وَمَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُولَنَ اللَّهُ كَفَرَنَا بِكُمْ وَبِهَا يَبْيَنُنَا وَبِئْنَكُمُ الْعَدُوُّ وَالْعَضْنَاءُ أَبْدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَيْهِ لَا سَتَعْفِرُنَّ لَكَ وَمَا أَمْلَأُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ وَرَبَّنَا عَلَيْكَ تَوْكِنَّا وَإِلَيْكَ أَتَيْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ [المتحنة: ٤]

“dhugaatti Ibraahimii fi warra isaa wajjin turan irraa hidhannoo gaari qabdu. Kan isin itti hidhattanu yeroo isaan tuuta isaanitiin nuti isinii fi wanta isin gabbartan irraa qulqulloofne jedhanu. Isinittis kafarreerra. Haga isin Rabbi tokkichatti amantanutti gidduu keenyaa fi keessanitti xalaatummaa fi jibbaan mul’atteetti. Garuu jechi Ibraahim abbaa isaaatiin dhiiifaman siif barbada (adaba) Rabbi irraa immoo wanta tokko siif hin oolchu jedhe qoftiutuu hafuu. yaa Rabbi sIRRATTI hirkanna gama keebutamna deebiinis gamuma keeti.” (al mumtahinah :4).

Rasuullis akkana jedhan

«لا يحب رجل قوماً إلا جاء معهم يوم القيمة».

“Namni tokko tuutawahi jaallatee guyyaa qiyaamaa wajjin dhufu male hin hafu.”

Dirqamni muslimaa kaafirtoota cufa jibbee irraa fagaachuudha. Kun immoo muslima gidduutti wali galamaadha. Sababni isaas kaafirooni Rabbiin khilaafu, Dili guddaa dhaan, ibaadaa isaa keessatti fakki isaa taasisuun ykn Rabbi warraafi ilmoo qaba jechuun takkii wanta biraan waan Rabbiin Xinneessuun keessa jiruun Rabbiin lolu. Isaan Xalaata Rabbiiti. Isaan jibbanii xalaatomfachuun, gara isaaniitti hirkachuu dhisuun Rabbitti dhihaachuu dirqama. Barsiisaan keenya Muhammad Ibnu Usaymiin akkana jedhe

”الكافر عدو لله ولرسوله وللمؤمنين، ويجب علينا أن نكرهه بكل قلوبنا.“

“kaafirri Rabbif, rasuulaafi mu ‘umintootaaf xalaata. Qalbii keenya guutuun isaan jibbuun narratti dirqama.”

2. Jirenya dhaabbataa biyya kaafirootaa taa’uudha. Biyya kaafirootaa jiraachuuf jecha itti buqqa’uun muslimaaf hin eeyyamamu. Osuma mallatoo amantii isaa mul’ifachuu kan danda’u ta’eeyyuu bifa rakkinaatiin male eenyumaa biyya sanii fudhachuun hin ta’u.

لقول جرير بن عبد الله ﷺ: **بَايَعَتِ النَّبِيَّ ﷺ عَلَى النَّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ، وَعَلَى مُفَارِقَةِ الْمُشْرِكِ.**

Jariir Ibnu Abdallaah akkana jedhe “muslima hundaa toltsuu yaaduufi mushrika hundaan adda bahuu irrattin rasuulaaf baallama seene.”

Kaafirri tokko oggaa asallamee biyyi isaa biyya kufrii ta'e yoo kan mallattoo amantii isaa mul'ifachuu hin dandeenye ta'ee godaansa danda'e waliigaltee warra beekumsaatiin biyya muslimaatti godaantuun isarratti dirqama. Yoo Rakkoo dhaaf ta'e male biyya kana keessa turuun isaaf hin eeyyamamu. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّهُمُ الْمَكِثَةُ طَالِبُونَ أَنْفُسِهِمْ قَاتَلُوا فِيهِمْ كُتُمَ قَاتَلُوا كُلَّا مُسْتَضْعِفِينَ فِي الْأَرْضِ قَاتَلُوا أَكْمَانَ تَكْنُونَ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَهَا جَرَوْا فِيهَا فَأَوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرَاتُهُمْ إِلَّا لِلْمُسْتَضْعِفِينَ مِنَ الْجِنَّاتِ وَالْإِنْسَاءِ وَالْأَوْلَادِنَ لَا يُسْتَطِعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْدُونَ سَيِّلًا﴾ [النَّسَاءِ: ٩٧-٩٨]

“Haala isaan lubbuu ofii miidhanii jiranuun warri malaa'ikaan lubbuu isaanii fuute maal keessa turtan jedhuun. Dachiidhuma kana irratti dadhabsiifamaa turre jedhu. Maalidachiin Rabbii akka isin keessa godaantanuuf jecha ballaa hin taanee? Jedhu. Warri kun qubannaan isaanii jahannama. Ittideebii ta'uun ishees bade. Garuu dadhabsiifamtoonni dhiiraa, durbaa fi ijoolee kan mala hin dandeenyee fi karaa itti qajeelanu hin qabne osoo hafanuu.”

Yoo muslimni mallattoo diinii isaa kan akka tawhiidaa, salaataa, ahkaama Islaamaa barachu, dubartoonni hijaaba qabachu fi kan biroos mul'isuu danda'eef biyya muslimaatti godaantuun isaaf sunna male waajibaa miti. Biyyuma isaa keessa turuu danda'a.

فقد روى أبوسعيد الخدري أن أعرابياً سأله رسول الله ﷺ عن الهجرة، فقال: «إن شأن الهجرة لشديد، فهل لك من إبل؟» قال: نعم. قال: «فهل تؤتي صدقها؟» قال: نعم. قال: «فاعمل من وراء البحار، فإن الله لن يترك من عملك شيئاً». متفق عليه

Abuu sa'iidal khudriin akka odeessetti namni baadiyyaa tokko waa'ee hijraa rasuula gaafate. Rasuullis ﷺ “dubbiin hijraa jabaadha. Sila gaala qabdaa?” jedhan. Namichis eeyyeen qaba jedhe. “zakaa ishee ni kennitaa?” jedhan. Eeyyee jedhe. “Dudduuba garba kanaa hojjadhu. Rabbiiin hojii keeirraa waa tokko duwwaa hin dhiisuutii.” jedhan. Bukhaari fi muslimtu odeesse.

3. Dhimmaan maletti gara biyyaa kufriitti imaluudha. Dhimmaan male gara biyya kufriitti imaluun muslima irratti dhorkaadha.

Biyya kanatti imaluudhaaf yoo dhimmi dhuunfaa ykn walii galaa muslimaa jiraate, imaluun sharxii sadiin ni eeyyamama.

IV. Namni biyya kanatti imalu nama amantii isaa beeku ta'uu qaba.

Wanta fayyaduufi miidhu adda baasee beekuu barbaachisa.

V. Nageenya qabaachuu fi amantii fi haala isaa balleessuuf waan sababa ta'u hundarraa fagaataa ta'uu qaba.

VI. Mallattoo amantii isaa mul'isuu danda'uu qaba. Dhimmi isaaf jecha imaluun eeyyammu: gara Rabiitti waamuuf, daldalaaf, yaalamuuf, Dhimmi muslima biyya isaa kan akka ambaasaaddarii mootii muslimaafikkf'nif fi beekumsa biyya kaafiraa qofatti argamu barachuuf jecha imaluun ni danda'ama.

Bashannanaa fi kkf' biyya kaafiraatti imaluun haraama. Hadiisa Jariir kutaa dabre keessatti dubbatametu kana akeeka. Hadiisichi biyya kaafiraa jiraachuu dhorga. Kun immoo jirenyaa Xiqqoo kan akka guyyaa tokkoo fi lamaa of keessatti qabata. Akkasumas rakkoo fi dhimma wahiitiin malee amantii muslima kanaa rakkinaaf saaxiluudha.

4. Ayyaana amantii isaanii wajjin hirmaachuu: kan akka waggaal dhaloota Iisaa, ayyaana amantaa isaanii makachuus ta'ee hirmaachuu walii galtee warra beekumsaatiin hin eeyyamamu. Sababni isaas dalaga isaanii mirkaneessuu, jaalachuu fi irratti gargaaruun waan keessa jiruufi. Rabbiin immoo akkana jedha

﴿وَلَا يَعَاوَنُوا عَلَى الْأَيْمَرِ وَالْعَدْوَنِ﴾ [٢١:٦٣]

“Badii fi xalaatummaa irratti wal hin gargaarinnaa.” jedha.

Ayyaana isaani kuftuu fi haraamataatetti hirmaachuuun immoo mamii tokko male irratti gargaaruudha. Akkasumas ayyaana kana irratti isaan eebbisuun wali galtee beektotaatiin hin eeyyamamu. Ayyaana amantaa isaanii hirmaachuuunii fi eebbisuun dhorkaacha. Sababni isaas isheen kun amantii keenya keessatti ayyaana bida'aaharaama waan taateefi. Akkasumas guyyaa isaan ayyaana amantaa ykn duniyaa qabanu guyyaa ayyaanaa gochuun hin ta'u. kun immoo itti fakkaachuu isa dhorkamaadha.

5. Wanta dhuunfaa isaanii ta'ee kan muslima irraa ittiin addaba'anu keessatti itti fakkaa chuudha. Wanta tokko hundeen isaa amantii keenya keessatti halaalas ykn haraamas haa ta'uwaan dhuunfaa isaanii ta'e kan akka ibaadaa, aadaa, hidhannaa, naamusa ykn akkaataa keessatti isaanitti hidhachuun muslima irratti haraama.

FKN'f uffanna keessatti, akkaataa nyaataa ykn dhugaatii, karaa adeemsaa keessatti, Rifeensa mataa ykn areeda haaddachuu keessatti, karaa nyaataa fi dhugaatii, karaa taa'ichaafi deemsaa, akkaata salaamtaa, karaa ijarsa mana isaaniikeessatti, seeramurtii, bulmaataafi qusanno ykn kkf wanta bu'aan mul'ataan tokko muslimaaf keessa hin jirre keessatti isaan hordofuun muslimaafis ta'ee muslimtitiif hin eeyyamamu. Nama biraan hordofuun of tuffachuu akka inni akkeeku beekamaadha. Hordofaan kun nama hordofu kana akka isa caaluufi sadarkaan isaa ol akka ta'e yaada. Kanaaf itti fakkaachuuf yaala. Muslimni kaafiraa wajjin haala kana ta'uun hin malu. Ragaa qur'aanaa fi hadiisaatiin muslimni sadarkaan isaa cufa kaafirati oli. Rabbi akkana jedha

﴿الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ لِقَوْلٍ فَيَسْتَعِنُونَ بِحَسَنَةٍ وَلُكِيَّاتِ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَلُكِيَّاتِكُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾
[الزمر: ١٨]

“Isaannan jecha dhaggeeffatanii isa irra gaarii hordofan. Warrikun isaan Rabbiin isaan qajeelchee dha. Warri kun isaani kan aqlii qabu.” (azzumari: 18).

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿فَانْقُضُوا اللَّهَ يَأْتُوا لِلْأَلْبَابِ الَّذِينَ مَأْمُوذُونَ قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا﴾ [الطلاق: ١٠]

“warri aqlii qabdan kan amantan Rabbiin sodaadhaa, Rabbiin gorsa gara keessanitti buuseeraa.” (al-xalaaq:10).

Rasuullis ﷺ akkana jedhan

«الإسلام يعلو ولا يعلى عليه».

“Islaamni olta'a male waa isa irratti ol hin ta'u.”

Ilaalcha shari'aa kan sirrii taateen gara kaafiraa ilaaluun dirqama. Waa'ee isaanii keessatti Rabbi akkana jedha

﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُوَ غَافِلُونَ﴾ [الروم: ٧]

“Irrakeessa jirenya duniyaa ni beeku. Isaan aakhiraan irraa immoo dagatoodha.”

Rabbi ammas akkana jedha

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَمُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَمُ وَالنَّارُ مَوْىٌ لَهُمْ﴾ [محمد: ١٢]

“warri kafaran ni qanani'u. Akka beeyladni nyaatuttu nyaatu. Ibiddi qubannaa isaaniiti.”

Ammas Rabbi akkana jedha

﴿أَنَّمَا تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقُلُونَ إِنَّهُمْ إِلَّا كَانُوا لَا يَنْعِمُ بِلَ هُمْ أَصْلَىٰ سَبِيلًا﴾ [الفرقان: ٤٤]

“sila hedduun isaanii ni dhaga'u ykn ni hubatu jattee yaaddaa? Hommaamiti isaan akka beeyladaati male. Hinumaayyu beeylada irra karaa jallatani.” (al-furqaan:44)

Ragaan shari'aa heddu kan kaafirfootatti fakkaachuu haraamaa gootu dhufteetti. Isaan keessa jecha Rabbii

﴿إِنَّمَا يَأْنِي لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْسَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ أَللَّهِ وَمَا نَزَّلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُونَ كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ﴾ [الحديد: ١٦]

“qalbiin warra amanee gorsa Rabiitii fi dhugaa buufamteef gadi jechuu (ajajamuutti) akkasumas akka warra duraan kitaaba fudhatee ta'uu dhiisutti hin dhihaannee?” (al-hadiid :16)

Aayata kana keessatti Rabiin warra dura keenya kitaaba fudhate yahuudaafi kiristanatti fakkaachuu mu'umina dhowwe. Ragaan biraad hadiisa rasuulaa ﷺ irraa mirkanaa'e kan waan hedduun warri iimaana dadhabaa siichi hojjatan, warri hir'innaa fi xineenya fuuldura kaafiraatti ofitti murteessan kan dalaganu gocha isaanii mormuudhaan kan ibseedha

«لتتبين سenn من كان قبلكم شبراً بشبر، وذراعاً بذراع، حتى لو دخلوا في جحر ضب نتبعهم»، قال أبوسعيد الخدري: قلنا: يا رسول الله اليهود والنصارى؟ قال: «من؟ رواه البخاري ومسلم

“wallaahi karaa warra isiniin duraa taakkkuu taakkutti, dhundhumaa dhundhamatti hordoftu. Osuma isaan boolla wakkallee seenanii ni hordoftu.” Abuu sa'iidal khudriin yaa ergamaa Rabbii isaan yahundaafi kiristaanamoo? Jedhe. Isaanis “eenyu ree” jedhan. Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

Hadiisni kun mu'ujizaa rasuulaati ﷺ. Kanaafuu, yeroo har'aa, hedduu muslimaafi muslimtittii wanta baay'ee waan bu'aa hin qabne keessattilee kan akka akkaataa uffataa, haala rifeensa mataa, haaddanna hareedaa keessatti kaafirtootatti hidhatanu argita. Hinumaayyuu muslimaa fi muslimtittii irraa nama wanta haaraa kaafirtooni dhihatti ykn bahatti hojjatanu barruu ykn waan biraa irraa qoratee dalagutu jira. Hadiisni baay'een kan dalagaa heddu dhorku dhufeera. Wanti inni sababeeffates yahuudaa fi kiristaanatti fakkaachuudha. Kun immoo isaan faalleessuun shari'aan barbaadamaafi isaanitti fakkaachuun immoo dhorkamaa akka ta'e agarsisa. Kaafiratti fakkaachuun Haraama akka ta'e warri beekumsaa walii galaniiru.

6. Amantii isaanii kan akka ibaadaa, ayyaanaa fi kkf gidduu muslimaatti akka mul'isanu isaan dhiisu dha. Ykn bataskaana takkin lafa ibaadaa akka isaan biyya muslimaa keessatti ijaaranu callisuu da. Yookaan akka isaan dilii muslimgiddutti mul'ifatanu isaan dhiisuudha.
7. Iccitii isaan godhachuu. Muslimaaf kaafira iccitii godhatee dubbiisaa dhokattuu itti mul'isuun, waan isa qofa ilaallatu ykn kan muslima cufa ilaallatu ittiin maryachuun, dubbiisaa dhokattuu itti mul'isuun, dubbiisaa ittiin iccitii muslimaatti dhaqqabu tokko keessatti murteef isarratti hirkachuun. Fkn barreessaa oduu Muslimaa argu taasisuun, kaafirri waan muslimaaf xalaata hin yaanneef ta'eef, hinumaayyuu wanti isa midhuufi balleessu waan isa gammachisuuf kun cuftinuu hin eeyyamamu. Rabbi akkana jedha

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَنْجِذُوا بِطَائِفَةَ أَرْجُلِكُمْ كُلَّاً وَدُوَّا مَعْنَىٰ فِي دَبَّتِ الْعَضَبَةِ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُحْكِمُ صُدُورُهُمْ أَبْرَقَ دَبَّتِ الْأَذْيَتِ إِنْ كُنْتُمْ تَقْفَلُونَ ۝ هَاتَمُ أُولَئِكُمْ لَجِئُوهُمْ وَلَا يُجِئُونَكُمْ وَتَوَمَّؤُونَ بِالْكَتْبِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوْكُمْ قَالُوا أَمَنَّا وَإِذَا حَقَّوْا عَصَمُوا عَلَيْكُمُ الْأَنَابِلَ مِنَ الْأَيْطَافِ قُلْ مُؤْمِنُوا يَعِظُكُمُ اللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الْأَصْدُورِ ۝ إِنْ تَمْسِكُمْ حَسَنَةً سَوَّهُمْ وَإِنْ تُصْبِكُمْ سَيِّئَةً يَفْرَحُوْهَا وَإِنْ تَصْرِفُوْا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾ [آل عمران: ۱۱۸ - ۱۲۰]

"yaa warri amantan nama isin male jiru iccitii hin godhatinaa. Isin jibbuu (balleessuu) irraa hin gababbatanu. Waan isin cinqamtan jaal'atu. Jibbaan afaan isaanii irraa mul'atte. Wanti qomti isaanii dhoksu immoo guddaadha. Yoo kan xiinxaltan taataniif mallatto

isinii ibsineerra. Isin jarani jaal'attu jarri immoo isin hin jaal'atanu. Kitaaba cufattis niamantu. Yeroo isin bira dhufan amanne jedhu yeroo isin biraa gadhiisan dallansuu irraa kan ka'e quba isinirratti ciiniu. Dallansuu keessanin du'aa jedhi. Rabbiin waan qoma keessaa beeka. Yoo isin waan gaari argattan jara gaddisüftee yoo hamtuun isin tuqxe immoo ittiin gammadu. Yoo isin obsitanii Rabbiin sodaattan malli isaanii isin hin miidhu. Rabbin wanta isaan dalagan cufatti marsaadha.” (aala imraan:118-120).

Kana keessaa wanti nuti hanbifnu wanta muslimni rakkatee itti haajomee miiidhaa isaanii irraa of amanee itti dabuudha.

8. Kaafira wajjin jiraachuu. Utuma fira ykn hiriyaat a'eeeyuu kaafiraa wajjin mana tokko jiraachuun muslimaaf hin eeyyamamu. Akkasumas faayidaa duniyaa kan akka lugaa isaa barachu, daldalaa ykn kan birootii jecha kaafiraa wajjin taa'uun hin eeyyamamu. Hammas isa mukuu baasuuf ykn mukuu itti bahuuf jedhani, taphaaf ykn waan biraatiif jecha deemanii isa dubbisuus ta'ee akkainni dhufee dubbisu gaafachuun hin ta'u. Sababni isaas kun isa jaallachuudha. kaafiroonni xalaata keenya, miidhaan isaan amantii fi qaama isaatti dhaqqabsiisanu muslima irratti hin amanamu. Yoo ollummaa ykn firummaa jedhe deemee dubbise rakkoo hin qabu. Akkasumas yoo muslimni dhimma shari'aa kan akka islaamummaan isa walbarsiisuu fi gara islaamummaatti waamutii jecha isa dubbise ykn akka inni isadubbisu gaafate gaafa amantii muslimichaafi qaama isaa irratti kan amanamu ta'e haga dhimmichaatiin eeyyamama. Akkasumas biratti keessummaa'uus ta'ee isa keessummeessuun ni danda'ama.

Qorannoo sadaffaa: wanta kaafiraa wajjindalaguun eeyyamamu ykn dirqama ta'u kan walaa'a haraamaa keessa hin seenne.

Eegan hukmii walaa'aafi baraa'aa ibsee, mul'iftuu hunda isaaniis dubbadhee, eegasii wantoota walaa'a dhorkamtuu keessa hinseenne kan kaafirtootaa wajjin dalaguun eeyyamamu ykn jaallatamu, hammas dirqama isaan muslima irraa qabanu ibsuun jaaladhe. Wantoota kana ibsuun duratti garuu kaafirtoonni bakka afuritti akka qoodamanu baruun barbaachisaadha.

01 Mu'aahadoota:

Isaanis warra biyya isaanii keessa taa'anii jidduu isaanii fi muslimaa wareega, wali galteenii fi nageenyi jiruu dha.

Fkn'f kaafirtoota qurayshii yeroo walii galtee hudyabiyyaa, biyya kaafiraa yeroo ammaa kan jidduu isaanitii fi mootii muslimaa kan muslimni jala bulu jidduu baallamnii fi ambaasaaddariin jiruudha. Nageenyaafi lola dhiisuu irratti yoo kun bu'aa muslimaaf qabaate muslimni kaafirtootaan walii galuun ni eeyyamama. Rabbi akkana jedha

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلرَّسُولِ فَاجْبِحْهُمْ هُوَ أَكْبَرُهُمْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الأنفال: ٦١]

“yoo isaan gara nageenyaatti dabani atis gara nageenyaa dabii Rabbitti hirkadhu. Inni argaa beekaadha.” (al-anfaal:61)

02 Zimmiyyoota:

Isaan kaafiroota warra biyya muslimaa keessa taa'anii gibira kennuu irratti muslimni isaaniin walii galee dha. Kaafira silatti biyya muslimaa ykn biyya muslimni bulchu keessatti argamuuf akka inni biyya muslimaa keessa taa'u eeyyamuun ni ta'a. Garuu jaziiraan Arabaa hin ta'u. Kun kan eeyyamamu yoo isaan gibira muslimatti kennan. Rabbi akkana jedha

﴿قَاتَلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحِرِّمُونَ مَا حَرَمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدْعُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزَاءَ عَنْ يَدِ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ [التوبه: ٢٩]

“warra kitaabaa irraa ta'ee kan Rabbii fi guyyaa dhumaatti hin amanne, wanta Rabbii fi rasuulli dhorkan hin dhorkamnee fi waan isaan amantaae dhugaa hin amanneen hanga isaan xiqqaatanii gibira harkatti kennanutti ittiin lolaa.” (attawba: 29)

03 Musta'amanoota

(warra nagaa godhaman): Isaan warra mootiin ykn muslimumti tokko nagaa isaan taasifnaan biyya muslimaa seenanuu dha. Yeroo hamtuu fi miidhaa isaanii muslima irraan hin gahanu jechuun amaname daldalaaf, dalagaa fi kkf'f biyya muslimaa seenani yeroo murtaa'aaf akka keessa turan eeyyamuun ni ta'a. Rabbi akkana jedha

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ أَسْتَجَارَكَ فَاجْرِهُ حَقًّا يَسْعَ كُلُّمَّالَّهُ مُمَلَّغَةً مَأْمَنَهُ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [التوبه: ٦]

“yoo mushrika irraa namni tokko nagaa isa taasisuu sirra barbaade hanga inni haasawa Rabbii dhaga’utti nagaa taasisi. Eegasii lafa inni itti nagaa ta’uun dhaqqabsiisi. Sababni isaas isaantu tuuta waa hin beekneedha.” (attawbah:6)

Eeyyamamu kana keessaa Jaziiraan Arabaa keessaa ba'a. Dhimmaaf male seenuun isaanii hin eeyyamamu. Akkasumas keessa turuun hin eeyyamamuufi. Rasuulli ﷺ oggaa du'anu akkana jedhan

«أخرجوا المشركين من جزيرة العرب». رواه البخاري ومسلم

“mushrika hundee Arabaa keessaa baasaa.” Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

Ammas akkana jedhan

«لا يترك بجزيرة العرب دينان».

“Hundee Arabaa keessatti amantiin lama hin dhiifamu.”

Garuu seenuu isaaniitiif dhimmi kakaasu yoo jiraate rakkoo hin qabu.

Akkuma Rasuulli ﷺ dhimma isaan mudateef jecha akka isaan achi keessa hojjatanuuf yahuudaa khaybar khaybariin tursiisan. Eegasii ala dhimmi kun ka'u Umar isaan baase. Kana irratti hundoofnee hojjataa, khaadima, kan makiinaa oofu ykn kan biroollee nama dalagu, muslima kana raawwachuu danda'uu jiruu Jaziira (hundee) Arabaatti seensisuu hin ta'u.

04 Harbiyyii

(Loltoota): Isaan kun warra kaafiroota sadan dabraniin ala jiranu. Hanga dandeettiitin isaan kanaan loluun muslimaaf ni eeyyamama. Rabbi akkana jedha

﴿فَإِنْ لَمْ يَعْتَذِرُوكُمْ وَلَيَقُولُوا إِنَّا سَلَمَ وَيَكْفُوا أَيْدِيهِمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ شَفَقْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا﴾ [النساء: ٩١]

“yoo isin irraa hin fagaatin, nageenya gara keessanitti hin darbini fi harka isaanii hin adabatin bakka argitanitti qabaatii ajjeesaa. Warra kana irratti gahee ga’aa/ifaai isiniif gooneerra.” (an-nisaa’I : 91)

Kaafirtoota Warra Loltoota Hin Taaneef Wanta Muslima Irratti Dirqama Ta'u:

- Haga isaan biyya Muslimaa keessa jiranutti warra zimmiyyii fi musta'amana eeguudha. Musta'amanni immoo yeroo biyya Muslimaatii ba'e hanga inni bakka itti of amanatu ga'utti eeguudha. Rabbi akkana jedha

﴿وَلَنْ أَحْدُثُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَسْتَجَارَكُ فَأَرِهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَمَ اللَّهِ شَفَاعَةً مَأْمَنَهُ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [التوبه: ٦]

“yoo mushrika irraa namni tokko nagaa isa taasisuu sirra barbaade hanga inni haasawa Rabbii dhaga’utti nagaa taasisi. Eegasii lafa inni itti nagaa ta’uun dhaqqabsisi. Sababni isaas isaantu tuuta waa hin beekneedha.” (attawbah:6)

- Ogga isaan irratti murteessanu, Isaanii fi muslima gidduutti murteessanuu fi isaan jidduutti murteessan yoo isaan kan murtee muslimaa jalatti argaman ta'e haqa dalaguun dirqama. Rabbi akkana jedha

﴿وَلَا يَجِرَ مَنْ كُمْ شَكَانُ قَوْمٌ عَنْ أَلَا تَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ [المائدة: ٨]

“Jibbaan tuuta wahii haqa dhiisuu irratti isin hin kaasin. Haqa dalagaa Rabbiin sodaachuufisatu dhihoo dha. Rabbiin sodaadhaa Rabbi wanta isin dalagdanu (cufa) ni beeka.” (al-maa'idah:8).

Haqa dalaguun kan argamu kitaaba Rabbiitii fi hadiisa Rasuula Rabbiitiin murteessuu dhaani.

- Gara islaamaatti isaan waamuudha. kaafira waamuun muslima irratti fardul kifaayaa(dirqama namni bakka namaa bu’uu) dha. Sababni isaas dukkana keessaa gara ifaatti, uumama gabbaruu keessaa gara uumaa gabbaruutti isaan baasuufi. Yoo muslimni da’awaaf jecha kaafira dubbise ykn gaafate gaariidha.

فقد عاد النبي ﷺ غلاماً يهودياً في مرضه، ودعاه إلى الدخول في الإسلام، فأسلمه. رواه البخاري

Rasuulli ﷺ namticha yahuudaa tokko dhukkubsannaan gaafatani gara Islaamummaatti waamani. Innis achumaan asallame. Bukhaariitu odesesse.

4. Yahuudaa, Nasaaraa fi Majuusaa (warra ibidda gabbaru) amantaa isaanii jijiiruu irratti giddisiisuun dhorkaa dha. Rabbiinakkana jedhe

﴿لَا إِكْرَاهٌ فِي الدِّينِ قَدْ بَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيْرِ﴾ [البقرة: 256]

“Dirqamni amantii keessa hin jiru.qajeelumni jallina irraa ifa galeera.” (Al-baqarah: 256)

5. Kaafira loltuu hin taane qaama isaa rukuttaan, ajjeechaan ykn wanta biraatiin daangaa irratti dabruun muslima irratti haraama. Abdallaah Ibnu Amri irraa bukhaarin rasuula dhaqqabsisee akka gabaasettiakkana jedha

«من قتل معاهداً لم يرج رائحة الجنة، وإن ريحها ليوجد من مسيرة أربعين عاماً.»

“Namni mu’ahadee (kaafira baallama muslimaan qabu) ajjeese foolii jannataa hin fuunfatu. Fooliin ishee immoo adeemsa waggaafurtamaatti argama.”

Imaamu Ahmadii fi nasaa’iin namticha sahaabaa rasuulaa irraata’e tokko irraa akka gabaasanitti Rasuulli ﷺakkana jedhan

«من قتل رجلاً من أهل الذمة لم يجد ريح الجنة.»

“Namni kaafira warra zimmiyyii irraa ta’e ajjeese foolii jannataa hin argu.”

6. Kaafira warra loltoota irraa hin taane gurgurtaa fi bittaa keessatti, ykn qabeenya isaani dhugaan male fudhachuun isaan gowwoomsuuun muslima irratti dhorkaadha. Amaanaa isaanii ittiin ga’uun dirqama. Rasuula Rabbii irraa ﷺ akka mirkanaa’ettiakkana jedhan

«ألا من ظلم معاهداً، أو انتقصبه، أو كلفه فوق طاقتة أو أخذ منه شيئاً بغير طيب نفس فأنما حجيجه يوم القيمة.»

“dhaga’aa! Namni mu’ahadee miidhe, haqa isaa hir’ise, dandeettii isaatii olitti dirqisiise ykn gammachuu isatiin male waa irraa fuudhe guyyaa qiyaama natu isaan falma.”

7. Kaafira warra loltootaan alaa jechaan dallansiisuun muslima irratti haraama. Isaan irratti sobuun ni dhogama. Kun immoo waan qur’aaanni

[البقرة: 83] ﴿وَقُولُوا لِلّاتَّاسِ حَسَنًا﴾

“namaan gaarii dubbadhhaa.” (albaqarah: 83) jedhuufi.

Haasawa isaanif laaffisuu, haala gaarii kan jaalalaa fi isaanii of gadi qabuu hin mul'ifneen, akkasumas muslima irra isaan filachuu kan hin agarsifneen isaaniin dubbachuu barbaachisaadha.

- Namni ollaa kaafira qabu, rakkoo isaa irraa qabuun tola itti ooluun dirqama. Yoo miskiina ta'e sadaqaa ykn hadiyyaa (kenna) kennuun ykn wanta isa fayyadu gorsuun gaarii itti ooluun ni jaallatama. Jechi Rasuulaa kana hunda of keessatti waan qabatuuf

«ما زال جبريل يوصيني بالجار حتى ظننت أنه سيورثه». متفق عليه

“Hanga an siichi isaan dhaalchisuuf deema jedhutti jibriil waa’ee ollaa na gorsuu (naaf dhaamu) hindhiifne.” Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

- Kaafira irratti salaamtaa deebisuun Muslimaaf dirqama. Yoo kaafirri muslimaan ‘Assalaamu aleykum’ jedhe ‘wa Aleykumii’ qofaan irratti deebisuun dirqama. Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«إذا سلم عليكم أهل الكتاب فقولوا: وعليكم». متفق عليه

“yeroo warri kitaabaa salaamtaa isiniin jedhan ‘wa aleykum’ jedhaa.” Bukhaarii fi muslimtu oedesse.

Garuu kaafira salaamataan eegaluun hin danda’amu. Rasuulli ﷺ akkana jedhan

«لَا تبذلوا اليهود والنصارى بالسلام». رواه مسلم

“yahuudaa fi kiristaana salaamtaan hin eegalinaa.” muslimtu gabaase.

Kaafiraas garaa laafanii maqaa dabalataatiin (kun_yaatiin) waamuun, akkaataa isaatii fi ilmaan isaa gaafachuun, ilmoon dhalannaan isa eebbisuunii fi kan biroollee ni eeyyamama. Yeroo bu’aan shari’aan murteesse kan akka Islaamummaa isa jaallachiisuu, wanta kanaan mukuu Isa baasuu, akka inni da’awaa islaamaa dhaggeeffatee qeebaaluuf jecha ykn kana keessa bu’aan Muslimaaf kan akka miidhaa deebisuu, faayidaa fiduu fi kkf jecha kaafira ogga qunnaman kabaja akka ‘ahlal ‘jehuutiin eegaluun ni danda’ama. Akkasumas yeroo firri isaa du’e kaafira jabeesuun ni ta’a. Garuu du’aa kaafirtootaati dhiifamaa fi rahamata kadhachuun waan hin eeyyamamneef reefka isaati dhiifama hin kadhatu. Akka walii

galaatti kaafiraaf, jechaa fi gocha muslima Xiqqeessuun keessa hin jirreen yeroo maslahaan shari'aa murteessite garaa laafuuniif ni ta'a. Kun eeyyamamuun isaammoo jecha Rabbiiitu akeeka

﴿لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ أَوْلَيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَعْكُلْ ذَلِكَ فَإِنَّ اللَّهَ فِي شَفَاعَةٍ إِلَّا أَنْ تَسْأَلُوهُمْ فَقَدْ هُنَّ بِكُمْ نَّصِيرٌ وَإِلَى اللَّهِ الْمَسِيرُ﴾ [آل عمران: ٢٨]

“mu'uumintooni mu'umina dhiisanii kaafirtoota jaalalloo akka hin taasifanne. Namni kana dalage Rabbirraa wanta tokko hin qabu. Garuu wanta isaan irraa eeggachuf malu (tuqyaa) yoo eeggattan male. Rabbiiin adaba isaa isin sodaachisa. Deebiin gama Rabbiiiti.” (aalaa imraan : 28)

 Tuqyaa jechuun jaalala mul'ifatani jibbaa fi xalaatummaa dhoksuu dha. Kana irratti hundoofnee yoo bu'aa shari'aa hin qabne dubbii jaalala oomishu isaan wajjin dubbachuun haraama.

 Wantoota kaafiraa wajjin dalaguun muslimaaf eeyyamamu ykn jaallatamu.

1. Dalaga isaan aangoo fi olaantummaa muslima irratti hin qabne keessa isaan hojjachisuun ni eeyyama. Waarshaa, ijaarsa ykn khidmaa muslimaa hojjacuun isaa ni eeyyamama. Abdallaah Ibnu Urayqix hijraa keessatt rasuulli kireeffatanii turan. Yahuudaa khaybar dachittii irratti qonnaa hojjachiisuun walakkaa ishee isaaniif kennan. Dalaga isa kaafirri aangoo muslima irratti godhatu ykn wanta iccitii muslimaa isa agarsisu yoo ta'e dalagsisuun hin ta'u.
2. Kaafira haajomaa irratti tola ooluun kan akka hiyyeessa isaanii irratti saddaqachu, dhukkubsataa isaanii Ambulaansiin fuuchuu muslimaaf ni jaallatama. Jechi Rabbii waan kanas walitti qabata

﴿وَأَحِسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [البقرة: ١٩٥]

“Tola oolaa. Rabbiiun warra tola dalagu jaal'ata.” (al baqarah: 195).

Ammas hadiisni

«في كل كبد رطبة أجر». رواه البخاري ومسلم

“Tiruu jiidhaa cufa keessa miindaatu jira.” jedhus of keessatti qabata. Bukhaarii fi muslimtu gabaase.

- Firooma kaafiraa kan akka haadha, abbaa fi obboleessa kennaan, dubbisaa fi kkf fufuun barbaachisaadha.

Garuu Muslimni isa nama wajjin taa'anu hin taasifatu. Keessumaayyuu yeroo fatanaa fi miidhaan isaa amantii muslimaa irratti sodaatame hin eeyyamamu. Rabbi akkana jedha

﴿وَإِنْ جَهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ فِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُقْطِعْهُمَا وَصَاحِبَهُمَا فِي الْأَرْضِ مَعْرُوفًا وَأَتَتْهُمْ سَبِيلٌ مَّنْ أَنْبَابَ إِلَيْهِ﴾ [لقمان: ١٥]

“yoo isaan wanta ati beekumsa hin qabne natti qindeessuu si dirqan ittiin hin bulin. Duniyaa keessatti haala gaariin ittiin hiriyoomi. Karaa warra gara koo deebi’ee hordof.” (luqmaan: 15)

- Islaamummaa isaan jaallachisuuf, Islaamummaatti isaan waamuuf, muslima irraa hamtuu isaanii akka qabanuuf, isa isaan muslimaaf nagaa ta’ani irratti daangaa dabruu dhisanii fiakkuma haala sanarra turanuuf jecha, Ykn bu’aa shari’aa kana fakkaatuuf jecha kennaan fi kkf tola kaafiratti ooluun ni ta’aa. Rabbiin akkana jedha

﴿لَا يَهْنَكُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُفْتَنُوكُمْ فِي الَّذِينَ وَلَمْ يُخْرُجُوكُمْ مِّن دِيرَتِكُمْ أَنْ تَبْرُوهُمْ وَقَنْقُضُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [المتحنون: ٨]

“warra amantii keessan keessatti isiniin hin lolinii fi ganda keessanii isin hin baasinitti tola ooluu fi haqa dalaguu Rabbi isin hin dhorgu. Rabbiin warra haqa dalagan jaallata.” (al-mumtahinah:8).

Yoo kensi gara hiriyummaa, jaalalaa fi kkf’f ta’e haraama hin eeyyamamu.

- Keessummummaa gaafa muslima bira qubate kabajuun isaa jaal’atamaadha. Akkasumas muslimni keessummummaa kaafira bira qubachuun ni eeyyamama. Garuu waamicha isaatiif owwaachuun waan jaalala isaa of keessaa qabuuf muslimaaf hin eeyyamamu.
- Hiriyyaa, taa’ichaa fi kan wajjin nyaatanu taasifachuun alatti nyaata dhufee waliin nyaachuun ni eeyyamama. Qophii walitti qabataa keessatti, qophii itti dhufe keessatti, gargaartuu isaa kaafira wajjin ykn yeroo muslimni keessummua ta’ee kaafira bira qubate ykn kaafirri keessummua ta’ee muslima bira qabate jaallatamuu fedhuu

fi mukuu ba'uu fedhuun maletti waliin nyaachuun ni eeyyamama. Yoo bu'aa shari'aa tokkoon maletti jaallatamuuf wajjin taa'e ykn mukuu ba'uuf wajjin taa'e haraama. Badii guddaa irraa ramadama.

7. Hojii duniyyaa kan amantaa Islaamaa keessatti eeyyamamaa ta'e wajjin hojjachuu ni eeyyamama. Rasuulli ﷺ yahuudaa wajjin dalagee, wareegee fi irraa biteera. Akkasumas duniyaa irraa wanta bu'aa muslimaa qabu kan hundeen isaa amantaa Islaamaa keessatti halaala ta'e isaan irraa barachuunii fi irraa fudhachuun ni eeyyamama. Ala tokko tokko jaallatamaa ykn dirqamas ni ta'a. Warra lola badrii irratti booji'amanii qabeenya hin qabne barreeffama ilmaan ansaaraa birsisuudhaan Rasuulli ﷺ bilisa gadhiisun mirkenaa'eera.
8. Kaafira ishee kitaaba qabdu qofa fuuchuu yoo isheen of tiksituu taatee fi amantii, lubbuu fi ilmaan irratti miidhaa hin fiddu jechuun yoo amaname ni eeyyamana. Rabbi akkana jedha

﴿لِيَوْمَ أَحَلَّ لَكُمُ الظَّبَابَتُ وَطَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلًّا لَكُمْ وَكَعَامَكُمْ حَلًّا لَهُمْ وَالْمُحْسَنُونَ مُؤْمِنُونَ وَالْمُنْجَنِّدونَ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ [الملائدة: ٥]

“Gaggaariin guyyaa har'aa halaala isinii godhamte. Nyaanni warra kitaaba fudhatanii isiniif halaala. Nyaanni keessanis jaraaf halaala. Akkasumas of tiksituun mu'umintittii irraa taatee fi of tiksituun warra isin dura kitaaba fudhatan irraas taate (siniif halaala).” (al-maa'idah:5).

‘Almuhsanah’ kan jedhamtu ishee gumna irraa of eegdu. Garuu muslimaaf filatamaan kaafira fuuchuu dhiisuu dha. Sababni isaaas dhiisuutu isaa fi ilmaan isaatiif nagaadha. Kanaafuu Umar Ibul khaxxaab warra kaafira fuudhe komatee akka hiikanu ajajaa ture.

Kaafirtoota warra kitaabaatiin ala jiranu tokkoon isaanii fuuchuu muslimaaf hin eeyyamamu. Waan Rabbi akkana jedhuuf

[٢٢١] ﴿وَلَا نَنْكِحُوا مُشْرِكَاتٍ حَقَّ بِوْمَنَ﴾ [البقرة: ٢٢١]

“Hanga isheen amantutti mushrika hin fuudhinaa.” (al-baqara 221)

Yoo ishee fuudhe nikaan isaa wali galtee warra beekumsaatin kufaadha. Dubartiin muslimni immoo kafira kamuu warra kitaabaas

ta'ee kan birootti heerumuun walii galtee warra beekumsaatiin haraamaa ykn dhorkaadha.

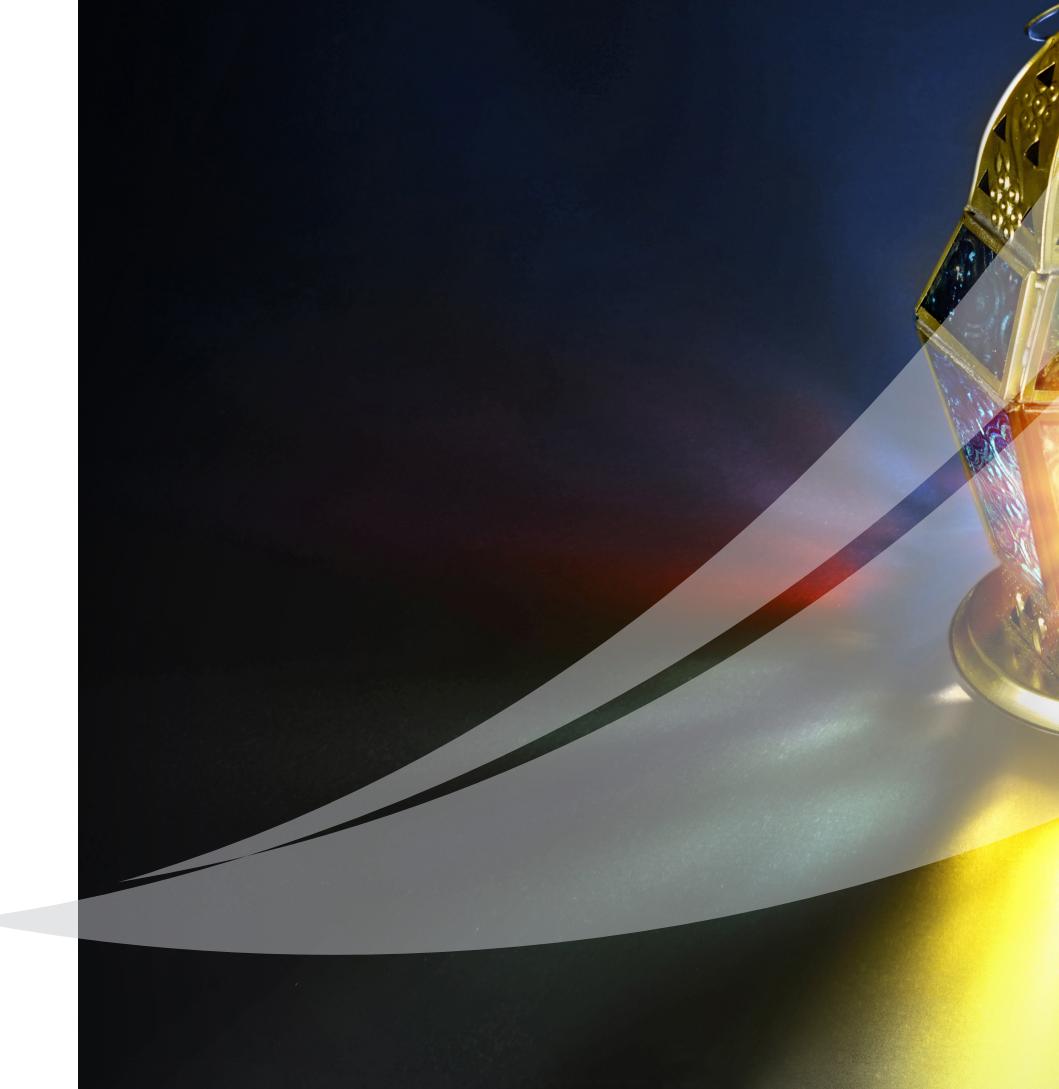
9. Xalaata muslima irraa deebisuu keessatti kaafira gargaarsifachuun ni ta'a. kun immoo yoo sharxii bu'uuraa lama guutee dha.
 - i. Yoo rakkatee gargaarsa isaanii haajome.
 - ii. Midhaa fi mala isaanii irraa nagaa ta'uudha. Fkn loltoota muslimaan ajajamanu ta'uu, aangoo Muslimaa jala deemuu fi isaan hordofuudhaan yoo ta'e miidhaan kamuu isaan irraa Muslimatti argamuun hin mijaa'u.
10. Gara doktoora fayyaa kaafira ta'e bira deemee yaalamuun yeroo amaname muslimaaf ni eeyyamama.
11. Kaafiroota qalbiin isaanii Islamummaan wal baraa jiruuf zakaa kennuun ni ta'a. Rabbi akkana jedha

﴿إِنَّمَا أَصَدَقْتُ لِفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُكْرِمِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤْلَفَةُ فُؤُلُومٌ﴾ [التوبه: ٦٠]

“kan zakaan kannamtut hiyyessa, miskiina, kan irratti dalaguu fi warra qalbin Islaamummaan walbaruuuf deemu.”

(attawbah: 60)
12. Daldala keessatti kaafiraan qindaa'uun muslimaaf ni eeyyamama. Garuu muslimni irratti moohuun ykn aangoo qabaachuun barbaachisaa dha. Sababni isaas yeroo kaafirri daldalaa fi sochii isaa irratti moo'e dalaga haraamaa keessa seena.
13. Yeroo muslima xiqqeessuunii fi kaafira jaal'achuun keessa hin jirre kenna kaafiraa qeebaluun ni ta'a. Rasuulli ﷺ mushrika heddu irraa kenna qeebalaniiru. Garuu yoo kenni kun ayyaana kaafirtootaatiin kan walitti hidhatu ta'e qeebaluu diduun barbaachisaa dha.
14. Kaafira bira hojjachuun muslimaaf ni eeyyamama. Dalaga kaafirri bulchu keessa dalaguun ni eeyyamama. Haa ta'u malee kaafira dhuunfaa tokko khaddamuun waan isaa of xiqqeessuun keessa jiruuf hin eeyyamamu.

IslamHouse.com

 IslamHouseOr

 IslamHouseOR/

 islamhouse.com/or/

 IslamHouseOr/

For more details visit
www.GuideToIslam.com

contact us :Books@guidetoislam.com

 Guidetolslam.org Guidetoislam1 Guidetoislam www.Guidetoislam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتنمية الحاليات بالربوة

هاتف: +٩٦٦١١٤٤٥٤٩٠٠ فاكس: +٩٦٦١١٤٩٧٠١٢٦ ص ب: ٣٩٤٦٥ الرياض: ١١٤٥٧

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126

IslamHouse.com

